



ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

**ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ**

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ»**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΑΣΙΑ

**Η σχέση κοινωνίας – κόμματος – κράτους:
Ποιοτική έρευνα στους “militants”, στα μέλη, στους
“sympathisants” & ψηφοφόρους του ΣΥΡΙΖΑ**

Μαρία Ν. Σωτηροπούλου

Επιβλέπων: Μιχάλης Σπουρδαλάκης, Καθηγητής
Τριμελής Επιτροπή: Μιχάλης Σπουρδαλάκης, Καθηγητής
Ιωάννης Τσίρμπας, Λέκτορας
Ευθίμιος Παπαβλασόπουλος, Επίκουρος Καθηγητής

ΑΘΗΝΑ

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2018

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΑΣΙΑ

Η σχέση κοινωνίας – κόμματος – κράτους:
Ποιοτική έρευνα στους “militants”, στα μέλη, στους “sympathisants” & ψηφοφόρους του
ΣΥΡΙΖΑ

Μαρία Ν. Σωτηροπούλου
Α.Μ.: 16524

Επιβλέπων: Μιχάλης Σπουρδαλάκης, Καθηγητής
Τριμελής Επιτροπή: Μιχάλης Σπουρδαλάκης, Καθηγητής
Ιωάννης Τσίρμπας, Λέκτορας
Ευθίμιος Παπαβλασόπουλος, Επίκουρος Καθηγητής

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η συγκεκριμένη εργασία διερεύνησε την πρόσληψη της σχέσης κοινωνίας – κόμματος – κράτους από τα πολιτικώς δρώντα υποκείμενα με αναφορά στο ΣΥΡΙΖΑ. Για την εξέταση της πρόσληψης αυτής της σχέσης από τα πολιτικώς δρώντα υποκείμενα, χρησιμοποιήθηκε η τετραμερής διάκριση του Maurice Duverger: στελέχη, μέλη, sympathisants και ψηφοφόροι. Η έρευνα έγινε μέσω της δόμησης ομάδων εστίασης (focus group), όπου κάθε ομάδα είχε εσωτερική συνοχή ως προς την πολιτικής συμμετοχή (βάσει της ανωτέρω διάκρισης), το φύλο και την ηλικία. Εξαιρέση αποτελούν τα focus groups που αναφερόντουσαν στους αποχωρήσαντες/σασες – αποστασιοποιηθέντες/εισες από το ΣΥΡΙΖΑ το 2015, όπου είχαν εσωτερική συνοχή κατά φύλο και ηλικία. Τα ερωτήματα αναφορικά με τη σχέση κοινωνίας και κόμματος, κόμματος και κράτους ήταν κατ' ουσίαν αυτά που δόμησαν την παρούσα έρευνα, με βάση την πρόσληψη του κομματικού φαινομένου εντός των μετασχηματισμών του κράτους. Υπό αυτό το πρίσμα έγινε προσπάθεια να ιδωθεί ο ΣΥΡΙΖΑ και να ψηλαφιστούν βάσει αυτής της θεωρητικής σκευής τα ερωτήματα, οι ανάγκες αλλά και οι βεβαιότητες των πολιτικώς δρώντων υποκειμένων. Πώς εν τέλει κομμάτια της κοινωνική κίνησης προσλαμβάνουν αυτή τη σχέση;

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΧΗ: Πολιτική Κοινωνιολογία

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: ΣΥΡΙΖΑ, κόμμα, κράτος, μετασχηματισμοί, cartel party, M. Duverger, focus group

ABSTRACT

These thesis investigated how the political actors with reference to SYRIZA they perceive the relationship of society - party – state. For this research, the Maurice Duverger's four-part distinction was used: party executives, members, sympathisans and voters. The research was done through focus group building, where each group had internal coherence in political participation (on the basis of the above distinction), gender and age. Exceptions are focus groups referring to those who left SYRIZA in 2015, where they were internal coherent by gender and age. The questions about the relationship between society and party, party and state were fundamental to this research, on the basis of reading the party theory where the party phenomenon is analyzed within the transformations of the state. From the same aspect, we will try to examine the party of SYRIZA, along with the needs, the uncertainties and the beliefs of political actors. Finally, how understand the political actors this relationship?

SUBJECT AREA: Political Sociology

KEYWORDS: SYRIZA, party, state, transformations, cartel – party, party of the state, M. Duverger, focus groups

RÉSUMÉ

Cette thèse a exploré comment les acteurs politiques, en référence à SYRIZA, perçoivent la relation société-parti-État. Pour cette recherche, la distinction en quatre dimensions de Maurice Duverger a été utilisée: les cadres, les membres, les sympathisants et les électeurs. La recherche a été réalisée par la création de groupes de discussion (focus groups), où chaque groupe avait une cohérence interne dans la participation politique (sur la base de la distinction ci-dessus), le sexe et l'âge. Les groupes de discussion faisant référence à ceux qui ont quitté SYRIZA en 2015, qui étaient cohérents par sexe et par âge, font exception. Les questions sur la relation entre la société et le parti, le parti et l'État ont été les fondements de la présente recherche. La théorie choisie pour cette thèse relie le phénomène du parti aux transformateurs de l'État. Sur la base de cette théorie, SYRIZA a été examiné et les questions, besoins et assurances des acteurs politiques ont été explorés. Enfin, comment comprendre les acteurs politiques de cette relation?

DOMAINE THÉMATIQUE: Sociologie politique

MOTS – CLÉS: SYRIZA, le parti politique, l' état, transformations, cartel - parti, parti de l'état, M. Duverger, focus groups

Σε όσους/ες πίστεψαν στη συλλογική ζωή και θυμούνται ακόμη την αθωότητα των πρώτων χρόνων οργανωμένης ζωής.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Μεταξύ Αθήνας και Βαρκελώνης πρέπει, γιατί είναι προσωπική ανάγκη, να γράψω τις ευχαριστίες που αναφέρονται σε πάρα πολύ κόσμο, που πραγματικά με βοήθησε για να βγει αυτή η έρευνα των 80 ατόμων.

Πριν όμως νιώθω την ανάγκη βλέποντας τώρα και άλλα ακαδημαϊκά περιβάλλοντα, ξένα για την ώρα προς την κουλτούρα μου, να πω ότι αυτή τη δυνατότητα να εξετάσω αυτά τα ερωτήματα και με αυτόν τον τρόπο την είχα ακριβώς γιατί είχα την τύχη να είμαι σε ένα τέτοιο ακαδημαϊκό περιβάλλον. Κι όταν λέω ακαδημαϊκό περιβάλλον δεν εννοώ μόνο τους/τις καθηγητές/τριες, δεν εννοώ μόνο το πρόγραμμα σπουδών, εννοώ και την έννοια της κοινότητας που δημιουργείται από ζωντανούς Φοιτητικούς Συλλόγους που σε διάδραση με τα ανωτέρω δημιουργούν αυτό το περιβάλλον, αυτή την κοινότητα.

Ξεκινώντας τις ευχαριστίες θα πρέπει να ευχαριστήσω πάρα πολύ για την αρωγή του το συνάδελφο, φίλο και σύντροφο (στην πολιτική επιστήμη και τοποθέτηση) Θωμά Λαζαρίδη για την αρωγή του τόσο στη διεξαγωγή των πρώτων focus groups όσο και για την ηθική στήριξη σε όλη αυτή τη διάρκεια εκπόνησης τη διπλωματικής. Επίσης, θα πρέπει να ευχαριστήσω την συναδέλφισσα και φίλη Βίλυ Πολίτη, για τα τηλεφωνήματα τις δύσκολες ώρες απομαγνητοφωνήσεων και άγχους.

Θα πρέπει να πω ένα μεγάλο ευχαριστώ στη μητέρα μου και στην αδελφή μου που για ακόμη μια φορά με ανέχτηκαν μέσα στην τρέλα των αποτελεσμάτων, το άγχος και την ένταση να βγει κάτι ενδιαφέρον, και που πάντα είναι δίπλα μου σε κάθε μπελαλίδικη επιλογή.

Εδώ πλέον μπαίνουν και οι ευχαριστίες στην Αγγελούκα και τον Αλέξανδρο γιατί μαζί μου μέσω αυτή της εργασίας έμαθαν τα δύσκολα μονοπάτια του word, καθώς και την Αθηνούλα που για ακόμη μια φορά έτρεξε να με συνδράμει με κόσμο και γνωστούς για να συμμετάσχουν στην έρευνα, καθώς και για τις ατέλειωτες ώρες γκρίνιας και πανικού. Ένα μεγάλο ευχαριστώ θα πρέπει να πω και στους ανθρώπους που παρ' όλες τις βίαιες εποχές εσωκομματικής σφαγής του παρελθόντος δέχτηκαν αμέσως να με βοηθήσουν χωρίς δεύτερη σκέψη, και αυτό ειδικά για τον κόσμο της Νεολαίας.

Προς το τέλος, ευχαριστώ πολύ όλες τις μαμάδες, μπαμπάδες, αδέρφια και ξαδέρφια, θείους και λοιπούς συγγενείς φίλων μου που αμέσως με βοήθησαν δίνοντας χρόνο αλλά και πνευματικό κόπο για να διεξαχθεί αυτή η έρευνα. Σαφώς ένα μεγάλο ευχαριστώ στους ανθρώπους που ήταν το πρώτο focus group, φίλοι καλοί, που στου “Κασίδη το κεφάλι” διεξήγαγα την πρώτη έρευνα focus group. Στους/στις συντρόφους/φισσες μου που τα ερωτήματα που έχω σήμερα και σε ακαδημαϊκό

επίπεδο τα ψηλαφίσαμε μαζί στα πρώτα χρόνια της οργανωμένης ζωής και συνεχίζουμε τρία χρόνια μετά να ανησυχούμε γι' αυτά.

Τέλος, θα πρέπει να ευχαριστήσω με σειρά γνωριμίας τους τρεις καθηγητές μου, αρωγούς σε αυτή την προσπάθεια. Τον κύριο καθηγητή Μ. Σπουρδαλάκη, για την αγάπη που μου μετέδωσε για το κομματικό φαινόμενο και τη διάσταση της μελέτης του ... για εκείνη την αφιέρωση στο βιβλίο του για τη “Θεωρία των πολιτικών κομμάτων”. Να τον ευχαριστήσω για τα χρόνια στη Σχολή ενεργού συνδικαλισμού που πάντα την ώρα που ήμουν μπροστά του όχι ως φοιτήτριά του αλλά ως μέλος του Δ.Σ. του Φ.Σ. έβρισκε τον τρόπο να διδάσκει και να μεταλαμπαδεύει γνώση. Επίσης να ευχαριστήσω τον κύριο Ι. Τσίρμπα, που τώρα στη Βαρκελώνη δεν περνάει μάθημα που να μην τον μνημονεύω, και πιο πολύ να τον ευχαριστήσω για την ισορροπία που μας έδειξε μεταξύ ποσοτικών και ποιοτικών δεδομένων, το σεβασμό που μας έδειξε για τα ποιοτικά δεδομένα. Τέλος, να ευχαριστήσω τον κύριο Ευθ. Παπαβλασόπουλο, που έστω κι αν τον γνώρισα στη δύση των μεταπτυχιακών μου σπουδών μου έδειξε πολύ γοητευτικούς κόσμους για τους μετασχηματισμούς και το κομματικό φαινόμενο.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	19
Κεφάλαιο 1ο: Θεωρητική Επισκόπηση.....	21
1.1. Η θεωρητική επισκόπηση του κομματικού συστήματος.....	24
1.1.1. Το Κόμμα.....	24
1.1.2. Κόμμα – Κράτος – Κοινωνία.....	27
1.1.2.1. Από το κόμμα μαζών στο cartel party.....	28
1.1.2.2. Ο εναγκαλισμός κομματικού συστήματος και κράτους.....	32
1.2. Από τον ευρωκομμουνιστικό χώρο της Ανανεωτική Αριστερά και την πολυδιάσπασή της, στη Ριζοσπαστική Αριστερά: περιοδολόγηση του μεταπολιτευτικού ελληνικού κομματικού συστήματος.....	34
1.2.1. Από το ΚΚΕ εσωτερικού της «αντιδικτατορικής ενότητας» και την Ενωμένη Αριστερά στον ενιαίο Συνασπισμό της οικουμενικής κυβέρνησης.....	35
1.2.2. Συνασπισμός της Αριστεράς και της Προόδου.....	40
1.2.3. Από το Συνασπισμό της Αριστεράς, των Κινήματων και της Οικολογίας και τη συνάντηση με υπόλοιπα κομμάτια της Αριστεράς στο Συνασπισμό Ριζοσπαστικής Αριστεράς	45
1.3. Από τον ενιαίο ΣΥΡΙΖΑ στην συγκυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ – ΑΝΕΛ	50
1.4. Η δομή του ΣΥΝ/ΣΥΡΙΖΑ.....	57
1.5. ΣΥΝ/ΣΥΡΙΖΑ: η σχέση του με το κράτος – την εξουσία και την κοινωνία.....	60
Κεφάλαιο 2ο: Μεθοδολογία.....	63
2.1. Ποιοτική έρευνα: η μέθοδος των ομάδων εστίασης (focus groups).....	63
2.1.1. Το ερευνητικό ερώτημα και η επιλογή των ομάδων εστίασης.....	63
2.1.2. Η μέθοδος των ομάδων εστίασης.....	64
2.2. Φύλο και ηλικία ως μεταβλητές στην έρευνα.....	67
2.3. Το δείγμα της παρούσας έρευνας.....	68
2.4 Μέθοδος δειγματοληψίας.....	71

2.5. Η διαδικασία συλλογής δεδομένων στην παρούσα έρευνα.....	73
2.6. Ζητήματα δεοντολογίας της έρευνας.....	74
Κεφάλαιο 3ο: ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ – ΣΥΖΗΤΗΣΗ.....	75
3.1. Μέθοδος ανάλυσης αποτελεσμάτων: Θεματική Ανάλυση.....	75
3.2. Στελέχη και Μέλη του ΣΥΡΙΖΑ και της Νεολαίας ΣΥΡΙΖΑ.....	77
3.3. “Sympathisants” και Ψηφοφόροι του ΣΥΡΙΖΑ.....	94
3.4. Αποχωρήσαντες/Αποστασιοποιηθέντες από το ΣΥΡΙΖΑ και τη Νεολαία το 2015.....	100
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	105
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:.....	113
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ.....	121
1. Οδηγοί Συνέντευξης.....	123
2. Παραχωρητήριο.....	129
3. Πλάνο Αίθουσας διεξαγωγής focus groups.....	133
4. Ημερολόγιο	
5. Απομαγνητοφωνήσεις	

ΣΥΝΤΜΗΣΕΙΣ – ΑΡΚΤΙΚΟΛΕΞΑ - ΑΚΡΩΝΥΜΙΑ

ΑΝΕΛ: Ανεξάρτητοι Έλληνες

ΑΝΤΑΡΣΥΑ: Αντικαπιταλιστική Αριστερή Συνεργασία για την Ανατροπή

ΑΡΕΝ: Αριστερή Ενότητα

γγ: γενικός γραμματέας

ΔΝΤ: Διεθνές Νομισματικό Ταμείο

ΕΑΡ: Ελληνική Αριστερά

ΕΔΑ: Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά

ΕΕ: Ευρωπαϊκή Ένωση

ΕΚΟΝ Ρήγας Φεραίος: Ελληνική Κομμουνιστική Νεολαία Ρήγας Φεραίος

ΕΚΤ: Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα

ΕΚΦ: Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Φόρουμ

ΚΕ: Κεντρική Επιτροπή

ΚΚΕ: Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας

ΚΚΕ εσωτ.: Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας εσωτερικού

ΚΚΕ εσωτ. - Α/Α: Κομμουνιστικό Κόμμα εσωτερικού – Ανανεωτική / Αριστερά

ΚΟ: Κοινοβουλευτικό Ομάδα

ΚΠΕ: Κεντρική Πολιτική Επιτροπή

ΚΣ: Κεντρικό Συμβούλιο

ΛΑΕ: Λαϊκή Ενότητα

ΝΔ: Νέα Δημοκρατία

ΟΒ: Οργάνωση Βάσης

ΟΜ: Οργάνωση Μελών

ΠΑΣΟΚ: Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Κίνημα

ΠΓ: Πολιτική Γραμματεία

ΠΚ: Πολιτική Κίνηση

ΠτΔ: Πρόεδρος της Δημοκρατίας

ΣΥΝ: Συνασπισμός της Αριστεράς και της Προόδου/ Συνασπισμός των Κινήματων και της Οικολογίας

ΣΥΡΙΖΑ: Συνασπισμός Ριζοσπαστικής Αριστερά

ΧΑ: Χρυσή Αυγή

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η επιλογή της παρούσας εργασίας είναι εμφανώς επιλογή με προσωπικό τόνο. Η εμπλοκή με την πολιτική πρακτική και με πολιτικούς οργανισμούς δημιουργεί πάντα την αίσθηση την αριστοτελικής τελειότητας τη ώρα της εμπλοκής, αλλά μεγάλη έλλειψη τη στιγμή της απουσίας. Όποιος/α είναι πολιτικός/ή επιστήμονας και την ίδια στιγμή έχει την αίσθηση του πολιτικώς δρώντος υποκειμένου, έρχεται σε αμηχανία διαρκώς· αμηχανία που αίρεται με ομορτυνισμό, γιατί αλλιώς δε βγαίνει, επιλέγοντας μία την επιστημονική μέθοδο και μία την πολιτική δράση.

Το παρόν θέμα προσπάθησε να απαντήσει σε πόνους και ερωτήματα της γράφουσας, με τρόπο όμως που να διατηρείται η επιστημονικότητα χωρίς να ξεχειλώνουν τα θεωρητικά σχήματα για να χωρέσουν τα προσωπικά άγχη. Τουλάχιστον αυτή η προσπάθεια έγινε. Η σχέση και κυρίως το πως την καταλαβαίνουν, αν την καταλαβαίνουν, αν είναι βίωμα, μεταξύ κοινωνίας – κόμματος – κράτους είναι μία σχέση που αυτό που με μία σιγουριά μπορεί να γραφτεί, είναι μία σχέση έντασης και έλλειψης. Βέβαια, εδώ πια φτάνουμε σε φιλοσοφικά ερωτήματα, τα οποία έχουν ένα ενδιαφέρον όταν συνομιλούν με την πολιτική θεωρία, αλλά από την άλλη συχνά είναι και τροχοπέδη στην πολιτική πρακτική.

Αναφορικά με αυτή καθ' εαυτή την έρευνα τα στοιχεία που βγήκαν, στοιχεία που έγινε προσπάθεια να συνομιλήσουν με τη θεωρία, ωστόσο θέλει πολύ χρόνο και μετά την παράδοση για να αξιοποιηθούν όλα στα έπακρο, έδειξαν πράγματα που η γράφουσα είχε ως αίσθηση όχι όμως ως δεδομένα. Η αμηχανία συζήτηση αυτής της σχέσης, η οποία αποτυπωνόταν σχεδόν σε όλους/ες τους/τις συμμετεχόντες/ουσες στην αρχή, αιρόταν τη στιγμή της πρώτης ερώτησης για το πως βιώνουν την πολιτική συμμετοχή. Σε αυτή την πρώτη γενική ερώτηση ηρεμούσαν με τρόπο που μετά έβγαине ακριβώς αυτό ότι η σχέση κόμματος – κοινωνίας – κράτους είτε το αντιλαμβάνεται κανείς είτε όχι βιώνεται.

Αυτό το βίωμα, και άρα και σε ένα δεύτερο επίπεδο την άποψη επ' αυτού, προσπάθησε η γράφουσα να συζητήσει. Όσο αυτό ήταν δυνατόν με 80 άτομα και περιορισμένες χρονικότητες.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα εργασία αφορά τη διεξαγωγή έρευνας για να ψηλαφιστούν κάποια πρώτα ερωτήματα αναφορικά με το κομματικό σύστημα υπό το πρίσμα ενός κόμματος, που αυτοτοποθετείται στα αριστερά του άξονα, ευρισκόμενο στην εξουσία. Η παρούσα πρόταση αφορά τη μελέτη του ΣΥΡΙΖΑ όχι με το κλασικό τρόπο εξέτασης και μελέτης των κομμάτων, δηλαδή είτε εξετάζοντας τη δομή του είτε τον πολιτικό – προγραμματικό τους λόγο· θα έγινε προσπάθεια μέσω μίας μικρής κλίμακας ποιοτικής έρευνας (80 συμμετεχόντων/ουσών) με τη μέθοδο των focus groups να εξεταστεί η πρόσληψη του ίδιου του κόμματος και της συμμετοχής σε αυτό από τους πολιτικά δρώντες. Μέσω της δημιουργίας focus groups, όπου θα δομηθούν με βάση τη διάκριση σε στελέχη, μέλη, κινητοποιήσιμοι και ψηφοφόροι, θα εξεταστεί κλιμακωτά εν αρχή η πρόσληψη της πολιτικής συμμετοχής, η οποία είναι προφανώς διαφοροποιημένη σε κάθε ένα από τα στρώματα αυτά. Η πρόσληψη της πολιτικής συμμετοχής και το πώς την ερμηνεύουν καθεμία από τις ανωτέρω κατηγορίες, έχει άμεση σχέση με τους μετασχηματισμούς του κομματικού φαινομένου. Η κοινότητα που αναφέρεται σε ένα κόμμα σχετίζεται άμεσα με τους κοινωνικούς μετασχηματισμούς που αντανακλώνται στο πολιτικό και το κομματικό σύστημα.

Όλη αυτή η συζήτηση θα γίνει υπό το πρίσμα της εξέτασης του κομματικού φαινομένου εντός των μετασχηματισμών του κράτους, προσπαθώντας να αποφευχθεί μία ιδεοτυπική πρόσληψη των κομμάτων. Στη Κεφάλαιο 1ο γίνεται μία συστηματική περιγραφή της θεωρητικής σκευής που επιλέγει η γράφουσα να χρησιμοποιήσει, και στη βάση της οποίας δομήθηκε και η παρούσα εργασία (βλ. Παράρτημα – Οδηγός Συνέντευξης). Εν αρχή γίνεται επισκόπηση του κομματικού φαινομένου (βλ.1.1) με μία εκλεκτική παρουσίαση της ακτινογραφία του κόμματος (βλ. 1.1.1.) και εν συνεχεία τίθενται προς συζήτηση οι μετασχηματισμοί που επισυμβαίνουν στο κομματικό σύστημα ως αντανάκλαση των μετασχηματισμών του κράτους (1.1.2), εστιάζοντας στη συζήτηση περί “cartel party” (1.1.2.1) και στο εναγκαλισμό του κόμματος με το κράτος (1.1.2.2.).

Με βάση αυτή τη συζήτηση εξετάζεται το ελληνικό πολιτικό σύστημα υπό το πρίσμα των μετασχηματισμών και κυρίως η ιστορία των διαφόρων πολιτικών οργανισμών της ευρωκομμουνιστικής και ανανεωτική αριστεράς με εκλεκτικές αναφορές και στο ΚΚΕ, στο βαθμό που βοηθάει την κατανόηση του συγκεκριμένου χώρου που θα δημιουργήσει το ΣΥΝ (βλ. 1.2). Μετά την περιοδολόγηση ελληνικού κομματικού συστήματος παράλληλα με το χώρο της ευρωκομμουνιστικής αριστεράς και του μετέπειτα ΣΥΝ, γίνεται μία συζήτηση για

την εξέλιξη του ΣΥΝ σε ΣΥΡΙΖΑ ως ενιαίου κόμματος στο δρόμο προς την εξουσία, εστιάζοντας κυρίως σε στιγμές και διαδικασίες που ήταν καθοριστικές τόσο για τη δομή και τη λειτουργία του, όσο και για τον πολιτικό του προσανατολισμό (βλ.1.3.). Για να γίνει αντιληπτή η λειτουργία του κόμματος θα πρέπει να υπάρχει και η κατανόηση των εσωκομματικών ιδιαιτεροτήτων δομής και λειτουργίας, όπως περιγράφεται μαζί με έναν κριτικό σχολιασμό στην επόμενη ενότητα (βλ. 1.4.). Τέλος, το Κεφάλαιο 1ο, ολοκληρώνεται με κάποια ερωτήματα – προβληματισμούς για τη σχέση του χώρου αυτού με την έννοια της κυβέρνησης και συνεπώς του κράτους, μία συζήτηση μεταξύ του απροϋπόθετου αλλά και της δυναμικής κατανόησης του κοινωνικού πεδίου (βλ. 1.5.)

Αυτή η εξέταση έγινε μέσω της διεξαγωγής ποιοτικής έρευνας με τη μέθοδο των focus group (Κεφάλαιο 2ο). Επιλέχθηκε αυτή η μέθοδος, καθώς η πολιτική είναι μία διαδικασία διαλεκτική και συνεπώς η πρόσληψη της σχέσης κοινωνίας – κόμματος – κράτους μπορεί να εξεταστεί με έναν πιο ενδιαφέροντα τρόπο, που αποτυπώνει αυτή τη διαλεκτική και στη μέθοδο (βλ. 2.1). Η δόμηση των focus groups έχει με συνοχή με βάση την πολιτική συμμετοχή με αναφορά σε ένα κόμμα όπως διακρίνει ο M. Duverger, παράλληλα με συνοχή κατά φύλο και ηλικία. Συνεπώς, δομήθηκαν focus groups militants, μελών, sympathisants και ψηφοφόρων, όμοιων εσωτερικά σε φύλο και ηλικία. Εξαίρεση αποτελούν τα focus groups των αποχωρησάντων/σασων – αποστασιοποιηθέντων/εισων, όπου διακρίνονταν μόνο κατά φύλο και ηλικία (βλ. 2.2. και 2.3.). Η δειγματοληψία έγινε με δείγμα ευκολίας (βλ. 2.4) και κατά τη διαδικασία συλλογής δεδομένων (βλ. 2.5.) τηρήθηκε στο ακέραιο ο κώδικας δεοντολογίας (2.6.).

Στο Κεφάλαιο 3ο, εφ' όσον εξηγείται ο τρόπος ανάλυσης δεδομένων με τη χρήση της θεματικής ανάλυσης (βλ. 3.1.), παρουσιάζονται τα αποτελέσματα με μία πρώτη προσπάθεια παράλληλης συζήτησης με τα ευρήματα (βλ. 3.2, 3.3., 3.4.). Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να διευκρινιστεί ότι αναπτύχθηκαν τρεις ομάδες ανάλυσης, όπου οι στελέχη και μέλη αναλύθηκαν και συζητήθηκαν από κοινού, καθώς ανέπτυξαν ίδιες θεματικές και προβληματισμούς (3.2.), οι sympathisants και οι ψηφοφόροι ήταν μία δεύτερη θεματική ανάλυση (3.3.) και τέλος οι αποχωρήσαντες/σασες – αποστασιοποιηθέντες/εισες (3.4.), το οποίο ήταν και εξ' αρχής σχεδιασμός, εν αντιθέσει με τις πρώτες δύο ομάδες, οι οποίες αναλύθηκαν μαζί εκ των υστέρων εφ' όσον υπήρχαν τα αποτελέσματα.

Η παρούσα έρευνα ήταν μία πολύ τολμηρή απόφαση, τόσο από άποψη παραγωγής δεδομένων, όσο και αναφορικά με τον τρόπο συζήτησης της θεωρίας με τον εμπειρικό υλικό, πράγμα το οποίο φέρνει σε αμηχανία και συνεχή επερώτηση την ερευνήτρια. Γι' αυτούς του λόγους τα ευρήματα και η συζήτηση είναι μία πρώτη απογραφή και συζήτηση, η οποία όμως θα χρειαστεί με την πάροδο του χρόνου δεύτερη και τρίτη συζήτηση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ

Το κομματικό σύστημα και οι μετασχηματισμοί του μελετώνται συστηματικά στα πλαίσια της Πολιτικής Κοινωνιολογίας, κυρίως υπό το πρίσμα της δομής, των θέσεων, της εκφοράς δημοσίου λόγου, τόσο σε συνάρτηση με τους μετασχηματισμούς του κράτους, όσο και επί τη βάσει των επιμέρους ανωτέρω θεμάτων. Την ίδια στιγμή, οι μετασχηματισμοί του κομματικού συστήματος εξετάζονται ως επί το πλείστον από τη σκοπιά των κομμάτων εξουσίας. Η παρούσα εργασία προσπάθησε να εξετάσει τη σχέση κοινωνίας – κόμματος – κράτους υπό το πρίσμα του ΣΥΡΙΖΑ, μέσω της διεξαγωγής ποιοτικής έρευνας με τη μέθοδο των ομάδων εστίασης¹. εξετάζεται δηλαδή το πώς οι πολιτικώς δρώντες αντιλαμβάνονται την ανωτέρω τριμερή σχέση.

Ο τρόπος που διατυπώνεται το ερώτημα θέτοντας πρώτα την κοινωνία, θέλει να καταδείξει την ουσία του ίδιου του ερωτήματος: πως τα ίδια τα πολιτικώς δρώντα υποκείμενα², κομμάτι δηλαδή της κοινωνικής κίνησης, προσλαμβάνουν το ίδιο το κόμμα και τη συμμετοχή ως προς αυτό. Το δεύτερο σημείο που καταδεικνύει την ουσία του ερωτήματος είναι η εξέταση του συγκεκριμένου κόμματος. Ο ΣΥΡΙΖΑ, όπως θα αναλυθεί και παρακάτω³, είναι ένα κόμμα που βρίσκεται στην κυβερνητική εξουσία, το οποίο εκφεύγει των ιδεοτυπικών χαρακτηριστικών των κομμάτων εξουσίας του ελληνικού κοινωνικού σχηματισμού. Η ιστορία του ως κόμματος της Ριζοσπαστικής Αριστεράς⁴ που μαζί με άλλα κόμματα στον ευρωπαϊκό σχηματισμό εγκαινιάζουν για πολλούς μελετητές τη Νέα Ριζοσπαστική Αριστερά⁵ έχει άμεση σχέση με την πρόσληψη της κοινωνικής κίνησης και την

1 Κεφάλαιο 2ο.

2 Βλ. Κεφάλαιο 2ο, Μεθοδολογία, 2.3.

3 Βλ. 1.2., 1.3.

4 Ως ειδοποιά στοιχεία της Ριζοσπαστικής Αριστεράς μπορούν να θεωρηθούν ο αντινεοφιλελευθερισμός, μία ιδιαίτερη τοποθέτηση για την ευρωπαϊκή ενοποίηση και υπό το πρίσμα μίας πρόσληψης του οικοδομήματος της Ε.Ε. ως «περιφερειακής» εκδοχής της παγκοσμιοποίησης (βλ. στο Μοσχονάς, Γ., 2016. «Διλήμματα του ριζοσπαστισμού στην Ευρωπαϊκή Ένωση: οι μεταμορφώσεις της 'άλλης' Αριστεράς», στο Συλλογικό, Μεταξάς, Δ., Α. – Ι.(εισαγωγή), 2016. *Πολιτική Επιστήμη – Διακλαδική και Συγχρονική διερεύνηση της πολιτικής πράξης: VI. Συγκριτική Πολιτική*. Αθήνα: Ι. Σιδέρης, σ. 176.), ο πολιτικός φιλελευθερισμός, ο αριστερός κείνσιανισμός και ο διεθνιστικός προσανατολισμός. «*Τα ενδιάμεσα στάδια και οι μετασχηματισμοί που τα συνοδεύουν, [είναι] και κυρίως η φάση της Νέας Αριστεράς (κυρίως: δεκαετία 1960) και του Ευρωκομμουνισμού (κυρίως: δεκαετίες 1970 και 1980) [...]»*, στο Μοσχονάς, Γ., 2013. Η Ριζοσπαστική Αριστερά. Αθήνα: Πάντειο, <<http://openeclass.panteion.gr/modules/document/file.php/TMB215/2.pdf>>.

5 Στο εξής ΝΡΑ. Η διαίρεση πάνω στην οποία αναπτύχθηκε η ΝΡΑ είναι εκείνη της Παγκοσμιοποίησης – Αντιπαγκοσμιοποίησης. Στη βάση αυτής της διαίρεσης, παρατηρείται ότι όλα τα κόμματα του φάσματος της Αριστεράς, τοποθετείτηκαν υπέρ της Αντιπαγκοσμιοποίησης, βλ. «[...]ενδεχομένως δίνει μια κάποια απήχηση στη άκρα αριστερή αντιπαγκοσμιοποιητική ρητορεία και έμφαση στην προστασία της εργασίας.», (μετάφραση συγγραφέως), στο March, L., 2008. *Contemporary Far Left Parties in Europe From Marxism to*

εμπλοκή του σε αυτήν. Συνάμα, οι ιδεολογικές του καταβολές συναρτήσκει της θέσης του στο κομματικό σύστημα έως το 2012, καταδεικνύουν το ιδιαίτερον του ζητήματος. Με άλλα λόγια, το γεγονός ότι πρόκειται για ένα κόμμα της ριζοσπαστικής αριστεράς, που εμπλέκεται οργανικά με τα κινήματα, παράγει πολιτικό λόγο και πολιτική πρακτική ακολουθώντας την κοινωνική κίνηση και μέχρι τις βουλευτικές εκλογές του 2009 κυμαίνεται μεταξύ του 3% - 4,6% ευρισκόμενο στο περιθώριο του πολιτικού συστήματος ως πολιτική τοποθέτηση σε όλη τη διάρκεια της Μεταπολίτευσης⁶, είναι στοιχεία ιδιαίτερα και χρήζουν συστηματικής μελέτης.

Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να γίνουν κάποιες εννοιολογικές διευκρινήσεις, στη βάση των οποίων θα αναλυθεί το κομματικό σύστημα εν γένει, καθώς και η θέση τόσο του ίδιου του ΣΥΡΙΖΑ εντός αυτού, όσο και των κομματικών σχηματισμών αυτού του ιδεολογικοπολιτικού ρεύματος⁷. Το κομματικό σύστημα θα πρέπει να συζητηθεί σε σχέση με το κράτος και τις κοινωνικές διαίρεσεις που υφίστανται ανά ιστορική περίοδο, ως αντανάκλαση των μεταβολών στον κοινωνικό καταμερισμό της εργασίας⁸. Αυτές οι μεταβολές θα πρέπει να μην προσληφθούν ως στιγμές εντός της ιστορίας, αλλά τουναντίον η ανάλυση θα πρέπει να βασίζεται στην δυναμική κατανόηση της πραγματικότητας⁹. Οι μετασχηματισμοί δηλαδή του κομματικού συστήματος θα πρέπει να ειδωθούν μέσα από τις εκάστοτε αντιθέσεις εντός των σχέσεων παραγωγής, επί τη βάσει των κοινωνικών

the Mainstream? *International Policy Analysis*, σ. 9, <<http://library.fes.de/pdf-files/id/ipa/05818.pdf>>.

- 6 Η Μεταπολίτευση εν Ελλάδι θα πρέπει να ιδωθεί ως μία περίοδος εντός της οποίας διακρίνονται τρεις υποπερίοδοι στη βάση των μετασχηματισμών του πολιτικού συστήματος. Κι αυτό, διότι τα πολιτικά κόμματα είχαν πρωταγωνιστικό ρόλο στην έλευση και την εδραίωση της δημοκρατίας και του πολιτικού συστήματος κατά την Μεταπολίτευση, (βλ. στο Ελευθερίου, Κ., Παπαβλασόπουλος, Ευ., 2010. «Λανθάνουσες προσεγγίσεις και σύγχρονες τάσεις στη θεωρία των κομμάτων». *Επιστήμη και Κοινωνία*, τχ. 25, σσ. 234 – 235.). Στη βάση αυτών ανεξαρτήτως των χρονολογικών αυτών καθεαυτών περιόδων, οι μελετητές συμφωνούν στα ευρύτερα χαρακτηριστικά της κάθε περιόδου· η πρώτη περίοδος μπορεί να χαρακτηριστεί ως εκείνη της «θετικής συναίνεσης» και της δημιουργία μαζικού κόμματος, η δεύτερη ως εκείνη της «μεταβατικής συναίνεσης» με τις πρώτες ενδείξεις τεχνοκρατισμού και επαγγελματιών και η τρίτη χαρακτηρίζεται από τον έκδηλο εναγκαλισμό κράτους – κομματικού συστήματος.. (βλ. στο Παπαβλασόπουλος, Ευ., 2015, “Μετατοπίσεις στο ελληνικό κομματικό σύστημα: Από το ενιαίο μαζικό κόμμα του κράτους στο κόμμα “εκτάκτου εθνικής ανάγκης”, στο Γεωργακάκης, Ν. - Δεμερτζής, Ν. (επίμ.), *Το πολιτικό πορτραίτο της Ελλάδας: κρίση και αποδόμηση του πολιτικού*; γ’ εκδ. Αθήνα: Gutenberg – ΕΚΚΕ, σσ. 146 – 149 και στο Βερναρδάκης, Χρ., 2011. *Πολιτικά κόμματα, εκλογές και κομματικό σύστημα: Οι μετασχηματισμοί της πολιτικής αντιπροσώπευσης 1990 – 2010*. Αθήνα – Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα, «Πρόλογος» και σσ. 165, 290 – 292, 326 – 328.). Σε αυτό το πλαίσιο ο χώρος του ευρωκομμουνισμού και της ανανεωτικής αριστεράς εκφραζόμενος είτε από το ΚΚΕ εσ., είτε από την ΕΑΡ (βλ. στο Βούλγαρης, Γ., Νικολακόπουλος, Η., Ρίζας, Σ., Σακελλαρόπουλος, Τ., Στεφανίδης, Ι., 2011. *Ελληνική Πολιτική Ιστορία 1950-2004*. β’ εκδ., Αθήνα: Θεμέλιο, σσ. 128,139.), είτε εν συνεχεία από το Συνασπισμό της Αριστεράς και της Προόδου χαρακτηρίζεται από τους μετασχηματισμούς των τριών αυτών περιόδων, ευρισκόμενος ωστόσο στο περιθώριο του πολιτικού συστήματος, όπως θα αναλυθεί και παρακάτω (βλ. 1.1.).

7 Βλ. 1.1.

8 Καθώς εντός του σύγχρονου Κράτους αναδιατάσσονται οι νέες μορφές κοινωνικού καταμερισμού της εργασίας, Πουλαντζάς, Α., Ν., 2008. *Το Κράτος, Η Εξουσία, Ο Σοσιαλισμός*. γ’ εκδ., Αθήνα: Θεμέλιο, σ. 344.

9 «[...] Αλλωστε, η ίδια η επιλογή του σχήματος «σύγκρουση δύο λογικών [...]» προϋποθέτει μια δυναμική κατανόηση του κοινωνικού πεδίου, σε διαρκή κινητικότητα, με πολλαπλά αλληλένδετα επίπεδα και διαφορετικές χρονικότητες.», στο Καρίτζης, Α., 2014. *Λογική και μέθοδος μίας αριστερής κυβέρνησης*. Αθήνα: Νήσος – Ινστιτούτο Νίκος Πουλαντζάς, σ. 11.

διαίρεσεων, δηλαδή εντός της υλικότητας των παραγωγικών σχέσεων που αναπτύχθηκαν συν τω χρόνω εντός της Γ' Ελληνικής Δημοκρατίας¹⁰.

Οι μετασχηματισμοί διεξάγονται εντός του πλέγματος που περιγράφεται από το πλαίσιο του συστήματος. Η έννοια του συστήματος θέλει να καταδείξει το χώρο εντός του οποίου οι κυρίαρχες πολιτικές επιλογές, μεταβολές και εν τέλει μετασχηματισμοί δε χαρακτηρίζουν μόνο τους εκπροσώπους συγκεκριμένων συμφερόντων, αλλά όλους εκείνους που εμπλέκονται στο εκάστοτε σύστημα εξουσίας¹¹. Με άλλα λόγια το δικομματικό σύστημα εξουσίας δε χαρακτηρίζει μόνο τα δύο κόμματα που εναλλάσσονται στην εξουσία, αλλά και τα κόμματα της ελάσσονος αντιπολίτευσης· όπερ και τα κόμματα της Αριστεράς (που δεν σχετίζονταν μέχρι προσφάτως με την εξουσία) βρίσκονται, επηρεάζονται και χαρακτηρίζονται από τα ειδοποιά στοιχεία του δικομματικού συστήματος, και οιοδήποτε άλλο σύστημα χαρακτηρίζει την πολιτική σκηνή. Προφανώς, και το ζήτημα της Αριστεράς στην εξουσία χρήζει μίας πιο συντεταγμένης συζήτησης, κομμάτι της οποίας προσπαθεί η παρούσα εργασία να προσεγγίσει και να καταδείξει κάποια πρώτα στοιχεία εντός του ελληνικού κοινωνικού σχηματισμού.

Τούτων δοθέντων το παρόν Κεφάλαιο θα ασχοληθεί εν αρχή με τη θεωρητική αποσαφήνιση του κομματικού συστήματος και των λειτουργιών του και κατ' επέκταση των μετασχηματισμών του κυρίως εντός του ελληνικού κοινωνικού σχηματισμού¹². Εν συνεχεία, θα γίνει μία αναφορά στην περιοδολόγηση της μεταπολιτευτικής ιστορίας εστιασμένης στον ευρύτερο ευρωκομμουνιστικό χώρο της ανανεωτικής αριστεράς με αναφορές και στο Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδος, στις διασπάσεις αυτών των δύο χώρων, καθώς επίσης και κάποιες αναφορές στα υπόλοιπα ρεύματα της ελληνικής Αριστεράς που στις χαραυγές του 20ου αιώνα συναντώνται· σκοπός είναι να καταδειχθούν οι βασικοί λόγοι των μετασχηματισμών και πως αυτοί αποκρυσταλλώνονται στον ελληνικό κοινωνικό σχηματισμό και δη υπό το πρίσμα των κομμάτων της Αριστεράς¹³. Τέλος, το παρόν Κεφάλαιο καταλήγει στη συζήτηση αναφορικά με τη δομή¹⁴, το ιδεολογικό υπόβαθρο και την τοποθέτηση του ΣΥΡΙΖΑ για το κράτος και την κοινωνική κίνηση¹⁵. Αυτή η θεωρητική συζήτηση θα γίνει προσπάθεια να τεθεί σε συγκεκριμένα εννοιολογικά πλαίσια, με μεθοδικότητα και

10 Από πλευράς Συνταγματικής Ιστορίας, η οποία αποτελεί αρωγός ως προς τα πραγματολογικά ζητήματα της περιόδου, βλ. Αλιβιζάτος, Κ., Ν., 2011. *Το Σύνταγμα και οι εχθροί στην νεοελληνική ιστορία 1800 – 2010*. 4η εκδ. Αθήνα: Πόλις, σσ. 489 – 594.

11 «[...] Άντες οί δομές, έχοντας τά άποτελέσματά τους πάνω στό σύνολο τοῦ πεδίου τής πάλης τών τάξεων, έμποδίζουν συχνά τήν ανεξάρτητη πολιτική και ιδεολογική όργάνωση τών τάξεων τών τρόπων παραγωγής που δεν είναι κυρίαρχοι, και έχουν ακριβώς σα συνέπεια τήν πόλωση τους γύρω από τις τάξεις τοῦ κυρίαρχου τρόπου παραγωγής. [...]», στο Πουλιαντζάς, Α., Ν., 1975. *Πολιτική Εξουσία και Κοινωνικές Τάξεις*. α' τομ., β' εκδ., Αθήνα: Θεμέλιο, σσ. 111 – 112.

12 Βλ. 1.1.

13 Βλ. 1.2., 1.3.

14 Βλ. 1.4.

15 Βλ. 1.5.

αυστηρότητα στην οριοθέτηση, καθώς οι (εμπειρικές) έννοιες μπορούν να μεταβληθούν στα όρια της στρέβλωσης κατά τη διαδικασία αφαίρεσης¹⁶.

1.1. Η θεωρητική επισκόπηση του κομματικού συστήματος

Στη συγκεκριμένη ενότητα θα συζητηθεί το κόμμα, ως έννοια και λειτουργία, και η σχέση του με το κράτος. Συνάμα, θα πρέπει να παρατηρηθούν οι κοινωνικές δυναμικές και οι μεταβολές στον κοινωνικό καταμερισμό της εργασίας εκ παραλλήλου με τις μεταβολές στο κομματικό σύστημα και τους κομματικούς τύπους. Ενώ τέλος, θα γίνει προσπάθεια ψηλάφησης ερωτημάτων αναφορικά με την κρίση και το κομματικό σύστημα. Ωστόσο, αυτό που θα πρέπει να ληφθεί υπ' όψιν είναι η συνεχής ανάδραση μεταξύ κόμματος, κράτους και κοινωνίας. Αυτά τα τρία μέρη που βρισκόμενα σε διαλεκτική σχέση μεταξύ τους εντός της σχετικής τους αυτονομίας και συνεπώς της έντασης που χαρακτηρίζει αυτή τη σχέση¹⁷, θα γίνει προσπάθεια να μελετηθούν τόσο θεωρητικά¹⁸ όσο και πραγματολογικά, αναφορικά με την ελληνική μεταπολίτευση¹⁹, από κοινού, με τρόπο που να φωτιστούν όσο το δυνατόν καλύτερα συγκεκριμένες πλευρές του κομματικού συστήματος.

1.1.1. Το Κόμμα

Μη υιοθετώντας πλήρως την ιδεοτυπική λογική, βάσει της οποίας τα κοινωνικά φαινόμενα θα πρέπει να κατατάσσονται διαρκώς σε κατηγορίες, καθώς οιαδήποτε τυπολογία θα πρέπει να συνομιλεί με την εκάστοτε πολιτικό – κοινωνικό – οικονομική συγκυρία²⁰, πάρα ταύτα δεν γίνεται να αποφευχθεί μία κατ' αρχήν σκιαγράφηση του κόμματος. Τα ερωτήματα²¹ αναφορικά με το «ποιος;»/ «ποιοι;» παράγουν την πολιτική γραμμή, «πώς;» παράγεται η πολιτική γραμμή, «ποια δομή στο εσωτερικό;»²², «ποιες διαδικασίες;», «ποιες εκπροσωπήσεις;», «ποιοι τρόποι προπαγάνδησης και πολιτικής επικοινωνίας;», «ποια ιστορική προέλευση;», «ποια η θέση στον άξονα Αριστερά – Δεξιά;», «ποια η θέση στον άξονα Πρόοδος

16 Sartori, G., Σεφεριάδης, Σ., Ι. (εισαγωγή – επίμ.), 2004. *Σημαιολογία, Έννοιες, Συγκριτική Μέθοδος – Κείμενα του Giovanni Sartori*. Αθήνα: Παπαζήσης, σ. 148.

17 «[...] Τα πεδία είναι διακριτά: Καθένα υπόκειται στους δικούς του προσδιορισμούς και διέπεται από τους δικούς του τρόπους λειτουργίας, κίνησης και μετασχηματισμούς. Αλλά ταυτόχρονα αυτά διαπλέκονται με πολλούς κρίκους. Κάθε πεδίο είναι μερικώς ή σχετικά αυτόνομο ως προς την κοινωνία εν γένει.», στο Μπαλτάς, Α., 2016. *Παράμετροι και γνώμονες: εξ αριστερών*. Αθήνα: Νήσος, σ. 59.

18 Βλ. 1.1.

19 Βλ. 1.2.

20 Βάσει την ανάλυση του Cerroni τα κόμματα θα πρέπει να τίθενται εντός συν τοις άλλοις εντός του εκάστοτε ιστορικού πλαισίου μίας χώρας λαμβάνοντας υπ' όψιν και τον παράγοντα της κουλτούρας, βλ. στο Τσερόνι, Ου., Λιάκος, Αντ. (προλ. - επιμ.), Δαρβέρης, Τ. (μτφρ.), 1986. *Θεωρία του Πολιτικού Κόμματος*. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής, σ. 65.

21 Διαμαντόπουλος, Θ., 1988. *Τα πολιτικά κόμματα – Θεωρητικές Προσεγγίσεις*. Αθήνα: Ροές, σσ. 23-53.

22 Δηλαδή, ο τρόπος οργάνωσης του κόμματος, ο προγραμματικός προσανατολισμός και ο βαθμός εσωκομματικής δημοκρατίας εν ολίγοις όπως περιγράφεται, με σκοπό ωστόσο δημιουργία εκ νέου κομματικών τύπων στο Gunther, R. and Diamond, L., 2003. *Species of political parties – A New Typology*. London – Thousand Oaks – New Delhi: Sage Publication, vol.9, no. 2, pp. 167, 172.

– *Συντήρηση;*», «*ποιος ο βαθμός κομματικού συγκεντρωτισμού;*» και σαφώς «*ποια η σχέση με την κυβέρνηση;*» και «*ποια η σχέση με το κράτος;*» εντέλει, είναι ερωτήματα που μολονότι κάλλιστα μπορούν να οδηγήσουν στην τυπολατρία του ιδεοτυπικού, την ίδια στιγμή με την βαρύτητα που τους αντιστοιχεί μπορούν να βοηθήσουν σε μία πιο μακροσκοπική ανάλυση του κομματικού φαινομένου.

Αυτά τα ερωτήματα που αποτελούν μία πρώτη σκιαγράφηση του κόμματος μπορούν να περιγράψουν εν συνεχεία και την ακτινογραφία του. Στην Πολιτική Κοινωνιολογία τα κόμματα είναι ιδιαίτερες οργανώσεις και έχουν μία μοναδικότητα εν συγκρίσει με άλλες, όπως τα συνδικάτα, τα σωματεία, τις ΜΚΟ, ακόμα και τα πολιτικά δίκτυα: το κόμμα διεκδικεί την εξουσία, η οποία δεν μπορεί να διεκδικηθεί από καμία άλλη οργάνωση ή ένωση. Το κόμμα συναρθρώνει, εκφράζει, διαμεσολαβεί και οργανώνει κοινωνικές διαιρέσεις και ανταγωνισμούς επιδιώκοντας να ασκήσει εξουσία εκφράζοντας συγκεκριμένα συμφέροντα. Τα κόμματα για τις σύγχρονες δημοκρατίες²³ είναι η βασικότερη δομή για τη συνοχή του πολιτικού συστήματος, καθώς αποτέλεσαν το βασικό παράγοντα πολιτειακής συγκρότησης χαρακτηρίζοντας κατ' αυτό τον τρόπο τη γένεση και την ανάπτυξη της σύγχρονης δημοκρατίας και αποκτώντας συνεπώς αδιαμφισβήτητο κύρος²⁴. Είναι εκείνοι οι οργανισμοί, οι οποίοι σφράγισαν τη λειτουργία των σύγχρονων αντιπροσωπευτικών δομών²⁵, το οποίο είναι εύλογο αν αναλογιστούμε ότι οι μεταπολεμικές δημοκρατίες είναι κομματικές δημοκρατίες.

Συνομιλώντας με την γκραμισιανή πρόσληψη του κόμματος²⁶ μπορούν να γίνουν αντιληπτά όλα τα ανωτέρω ειδοποιά χαρακτηριστικά του. Το κόμμα θα πρέπει να εκληφθεί εν αρχή ως εκείνος ο οργανισμός που σχηματοποιεί την πολιτική αντιπροσώπευση μερίδων της κοινωνίας, και συνάμα ως οργανωτικός μηχανισμός: αυτή η πρόσληψη του κόμματος πάντα τίθεται σε σχέση με την κρατική εξουσία στα πλαίσια της εκάστοτε συγκυρίας. Σε αυτό το σημείο μπορεί να διαπιστωθεί ακριβώς το διττό του κόμματος ως (κρατικού) θεσμού πολιτικής νομιμοποίησης που επεκτείνει ή και αλλοιώνει την ιδιότητά του ως προς την

23 Ήδη στις αρχές του 20ου αιώνα εντοπίζεται η σχέση δημοκρατίας και ύπαρξης (και κατ' επέκταση ανάπτυξης) κομμάτων, όπως φαίνεται στον Πρόλογο της 1ης έκδοσης του βιβλίου του M. Ostrogorski. «*Μελετώ σε αυτό το βιβλίο τη λειτουργία της δημοκρατικής κυβέρνησης. Αλλά δεν είναι οι θεσμοί αντικείμενο αυτού του έργου: δεν είναι οι πολιτικές φόρμες, είναι οι πολιτικές δυνάμεις οι οποίες με ενδιαφέρουν.*», (μετάφραση συγγραφέως), στο Ostrogorski, M., 1979. *La demprratie et les partis politiques*. Paris: Editions du Seuil, p. 27.

24 Susan Scarrow, «The nineteenth-century origins of modern political parties: the unwanted emergence of party-based politics», στο Katz, R. and Crotty, W. (ed.), 2006. *Handbook of Party Politics*. London: Sage, pp. 16 – 24.

25 Lipset, S., M., 1960. Party Systems and the Representation of Social Groups. *European Journal of Sociology*, vol 1, p. 53. <<https://www.cambridge.org/core/journals/european-journal-of-sociology-archives-europeennes-de-sociologie/article/party-systems-and-the-representation-of-social-groups/952FC25B7C1A4FCD520CB674DAEDC2FE>>.

26 Γκράμισι, Α., 2005. *Για το Μακιαβέλι, για την πολιτική και για το σύγχρονο κράτος*. Αθήνα: Ηριδανός, σσ. 11, 45 – 47.

πολιτική αντιπροσώπευση. Τέλος, θέτει την έννοια της αλληλεπίδρασης των κομμάτων μεταξύ τους εντός ενός συστήματος που τα ίδια δημιουργούν· συνεπώς το κόμμα είναι πυλώνας και θεμελιωτής του κομματικού συστήματος.

Πτυχές του κράτους της γκαμισιανής ανάλυσης εντοπίζονται και σε μετέπειτα αναλύσεις. Στην τυπολογία του *M. Duverger*²⁷ για τα «κόμμα μαζών» και τα «κόμματα στελεχών» γίνεται η σύνδεση ιστορικής προέλευσης και μορφής κόμματος, αναλύοντας τα κόμματα εντός του ευρύτερου πολιτικού και ιστορικού πλαισίου της εποχής. Η κλασική τυπολογία προέκυψε από την επέκταση του δικαιώματος ψήφου στην εργατική τάξη και την ανάγκη να αντιμετωπιστούν οι εκλογικές δαπάνες των υποψηφίων των νέων μαζικών κομμάτων. Κι εδώ τίθεται το ζήτημα των λεγόμενων “thresholds”²⁸, δηλαδή οι θεσμικοί παράγοντες που μετατρέπουν τις κοινωνικές και πολιτισμικές συγκρούσεις σε κομματικές· εν προκειμένω το δικαίωμα επέκτασης της ψήφου αναφέρεται στο κατώφλι της αντιπροσώπευσης.

Τα κόμματα, λοιπόν, ως θεσμοί πολιτικής εκπροσώπησης της κοινωνίας, στοχεύουν εξ’ ορισμού στη διεύρυνση των δημοκρατικών ορίων²⁹ του πολιτικού συστήματος. Την ίδια στιγμή, το κόμμα διεκδικεί την εξουσία μέσω ενός κυβερνητικού προγράμματος το οποίο έχει προέλθει από τα κοινωνικά και πολιτικά αιτήματα. Είναι κατ’ ουσίαν αυτό που ο *G. Sartori*³⁰ εννοιολογεί ως κόμμα, περιγράφοντάς το εν τέλει ως τον παράγοντα εκροών του πολιτικού συστήματος. Το κόμμα βρίσκεται σε αλληλεπίδραση με την κοινωνία, η οποία όταν βρίσκεται σε περιόδους πολιτικοποίησης, το κόμμα γίνεται φορέας μεταφοράς των αιτημάτων της κοινωνίας προς το πολιτικό σύστημα.

Παρατηρείται, λοιπόν, η διττή φύση των κομμάτων³¹. Από την μία τα κόμματα είναι φορείς ρήξης και ανατροπής και από την άλλη φορείς ενσωμάτωσης. Αυτή η διττή φύση εντοπίζεται και στις κοινωνιολογικές προσεγγίσεις των *S.M. Lipset* και *St. Rokkan*³², μέσω της

27 Duverger, M., North, B., North, B. (transl.), 1978. *Political Parties – Their organization and activity in the modern state*. 5th ed., London: Methuen & Co LTD – II New Fetter Lane E.C.4, pp. 63 – 71.

28 Lipset, S., M., 1960. Party Systems and the Representation of Social Groups. *European Journal of Sociology*, vol 1, p. 53. <<https://www.cambridge.org/core/journals/european-journal-of-sociology-archives-europeennes-de-sociologie/article/party-systems-and-the-representation-of-social-groups/952EC25B7C1A4FCD520CB674DAEDC2FE>>.

29 Αυτό μπορεί να γίνει αντιληπτό για από το γεγονός ότι από το γεγονός της παρατήρησης των σύγχρονων δημοκρατιών όπου παρατηρείται ότι «[...] εάν οι δημοκρατικοί θεσμοί, όπως το κομματικό σύστημα, οι εκλογές και η κοινοβουλευτική κυβέρνηση μειωθούν ως προς ικανότητά τους να προβλέψουν τη διατύπωση της πολιτικής σύγκρουσης, είναι πιθανό να αναπτυχθούν εναλλακτικοί δίαυλοι συγκρούσεων και να απορροφηθούν οι πολιτικές ενέργειες των ανθρώπων. [...] Πίσω από την πρόσοψη της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας, τόσο οι πολιτικές συγκρούσεις όσο και η επίλυση των πολιτικών ζητημάτων λαμβάνουν χώρα όλο και περισσότερο μέσα σε οργανωτικά πλαίσια που είναι άγνωστα στη δημοκρατική θεωρία.» (μετάφραση συγγραφέα), στο Offe, Cl., 1980. The Separation of Form and Content in Liberal Democratic Politics. *Studies in Political Economy*, vol.3, pp. 8.

30 Sartori, G., Mair, P. (introduction), 2005. *Parties and Party Systems*. Colchester: ECPR, pp. 50 – 52.

31 Για μία αναλυτική και κριτική συζήτηση για τη μελέτη των πολιτικών κομμάτων, βλ. Σπουρδαλάκης, Μ., 1990. *Για τη θεωρία και τη μελέτη των πολιτικών κομμάτων*. β' έκδ. Αθήνα: Εξάντας.

32 Lipset, S. M., Rokkan, S., 1967. *Cleavage structures, party systems, and voter alignments: an introduction*. (Lipset S M & Rokkan S, eds.) Party systems and voter alignments: cross-national perspectives. New York: Free Press, <<http://garfield.library.upenn.edu/classics1990/A1990CR76700001.pdf>>.

θεωρία του κόμματος ως εκφραστή των διαιρετικών τομών. Τα χαρακτηριστικά της διαιρετικής τομής καταδηλώνουν μία ανθεκτικά χρόνια πολιτική αντιπαράθεση στην οποία έχουν αναφορά μεγάλα τμήματα του πληθυσμού μίας χώρας. Σε αυτή τη διαδικασία τα κόμματα είναι ο διαμεσολαβητής της σύγκρουσης και το μέσο της ενσωμάτωσης.

1.1.2. Κόμμα – Κράτος – Κοινωνία

Για να μελετηθούν οι μετασχηματισμοί του κομματικού συστήματος και εξ' αντανάκλασής και οι διάφοροι κομματικοί τύποι, θα πρέπει πρώτα να γίνει μία κριτική αναφορά στους κοινωνικούς μετασχηματισμούς μεταπολεμικά και στα χαρακτηριστικά του κράτους. Θα πρέπει να γίνουν ωστόσο κάποιες διευκρινίσεις, αναφορικά με το θεωρητικό πλαίσιο. Εξ' αρχής έχει καταστεί σαφές το θεωρητικό πλαίσιο που έχει επιλέξει η γράφουσα για την ανάλυση του κομματικού φαινομένου. Συνάμα, θεωρητική επιλογή αποτελεί και το γεγονός ότι βαρύνουσα σημασία έχουν οι μετασχηματισμοί των κοινωνικό – πολιτικών σχηματισμών και όχι αυτές καθαυτές οι τυπολογίες. Πάρα ταύτα, δεν μπορούν να παραγνωριστούν συγκεκριμένες θεωρίες που δεν εντάσσουν την ανάλυσή τους ευθέως, αλλά και πολλές φορές ούτε και εξ' αντανάκλασής, με το παρόν θεωρητικό πλαίσιο που σχετίζει τις μεταβολές στο κομματικό σύστημα με το κράτος, τη διοίκηση και εν τέλει με τον κοινωνικό καταμερισμό της εργασίας. Δηλαδή, επιλέγεται μία κριτική αναφορά θεωρητικών σχημάτων και παρατηρήσεων, με σκοπό πάντα την αρωγή της θεωρίας στην τεκμηρίωση των ερευνητικών ευρημάτων της παρούσας έρευνας³³.

Με βάση αυτά, η πρόσληψη του κόμματος ως εκείνου που παρουσιάζεται ως το άθροισμα μιας οργανωτικής μηχανής στη βάση ενός πολιτικού προγράμματος³⁴, μπορεί να βοηθήσει και στην μελέτη του ΣΥΡΙΖΑ³⁵. Την ίδια στιγμή κάποιες γενικές παραδοχές που έγκεινται κυρίως στη λειτουργία του κόμματος όπως τις εισηγούνται οι *J. LaPalombara* και *M. Weiner*,³⁶ επίσης εξετάζονται είτε άμεσα (στα στελέχη και τα μέλη), είτε έμμεσα (στους “sympathisants” και τους ψηφοφόρους) στην παρούσα έρευνα³⁷. Η οργανωτική συνέχεια και η ενεργή και εμφανώς μόνιμη οργάνωση σε τοπικό επίπεδο είναι δύο στοιχεία τα οποία είναι ζητούμενα για μια μεγάλη μερίδα των συμμετεχόντων/ουσών, και θα πρέπει να ιδωθούν συν τοις άλλοις εντός του εκάστοτε πλαισίου των δυτικών φιλελεύθερων δημοκρατιών. Συνάμα, η

33 Βλ. Κεφάλαιο 3ο.

34 Τσερόνι, Ου., 1986. *Θεωρία του πολιτικού κόμματος*, ό.π., σσ. 11, 14. «[...] Το πρόγραμμα είναι η σημαία μας, όπως έλεγαν οι παλιότεροι. [...]», στο Καρίτζης, Α., 2014. *Λογική και μέθοδος μια αριστερής κυβέρνησης*, ό.π., σ. 18.

35 Βλ. 1.3.

36 LaPalombara, J. and Weiner, M., «The Origin and Development of Political Parties», στο LaPalombara, J. and Weiner, M., (ed.), 1966. *Political Parties and Political Development*. Princeton: Princeton University Press.

37 Βλ. Κεφάλαιο 2.3. και 3.2, 3.3. και Παράρτημα – Οδηγός Συνέντευξης.

ύπαρξη μίας αυθύπαρκτης ηγεσίας σε τοπικό και εθνικό επίπεδο για κατάληψη και διατήρηση της εξουσίας, «αυτόνομα ή σε συνεργασία με άλλους, και όχι απλά για επηρεασμό της εξουσίας»³⁸ και η οργανωμένη επιδίωξη για εξασφάλιση εκλογικής υποστήριξης, είναι άλλα δύο χαρακτηριστικά του πολιτικού και κομματικού συστήματος τους ελληνικού κοινωνικού σχηματισμού, και όχι μόνο. Αυτές οι παρατηρήσεις, δηλαδή η σημασία και το περιεχόμενο του πολιτικού προγράμματος, η δομή του κόμματος, η έννοια της ηγεσίας, και η εκλογική επιρροή είναι τα βασικά σημεία που μπορούν εν αρχή να παρατηρηθούν οι μεταβολές στο κομματικό σύστημα εντός του 20ου αιώνα, ως αντανakλάσεις των κοινωνικών μετασχηματισμών και των μετασχηματισμών του κράτους.

Αυτοί οι μετασχηματισμοί χαρακτηρίζουν τις δυτικές φιλελεύθερες δημοκρατίες κάποιες δεκαετίες νωρίτερα, εν συγκρίσει με τον ελληνικό κοινωνικό σχηματισμό· και οι μεταβολές στο κομματικό σύστημα είναι χαρακτηριστικό των μεταβολών αυτών. Μετά το Β' Παγκοσμίου Πολέμου, κατά την περίοδο της «Χρυσής Τριακοντετίας»³⁹ τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα είναι οι φορείς των κυρίαρχων πολιτικών που σφράγισαν τις δυτικές φιλελεύθερες δημοκρατίες. Η δημοκρατία, και υπό το πρίσμα της διεύρυνσης των δικαιωμάτων, ο οικονομικός έλεγχος από το κράτος μέσω του κεϋνσιανισμού και το κοινωνικό κράτος πρόνοιας είναι τα βασικά χαρακτηριστικά⁴⁰ της πολιτικής των σοσιαλδημοκρατικών κυβερνήσεων από το 1945 μέχρι την πρώτη πετρελαϊκή κρίση του 1973. Αυτό είναι grosso modo το κοινωνικό – πολιτικό – οικονομικό περιβάλλον των δυτικών φιλελεύθερων δημοκρατιών. Πρόκειται για την περίοδο ανασυγκρότησης του οργανωμένου καπιταλισμού, μέσω μίας πολιτικής που εισάγει τη μεικτή οικονομία, την ανακατανομή του εισοδήματος και τις προνοιακές υπηρεσίες. Αυτό το πλαίσιο αποτυπώνεται και στο κομματικό σύστημα.

1.1.2.1. Από το κόμμα μαζών στο cartel party

Τα χαρακτηριστικά της δυτικής φιλελεύθερης δημοκρατίας, όπως ήδη αναφέρθηκε, σφραγίζονται από τις πολιτικές του κεϋνσιανού κράτους πρόνοιας και το σταθεροποιημένο κομματικό σύστημα. Την επαύριο του πολέμου, οι δυτικές φιλελεύθερες δημοκρατίες είναι

38 Στο ίδιο, p. 6.

39 Ο όρος εισάγεται από τον Eric Hobsbawm, βλ. στο Hobsbawm, E., 1999. *Η εποχή των άκρων: ο σύντομος 20ος αιώνας 1914-1991*. Αθήνα: Θεμέλιο.

40 “Η Σοσιαλδημοκρατία αναφέρεται σε μια πολιτική τάση που βασίζεται σε τρία θεμελιώδη στοιχεία: (1) δημοκρατία (π.χ. ίσα δικαιώματα ψήφου και διαμόρφωση κομμάτων), (2) μια οικονομία που ελέγχεται εν μέρει από το κράτος (π.χ. μέσω του κεϋνσιανισμού) και (3) ένα κράτος πρόνοιας που προσφέρει κοινωνική στήριξη σε όσους έχουν ανάγκη (π.χ. ίσα δικαιώματα στην εκπαίδευση, υγειονομική υπηρεσία, απασχόληση και συντάξεις).”, (μετάφραση συγγραφέως), στο Badie, B., Berg – Schlosser, D., Morlino, L. 2011.

International Encyclopedia of Political Science. AGE Publications, Inc.

<https://archive.org/stream/BertrandBadieAndDirkBergSchlosserInternationalEncyclopediaOfPoliticalScience/Bertrand%20Badie%20and%20Dirk%20Berg-Schlosser,%20International%20Encyclopedia%20of%20Political%20Science_djvu.txt>.

κομματικές δημοκρατίες. Στα μέσα της δεκαετίας του 1950 ο *M. Duverger*⁴¹ με βάση τον οργανωτικό τύπο εισάγει τον τύπο του «κόμματος μαζών», το οποίο κατ' ουσίαν αντανακλά την κοινωνική πραγματικότητα της επέκτασης των δικαιωμάτων και της εισόδου της εργατικής τάξης στην πολιτική εν αντιθέσει με τα «κόμματα στελεχών»⁴² που αντανακλούν μία προγενέστερη κοινωνικό – πολιτική πραγματικότητα. Το κομματικό σύστημα μετέβαινε από τον τύπο του «κόμματος στελεχών» στον τύπο του «κόμματος μαζών»⁴³. Τα μαζικά κόμματα χαρακτηρίζουν το κομματικό και συνεπώς πολιτικό σύστημα της περιόδου, γεγονός το οποίο καταδεικνύεται και από τη σταδιακή υιοθέτηση του τύπου του «κόμματος μαζών» και από τα κόμματα της Δεξιάς⁴⁴.

Οι δυτικές φιλελεύθερες κοινωνίες χαρακτηρίζονται από μία συνεχώς διευρυνόμενη ευημερία στη βάση της συναίνεσης. Έτσι η Σοσιαλδημοκρατία σταδιακά παίρνει διαζύγιο με το μαρξισμό, αναπτύσσοντας μία υβριδική τρόπον τινά ιδεολογική ταυτότητα, καθώς εργάζεται προς τη λογική βελτίωσης του καπιταλισμού. Έτσι, λοιπόν, και το ίδιο το σοσιαλδημοκρατικό κόμμα αλλάζει σε προγραμματικό επίπεδο και στο επίπεδο τη δομής και κατ' επέκταση της λειτουργίας του. Από κόμμα της εργατικής τάξης, μολονότι συνεχίζει να έχει στενή σχέση με τα συνδικάτα, γίνεται σταδιακά κόμμα όλου του λαού αποκτώντας διαταξικά χαρακτηριστικά⁴⁵, τα οποία επιτρέπουν στα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα να εδραιώνουν την πολιτική τους ισχύ δια μέσου της επέκτασης της κοινοβουλευτικής εκπροσώπησης.

Στα μέσα της δεκαετίας του 1960, ένας άλλος πολιτικός επιστήμονας αναλύει με διαφορετικό τρόπο υπό την ίδια όμως μεθοδολογία, το κομματικό φαινόμενο. Υπό το πρίσμα

41 Στο Duverger, M., 1978. *Political Parties: their organization and activity in the modern state*. London: Methuen & Coltd– II New Fetter Lane E.C.4, pp. 63 – 70.

42 “[...]Αναλύοντας το κόμμα ως έναν οργανισμό, ο Maurice Duverger προέβη σε μία διάκριση ανάμεσα σε δύο τύπους κομμάτων: τα κόμματα στελεχών και τα κόμματα μαζών. Αρχικά, τα κόμματα δημιουργήθηκαν από ομάδες βουλευτών, οι οποίες δομήθηκαν γύρω από κοινές ιδέες για να αυξηθούν οι πιθανότητες εκλογής τους. Αυτά είναι τα κόμματα στελεχών. Άλλοι τύποι κομμάτων θα δημιουργηθούν αργότερα από τις οργανώσεις των εργαζομένων για να εξασφαλίσουν την πολιτική εκπροσώπηση των λαϊκών τάξεων, αυτά είναι τα κόμματα μαζών. [...]Τα μέλη τους και οι δομές τους καθιστούν δυνατό τον χαρακτηρισμό τους.[...]Σε αντίθεση με τα στελέχη του κόμματος, τα μαζικά κόμματα έχουν μια προέλευση που δεν σχετίζεται με τις εκλογές. Η εμφάνισή τους οφείλεται στην παρέμβαση στα συνδικάτα ή στον κόσμο της διανοήσης ή σε ενώσεις. Τα μέλη των κομμάτων αυτών (των κομμάτων μαζών) προέρχονται από τις λαϊκές τάξεις οι οποίες χρηματοδοτούσαν το κόμμα μέσω των συνεισφορών τους. Είναι κόμματα με ισχυρή την οργάνωση και την ιεραρχία. [...]”, (μετάφραση συγγραφέος), Ferretti, R., 2016. *Les Partis Politiques*. <<http://ferretti.imingo.net/PARTIS%20POLITIQUES1.pdf>>.

43 «[...] η διάκριση μεταξύ κόμματος στελεχών και κόμματος μαζών αντιστοιχεί σε μια διαφορά στην κοινωνική και πολιτική υποδομή. [...] αυτή η διάκριση μεταξύ κόμματος στελεχών και κόμματος μαζών συμπίπτει με τις διαφορές που προκύπτουν από τα διάφορα είδη κομματικής οργάνωσης. [...]», στο Duverger, M., North, B., 1978. *Political Parties*, ό.π., pp. 65, 67, 63 – 71.

44 Στο ίδιο, pp. 65 – 66.

45 «[...]Τα Σοσιαλδημοκρατικά κόμματα [...] χάνουν τους δεσμούς τους με το ευρύτερο εργατικό κίνημα [...]», στο Detterbeck, K., 2001. *Cartel parties in Western Europe? Changes in organizational structures, political functions and competitive behaviour among the major parties in Denmark, Germany, Switzerland and the United Kingdom*. *University of Göttingen Zentrum für Europa- und Nordamerikastudien*, <<https://ecpr.eu/Filestore/PaperProposal/77c01c49-8fe0-4c5f-a83e-c64362debb30.pdf>> p. 5.

και πάλι του οργανωτικού τύπου που σχετίζει το κόμμα με το κράτος και την κοινωνία πολιτών⁴⁶, ο *Ot. Kirchheimer* εισάγει τη θεωρία του «catch – all party»⁴⁷. Οι μετασχηματισμοί που επεμβαίνουν στο πεδίο του «πολιτικού» αντικατοπτρίζονται στην ολοένα μειούμενη ένταση των αντιθέσεων και των ανταγωνισμών, καθώς η εποχή χαρακτηρίζεται από τους κρίσιμους μετασχηματισμούς στην κοινωνική δομή των δυτικών χωρών⁴⁸, ιδίως της εργατικής τάξης. Αποτέλεσμα αυτής της συναίνεσης είναι η κυριαρχία της «πολιτικής» ως εργαλείο, η οποία εν προκειμένω χαρακτηρίζεται από τη μεσιτική σχέση που έχει το κόμμα μεταξύ της κοινωνίας και του κράτους, και που αποτυπώνεται σε σταδιακά μειούμενης έντασης δικομματισμό.

Το κομματικό σύστημα χαρακτηρίζεται μέσω της άμβλυνσης των ταξικών αντιθέσεων, από τη λογική αύξησης της εκλογικής επιρροής, αίροντας σταδιακά τις ταξικές τοποθετήσεις στον πολιτικό και προγραμματικό λόγο. Αυτό σταδιακά οδηγεί σε μία αίσθηση απώλειας ταυτοτήτων του κόμματος. Τούτων δοθέντων παρατηρείται μία σχέση όπου για την επίτευξη αύξησης εκλογικής επιρροής το επιτελείο, το οποίο απαρτίζεται από τους ηγέτες, τους βουλευτές και το κυβερνητικό προσωπικό, γίνεται όλο και πιο κλειστό⁴⁹. Παρατηρείται, λοιπόν, σταδιακά μία τάση επαγγελματικοποίησης της πολιτικής σταδιοδρομίας, η οποία είναι προσβάσιμη σε όλο και λιγότερα τμήματα της κοινωνίας. Αυτή η επαγγελματικοποίηση της πολιτικής με την αρωγή των «ειδικών» και των «κρυφών επαγγελματιών»⁵⁰ οδηγεί σταδιακά στην δημιουργία κυβερνητικών ελίτ που δρουν σε παρα – κοινοβουλευτικές, μη δημόσιες, ανεπίσημες και ελλιπώς νομιμοποιημένες διαδικασίες για επίλυση ζητημάτων. Κατ' ουσίαν η επαγγελματικοποίηση της πολιτικής προσδένει, σε ένα αρχικό στάδιο, τα κόμματα με το κράτος⁵¹.

Κατά τα μέσα της δεκαετίας του 1980 αρχίζει να αναπτύσσεται μία θεωρία σχετικά με το κόμμα και τη σχέση του με το κράτος και το μηχανισμό του. Η θεωρία περί «cartel party»,

46 «[...]Με αυτόν τον τρόπο, οι δύο πολιτικοί επιστήμονες αναδιατύπωσαν τις πρότερες σχηματοποιήσεις των *Duverger* ('κόμμα στελεχών' και 'κόμμα μαζών') και *Kirchheimer* ('πολυσυλλεκτικό κόμμα') δίνοντας έμφαση στη συσχέτιση του εκάστοτε οργανωτικού τύπου με μία διαφορετική, κάθε φορά, συνάρθρωση της σχέσης κόμμα-κράτος-κοινωνία πολιτών.», Ελευθερίου, Κ., Παπαβλασόπουλος, Ευ., 2010. «Λανθάνουσες προσεγγίσεις», ό.π., σ. 223.

47 Σπουρδαλάκης, Μ., 1990. *Για τη μελέτη και τη θεωρία των πολιτικών κομμάτων*, ό.π., σσ. 53-60.

48 «[...] Ο *Kirchheimer* κατά τις δεκαετίες του 1950 και 1960 ανέλυσε τον λειτουργικό μετασχηματισμό των κομμάτων, και ιδίως των σοσιαλδημοκρατικών και χριστιανοδημοκρατικών κομμάτων· υπογράμμισε την αυξανόμενη επιφυλακτικότητα των μερών σε σχέση με την κοινωνία πολιτών, λόγω του μειωμένου επιπέδου ενσωμάτωσης των πολιτών· και επισήμανε την πιθανή εμφάνιση ενός καρτέλ κρατικού κόμματος ως το τελικό αποτέλεσμα αυτών των διαδικασιών. Επιπροσθέτως, ανέλυσε τόσο τις αιτίες όσο και τις συνέπειες της αποδυνάμωσης των ευθυγραμμίσεων μεταξύ κομμάτων – ψηφοφόρων, οι μεταβολές στον ιδεολογικό προσανατολισμό των πολιτικών κομμάτων και η αναδιάρθρωση της εκλογικής τους στήριξης, που όλα συνδυάζονταν για να δημιουργήσουν μια ριζική μεταμόρφωση στις βασικές δομές της μαζικής πολιτικής στη Δυτική Ευρώπη [...]», (μετάφραση συγγραφέως), στο Krouwel, An., 2003. *Otto Kirchheimer and the catch-all party*. *West European Politics*, p. 24, <<https://research.vu.nl/ws/portalfiles/portal/1902168>>.

49 Offe, Cl., 1980. *The Separation of Form and Content*, ό.π., p. 10.

50 Panebianco, A., 1988. *Political Parties: Organization & Power*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 229 – 231.

51 Offe, Cl., 1980. *The Separation of Form and Content*, ό.π., p. 10 – 11.

αναπτύχθηκε με βάση το σχήμα του κόμματος που χρησιμοποιεί τους πόρους του κράτους για να διατηρήσει τη θέση του στο πολιτικό σύστημα. Οι R. Katz και P. Mair υποστηρίζουν ότι τα κόμματα δυτικών ευρωπαϊκών φιλελεύθερων δημοκρατιών έχουν προσαρμοστεί σε μειωμένα επίπεδα συμμετοχής, ενώ όποια συμμετοχή τους σχετίζεται με δραστηριότητες του κόμματος, με αποτέλεσμα όχι μόνο να στρέφονται προς τους πόρους που παρέχονται από αυτό, αλλά με αυτόν τον τρόπο να σχετίζονται με αθέμιτα μέσα.

Η έννοια του «κόμματος καρτέλ» περιγράφει τον ολοένα μειούμενο ανταγωνισμό⁵² μεταξύ των κομμάτων δίνοντας έμφαση στην επιρροή του κράτους, μέσα από μια διαδικασία αλληλοδιείσδυσης κόμματος και κράτους. Οι στόχοι της πολιτικής γίνονται αυτοαναφορικοί, επαγγελματικοί και τεχνοκρατικοί, καθώς ειδικοί οργανισμοί έχουν σημαντικό μερίδιο για τη λήψη πολιτικών αποφάσεων, όπως το ΔΝΤ και η ΕΚΤ, ενώ ο όποιος κομματικός ανταγωνισμός⁵³ αρκείται στην αποτελεσματική και αποδοτική διαχείριση του πολιτεύματος. Οι προεκλογικές εκστρατείες γίνονται από επαγγελματίες και χαρακτηρίζονται από συγκεντρωτισμό στη βάση της εξάρτησης από το κράτος για την οικονομική χορήγηση, καθώς και για τις άλλες παροχές και προνόμια. Ταυτόχρονα, τα οργανωμένα μέλη «εκτοπίζονται»⁵⁴ από τους επαγγελματίες⁵⁵ του είδους, δηλαδή εξειδικευμένο προσωπικό γραφείων και διαφήμισης, καθώς σημαίνοντα ρόλο πλέον παίζουν οι ειδικοί της επικοινωνίας⁵⁶ με στόχο τα πιο αποδοτικά εκλογικά πολιτικά προγράμματα. Εντός του κόμματος, η διάκριση μεταξύ των μελών του κόμματος και των μη μελών γίνεται θολή, κι αυτό αποκρυσταλλώνεται από διαδικασίες όπως ηλεκτρονικές δημοσκοπήσεις, όπου τα κόμματα καλούν όλους τους υποστηρικτές τους, τα μέλη ή μη, να συμμετέχουν σε τέτοιου είδους δραστηριότητες, ακόμη και στη λήψη αποφάσεων. Κατ' ουσίαν το «cartel party» μέσω των πρακτικών του «αποπολιτικοποιεί» την πολιτική, αμβλύνοντας ακόμη περισσότερο τις ιδεολογικοπολιτικές διαιρέσεις. Το «cartel party»⁵⁷ είναι ένα στοιχείο βασικό της αποδυνάμωσης του κοινωνικού παράγοντα, καθώς εντείνει την αίσθηση των κοινωνιών ότι

52 Mair, P., 1997. *Party System Change – Approaches and Interpretations*. Oxford: Clarendon Press, pp. 105 – 119.

53 Young, A., P., 2011. Cartel Parties and Party Competition: Growth and Analysis. *Inquiries Journal*, <<https://www.inquiriesjournal.com/articles/368/cartel-parties-and-party-competition-growth-and-analysis>>.

54 Lagroye, J., François, B., Sawicki, Fr., Ψύλλα, Μ. (επίμ.), 2008. *Πολιτική Κοινωνιολογία*. Αθήνα: Τυπωθήτω, σσ. 308-309.

55 Βάσει της ταξινόμησης του A. Panebianco οι ποικίλες κατηγορίες των «ειδικών» εφ' όσον πρώτα τους έχει διακρίνει με τα διάφορα είδη γραφειοκρατών, τα οποία (το είδος των γραφειοκρατών) διακρίνονται στη βάση ενός είδους διευθυντικής γραφειοκρατίας και ενός άλλου είδους αντιπροσωπευτικής. Στην γραφειοκρατία του κόμματος συμπεριλαμβάνονται και οι έμμισθοι γραφειοκράτες. Αναφορικά δε με τους «ειδικούς» υπάρχουν οι κατηγορίες των “staff professionals”, “hidden professionals” και “semi – professionals” της πολιτικής, βλ. στο Panebianco, A., 1988. *Political Parties*, ό.π., pp. 220, 224, 232, 234 – 235.

56 Σπουρδαλάκης, Μ., 1990. *Για τη θεωρία και τη μελέτη των πολιτικών κομμάτων*, ό.π., σ. 170.

57 Katz, R.S., Mair, P., 2009. The Cartel Party Thesis: A Restatement. *Perspectives on Politics*, vol 7, no 4, <https://www.tcd.ie/Political_Science/undergraduate/moduleoutlines/ss/political-parties/PolP/KatzMairPersp09.pdf>.

δεν μπορούν να παρέμβουν και να αλλάξουν το πολιτικό γίνεσθαι συναρτήσει της άρσης της σύγκρουσης, καθώς εντείνεται η συναίνεση και άρα αμβλύνεται η διαίρεση.

1.1.2.2. Ο εναγκαλισμός κομματικού συστήματος και κράτους

Έγινε μία αναφορά στις θεωρίες κομματικών τύπων που σχετίζονται με συγκεκριμένους κοινωνικούς και πολιτικούς σχηματισμούς. Και οι τρεις κομματικοί τύποι έχουν δώσει πολλά στον κλάδο της Πολιτικής Κοινωνιολογίας, κυρίως δε για την λεπτομερή περιγραφή τους τόσο στη δομή του ίδιου του κόμματος, όσο και στη σχέση του κόμματος με το κράτος και την κοινωνία πολιτών. Η δε θεωρητική συνεισφορά των *P. Mair* και *R. Katz*, μας βοηθάει στη δημιουργία της ακτινογραφίας του κόμματος και της σχέσης του με το κράτος και την κοινωνία πολιτών· θεωρητικό πλαίσιο το οποίο, όπως θα δούμε και παρακάτω⁵⁸, θα μας βοηθήσει σε κάποια σημεία στην κατανόηση του ΣΥΝ/ΣΥΡΙΖΑ και ως προς τη δομή του.

Πριν την ανάλυση για τους μετασχηματισμούς στο κομματικό σύστημα, θα πρέπει σε αυτό το σημείο να γίνει αναφορά στη σχέση κοινωνικής τάξης και κράτους, η οποία έχει δύο επίπεδα. Αφ' ενός η λειτουργία του κράτους είναι να εξασφαλίσει την αναπαραγωγή του κοινωνικού μορφώματος της κυρίαρχης τάξης, ωστόσο το κράτος ούτε είναι ουδέτερο, αλλά ούτε κι ένα απλό εργαλείο της εκάστοτε κυρίαρχης τάξης. Αφ' ετέρου, η εκπροσώπηση των κοινωνικών τάξεων μέσα από κόμματα ή άλλους θεσμούς στο επίπεδο του κράτους είναι απλώς μια όψη της διαχείρισης εκ μέρους του κράτους⁵⁹. Το κράτος θα πρέπει να εκληφθεί «[...] ως η υλική συμπύκνωση του συσχετισμού ισχύος των πολιτικών και κοινωνικών δυνάμεων (Πουλαντζάς, 1980: 70 επ.)»⁶⁰

Έχοντας αυτά υπ' όψιν, θα πρέπει να επανεξετάσουμε τις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες, στις οποίες είχε κομβικό ρόλο το κράτος για τις κοινωνικο – οικονομικο – πολιτικές διευθετήσεις και οι οποίες χαρακτηρίζονται από μία συνεχώς διευρυνόμενη ευημερία στη βάση της συναίνεσης και της ταυτόχρονης θεοποίησης της ταξικής πάλης⁶¹, η οποία μεταβαίνει από «τα εργοστάσια στο κοινοβούλιο». Η μεταπολεμική ειρήνη, λοιπόν, είναι το αφήγημα που αίρει σταδιακά τον κοινωνικό ανταγωνισμό, και όπου βασικός εκφραστής και εγγυητής της είναι το κράτος. Κατ' αυτό τον τρόπο σταδιακά μπορεί να γίνει λόγος για «'κρατικοποίησης της συνείδησης' [...] εμφανίζει το κράτος σαν μία πραγματικά υπερκείμενη, πραγματικά απαλλαγμένη από τις διαμάχες των ομάδων δύναμη.»⁶². Σε αυτό το

58 Βλ. 1.4.

59 Πουλαντζάς, Α., Ν., 1975. *Πολιτική Εξουσία και Κοινωνικές Τάξεις*, ό.π., σσ. 64 – 73.

60 Παπαβλασόπουλος, Ευ., 2015, “Μετατοπίσεις στο ελληνικό κομματικό σύστημα”, ό.π., σ. 144.

61 Πρόκειται για την περίοδο όπου «...η κρατικοποίηση της σύγκρουσης επικαλύπτει την κοινωνικοποίησή της...» (το οποίο θα γίνει πιο εμφανές κατά τις επόμενες δεκαετίες), στο Agnoli, J., Γκιούρας, Θ. (επίμ.), 2013. *Ο μετασχηματισμός της δημοκρατίας και παρεμφερή κείμενα (1967–1998)*. Αθήνα: ΚΨΜ, σ. 131.

62 Ελευθερίου, Κ., Παπαβλασόπουλος, Ευ., 2010. «Λανθάνουσες προσεγγίσεις», ό.π., σ. 228 και σσ. 228 – 230.

πλαίσιο το κομματικό σύστημα είναι αρωγός της επισκίασης του κοινωνικού ανταγωνισμού, κυρίως μέσω του ίδιου του πλειοψηφικού εκλογικού συστήματος⁶³ που αμβλύνει το χώρο του κέντρου αποσοβώντας σταδιακά τις ταξικές αντιθέσεις. Το κομματικό σύστημα πλαισιώνεται από τα ιδεολογικά χαρακτηριστικά της μεταπολεμικής ειρήνης, και συνεπώς εφ' όσον εγγυητής αυτής είναι το ίδιο το κράτος, το κομματικό σύστημα αγκιστρώνεται στις δομές και τις διαδικασίες του. Αυτές τις παρατηρήσεις που ο *J. Agnoli* τις διατυπώνει ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του 1960, περιλαμβάνουν και τους προβληματισμούς περί τεχνολογικών αλλαγών, που θέτουν ζήτημα μεταβολής και στο εσωτερικό των κομμάτων· ένα εσωτερικό, εντός του οποίου, λόγω της άμβλυνσης των κοινωνικών αντιθέσεων, παρατηρείται σταδιακά η τάση αυτονόμησης της κομματικής ηγεσίας από τη βάση, και ταυτοχρόνως η απίσχναση των κομματικών διαδικασιών και της εσωκομματικής δημοκρατίας.

Βάσει των ανωτέρω γίνεται αντιληπτή η σχέση του εκάστοτε κομματικού τύπου με τις ανάγκες του κράτους και συνεπώς των κυρίαρχων τάξεων⁶⁴. Συνεπώς, οι διάφοροι κομματικοί τύποι σχετίζονται και αποκρυσταλλώνουν τις εκάστοτε ταξικές αντιθέσεις. Με άλλα λόγια «*Το πολιτικό κόμμα είναι ένας θεσμός που συναρθρώνεται και συναρθρώνει ταυτόχρονα το κράτος και την κοινωνία. Όχι όμως με τρόπο a priori, αξιακό και κανονιστικό, αλλά πάντα μέσα στην υλικότητα και τις αντιφάσεις των πολιτικών και κοινωνικών σχέσεων.*»⁶⁵. Η στενή πρόσδεση του κόμματος με το κράτος παρατηρείται, λοιπόν, ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του 1960 όπως περιγράφει ο *N. Πουλαντζάς* και ο *J. Agnoli*. Το γεγονός ότι «κόμμα μαζών» αρχίζει να υποχωρεί είναι γεγονός· όπως γεγονός είναι και η ένταση της πρόσδεσης του κόμματος με το κράτος. Μέσω της θεωρίας του «αυταρχικού κρατισμού» ο *N. Πουλαντζάς* εισάγει τη συζήτηση για το ενιαίο μαζικό κόμμα του κράτους.

Το ενιαίο μαζικό κόμμα του κράτους⁶⁶ περιγράφοντας τους μετασχηματισμούς που έχουν επισυμβεί στο κοινωνικό πεδίο, όπως ήδη έχουν αναφερθεί, είναι ο όρος που καταδεικνύει την εντεινόμενη πρόσδεση του κομματικού συστήματος με το κράτος και την κρατική γραφειοκρατία. Το κυρίαρχο μαζικό κόμμα του κράτους είναι κατ' ουσίαν ο μίαντας μεταβίβασης των γραφειοκρατικών αποφάσεων προς τη βάση, ελεγχόμενο πια από τις κορυφές της εκτελεστικής εξουσίας. Όντας άμεσα παρόν μέσα στη διοίκηση εξασφαλίζει και τη λειτουργία της ίδιας της διοίκησης. Την ίδια στιγμή, μία από τις βασικές του λειτουργίες

63 Για την ενίσχυση του δικομματισμού μέσω του πλειοψηφικού μοντέλου, βλ. Neto, A., O. and Cox, W., G., 1997. Electoral Institutions, Cleavage Structures, and the Number of Parties. *American Journal of Political Science*, vol. 41, no. 1, pp. 149 – 174, <<http://links.jstor.org/sici?sici=0092-5853%28199701%2941%3A1%3C149%3AEICSAT%3E2.0.CO%3B2-M>>.

64 Με τη σημείωση και πάλι ότι «[...] Η σχετική αυτονομία του κράτους απέναντι στη μία ή στην άλλη μερίδα του συνασπισμού εξουσίας είναι εξίσου αναγκαία για να οργανωθεί η συνολική ηγεμονία αυτού του συνασπισμού επί των κυριαρχούμενων τάξεων.», στο Πουλαντζάς, Ν. (επίμ.), Γιαταγάνας, Ξ. (μτφρ.), 1990. *Η Κρίση του Κράτους*. Αθήνα: Παπαζήση, σ. 41.

65 Παπαβλασόπουλος, Ευ., 2015, “Μετατοπίσεις στο ελληνικό κομματικό σύστημα”, ό.π., σ. 142.

66 Πουλαντζάς, Α., Ν., 2008. *Το Κράτος, Η Εξουσία, Ο Σοσιαλισμός*, ό.π., σσ. 334 – 346.

είναι η αναπαραγωγή της κρατική ιδεολογίας στις μάζες. Ο Ν. Πουλαντζάς παρατηρώντας ήδη τον πολυκερματισμό του χώρου αποφάσεων, μέσα από διακομματικά δίκτυα και την ύπαρξη ισχυρού δικομματισμού, κάνει λόγο για την εστία του ενιαίου μαζικού κόμματος του κράτους. Αναφορικά δε με τη μαζικότητα του κόμματος «[...] αν ο βασικός είναι ο πολιτικός έλεγχος της διαχείρισης, υπάρχουν άλλοι λόγοι που υπάγονται αυτή τη φορά, στις μεταβολές των διαδικασιών νομιμοποίηση, πράγμα που μας επιτρέπει να καταλάβουμε γιατί πρόκειται εδώ για ένα μαζικό κόμμα.»⁶⁷. Η δομική πλέον ώσμωση ανάμεσα στο κράτος και σε ένα κυρίαρχο μαζικό κόμμα διαπιστώνεται και στο σημείο που κάνει αναφορές για το ποια θα πρέπει να είναι η σχέση των λαϊκών μαζών με το κράτος, δείχνοντας ακριβώς τη δομική επέκταση του κράτους, λέγοντας πως «[...] οι λαϊκές μάζες [...] δεν τοποθετούνται εκτός Κράτους ούτε, πάντως, εκτός εξουσίας, όπως θέλουν οι απλουστευτικές αυταπάτες για αντιθεσμική αγνότητα.»⁶⁸. Κάνοντας την παραδοχή αυτής της δομικότητας προτείνει και τον τρόπο πολιτικής των από κάτω· έναν τρόπο που όπως θα δούμε και εν συνεχεία⁶⁹ θα αποτελέσει βασικό σημείο αιχμής για την ευρωκομμουνιστική σκέψη⁷⁰. Τέλος, όμως θα πρέπει να γίνει αναφορά στο γεγονός ότι παρ' όλη τη διεισδυτική ματιά επί της γαλλικής συγκυρίας⁷¹ και της κριτικής σκέψης ως προς την κρατική εξάπλωση, δεν μπορεί να παραληφθεί η δομιστική παράδοση που κατ' ουσίαν δεν αφήνει περιθώρια ανάλυσης για το ίδιο το κόμμα και την υλικότητά του⁷².

1.2. Από τον ευρωκομμουνιστικό χώρο της Ανανεωτικής Αριστεράς και την πολυδιάσπασή της, στη Ριζοσπαστική Αριστερά: περιοδολόγηση του μεταπολιτευτικού ελληνικού κομματικού συστήματος

Εφ' όσον παρουσιάστηκε το θεωρητικό πλαίσιο πάνω στο οποίο εξετάζονται οι μετασχηματισμοί του κομματικού συστήματος, θα πρέπει να γίνει και μία αναφορά στους μετασχηματισμούς του κομματικού συστήματος εν Ελλάδα. Για να εισαχθεί η συζήτηση για ένα κόμμα, δεν αρκεί μόνο η θεωρητική επισκόπηση και ο κριτικός αναστοχασμός επ' αυτής, αλλά χρειάζεται και το ιστορικό⁷³ του ελληνικού, εν προκειμένω, κοινωνικού σχηματισμού.

Οι φορείς δημοκρατικής μετάβασης και παγίωσης της δημοκρατίας στον ελληνικό κοινωνικό σχηματισμό, εν αντιθέσει με την ισπανική και πορτογαλική περίπτωση, ήταν τα

67 Στο ίδιο, σ. 341.

68 Στο ίδιο, σ. 220.

69 Βλ. 1.2.

70 Μπαλαμανίδης, Γ., 2015. *Ευρωκομμουνισμός: Από την κομμουνιστική στη ριζοσπαστική ευρωπαϊκή Αριστερά*. Αθήνα: Πόλις, σσ. 254 – 257.

71 Που κατ' ουσίαν σε κάποια σημεία καταλήγει στατική ανάλυση, βλ. Σπουρδαλάκης, Μ., 1990. *Για τη θεωρία και τη μελέτη των πολιτικών κομμάτων*, ό.π., σσ. 66 – 67.

72 Ελευθερίου, Κ., Παπαβλασόπουλος, Ευ., 2010. «Λανθάνουσες προσεγγίσεις», ό.π., σσ. 234 – 235.

73 Βλ. τη συζήτηση αναφορικά με την ιστορία και την κουλτούρα της κάθε χώρας, στο Τσερόνι, Ου., 1986. *Θεωρία του Πολιτικού Κόμματος*, ό.π., σ. 65.

πολιτικά κόμματα. Η Γ' Ελληνική Δημοκρατία ήταν εξ' αρχής κομματική δημοκρατία. Τα πολιτικά κόμματα είχαν πρωταγωνιστικό ρόλο στην έλευση και την εδραίωση της δημοκρατίας· ο ρόλος τους και η λειτουργία τους είχαν ως στόχο την εμπέδωση της δημοκρατίας. Η κομματική δημοκρατία της Μεταπολίτευσης είχε ως αποτέλεσμα την εδραίωση του κομματικού θεσμού, τη νομιμοποίηση του πολιτικού συστήματός και την αναπαραγωγή της κοινωνικής δομής⁷⁴.

Η περιοδολόγηση της ελληνικής μεταπολίτευσης μπορεί να αναπτυχθεί *grosso modo* σε τρεις περιόδους. Είτε η βάση διαίρεσης των περιόδων αναφέρεται στην *οργάνωση της συναίνεσης και της διαχείρισης του ριζοσπαστισμού*⁷⁵, είτε στην *πολιτική συμμετοχή και τον κομματικό ανταγωνισμό*⁷⁶, υπάρχει ομόνοια ως προς την τριμερή διάκριση. Χωρίς να πρόκειται για ανταγωνιστικές θεάσεις της Μεταπολίτευσης, αλλά μάλλον για αλληλοσυμπληρούμενες, θα γίνει προσπάθεια παρουσίασης και των δύο, εστιάζοντας στις μεταβολές του κομματικού συστήματος επί τη βάση των πολιτικών επιλογών και της ιστορίας των πολιτικών οργανισμών της Αριστεράς και ιδιαίτερος του ευρύτερου ευρωκομμουνιστικού χώρου – της Ανανεωτικής Αριστεράς και μετέπειτα της Ριζοσπαστικής Αριστεράς.

Πριν όμως την περιοδολόγηση της Μεταπολίτευσης, θα πρέπει να γίνουν κάποιες αναφορές αναφορικά με το κομματικό σύστημα πριν την Επταετία (θέλει παραπομπή). Το ελληνικό πολιτικό σύστημα χαρακτηρίζεται από ποικίλες ιδιαιτερότητες σε σχέση με τις δυτικές φιλελεύθερες δημοκρατίες. Τα πολιτικά κόμματα για πολλές δεκαετίες ήταν «κόμματα στελεχών» με ένα είδος φατριασμού, γεγονός που σχετίζεται ευθέως με την ελληνική πολιτική ιστορία, κυρίως δε του 1ου μισού του εικοστού αιώνα, επί τη βάση μίας συνεχώς ελλειμματικής δημοκρατίας. Το μαζικό κόμμα δεν ήταν θεσμοποιημένο πριν την Γ' Ελληνική Δημοκρατία, με εξαίρεση την κομματική οργάνωση της ΕΔΑ, αλλά κι εκείνη του κόμματος νέου τύπου του ΚΚΕ.

1.2.1. Από το ΚΚΕ εσωτερικού της «αντιδικτατορικής ενότητας» και την Ενωμένη Αριστερά στον ενιαίο Συνασπισμό της οικουμενικής κυβέρνησης

Η πρώτη περίοδος, είτε αυτή διαρκεί μέχρι την έλευση της «Αλλαγής», είτε μέχρι το '89⁷⁷, έχει θετικό πρόσημο ως προς την περίοδο της πρώτης πολιτικοποίησης και κομματικής

74 Παπαβλασόπουλος, Ευ., 2015, “Μετατοπίσεις στο ελληνικό κομματικό σύστημα”, ό.π., σ. 144. και Βερναρδάκης, Χρ., 2011. *Πολιτικά κόμματα, εκλογές και κομματικό σύστημα*, ό.π., σ. 191.

75 Παπαβλασόπουλος, Ευ., 2015, “Μετατοπίσεις στο ελληνικό κομματικό σύστημα”, ό.π., σσ. 146 – 149.

76 Βερναρδάκης, Χρ., 2011. *Πολιτικά κόμματα, εκλογές και κομματικό σύστημα*, ό.π., «Πρόλογος» και σσ. 326 – 328.

77 Παπαβλασόπουλος, Ευ., 2015, “Μετατοπίσεις στο ελληνικό κομματικό σύστημα”, ό.π., σσ. 146 – 149 και Βερναρδάκης, Χρ., 2011. *Πολιτικά κόμματα, εκλογές και κομματικό σύστημα*, ό.π., «Πρόλογος» και σσ. 326 – 328.

κινητοποίησης και χαρακτηρίζεται από ένα είδος «θετικής συναίνεσης». Τα κόμματα αποτελούν τη ραχοκοκαλιά της πολιτικής αντιπροσώπευσης και κινητοποίησης, καθώς οι μάζες εισβάλλοντας στα κόμματα και τα συγκροτούν, με αποτέλεσμα να ανθίζει μία περίοδος «συμμετοχικής κομματικής δημοκρατίας» εντός ενός διάχυτου ριζοσπαστισμού. Την ίδια στιγμή, τίθενται οι βάσεις για το δικομματικό σύστημα, όπου στις απαρχές του είναι ιδιαίτερα πολωμένο. Δια μέσου της πόλωσης, η οποία εξυπηρετεί το κομματικό σύστημα, διασφαλίζονται τα μεταπολιτευτικά κεκτημένα αναφορικά με την πολιτική συμμετοχή, την ισχυρή κομματική ταύτιση, τη στρατολόγηση και την ελεγχόμενη κινητοποίηση· στοιχεία που αποτελούν τη βάση για τη δημιουργία μαζικού κόμματος.

Αυτή την περίοδο ο χώρος της Αριστεράς είναι διασπασμένος σε δύο κόμματα⁷⁸, στο ΚΚΕ και το ΚΚΕ εσωτερικού⁷⁹. Παρ' όλο που βασικά σημεία του προγραμματικού λόγου του μετέπειτα ενιαίου Συνασπισμού σχετίζονται με τον πολιτικό και προγραμματικό λόγο του ΚΚΕ εσ., δε γίνεται να μη συζητηθεί εν παραλλήλω και η στάση και ο πολιτικός λόγος του ΚΚΕ κατά τη διάρκεια της Μεταπολίτευσης, καθώς κομμάτι του στελεχιακού δυναμικού του ΚΚΕ θα διαδραματίσει εξίσου σημαντικό ρόλο προς τη δημιουργία του ενιαίου ΣΥΝ.

Ο χώρος της κομμουνιστικής ανανέωσης και το ευρωκομμουνιστικό ΚΚΕ εσ. κατά τη διάρκεια της Μεταπολίτευσης παρουσιάζει μία οριακή κοινοβουλευτική παρουσία. Η κοινωνική του βάση, θα πρέπει να ιδωθεί υπό το πρίσμα μίας Αριστεράς που οι κοινωνικό – πολιτισμικοί παράγοντες⁸⁰ συνέστησαν τη βάση του χώρου απεύθυνσής της. Το ΚΚΕ εσ. κατεβαίνοντας μαζί με το ΚΚΕ και την ΕΔΑ στις εκλογές του 1974 ως Ενωμένη Αριστερά έχει ως γραμμή του το «δεσμό της αντιδικτατορικής ενότητας»⁸¹. Ωστόσο, αυτή η συνεργασία δημιούργησε πολλούς τριγμούς στο εσωτερικού του ΚΚΕ⁸², με αποτέλεσμα αμέσως μετά τις

78 Η διάσπαση του ΚΚΕ το 1968 ήταν μία διαδικασία που για κάποιους μελετητές μπορεί να ψηλαφιστεί ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του 1940 «[...] Τότε, η 2η Ολομέλεια (1946) [...] Κι όμως, για τα στελέχη του του «ΚΚΕ (Εσωτ.)», η ένοπλη, η αποχή από τις εκλογές (Μάρτης 1946) και η τρίχρονη εποποιία του ΔΣΕ που την ακολούθησε, κρινόταν ως διολίσθηση στην παγίδα των ιμπεριαλιστικών και των αντιδραστικών δυνάμεων που ήθελαν να κλείσουν τον ειρηνικό δρόμο [...]», στο Σκολαρίκος, Κ., 2015. «Ευρωκομμουνισμός»: Θεωρία και στρατηγική υπέρ του Κεφαλαίου. Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή, σ. 222. Η διάσπαση του ΚΚΕ πραγματοποιήθηκε στην 12η Ολομέλεια, βλ. Μπαλαμανίδης, Γ., 2015. *Ευρωκομμουνισμός*, ό.π., σσ. 117 – 123.

79 Από εδώ και στο εξής ΚΚΕ εσ.

80 Μπαλαμανίδης, Γ., 2015. *Ευρωκομμουνισμός*, ό.π., σ. 185. Οι κοινωνικό-πολιτισμικοί παράγοντες επηρέασαν την εκλογική βάση όχι μόνο του ευρωκομμουνιστικού ΚΚΕ εσ. αλλά και του ΚΚΕ, καθώς και του ΠΑΣΟΚ κατά την πρώτη μεταπολιτευτική περίοδο, χαρακτηριστικά «[...] Οι επιστήμονες και διανοούμενοι ανέπτυξαν σοβαρή δράση για τα ζητήματα τους, για την αποκατάσταση της δημοκρατίας, και με τα συνέδρια των πολιτικών μηχανικών, μηχανολόγων, χημικών μηχανικών, αρχιτεκτόνων και οικονομολόγων πραγματοποίησαν μια θαυμαστή ενότητα για τη δημοκρατική οικονομική ανάπτυξη της χώρας», (Διάλογος, 1972, σελ. 93). Αυτές οι (ιστορικές) ιδεολογικές και πολιτικές προϋποθέσεις εξηγούν, πιστεύουμε, την ιδιαίτερη θέση μέσα στους πολιτικούς και ιδεολογικούς ταξικούς αγώνες της μεταπολεμικής εποχής που κατέκτησαν οι νέες μικροαστικές μερίδες, την ηγεμονική παρουσία τους στον αντιδικτατορικό αγώνα (1967-74) και στην πρώιμη μεταπολιτευτική περίοδο 1974-75. Αργότερα δε στα κόμματα της Αριστεράς (ΠΑΣΟΚ-ΚΚΕ-ΚΚΕ εσ.).», στο Βερναρδάκης, Χρ., Μαύρης, Γ., 1987. Τα κοινωνικά μπλοκ και οι σχέσεις εκπροσώπησης στη σύγχρονη ελληνική ιστορία. Μέρος Β. *Θέσεις*. <http://www.theseis.com/index.php?option=com_content&task=view&id=200&Itemid=29>.

81 Μπαλαμανίδης, Γ., 2015. *Ευρωκομμουνισμός*, ό.π., σ. 186.

82 Στο ίδιο.

εκλογές ο συμμαχία αυτή της Αριστεράς να διασπασθεί⁸³. Μέχρι και τις εκλογές του 1977 το ΚΚΕ εσ. υιοθετεί κοινή γραμμή με το αδερφό PCE για μία δημοκρατική αντιπολίτευση⁸⁴, κατεβαίνοντας με τη Συμμαχία Αριστερών και Προοδευτικών Δυνάμεων. Τα απογοητευτικά αποτελέσματα αυτής της εκλογικής καθόδου (2,7%) καθώς και η διαφωνία με το περιεχόμενο και το στίγμα αυτής της Συμμαχίας, δημιούργησαν τριγμούς⁸⁵ στο εσωτερικού της νεολαίας του ΚΚΕ εσ., της ΕΚΟΝ Ρήγας Φεραίος, η οποία μετά ένα χρόνο διασπάστηκε στη Β' Πανελλαδική Συνδιάσκεψη της οργάνωσης⁸⁶.

Η γραμμή του ΚΚΕ εσ. αναπτύχθηκε γύρω από μία αντιδεξιά ρητορεία με στόχο την ήττα της Δεξιάς στις εκλογές του 1981· μία γραμμή η οποία ωστόσο δεν έφερε τα επιθυμητά εκλογικά αποτελέσματα, καθώς το ΚΚΕ εσ. μένει εκτός κοινοβουλίου. Ωστόσο, με ανακοίνωση της Κεντρική Επιτροπή του ΚΚΕ εσ., η νίκη του ΠΑΣΟΚ χαιρετίστηκε ως προοδευτικής δημοκρατικής κυβέρνησης⁸⁷. Μέχρι και τις εκλογές του 1985 υιοθετείται ένα σχήμα «κριτικής συμπολίτευσης» προς το ΠΑΣΟΚ, με σκοπό να δοθεί η μάχη της Αλλαγής εκ των έσω· κατ' ουσίαν ασκείται μία επιφανειακή κριτική προς το ΠΑΣΟΚ, καθώς δεν τίγονται τα ζητήματα των αστικών πολιτικών και των κοινωνικών σχέσεων εξουσία, «[...]/ που συμπυκνώνει το κράτος και η κυβέρνηση.»⁸⁸. Πρόκειται για μία κριτική που στον πυρήνα της δίνει βάση στις δυνατότητες του κράτους και τους θεσμούς, ούσα μία τοποθέτηση του ευρωκομμουνιστικού ρεύματος σκέψης, στην ίδια κατεύθυνση με το Κοινό Πρόγραμμα στη Γαλλία και το Ιστορικό Συμβιβασμό στην Ιταλία⁸⁹.

Αναφορικά με το ΚΚΕ, και στις τρεις εκλογικές αναμετρήσεις διατηρεί σταθερό το εκλογικό του ποσοστό. Αυτή την περίοδο το ΚΚΕ δίνει το μεγάλο βάρος του στην αύξηση της εκλογικής του επιρροής προσπαθώντας να αναδειχθεί σε «ρυθμιστικό παράγοντα» της πορείας της «Αλλαγής» του ΠΑΣΟΚ. Η παγίωση των εκλογικών ποσοστών του ΚΚΕ για μία δεκαετία περί το 10%⁹⁰, παρά την οργανωτική του αύξηση, καταδεικνύει τη μετακίνηση μεγάλης μερίδας του ακροατηρίου στο οποίο απευθυνόταν προς το ΠΑΣΟΚ. Πάρα ταύτα, με την κοινοβουλευτική θέση του ΚΚΕ, το κομματικό σύστημα της περιόδου χαρακτηρίστηκε

83 Kalyvas, N., St and Marantzidis, N., 2002. Greek Communism 1968 – 2001. *East European Politics and Societies: and Cultures*, p. 668.

84 Μπαλαμανίδης, Γ., 2015. *Ευρωκομμουνισμός*, ό.π., σσ. 186 – 187.

85 Χαρακτηριστικό παράδειγμα η κριτική στην ΕΑΔΕ και στην ρητορία της αντιδικτατορικής ενότητας, καθώς και η γραμμή μετά τις εκλογές του 1977 περί ενός μπλοκ προοδευτικών δυνάμεων, εντός του οποίου χωράει και το ΠΑΣΟΚ (βλ. Μπαλαμανίδης, Γ., 2015. *Ευρωκομμουνισμός*, ό.π., σσ. 184 – 191), είναι επίσης βασική αιχμή κριτικής της οργάνωσης νεολαίας (βλ. Σκολαρίκος, Κ., 2015. «*Ευρωκομμουνισμός*», ό.π., σσ. 236 – 237.)

86 Από τη διάσπαση δημιουργήθηκε μία νέα οργάνωση η ΕΚΟΝ Ρήγας Φεραίος Β' Πανελλαδική <<http://www.iospress.gr/ios2003/ios20030119a.htm>>.

87 κολαρίκος, Κ., 2015. «*Ευρωκομμουνισμός*», ό.π., σ. 249.

88 Συντακτική Ομάδα, 1983. Κυρίαρχη ιδεολογία, μαρξισμός και Αριστερά. *Θέσεις*, τχ. 3, σ. 5.

89 Στόλης, Β., 2011. *Η αριστερά σε κίνηση. Η “κινηματική στροφή” του Συνασπισμού 2000-2004 και το 4ο Συνέδριο*. Θεσσαλονίκη: ΑΠΘ, σ. 25 – 26, <<http://ikee.lib.auth.gr/record/128786/files/GRI-2012-8279.pdf>>.

90 Kalyvas, N., St and Marantzidis, N., 2002. Greek Communism 1968 – 2001, ό.π., p. 669.

από πολλούς μελετητές ως «πολωμένος τρικομματισμός»⁹¹, μεταξύ του ΠΑΣΟΚ, της Νέας Δημοκρατίας και το ΚΚΕ.

Το 1986 το ΚΚΕ εσ. διασπάται, καθώς ο Λ. Κύρκος εισηγείται τη διάλυση του κόμματος και τη μετεξέλιξη του σε Ελληνική Αριστερά⁹². πρόταση η οποία περνάει με οριακή πλειοψηφία. Αποτέλεσμα της διάσπασης η δημιουργία δύο οργανώσεων, την ΕΑΡ⁹³ από τη μία και το ΚΚΕ εσ.-Ανανεωτική Αριστερά, από την άλλη⁹⁴. Τον επόμενο χρόνο ξεκίνησαν οι συζητήσεις⁹⁵ ΕΑΡ και ΚΚΕ⁹⁶ για τη δημιουργία μία μεγάλης Αριστεράς, η οποία αποτελούσε κομμάτι της γραμμής της Μόσχας⁹⁷. Οι εκλογές του 1989 διεξάγονται μέσα σε ένα άκρως πολωμένο πολιτικό σκηνικό, όπου με την από κοινού κάθοδο ΚΚΕ – ΕΑΡ, η Αριστερά ενωμένη είναι ο τρίτος πολιτικός σχηματισμός, καθώς ο Συνασπισμός της Αριστεράς και της Προόδου έλαβε ποσοστό 13,13% λαμβάνοντας 28 έδρες εντός του Κοινοβουλίου. Μπορεί η δημιουργία του ΣΥΝ να ήταν η εφαρμογή της γραμμής της Μόσχας στην ελληνική πολιτική σκηνή, ωστόσο η συμμετοχή στην συγκυβέρνηση, σχετίζεται με ζητήματα του ελληνικού πολιτικού συστήματος. Η κυβέρνηση συνεργασίας, ΝΔ – ΣΥΝ, υπό τον πρωθυπουργό τον

91 Νικολακόπουλος, Η., 1989. *Εισαγωγή στη θεωρία και την πρακτική των εκλογικών συστημάτων*. Αθήνα-Κομοτηνή: Σάκκουλας, σ. 100.

92 Ε.ΑΡ.

93 Χαρακτηριστικές πολιτικές προσωπικότητες αυτού του ρεύματος ήταν ο Λεωνίδας Κύρκος, καθώς και ο Μιχάλης Παπαγιαννάκης, ο Φώτης Κουβέλης και ο Δημήτρης Παπαδημούλης. Η ΕΑΡ αυτοδιαλύθηκε το 1992 όπου και τα μέλη της εισχώρησαν στον ΣΥΝ. Περισσότερα στο Βούλγαρης, Γ., Νικολακόπουλος, Η., Ρίζας, Σ., Σακελλαρόπουλος, Τ., Στεφανίδης, Ι., 2011. *Ελληνική Πολιτική Ιστορία 1950-2004*, ό.π., σσ. 128,139.

94 Αναφορικά με τα κοινωνικά μέτωπα της δεκαετίας του 1980 και η σχέση τους με τα κόμματα «Οι δύο πόλοι του παλιού ΚΚΕ εσωτ. εμφανίζονται σήμερα καταφανώς περιθωριοποιημένοι. Η Ε. Α. Ρ. μετά το πρώτο θόρυβο που δημιούργησε τεχνητά μέσω του αστικού Τύπου προσαρμόσθηκε στην καθημερινότητα της. Κατεξοχήν κόμμα της «προοδευτικής» ευρωπαϊκής τεχνοκρατίας, κόμμα παραγόντων με μηδαμινή πρόσβαση στο μαζικό κίνημα, θολής και «κεντρώας» ιδεολογίας θα υποστεί μια άνευ προηγουμένου συντριβή στις ερχόμενες εκλογές. Το ΚΚΕ εσ. ΑΑ με την εμμονή στην «ανανέωση» και την ιδεοληψία του «κόμματος», με διαρκώς μειούμενες προσβάσεις στα μαζικά κινήματα που διατηρούσε επιρροή (νεολαία και Τεχνικό Επιμελητήριο-βλέπε Παράρτημα) επιχειρεί με τις «θέσεις» του Συνεδρίου του μια επαναδιατύπωση του χρεοκοπημένου ιστορικά ευρωκομμουνισμού (κυρίως στα ζητήματα του Κράτους και της στρατηγικής).» Βερναρδάκης, Χρ., Μαυρής, Γ., 1988. Πάλη των τάξεων και πολιτικά κόμματα 1985-1987. Η κρίση εκπροσώπησης σε εξέλιξη. *Θέσεις*. <http://www.theseis.com/index.php?option=com_content&task=view&id=211&Itemid=29>.

95 Οι επαφές μεταξύ των δύο χώρων ξεκίνησαν μετά το 12ο συνέδριο του ΚΚΕ. Το 12ο Συνέδριο του ΚΚΕ το 1987, θεωρήθηκε τομή για την έως τότε πολιτική του ΚΚΕ, καθώς εισηγείται στις Θέσεις της Κεντρικής Επιτροπής η πολιτική των συμμαχιών. «Ας μείνουμε λοιπόν στο Κεφάλαιο Δ' («Αλλαγή με κατεύθυνση το σοσιαλισμό»), κεφάλαιο στο οποίο περιέχεται η πολιτική πρόταση του ΚΚΕ για τη «συμμαχία των δυνάμεων της Αριστεράς και της προόδου» και το περιεχόμενο της Αλλαγής, που καλείται να υλοποιήσει ο συνασπισμός της Αριστεράς. Στο κεφάλαιο αυτό, γνήσιο τέκνο της ανανεωτικής τάσης του ΚΚΕ, σύμφωνα με όλες τις μαρτυρίες, εστιάζεται εξ άλλου και το μεγάλο μέρος του πολιτικού διαλόγου που φιλοξενεί στις στήλες του ο Ριζοσπάστης.», περισσότερα στο <www.theseis.com>.

96 «[...] Οι εξελίξεις στην Ανατολική Ευρώπη, στα τέλη της δεκαετίας του 1980, λειτούργησαν σε βάρος του ΚΚΕ σε επίπεδο κυρίαρχων ιδεών, όμως το κόμμα προσαρμόστηκε προσωρινά σε αυτές, αφενός, συγκροτούμενο σε ευρύτερη συμμαχία με άλλες δυνάμεις της Αριστεράς και, αφετέρου, επιχειρώντας μια ανανέωση του λόγου του με νέα ζητήματα και προβάλλοντας την ανάγκη πάταξης της διαφθοράς. [...]», στο Κωνσταντινίδης, Γ., 2004. Μεταβολές στο περιεχόμενο των προεκλογικών προγραμμάτων των ελληνικών κομμάτων: η αξία της προσαρμοστικότητας. *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, τχ. 24, σ. 136.

97 Μπαλαμανίδης, Γ., 2015. *Ευρωκομμουνισμός*, ό.π., σ. 205.

Τζανή Τζαννετάκη⁹⁸, καθώς ήταν προϋπόθεση να μην είναι στην πρωθυπουργία ο Κωνσταντίνος Μητσοτάκης, έγινε υπό το αίτημα της «κάθαρσης»⁹⁹ των σκανδάλων των κυβερνήσεων ΠΑΣΟΚ. Ο Συνασπισμός μετείχε και στις εκλογές του Νοεμβρίου του 1989, αλλά τα ποσοστά του έπεσαν στο 10,97% και εξέλεξε 21 βουλευτές/τριες. Η πτώση των ποσοστών του οφείλεται κατά πολλούς στην κυβερνητική συνεργασία με τη ΝΔ. Λόγω της εκ νέου αδυναμίας σχηματισμού κυβέρνησης, ο Συνασπισμός συμμετείχε και πάλι στην τρικομματική οικουμενική κυβέρνηση υπό την πρωθυπουργία του Ξενοφώντα Ζολώτα¹⁰⁰.

Ο πολιτικός λόγος του ΚΚΕ μεταβάλλεται σε σχέση με την προηγούμενη περίοδο. Το πρόγραμμα εκτός από αναφορές στη δημοκρατία και στην εργατικής τάξης εμπλουτίζεται και από θεματικές που εισάγει η λεγόμενη «ανανεωτικής πτέρυγας», όπως η έννοια της παραγωγικότητα και το περιβάλλον περιβάλλον. Ωστόσο, η βαρύτητα δίδεται κατά κύριο λόγο σε έναν αγώνα ενάντια στη διαφθορά: μία τοποθέτηση που δημιούργησε εγγύτητα με τη ΝΔ ενάντια στο ΠΑΣΟΚ¹⁰¹. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η συμμετοχή του ΚΚΕ στην συγκυβέρνηση είχε ως αποτέλεσμα τη διάσπαση του κόμματος. Την ίδια χρονιά συμμετοχή του ΚΚΕ στη συγκυβέρνηση ένα τμήμα μελών του ΚΚΕ και τα περισσότερα μέλη της ΚΝΕ¹⁰² αποχώρησαν από το κόμμα.

Εστιάζοντας, στο χώρο του ευρωκομμουνιστικού ΚΚΕ εσ., θα πρέπει να αναφερθεί τόσο η ροπή προς μία μεταρρυθμιστική κυρίως πολιτική ειδικά προς τα τέλη της δεκαετίας του 1980, όσο όμως και η υιοθέτηση της γραμμής της Μόσχας αναφορικά με τη δημιουργία του ενιαίου ΣΥΝ¹⁰³. δύο σημεία όχι αντίθετα, δεδομένης της περιόδου Γκορμπατσόφ και ενδεικτικά του προφίλ του ΚΚΕ εσ. κατά την πρώτη μεταπολιτευτική περίοδο και εν πολλοίς καθοριστικά για την επόμενη δεκαετία. Σε αυτή την περίοδο, μολονότι δεν υπάρχουν ακριβείς πηγές για τα εγγεγραμμένα μέλη του ΚΚΕ εσ., παρά μόνο ποσοστά των διασπάσεων, κατ' ουσίαν από το σώμα των συνέδρων μπορεί να ειπωθεί ότι το ΚΚΕ εσ. δεν είχε μεγάλη βάση εγγεγραμμένων μελών εν συγκρίσει τόσο με το ΚΚΕ, όσο και με τα αδερφά κόμματα στην Ευρώπη. Το ενδιαφέρον είναι ότι παρ' όλο που η εκλογική του απεύθυνση ειδικά τα πρώτα χρόνια της «Αλλαγής» ήταν πολύ περιορισμένη, ωστόσο είχε αναφορά σε μεγάλες ομάδες ακροατηρίων, κυρίως δε στα αστικά κέντρα¹⁰⁴. Τέλος, θα πρέπει να γίνει μία αναφορά στις

98 Περισσότερα στο Βούλγαρης, Γ., 2008, *Η Ελλάδα της μεταπολίτευσης 1974-1990 Σταθερή δημοκρατία σηματοδεδιμένη από τη μεταπολεμική ιστορία*, Αθήνα: Θεμέλιο.

99 Βούλγαρης, Γ., Νικολακόπουλος, Η., Ρίζας, Σ., Σακελλαρόπουλος, Τ., Στεφανίδης, Ι., 2011. *Ελληνική Πολιτική Ιστορία 1950-2004*, ό.π., σσ. 129 – 131.

100 Ο Ξ. Ζολώτας ήταν οικονομολόγος και πρώην Διοικητής της Τράπεζας της Ελλάδος.

101 Κωνσταντινίδης, Γ., 2004. Μεταβολές στο περιεχόμενο των προεκλογικών προγραμμάτων των ελληνικών κομμάτων, ό.π., σ. 131 – 132.

102 Χαρακτηριστική πολιτική προσωπικότητα ήταν Γραμματέα του Κ.Σ. της ΚΝΕ Γιώργος Γράψας. Πετρόπουλος, Γ., 2015. Οι διασπάσεις του ΚΚΕ στη Μεταπολίτευση. *Εφημερίδα των Συντακτών*, <<http://www.efsyn.gr/arthro/oi-diaspaseis-toy-kke-sti-metapoliteysi>>.

103 Μπαλαμανίδης, Γ., 2015. *Ευρωκομμουνισμός*, ό.π., σ. 205.

104 Στο ίδιο, σ. 185.

επιλογές του ενιαίου ΣΥΝ και κυρίως της οικουμενικής κυβέρνησης του 1989, όσο όμως και στις προηγούμενες πολιτικές επιλογές αναφορικά με την εξ' αριστερών φωνή στο ΠΑΣΟΚ. Κατ' αρχάς το χιλιανό παράδειγμα και η λογική του Αλιέντε περί διάκρισης κυβέρνησης και εξουσίας, σφράγισαν το ευρωκομμουνιστικό εγχείρημα¹⁰⁵. Αυτό συναρτήσκει της θεωρητικής προσέγγισης αναφορικά με την επέκταση του κράτους, καταδεικνύουν τη θεωρητική σκευή επί τη βάση της οποίας η πολιτική, η οποία σχετίζεται ευθέως με την εξουσία, δεν μπορεί εν τέλει να βρίσκεται εκτός κράτους, αλλά τουναντίον εντός αυτού¹⁰⁶ και μπορούν να παρατηρηθούν στις πολιτικές επιλογές του ΚΚΕ εσ. κατά την πρώτη μεταπολιτευτική περίοδο.

1.2.2. Συνασπισμός της Αριστεράς και της Προόδου

Η δεύτερη μεταπολιτευτική περίοδος χαρακτηρίζεται από μία «μεταβατική συναίνεση», όπου αρχίζουν να γίνονται εμφανή τα όρια της προηγούμενης περιόδου, καθώς έρχονται στην επιφάνεια φαινόμενα διαφθοράς. Αναφορικά δε με τη διεθνή συγκυρία, η κατάρρευση του Υπαρκτού Σοσιαλισμού δημιουργεί αμηχανία τόσο για το νέο status quo, όσο κυρίως για την πολιτική που θα ακολουθήσουν τα κόμματα της Αριστεράς. Αυτή την περίοδο παρατηρούνται διάφορες αντιπαραθέσεις σε ιδεολογικό, κοινωνικό και κομματικό επίπεδο, καθώς και κάποιες διάσπαρτες εστίες κινητοποιήσεων. Ωστόσο, είναι η περίοδος έναρξης «συγκαταθετικής κομματικής διακυβέρνησης» και ενός συγκλίνοντος δικομματισμού. Είναι η περίοδος της πρώτης βίαιης νεοφιλελεύθερης αναπροσαρμογής, και των αφηγημάτων του εκσυγχρονισμού και της διακυβέρνησης: αφηγήματα, τα οποία, ωστόσο, δεν κατόρθωσαν να γίνουν ηγεμονικά στην ελληνική κοινωνία. Κατ' ουσίαν, είναι η περίοδος όπου και στην Ελλάδα εμφανίζονται οι τεχνοκρατικές λογικές μαζί με τη μιντιακή αναπαράσταση της πολιτικής, και συνεπώς και των επαγγελματιών της πολιτικής¹⁰⁷.

Αναφορικά με την ελληνική πολιτική σκηνή, η περίοδος αυτή εγκαινιάζεται με τις εκλογές του 1990 και τη νίκη της Νέας Δημοκρατίας, η οποία δε θα καταφέρει ωστόσο να κλείσει την τετραετία. Οι λόγοι για τους οποίους μετά τριών χρόνων διεξάγονται πρόωρες εκλογές σχετίζονται αφ' ενός με τις εσωτερικές αντιθέσεις του κεφαλαίου, και αφ' ετέρου με το «Μακεδονικό»¹⁰⁸. Το δε ΠΑΣΟΚ και ο Ανδρέας Παπανδρέου δε βρίσκονται σε καλή κατάσταση, λόγω της πολιτικής αναταραχής και των σκανδάλων της προηγούμενης περιόδου.

Αυτή η περίοδος, χαρακτηρίζεται από μία πρώτη έξαρση του εθνικισμού επ' αφορμής του

105 Στο ίδιο, σσ. 185 -185.

106 Πουλιαντζάς, Α., Ν., 2008. *Το Κράτος, Η Εξουσία, Ο Σοσιαλισμός*, ό.π., σ. 220.

107 Βλ. 1.1.2.1.

108 Χαρακτηριστικό αναφορικά με τις εσωτερικές αντιθέσεις του κεφαλαίου είναι το ζήτημα της πώλησης του ΟΤΕ, με αποτέλεσμα κύκλοι επιχειρηματιών να αντιδράσουν σθεναρά σε αυτό, καθώς θα έχανα τη σίγουρη αγορά που είχα ως προμηθευτές του δημοσίου, στο Βούλγαρη, Γ., Νικολακόπουλος, Η., Ρίζας, Σ., Σακελλαρόπουλος, Τ., Στεφανίδης, Ι., 2011. *Ελληνική Πολιτική Ιστορία 1950-2004*, ό.π., σσ. 139 – 140.

«Μακεδονικού», από τη συνθήκη του Μάαστριχτ και την εφαρμογή νεοφιλελεύθερων πολιτικών, τόσο από την κυβέρνηση Μητσοτάκη όσο κυρίως από την κυβέρνηση Σημίτη¹⁰⁹.

Σε όλη τη διάρκεια αυτής της περιόδου ο Συνασπισμός αμφιταλαντευόταν ως προς την ιδεολογικοπολιτική του ταυτότητα και τις σχέσεις του με το εκσυγχρονιστικό ΠΑΣΟΚ. Αυτές οι ζυμώσεις στο εσωτερικό του έλαβαν χώρα από τη πρώτη στιγμή μέσω της λειτουργίας των τάσεων, όπως θα αναλυθεί ευθύς αμέσως. Πριν τις εκλογές του Απριλίου του 1990, ύστερα από πρόταση του Χαρίλαου Φλωράκη και με τη σύμφωνη γνώμη του Λεωνίδα Κύρκου, πρόεδρος εξελέγη το Μάρτιο του 1990 η Μαρία Δαμανάκη¹¹⁰, μία πολιτικός προερχόμενη από το ΚΚΕ όπου κατά τα επόμενα χρόνια ήταν από τους βασικούς υποστηρικτές της κεντροαριστερής κατεύθυνσης του κόμματος και της συνεργασίας με το ΠΑΣΟΚ. Ο Συνασπισμός στις εκλογές του Απριλίου του 1990 είχε μία ηττωτική πορεία των ποσοστών του λαμβάνοντας το 10,28% των ψήφων και εκλέγοντας 19 βουλευτές/τριες¹¹¹, απόρροια τόσο της συμμετοχής στην συγκυβέρνηση όσο και των εξελίξεων διεθνώς¹¹². Το 1991 στο 13ο Συνέδριο του ΚΚΕ, κάτω από τις διεθνείς εξελίξεις και την αρνητική αποτίμηση της συμμετοχής στη συγκυβέρνηση, το κόμμα διασπάται, καθώς η «ανανεωτική πτέρυγα» ζητούσε αναθεώρηση σε βασικές αρχές και τρόπο λειτουργίας¹¹³ εν αντιθέσει με την μαρξιστικής – λενινιστικής πτέρυγας, η οποία επικράτησε με οριακή πλειοψηφία. Οι αποχωρήσαντες/σασες από το ΚΚΕ όπου ήταν η πλειοψηφία σε πολλές οργανώσεις βάσης και σχεδόν το ήμισυ της Κ.Ε.¹¹⁴ οδήγησαν τον ΣΥΝ στο ιδρυτικό του Συνέδριο το 1992 μαζί με τα υπόλοιπα κομμάτια της ΕΑΡ και ανένταχτων αριστερών.

Το 1992 γίνεται το πρώτο συνέδριο του Συνασπισμού της Αριστεράς και της Οικολογίας και ως πρόεδρος του κόμματος εκλέγεται από την Κεντρική Πολιτική Επιτροπή (ΚΠΕ)¹¹⁵ η Μαρία Δαμανάκη. Η πολιτική απόφαση του 1ου Συνεδρίου του ΣΥΝ προσπάθησε από την αρχή του κειμένου να δείξει τη συνέχεια αλλά και την ασυνέχεια που έχει το νέο κόμμα μέσα στο χάρτη της Αριστεράς εν γένει καθώς και του πολιτικού συστήματος, όπως χαρακτηριστικά δηλώνεται ήδη στο 1ο κεφάλαιο της πολιτικής απόφασης με τίτλο «*Ο Συνασπισμός συνέχεια η τομή της Αριστεράς*»¹¹⁶. Έκτοτε ο ΣΥΝ έκανε έξι τακτικά συνέδρια,

109 Στο ίδιο, σ. 142.

110 Στόλης, Β., 2011. *Η αριστερά σε κίνηση*, ό.π., σ. 41.

111 Βούλγαρης, Γ., Νικολακόπουλος, Η., 2011. *Ελληνική Πολιτική Ιστορία*, ό.π., σσ. 129-133.

112 «[...] Η δραματική ανατροπή του παγκόσμιου σκηνικού είχε ενισχύσει το φιλελεύθερο κλίμα εις βάρος των ιδεών της Αριστεράς. [...]», στο ίδιο, σ. 135.

113 Στόλης, Β., 2011. *Η αριστερά σε κίνηση*, ό.π., σ. 36.

114 Spourdalakis, M., 2013. Left Strategy in the Greek cauldron: explaining SYRIZA's success. *Social Register*, vol. 49, <<https://socialistregister.com/index.php/srv/article/view/18811>>.

115 <<http://www.syn.gr/gr/tmima.php?gl=el&page=59>>.

116 Το προοίμιο ξεκινά «*Ο ΣΥΝ συγκροτείται από δυνάμεις που προέρχονται από όλες τις γενιές και απ' όλα τα ιστορικά ρεύματα του εργατικού και αριστερού κινήματος: Το κομμουνιστικό κίνημα, το σοσιαλιστικό και σοσιαλδημοκρατικό, την κεντροαριστερά, δυνάμεις με παράδοση στους δημοκρατικούς αγώνες στην πατρίδα μας. Δυνάμεις της γυναικείας απελευθέρωσης και της οικολογίας. Δυνάμεις της νεολαίας*», Πολιτική Απόφαση 1ου Συνεδρίου του ΣΥΝ, <www.syn.gr>.

τρία διαρκή συνέδρια, ένα έκτακτο το 1993, ένα προγραμματικό το 2003 και ένα οργανωτικό-καταστατικό το 2005. Σε αυτό το σημείο πρέπει να γίνει μία αναφορά στον τρόπο εκλογής της προέδρου από το τριτοβάθμιο όργανο, δηλαδή της ΚΠΕ κι όχι απευθείας από το σώμα των συνέδρων όπως καθιερώθηκε από το 2ο συνέδριο του κόμματος κι εφεξής. Η εκλογή του/της προέδρου από το τριτοβάθμιο όργανο καταδεικνύει το γεγονός ότι ο πρόεδρος δεν είναι ένα μονοπρόσωπο όργανο, αλλά εντάσσεται στο συλλογικό όργανο που έχει εκλεγεί με βάση την πολιτική απόφαση από το σώμα των συνέδρων. Κατ' αυτόν τον τρόπο, ο/η πρόεδρος ελέγχεται και λογοδοτεί στον όργανο. Η εκλογή του/της προέδρου από το σώμα των συνέδρων ως μία ξεχωριστή ψηφοφορία από εκείνη της εκλογής οργάνου αποτυπώνει μία άποψη περί μονοπρόσωπου οργάνου, συνεπώς ενός οργάνου που ελέγχεται και λογοδοτεί στο σώμα των συνέδρων που το εξέλεξε, δηλαδή στο συνέδριο. Σε αυτό τον τρόπο εκλογής, μπορούν να ψηλαφιστού στοιχεία αστικής πολιτικής αναφορικά με την έννοια του αρχηγού του κόμματος. Σε αυτό το σημείο είναι καλό να επισημανθούν δύο παρατηρήσεις, αφ' ενός ότι το σώμα των συνέδρων για ένα διαρκές συνέδριο είναι πολύ πιο δύσκολο να συγκληθεί εν αντιθέσει με το τριτοβάθμιο όργανο και αφ' ετέρου το σώμα των συνέδρων που έχει συσταθεί αποτυπώνει, τις περισσότερες φορές και δη στο Συνασπισμό, συγκεκριμένο συσχετισμό δυνάμεων στο εσωτερικό του κόμματος, ο οποίος σε έναν επόμενο χρόνο μπορεί να μην είναι ο ίδιος.

Μετά την εκλογική ήττα το 1993, όπου το κόμμα μένει εκτός κοινοβουλίου, γίνεται έκτακτο Συνέδριο και νέος πρόεδρος του κόμματος έγινε ο Νίκος Κωνσταντόπουλος. Η υποψηφιότητα Κωνσταντόπουλου δεν ήταν η μοναδική, καθώς υποψήφιοι ήταν επίσης ο Μιχάλης Παπαγιαννάκης, ο Φώτης Κουβέλης και ο Αλέκος Αλαβάνος. Οι υποψηφιότητες αυτές έχουν ευθεία σχέση με τις τάσεις εντός του Συνασπισμού, ως απόρροια ιδεολογικοπολιτικών ρευμάτων σε κάποιες περιπτώσεις. Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να αναφερθεί ότι το 1ο Καταστατικό του κόμματος του 1992, προβλέπει την ύπαρξη τάσεων, όχι όμως με καθεαυτή οργανωτική δομή¹¹⁷.

Οι τάσεις θα πρέπει να μελετηθούν κυρίως υπό το πρίσμα των συσχετισμών δυνάμεων εντός του κόμματος, παρά ως ιδεολογικοπολιτικά ρεύματα έκφρασης προβληματισμών¹¹⁸. Ωστόσο, η ιδεολογικοπολιτική αφετηρία των τάσεων καθώς και η ανθρωπογεωγραφία εντός τους μπορεί να βοηθήσει σε μία καλύτερη κατανόηση των τασικών συμμαχιών της περιόδου. Οι τρεις τάσεις που εκφράζουν την πολιτική του κόμματος αυτή την περίοδο κατ' ουσίαν υπερασπίζονται τον κεντροαριστερό προσανατολισμό του κόμματος και την κριτική στήριξη στο ΠΑΣΟΚ¹¹⁹. Προφανώς, αυτά τα δύο χαρακτηριστικά έχουν διαφορετική ένταση και

117 Βερναρδάκης, Χρ., 2011. *Πολιτικά κόμματα, εκλογές και κομματικό σύστημα*, ό.π., σ. 291.

118 Κεφάλαιο 3ο.

119 Στόλης, Β., 2011. *Η αριστερά σε κίνηση*, ό.π., σσ. 38 – 39.

προτεραιότητα στο εσωτερικό της κάθε τάσης. Η πρώτη τάση ήταν η ομάδα του Μ. Παπαγιαννάκη, τη «Συσπείρωση», η οποία στελεχωνόταν από στελέχη της ΕΑΡ και βασική αιχμή της ήταν ο ευρωπαϊκός και οικολογικός χαρακτήρας του κόμματος. Αναφορικά δε με την κεντρική πολιτική σκηνή ήταν υπέρ της συνεργασίας με το εκσυγχρονιστικό ΠΑΣΟΚ του Κώστας Σημίτη, ως μίας συνεργασίας δύο κεντροαριστερών δυνάμεων. Άλλα στελέχη προερχόμενα από την ΕΑΡ¹²⁰ δημιούργησαν την «Ανανεωτική πρωτοβουλία», η οποία στο επόμενο συνέδριο μαζί με των Φ. Κουβέλη δημιούργησαν «Ενωτική Πρωτοβουλία», η οποία ασκούσε μία κριτική στη «Συσπείρωση» ως προς τη συνεργασία με το ΠΑΣΟΚ, πάρα ταύτα μετά από λίγο καιρό όλα τα προαναφερθέντα στελέχη συμμετείχαν στην «Συσπείρωση». Αυτό ο χώρος των πρώην στελεχών της ΕΑΡ μαζί με την λεγόμενη προεδρική τάση του Ν. Κωνσταντόπουλου, την «Παρέμβαση», στην οποία συμμετείχαν στελέχη προερχόμενα τόσο από την ΕΑΡ όσο και από το ΚΚΕ¹²¹, αποτελούσαν το πλειοψηφικό μπλοκ του κόμματος μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του '90. Πάρα ταύτα, θα πρέπει να επισημανθεί πως η «Παρέμβαση» μπορεί να εκληφθεί ως ο ενδιάμεσος χώρος¹²² ανάμεσα στην «ανανεωτική συστημική» πτέρυγα των πρώην στελεχών της ΕΑΡ και του «Αριστερού Ρεύματος»¹²³. Η τέταρτη αυτή τάση αν και το μεγαλύτερο κομμάτι του κόμματος αποτελούσε τη μειοψηφία στα πολιτικά όργανα. Αποτελούνταν από στελέχη κυρίως του ΚΚΕ αλλά και του ΚΚΕ εσ. - Α/Α¹²⁴. Η τέταρτη αυτή τάση αντιτάχθηκε στο «εγχείρημα της Κεντροαριστεράς» και της συνεργασίας με το ΠΑΣΟΚ, ενώ ήδη αιχμή του δόρατος αποτελούσε το ζήτημα της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η πολιτική του κόμματος εκείνη την πρώτη περίοδο Κωνσταντόπουλου ήταν ένα κράμα που προσπαθούσε από τη μία να απαντήσει στη ρητορεία του ΠΑΣΟΚ περί εκσυγχρονισμού και συνάμα να ψηλαφίσει μία νέα μορφή κοινωνικής κινητικότητας. Χαρακτηριστικό αυτής της πολιτικής τοποθέτησης του ΣΥΝ είναι ο επίλογος στο τρίτο κεφάλαιο με τίτλο «Ανορθωτικό Πρόγραμμα- Προοδευτικός Εκσυγχρονισμός: Η επείγουσα πρόκληση», όπου ξεκάθαρα γίνεται προσπάθεια τοποθέτησης του κόμματος για ένα πολιτικό σχέδιο που ακριβώς προσπαθεί να συνταιριάζει μία τοποθέτησης για τον εκσυγχρονισμό και την κοινωνική κίνηση¹²⁵. Στις δύο αναμετρήσεις για το ευρωκοινοβούλιο μέσα στη δεκαετία του

120 Δ. Χατζησωκράτης, Θ. Μαργαρίτης.

121 Δ. Παπαδημούλης, Σπ. Λυκούδης (ΕΑΡ), Γ. Μπαλάφας (ΚΚΕ)

122 Βερναρδάκης, Χρ., 2011. *Πολιτικά κόμματα, εκλογές και κομματικό σύστημα*, ό.π., σ. 281.

123 Αλ. Αλαβάνος, Π. Λαφαζάνης.

124 Βερναρδάκης, Χρ., 2011. *Πολιτικά κόμματα, εκλογές και κομματικό σύστημα*, ό.π., σ. 281.

125 «Η οικονομική σύγκλιση με την Ευρώπη προϋποθέτει μεγάλες ανακατατάξεις και νέες συγκλίσεις στο εσωτερικό της χώρας μας, πριν απ' όλα στο κοινωνικό επίπεδο, σε μία κοινή κατεύθυνση προοδευτική, εκσυγχρονιστική, ριζοσπαστική των δυνάμεων της εργασίας και της δημιουργίας. Προϋποθέτει υπέρβαση του σημερινού κατακερματισμού του κόσμου της εργασίας και του πολιτισμού, υπέρβαση των ποικίλων αντιθέσεων μέσα από μία πορεία σύγκλισης των κοινωνικών κινημάτων και των αιτημάτων τους σε κοινούς προγραμματικούς στόχους. Μια τέτοια κοινωνική δυναμική θα είναι ο καταλύτης για τον εκσυγχρονισμό του πολιτικού συστήματος και για τη δημιουργία των πολιτικών όρων της σύγκλισης και της ανόρθωσης της χώρας.» www.syn.gr

1990, ο ΣΥΝ έχει μία καλή παρουσία με δύο ευρωβουλευτές¹²⁶ τον Αλέκος Αλαβάνο και τον Μιχάλη Παπαγιαννάκη, ενώ στις εκλογές του 1996 διπλασιάζει τα ποσοστά του (5,12%). Στο δε 2ο Συνέδριο του κόμματος το 1996 γίνεται προσπάθεια μετακίνησης από την κεντροαριστερή τοποθέτηση μέσω μίας πρώτης κριτικής στην ευρωπαϊκή ενοποίηση¹²⁷ και στις διαδικασίες της, με χαρακτηριστική την κατανήφιση της συνθήκης του Άμστερνταμ, καθώς και με την απόρριψη κυβερνητικής συνεργασίας με το ΠΑΣΟΚ¹²⁸, ασκώντας μία πρώτη κριτική για νεοφιλελεύθερες πολιτικές.

Σε όλο αυτό το διάστημα παράλληλα ήδη από το 1994 γίνονται κινήσεις στο χώρο της νεολαίας με αναφορές στο κόμμα του ΣΥΝ αλλά με πιο ριζοσπαστικές τοποθετήσεις και πρακτικές, πράγμα το οποίο και θα φανεί μία δεκαετία σχεδόν μετά με την λεγόμενη «αριστερή στροφή» του ΣΥΝ κατά το 4ο Συνέδριο το 2004. Από το 1994 έως το 1999 στο χώρο κυρίως της σπουδάζουσας νεολαίας είχε αναπτυχθεί η «Ένωση Αριστερών Νέων» (ΕΑΝ). Το 1999 ιδρύεται η Νεολαία ΣΥΝ¹²⁹ με πρώτο γραμματέα τον Αλέξη Τσίπρα.

Σε αυτό το σημείο, θα πρέπει να γίνουν κάποιες επισημάνσεις σε τρία σημεία. Εν αρχή, ως προς τις πολιτικές επιλογές του ΣΥΝ που αυτή την περίοδο εκφεύγει, όπως και κάποια από τα αδερφά του κόμματα, από τα όρια του ρεφορμισμού και γίνεται πλέον ένα συστημικό κόμμα. Κατ' ουσίαν οι επιλογές του, προτείνουν τη δημιουργία ενός καρτέλ εξουσίας των δυνάμεων της προόδου με το ΠΑΣΟΚ, εισάγοντας το ζήτημα περί ενός «προοδευτικού εκσυγχρονισμού»¹³⁰. Εν συνεχεία, θα πρέπει να γίνει μία πρώτη αναφορά στην κουλτούρα και τη λειτουργία των τάσεων στο ΣΥΝ. Αυτή την περίοδο, οι τάσεις δεν είναι επίσημα θεσμοθετημένες, ωστόσο λόγω και των διαφορετικών ιδεολογικοπολιτικών αποχρώσεων εντός του ενιαίου ΣΥΝ, λειτουργούν φράξιες, οι οποίες με τη μετέπειτα θεσμοθέτησή τους, θα λειτουργήσουν ως ένα ιδιότυπο καρτέλ εξουσίας¹³¹. Τέλος, θα πρέπει να επισημανθεί ότι και σε αυτή την περίοδο ο ΣΥΝ παραμένει αναφορικά με τα εγγεγραμμένα μέλη του ένα μικρό κόμμα, το οποίο συντηρείται κατά κύριο λόγο από τις κρατικές επιχορηγήσεις.

126 Στις ευρωεκλογές του 1994 συγκέντρωσε το υψηλότερο μέχρι τότε ποσοστό του ως ενιαίο κόμμα (6,25%) και το 1999 έλαβε 5,16%, www.ekloges.gr.

127 «[...] Η σημερινή Ευρωπαϊκή Ένωση [...] που δεν το κάνουν ούτε οι νεοφιλελεύθερης έμπνευσης οικονομικές πολιτικές που σήμερα κυριαρχούν, ούτε οι τεχνοκρατικές αποφάσεις και η ξερή αριθμητική. [...]», Κεφ. 7, Πολιτική απόφαση 2ου Συνεδρίου του Συνασπισμού της Αριστεράς και της Προόδου, <<http://www.syn.gr/downloads/apofasi2ou.pdf>>.

128 «[...] Η οικονομική πολιτική του ΠΑΣΟΚ οδηγεί μεγάλα τμήματα του πληθυσμού σε επίπεδα ζωής κάτω από τα όρια της φτώχειας και συμπίεζει το βιοτικό επίπεδο της μεγάλης πλειοψηφίας του λαού. Γιατί προσπαθεί να αντιμετωπίσει μόνο τα ελλείμματα με πολιτικές που περιορίζουν τα εισοδήματα από μισθούς. [...]», Κεφ. 8, Πολιτική απόφαση 2ου Συνεδρίου του Συνασπισμού της Αριστεράς και της Προόδου, <<http://www.syn.gr/downloads/apofasi2ou.pdf>>.

129 <www.syn.gr>.

130 Βερναρδάκης, Χρ., 2011. Πολιτικά κόμματα, εκλογές και κομματικό σύστημα, ό.π., σ. 279.

131 Στο ίδιο, σσ. 290 – 292.

1.2.3. Από το Συνασπισμό της Αριστεράς, των Κινήματων και της Οικολογίας και τη συνάντηση με υπόλοιπα κομμάτια της Αριστεράς στο Συνασπισμό Ριζοσπαστικής Αριστεράς

Η τρίτη και τελευταία περίοδος, η οποία φτάνει μέχρι το 2009, λίγο πριν την είσοδο της χώρας στο πρόγραμμα εποπτείας υπό διεθνείς οργανισμούς, είναι η περίοδος σύγκλισης των δύο κομμάτων εξουσίας¹³². Κατ' ουσίαν, είναι η περίοδος ανάδειξης του συγκλίνοντος δικομματισμού, μέσα σε ένα πλαίσιο συναίνεσης, κοντά στα χαρακτηριστικά της εστίας του ενιαίου μαζικού κόμματος του κράτους¹³³, μόνο που πλέον τα δύο κόμματα εξουσία δεν χαρακτηρίζονται ακριβώς από μαζικότητα εν συγκρίσει με το παρελθόν τους και δη εκείνη της δεκαετίας του 1980. Πάρα ταύτα, οι μεταβολές στο εσωτερικό τους, η αποσύνδεση με την κομματική βάση και η εντεινόμενη πρόσδεση με το κράτος δημιουργούν τις συνθήκες για ένα καρτέλ εξουσίας των δύο «πολιτικών μονοπωλίων». Πρόκειται για μία κρισιακή περίοδο της κομματικής δημοκρατίας, η οποία καταδεικνύεται κι από την καταστολή, καθώς δεν μπορεί πλέον να οργανωθεί η συναίνεση, και από τις επιλογές για χρήση μέτρων του «κράτους εκτάκτου ανάγκης»¹³⁴.

Το πολιτικό σκηνικό διαμορφώνεται ανάμεσα στις νεοφιλελεύθερες πολιτικές του εκσυγχρονισμού της δεύτερης κυβέρνησης Σημίτης και την ρητορεία περί διακυβέρνησης από την κυβέρνηση Καραμανλή. Στο επίπεδο του κοινωνικού σχηματισμού οι κινητοποιήσεις ενάντια στο «Ασφαλιστικό Γιαννίτση» το 2001, οι φοιτητικές κινητοποιήσεις ενάντια στην αναθεώρηση του άρθρου 16 το 2006 – 2007 και η εξέγερση του Δεκέμβρη του 2008, είναι κάποια από τα γεγονότα περιγράφουν όψεις της κοινωνικής κίνησης εν Ελλάδι στις αρχές του 21ου αιώνα.

Σε αυτή την περίοδο ο Συνασπισμός μέσα από τη συμμετοχή στα κινήματα και το πρόταγμα για μία ενωμένη Αριστερά, μεταβάλλεται ιδεολογικοπολιτικά με πιο χαρακτηριστική στιγμή το 4ο Συνέδριο του κόμματος. Η κάθοδος στις εθνικές εκλογές του 2000 για τον ΣΥΝ έγινε εντός μίας εκλογικής συμμαχίας με το συγγενές κόμμα της Ανανεωτικής Κομμουνιστική Οικολογική Αριστερά (ΑΚΟΑ) και έλαβε 3,20%. Μετά τις εκλογές ένα μικρό κομμάτι υπό το Νίκο Μπίστη¹³⁵, που από καιρό ζητούσε προσέγγιση με το ΠΑΣΟΚ, αποχώρησε από το Συνασπισμό, καταγγέλλοντας την ηγεσία του για «αριστερή στροφή». Το ίδιο συνέβη και με άλλα στελέχη προερχόμενα κυρίως από την τάση της

132 Βερναρδάκης, Χρ., 2011. *Πολιτικά κόμματα, εκλογές και κομματικό σύστημα*, ό.π., σ. 165.

133 Βλ. 1.1.2.2.

134 «[...] Στην τρέχουσα ευρωπαϊκή συγκυρία, η νεοφιλελεύθερη κυβερνολογική (κατά Φουκώ) επιχειρεί να «επιλύσει» αυτή την ένταση στο όνομα μιας ανυπέρθτης και επ' αόριστον διαστελλόμενης «έκτακτης ανάγκης», «αδειάζοντας» και απομειώνοντας την πολιτική δημοκρατία. [...]» στο Αθανασίου, Αθ., 2016. Η αντι-μεταπολίτευση ως μετα-δημοκρατία. *Commonality*, <<http://commonality.gr/anti-metapolitefsi-os-metadimokratia/>>.

135 Με το ίδιο επιχείρημα της «αριστερής στροφής» αποχώρησε το 2003 και η βουλευτριά Μαρία Δαμανάκη.

«Συσπείρωσης», τα οποία αυτή την περίοδο μετέβησαν στο ΠΑΣΟΚ¹³⁶. Με την αποχώρηση στελεχών, οι οποίοι θεωρούσαν ότι το ΣΥΝ έπρεπε συνεργαστεί με το ΠΑΣΟΚ, καθώς και με την απόφαση του 3ου Συνεδρίου του κόμματος για ανασύνθεση των δυνάμεων της αριστεράς¹³⁷, ξεκινάει μία περίοδος ζυμώσεων όχι μόνο στο εσωτερικό του ΣΥΝ αλλά και στον ευρύτερο χώρο της Αριστεράς, που ξαναβρέθηκε μέσα από τα κινήματα της περιόδου ενάντια στην νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση.

Η ιδεολογικοπολιτική στροφή φαίνεται πλέον και στην αλλαγή του ονόματος του ΣΥΝ, στο συνέδριο του 2004 σε «Συνασπισμός της Αριστεράς, των Κινήματων και της Οικολογίας». Κομβικό σημείο αλλαγής¹³⁸ της στρατηγικής και του πολιτικού σχεδίου του κόμματος ήταν το 4ο Συνέδριο το 2004¹³⁹, όπου πρόεδρος του κόμματος εκλέγεται ο Αλέκος Αλαβάνος, σφραγίζοντας την αλλαγή πολιτικής κατεύθυνσης, παράλληλα με την είσοδο στην πολιτική νέων πολιτικών στελεχών προερχόμενων πια από την παράδοση της Νεολαίας ΣΥΝ κι όχι από τις διασπάσεις του παρελθόντος. Η «Αριστερή Στροφή» του ΣΥΝ με το 4ο Συνέδριο, άλλαξε την πορεία του κόμματος, το οποίο με την εμπλοκή του με το ΕΚΦ και το Αντιπαγκοσμιοποιητικό κίνημα, αποκτά έναν άλλο λόγο, όπως φαίνεται και από τις ίδιες τις συνεδριακές του αποφάσεις, που εισάγει το ζήτημα της ταξικής αντίθεσης πιο εμφαντικά σε σχέση με τα προηγούμενα συνέδρια¹⁴⁰. Πάρα ταύτα, ακόμη παραμένει ένα μικρό κόμμα, που εξαρτάται από τις κρατικές επιχορηγήσεις, ενώ η θεσμοθέτηση πλέον των τάσεων εγκαινιάζουν επισήμως μία περίοδο ιδιότυπης καρτελοποίησης εντός του κόμματος¹⁴¹. Παράλληλα συνεχίζονται οι διεργασίες στο χώρο της Αριστεράς με τη δημιουργία του χώρου διαλόγου της Αριστεράς, όπου μαζί μέσα σε αυτόν και ο ΣΥΝ «[...] θα πάρουν πρωτοβουλίες

136 Στόλης, Β., 2011. *Η αριστερά σε κίνηση*, ό.π., σ. 39.

137 «Συγκροτούμε λοιπόν το διακριτό ρεύμα της νέας δημοκρατικής - ριζοσπαστικής Αριστεράς ως τη βασική δύναμη που θα δράσει αποφασιστικά, καταλυτικά για τη ριζική ανασύνταξη του χώρου της ευρύτερης Αριστεράς για τη δημιουργία μιας νέας Αριστεράς πέρα από τα σημερινά μας όρια.», κεφ. 1, Πολιτική απόφαση 3ου Συνεδρίου του Συνασπισμού της Αριστεράς και της Προόδου.

138 Η αλλαγή προς μία κατεύθυνση εμπλοκής και πυροδότησης των κινήματων, συζήτηση για μία νέα συνεργασία με τα υπόλοιπα κομμάτια της Αριστεράς και ξεκάθαρη τοποθέτηση ενάντια στις δυνάμεις του δικομματισμού καταφαίνεται και μόνο από τους τίτλους των κεφαλαίων της Πολιτικής Απόφασης του 4ου Συνεδρίου. Το πρώτο κεφάλαιο τιτλοφορείται ως «Ο ΣΥΝ στο κίνημα ενάντια στη νεοφιλελεύθερη καπιταλιστική παγκοσμιοποίηση», το 4ο και 5ο τιτλοφορούνται ως «Ο ΣΥΝ δύναμη μαχητικής αντιπολίτευσης στην κυβέρνηση της Ν.Δ.» και «Η νεοφιλελεύθερη μετεξέλιξη του ΠΑΣΟΚ». Και τέλος αναλύονται οι θέσεις του κόμματος για την ευρωκομμουνιστική παράδοση ενός σοσιαλισμού με ανθρώπινο πρόσωπο, παράλληλα με την εμπλοκή και πυροδότηση της κοινωνικής κίνησης μαζί με τη συζήτηση για μία νέα συνεργασία με τα υπόλοιπα κομμάτια της Αριστεράς «Για την εναλλακτική προγραμματική πρόταση της Αριστεράς με ορίζοντα τον σοσιαλισμό με δημοκρατία και ελευθερία.», «Εμείς και τα κινήματα» και «Για τη συνεργασία των δυνάμεων της Ριζοσπαστικής Αριστεράς και της Οικολογίας». Πρόεδρο της ΚΠΕ του κόμματος εκλέγεται ο Αλ. Αλαβάνος, σφραγίζοντας την αλλαγή πολιτικής κατεύθυνσης.

139 Περισσότερα στο Στόλης, Β., 2011. *Η αριστερά σε κίνηση*, ό.π.

140 Για την τοποθέτηση ενάντια στο Νεοφιλελευθερισμό, κυρίως και εν αρχή μέσω της όσμωσης με το Αντιπαγκοσμιοποιητικό κίνημα, και τη θέση των πιο πολιτισμικών στοιχείων στο Τσακατικά, Μ., Ξεζωνάκης, Γ., Μπίστης, Α., 2009. «Ανανέωση πολιτικού προσωπικού και μεταύλιστικές αξίες στον ΣΥΝ», στο Κωνσταντινίδης, Γ., Μαρατζίδης, Ν., Παππάς, Σ., Τ. (επίμ.). *Κόμματα και Πολιτική στην Ελλάδα – Οι σύγχρονες εξελίξεις*. Αθήνα: Κριτική.

141 Βερναρδάκης, Χρ., 2011. *Πολιτικά κόμματα, εκλογές και κομματικό σύστημα*, ό.π., σσ. 290 – 292.

στην Ελλάδα και την Ευρώπη ώστε αυτό το ρεύμα της νέας ριζοσπαστικής Αριστεράς της Οικολογίας, των κινημάτων να μορφοποιηθούν και να διαμορφώσουν μια νέα μεγάλη δυναμική.»¹⁴². Ο χώρος δημιουργήθηκε από ανέταχτο κόσμο των κινημάτων και μικρότερων οργανώσεων της Αριστεράς, εντός του οποίου ο ΣΥΝ είχε κεντρικό ρόλο¹⁴³.

Η εκλογική συμμαχία του 2000 ενισχύεται το 2004¹⁴⁴, με την από κοινού κάθοδο του ΣΥΝ με άλλα κόμματα της Αριστεράς¹⁴⁵ ως συμμαχία με το όνομα «Συνασπισμός Ριζοσπαστικής Αριστεράς» λαμβάνοντας 3,26% με 6 έδρες¹⁴⁶. Στις δε εκλογές του 2007 ο ΣΥΡΙΖΑ πέτυχε σημαντική άνοδο, κερδίζοντας ποσοστό 5,04% και συνολικά 14 έδρες. Η αλλαγή πολιτικής φάνηκε και στις αυτοδιοικητικές εκλογές του 2006, όπου μέσα από τα κινήματα πόλης και ελεύθερου χώρου η δημοτική κίνηση της «Ανοιχτής Πόλης»¹⁴⁷ με επικεφαλής τον Αλέξη Τσίπρα πετυχαίνει μία ιδιαίτερη νίκη για τα δεδομένα του δήμου Αθηναίων.

Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να γίνει μία συζήτηση αναφορικά με τις τάσεις εντός του ΣΥΝ μετά την «αριστερή στροφή» του κόμματος. Στο 4ο Συνέδριο υπήρξαν τρεις υποψήφιοι αντιπροσωπεύοντας τρεις αντιστοίχως τάσεις: ο Αλ. Αλαβάνος το «Αριστερό Ρεύμα», ο Μ. Παπαγιαννάκης την «Ανανεωτική» τάση και ο Χρ. Παπαδόπουλος το «Κοκκινοπράσινο Δίκτυο»¹⁴⁸. Στο 4ο Συνέδριο τη μάχη για τις θέσεις του κόμματος για τα κινήματα, το ίδιο το κόμμα και την ταυτότητά του, την τοποθέτηση για το ΠΑΣΟΚ και για το εγχείρημα του ΣΥΡΙΖΑ δόθηκε από κοινού μεταξύ του «Αριστερού Ρεύματος» και του «Κοκκινοπράσινου Δικτύου»¹⁴⁹. Αυτές οι δύο τάσεις θα δράσουν από κοινού στο επόμενο διάστημα και σε όλες τις εσωκομματικές διαδικασίες. Στο 6ο Συνέδριο του κόμματος το 2010, εκτός της «Ανανεωτικής Πτέρυγας¹⁵⁰», η οποία αποχώρησε, υπήρχαν άλλες δύο τάσεις το «Αριστερό

142 Διακήρυξη του Χώρου Διαλόγου και Κοινής δράσης της Αριστεράς

143 Spourdalakis, M., 2013. Left Strategy in the Greek cauldron, ό.π., p. 102.

144 Ωστόσο, στις ευρωεκλογές (Ιούνιος 2004) ο Συνασπισμός συμμετείχε χωρίς τους συμμάχους του, λόγω της ποικιλότητας των τοποθετήσεων που υπήρχαν όπως ήταν φυσικό από διαφορετικά ρεύματα της Αριστεράς. Έλαβε το 4.16% των ψήφων και εξέλεξε 1 ευρωβουλευτή.

145 Τα κόμματα αυτά ήταν η ΑΚΟΑ, η ΚΕΔΑ – πρόσφατα διαγραμμένα ιστορικά στελέχη του ΚΚΕ, όπως οι Θεωνάς, Κωστόπουλος, η ΔΕΑ - τροτσκιστές, οι Ενεργοί Πολίτες (Μανώλης Γλέζος). Η συμμαχία υποστηρίχθηκε και από την ΚΟΕ, η οποία όμως δε συμμετείχε στα ψηφοδέλτια.

146 www.ypes.gr

147 Περισσότερα στο <old.anoihtipoli.gr>.

148 Μία τάση υπέρ της «αριστερής στροφής» του κόμματος, από κόσμο που βρέθηκε στις ευρωπορείες στα μέσα του '90 στο χώρο των πολιτικών και κοινωνικών δικαιωμάτων, βλ. «Τί είναι (και τί θέλει) το Κοκκινοπράσινο δίκτυο του ΣΥΝ», <<https://kokkinoprasinodiktyo.wordpress.com/about/>>.

149 Στόλης, Β., 2011. *Η αριστερά σε κίνηση*, ό.π., σ. 86.

150 Η αποχώρηση έγινε στη βάση διαφωνίας με την κατεύθυνση του ΣΥΝ-ΣΥΡΙΖΑ («Ο ΣΥΝ και ο ΣΥΡΙΖΑ δεν είχαν συγκεκριμένο και σαφές στίγμα για τα κοινωνικά ζητήματα. Δεν ανέδειξαν τον αριστερό ευρωπαϊσμό. Περιορίστηκαν στον καταγγελτικό λόγο, χωρίς ταυτόχρονα να προτάζουν συστηματικά διεκδικητικές – μεταρρυθμιστικές προτάσεις για τα προβλήματα των πολιτών και της χώρας. Ο καταγγελτισμός, όσο κι' αν είναι χρήσιμος για να απαξιώνει τη νεοφιλελεύθερη πολιτική, δεν είναι ικανός από μόνος του να συντελέσει στην αλλαγή των συσχετισμών. Δεν διαμορφώσαμε σχέση προγραμματικής εμπιστοσύνης με τους πολίτες.» τμήμα από την ομιλία του Φώτη Κουβέλη στο 6ο Συνέδριο του ΣΥΝ το 2010, <www.syn.gr>). Η Ανανεωτική Πτέρυγα αμά τη αποχώρησεί της σύστησε νέο κόμμα την Δημοκρατική Αριστερά. Στις επόμενες εκλογικές αναμετρήσεις σε επίπεδο εθνικών εκλογών και ευρωεκλογών ο ΣΥΡΙΖΑ δείχνει να έχει μία σταθερή άνοδο. Έτσι, λοιπόν, στις εθνικές εκλογές του 2007 ο ΣΥΡΙΖΑ λαμβάνει ποσοστό 5,04% και 14 έδρες, <ekloges-prev.singularlogic.eu>.

Ρεύμα» και η «Αριστερή Ενότητα». Η «Αριστερή Ενότητα», προήλθε από τη διάσπαση του «Αριστερού Ρεύματος» και τη συμμετοχή του «Κοκκινοπράσινου Δικτύου», και ήταν η πλειοψηφούσα τάση εντός της οποίας συμμετείχαν τα στελέχη της νέας γενιάς, όπως και ο πρόεδρος του κόμματος ο Αλ. Τσίπρας, προερχόμενα από τη Νεολαία ΣΥΝ, καθώς και ο κόσμος που σχετιζόταν με τα δικαιώματα και τα κινήματα. Κατ' ουσίαν, ήταν συν τοις άλλοις μία τοποθέτηση ενάντια στην παλιά κομματική γραφειοκρατία με την παράλληλη αλλαγή γενιάς στελεχών σε θέσεις – κλειδιά¹⁵¹.

Αναφορικά με τη Νεολαία ΣΥΝ, στο 3ο Συνέδριο του κόμματος αποφασίστηκε η οργανωτική της ανάπτυξη, με σκοπό της μαζικότερη απεύθυνση στου κόμματος στη νεολαία, πράγμα το οποίο επετεύχθη όπως φάνηκε και μέσα από τη συμμετοχή της Νεολαίας στα κινήματα της περιόδου¹⁵². Γραμματέας της ήταν ο Αλ. Τσίπρας μέχρι και το 3ο Συνέδριο το 2003 όπου και πήρε τη σκυτάλη ο Τάσος Κορωνάκης. Η Νεολαία ΣΥΝ όπως έγραφε και στο καταστατικό της προερχόταν ιδεολογικό-πολιτικά από τον ρεύμα του ευρωκομμουνισμού¹⁵³, το Μάη του '68 και τα κινήματα για τα δικαιώματα και είχε οργανική εμπλοκή με το ΕΚΦ¹⁵⁴. Η Νεολαία ΣΥΝ ήταν αυτόνομη οργάνωση ως προς το κόμμα του ΣΥΝ έχοντας κοινές ιδεολογικές αναφορές, παρήγαγε δικό της πολιτικό λόγο και δικές τις επεξεργασίες πάνω στα ζητήματα της νέας γενιάς¹⁵⁵. Η έννοια της αυτονομίας φαίνεται από

151 Βερναρδάκης, Χρ., 2011. *Πολιτικά κόμματα, εκλογές και κομματικό σύστημα*, ό.π., σσ. 287 – 288.

152 Ο κόσμος του ΣΥΝ συμμετείχε και στο πανεκπαιδευτικό κίνημα του άρθρου 16 και στο Δεκέμβριο του '08· εξέγερση η οποία «[...] εξέθεσε τις βαθιές διαφορές μεταξύ των δύο στρατηγικών της ελληνικής αριστεράς.», στο Spourdalakis, M., 2013. *Left Strategy in the Greek cauldron*, ό.π., pp. 102 – 103, κυρίως όμως μέσω της Νεολαίας ΣΥΝ.

153 Ο ευρωκομμουνισμός είναι ιδεολογικό ρεύμα του κομμουνιστικού κινήματος, το οποίο ξεκίνησε να αναπτύσσεται λίγο πριν το 1970 κυρίως στη Δυτική Ευρώπη. Η ιστορική συγκυρία ανάπτυξης αυτού του ρεύματος, αν και ήδη το Κομμουνιστικό Κόμμα Ιταλίας είχε θέσει νέες πρακτικές και θεωρητικές βάσεις, ήταν τόσο η Άνοιξη της Πράγας καθώς και ο Μάης του '68. Κόμματα που σχετιζόταν με την ευρωκομμουνιστική παράδοση ήταν το ΙΚΚ, το Κομμουνιστικό Κόμμα Γαλλίας, το Κομμουνιστικό Κόμμα Ισπανίας καθώς και το ΚΚΕ εσ. Αν και μετά τη δεκαετία του '90 δεν υπάρχουν αμιγώς ευρωκομμουνιστικά κόμματα, θεωρείται βασική ιδεολογική αναφορά πολλών από τα κόμματα της Ευρωπαϊκής Αριστεράς. Βασικό γνώρισμά του είναι ο σοσιαλισμός με ελευθερία και δημοκρατία, το οποίο περιγράφεται ως «σοσιαλισμός με ανθρώπινο πρόσωπο» - όρος που χρησιμοποιείται ιδιαίτερα στις δεκαετίες '70 και '80, για να δείξει την αντίθεση με ρο σταλινισμό. Κύριοι θεωρητικοί ήταν ο Antonio Gramsci, ο Luis Althusser, ο Νίκος Πουλαντζάς κ.α. Περισσότερα στα Γκράμσι, Α., 2005. *Η Οργάνωση της Κουλτούρας*, Αθήνα: Στοχαστής και Ιγκράο, Π., 1979. *Μάζες και Εξουσία*. Αθήνα: Θεμέλιο.

154 Τα κοινωνικά κινήματα αναπτύχθηκαν κατά της δεκαετία του 1960 στη βάση κυρίως θετικών διεκδικήσεων και προταγμάτων, εν αντιθέση με τις βασικές διεκδικήσεις του κλασικού εργατικού κινήματος. Στη συγκεκριμένη περίπτωση γίνεται λόγος για την 3η φάση τους που άρχισε να αναπτύσσεται από τα μέσα της δεκαετίας του 1990. Μέσα στα νέα κοινωνικά κινήματα εντάσσεται και το Αντιπαγκοσμιοποιητικό ως απάντηση στη θεωρία του T.I.N.A., και που οργανώθηκε από συνελεύσεις τινά τρόπο, δηλαδή τα fora που αναπτύχθηκαν σε κάθε χώρα και περιοχή, παράδειγμα αποτέλεσε και το Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ. Περισσότερα για το ιστορικό στο 2006. Στους δρόμους της Αντίστασης – Η πορεία μέχρι το 4ο Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Φόρουμ. *Ενέδρα – Το περιοδικό της Νεολαίας Συνασπισμού*, τχ. 29, σσ. 8 – 11.

155 «[...] Η Νεολαία Συνασπισμού αναπτύσσει την δράση της στα πλαίσια των ιδεών και των γενικών στρατηγικών και πολιτικών επιλογών του Συνασπισμού. Έχει, όμως, την ευθύνη να επεξεργάζεται αυτόνομα την δική της πολιτική για τα προβλήματα που απασχολούν τους νέους. Η σχέση της με τον Συνασπισμό χαρακτηρίζεται από αμοιβαίο σεβασμό στην αυτονομία της κάθε οργάνωσης, αλλά και από βαθιά συνείδηση της κοινής ιδεολογίας, των κοινών στόχων και αγώνων των δύο οργανώσεων. Στο πλαίσιο αυτό καθίσταται αυτονόητο ότι επιδιώκεται η μεγαλύτερη δυνατή συνεργασία και συντονισμός μεταξύ τους. [...] Η Νεολαία Συνασπισμού λειτουργεί βάσει του δικού της καταστατικού και διατηρεί πλήρη οργανωτική αυτονομία από τον

το γεγονός τα μέλη της Νεολαίας δεν μπορούν να συμμετέχουν στις διαδικασίες του κόμματος, ωστόσο υπάρχει πρόβλεψη συμμετοχής της Νεολαίας στα όργανα του κόμματος. Με την πάροδο του χρόνου η Νεολαία σε κάποια εσωκομματικές διαδικασίες θα συμμετάσχει ενεργά στην τασική διαπάλη θέσεων και εκλογής οργάνων.

Η Νεολαία ΣΥΝ συμμετείχε σε όλα τα κινήματα κατά τα τη διάρκεια όλης της πρώτης δεκαετίας του 21ου αιώνα. Η συμμετοχή της Νεολαίας στο Αντιπαγκοσμιοποιητικό, όπου συναντήθηκε και με τους άλλους χώρους της Αριστεράς, δημιούργησε, όπως ήδη αναφέρθηκε, μία νέα γενιά πολιτικών στελεχών όπου η πολιτικοποίησή τους σε μεγάλο βαθμό σφραγίστηκε από την ακτιβιστική δράση και την αντίληψη για την ενότητα της Αριστεράς. Αναφορικά δεν με την εμπλοκή στο φοιτητικό κίνημα ενάντια στην αναθεώρηση του άρθρου 16 και την ίδρυση ιδιωτικών πανεπιστημίων, και κυρίως την ενεργή συμμετοχή στην εξέγερση του Δεκέμβρη του 2008¹⁵⁶, θα πρέπει να επισημανθεί ο τρόπος παρέμβασης εντός τους. Είναι δύο κινήματα που συνέβαλαν στην ταυτότητα της Νεολαίας ΣΥΝ την ίδια στιγμή που η οργάνωση ενεπλάκη με υπό το πρίσμα του σεβασμού της αυτονομίας των κινήματων. Η Νεολαίας ΣΥΝ¹⁵⁷ και τα σχήματα της Αριστερής Ενότητας¹⁵⁸ συμμετείχαν ενεργά ψηλαφώντας νέους τρόπους παρέμβασης και πολιτικού πειραματισμού. Η οργάνωση νεολαίας έχει ενδιαφέρον να αναφερθεί ότι δεν είχε στο εσωτερικό της θεσμοθετημένες τάσεις, εφ' όσον ήταν ένα νέο πολιτικό μόρφωμα που δεν έφερε τις διαιρέσεις και τις αντιπαραθέσεις της Αριστεράς. Πάρα ταύτα το φαινόμενο του φραξιονισμού εντοπίζεται και σε αυτή την οργάνωση εν αρχή από το κόσμο της νεολαίας που πρόσκειντο στην «Ανανεωτική Πτέρυγα».

Από την περιοδολόγηση είναι καταφανές ότι ο ρόλος των κομμάτων κατά την πρώτη περίοδο είναι η πολιτική κινητοποίηση και η ένταξη των μαζών στην πολιτική, κάτι που κατέστησε μία κομματική δημοκρατία. Στο αντίποδα, είναι επίσης ξεκάθαρη η μετάλλαξη των κομμάτων εξουσίας κυρίως σε οντότητες προσδεμένες στο κράτος αίροντας κάθε είδους

Συνασπισμό. Τα μέλη της δεν μπορεί να είναι ταυτόχρονα και μέλη του Κόμματος, συμμετέχουν, όμως, στα Συνέδρια και τα εσωτερικά δημοψηφίσματα του Συνασπισμού, μέσω των ΠΚ της Νεολαίας, με τρόπο που αποτυπώνεται στο καταστατικό του Συνασπισμού. Διασφαλίζεται επίσης η εκπροσώπηση των οργάνων της νεολαίας στα αντίστοιχα όργανα του Κόμματος και το αντίστροφο», Οι θέσεις του 3ου Συνεδρίου της Νεολαίας Συνασπισμού.

156 Βλ. σχετική αρθρογραφία στο περιοδικό της Νεολαίας ΣΥΝ «Ενέδρα», <<http://enedra.blogspot.com/>>.

157 Η Νεολαία ΣΥΝ συμμετείχε σε πολλά μετωπικά σχήματα που ή τα είχε πυροδοτήσει – δημιουργήσει η ίδια συμμετέχοντας με ανέταχτο κόσμο, όπως το Δίκτυο Αυτόνομων Μαθητικών Σχημάτων (ΔΑΜΑΣ) που συμμετείχε δυναμικά στην εξέγερση του 2008 (<<http://diktyomathiton.blogspot.com/2007/06/blog-post.html>>) και το Δίκτυο Αυτόνομων Ριζοσπαστικών Σχημάτων (ΔΑΡΑΣ) (βλ.

<<https://asymmetria.wordpress.com/2008/01/18/%CE%94%CE%AF%CE%BA%CF%84%CF%85%CE%BF-%CE%B1%CF%85%CF%84%CF%8C%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CF%89%CE%BD-%CE%B1%CF%81%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%B5%CF%81%CF%8E%CE%BD-%CF%83%CF%87%CE%B7%CE%BC%CE%AC%CF%84%CF%89%CE%BD/>>> στις Σχολές, ή συμμετείχε από κοινού με άλλες οργανώσεις της Αριστεράς και ανέταχτο κόσμο, όπως η Αριστερή Ενότητα (ΑΡΕΝ).

158 Αριστερή Ενότητα (ΑΡΕΝ) ήταν τα αυτόνομα σχήματα των Σχολών στα οποία παρενέβαινε η νεολαία ΣΥΝ και μετέπειτα νεολαία ΣΥΡΙΖΑ, τα σχήματα ΔΑΡΑΣ μετονομάστηκαν σε ΑΡΕΝ μετά το 2008, <<http://aristeri-enotita.gr/>>.

μεταξύ τους αντίθεση, και φτάνοντας στο σημείο σύγκλισης που παρατηρείται μετά το 2010 και την έλευση του πρώτου Μνημονίου. Σε αυτό το σημείο πρέπει να γίνει μία βασική παρατήρηση. Όπως το δικομματικό σύστημα, έτσι και η πρόσδεση του κόμματος στο κράτος είναι μια διαδικασία από την οποία δεν εκφεύγει η Αριστερά. Τα κόμματα της Αριστεράς εντός του κυρίαρχου πλαισίου υιοθετούν ή/και συμμετέχουν στο εκάστοτε κυρίαρχο σύστημα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η τυπολογία και το στελεχιακό δυναμικό του ΣΥΝ/ΣΥΡΙΖΑ και τα στοιχεία καρτελοποίησης¹⁵⁹ (παραπομπή Βερναρδάκης) που παρουσιάζει ήδη από τον πρώτο καιρό της ύπαρξής του.

1.3. Από τον ενιαίο ΣΥΡΙΖΑ στην συγκυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ – ΑΝΕΛ

Έχει γίνει προσπάθεια τόσο μέσω της θεωρητικής συζήτησης αναφορικά με του μετασχηματισμούς του κομματικού συστήματος και του τρόπου με τον οποίο το κράτος επεκτείνεται στην πολιτική ζωή¹⁶⁰, όσο και με την περιοδολόγηση της μεταπολιτευτικής ιστορίας εστιασμένης στον ευρύτερο ευρωκομμουνιστικό χώρο και το χώρο της ανανεωτικής αριστεράς¹⁶¹, να καταδειχθούν οι βασικοί λόγοι των μετασχηματισμών και πως αυτοί αποκρυσταλλώνονται στον ελληνικό κοινωνικό σχηματισμό και δη υπό το πρίσμα των κομμάτων της Αριστεράς. Οι μετασχηματισμοί του κομματικού συστήματος θα πρέπει να ειπωθούν, και στην ελληνική περίπτωση, μέσα από τις εκάστοτε αντιθέσεις εντός των σχέσεων παραγωγής. Το ερώτημα είναι πως εν προκειμένω τοποθετείται αυτός ο χώρος της Αριστεράς: μίας Αριστεράς που στις χαραυγές του 21ου αιώνα επαναφέρει στα συνεδριακά της κείμενα¹⁶² το ζήτημα του κοινωνικού καταμερισμού της εργασίας. Πάρα ταύτα η συζήτηση για την «Κυβέρνηση της Αριστεράς», όπως εισάγεται μία δεκαετία αργότερα από τον ίδιο χώρο θέτει πολλά ερωτήματα¹⁶³, σχετικά με την πρόσληψη του κοινωνικού, το ιδιότυπο εσωτερικό καρτέλ εξουσίας, την ήδη πρόσδεση με το κράτος αναφορικά με τους πόρους, αλλά κυρίως ίσως θα πρέπει να επανεξεταστεί αυτή η πρώτη στιγμή πρόσληψης του χιλιανού παραδείγματος από αυτό το χώρο της Αριστεράς συναρτήσει της θεωρητικής συζήτησης για το κράτος και την εξουσία.

Αναφορικά με το πολιτικό σκηνικό και το κομματικό σύστημα της περιόδου θα πρέπει να γίνουν κάποιες επισημάνσεις. Το πολιτικό σύστημα ήδη από το 2007 και λόγω της αδυναμίας

159 Βερναρδάκης, Χρ., 2011. *Πολιτικά κόμματα, εκλογές και κομματικό σύστημα*, ό.π., σσ. 290 – 292.

160 Βλ. 1.1.2.

161 Βλ. 1.2.

162 Αναφορικά με το 4ο Συνέδριο και την «Αριστερή Στροφή».

163 «[...] Η Αριστερά στην κυβέρνηση και ιδιαίτερα η ριζοσπαστική αριστερά στην κυβέρνηση δεν αποτέλεσε ποτέ αντικείμενο εύκολης συζήτησης μεταξύ του αριστερών. Καθώς το σχέδιο κοινωνικού μετασχηματισμού δεν ήταν ποτέ μια ειρηνική (διαδικασία), οι συζητήσεις για το ζήτημα εντός/ή εκτός της κυβέρνησης, πόσο μάλλον για την πολιτική εξουσία, ήταν πολύ έντονες.», (μετάφραση συγγραφέα), στο Spourdalakis, M., 2016. *Becoming Syriza Again*. *Jacobin*, <<https://www.jacobinmag.com/2016/01/syriza-memorandum-troika-left-platform-tsipras-austerity-government/>>.

περάτωσης της τετραετίας της πρώτης κυβέρνησης Κ. Καραμανλή, παράλληλα με κάποιες πρώτες κοινωνικές αναταραχές, χαρακτηρίζεται από αστάθεια. Παρατηρείται, δηλαδή, μία αδυναμία ολοκλήρωσης του κοινοβουλευτικού χρόνου εντός τεσσάρων ετών, ενώ όσο προχωράμε στην κρίση καταδεικνύονται και τα όρια του πολιτικού συστήματος που ήδη κανείς μπορούσε να τα διαπιστώσει προ κρίσης¹⁶⁴. Ο δικομματισμός που ήδη ήταν συγκλίνων κατά την προηγούμενη περίοδο, κατά τρόπο που περιγράφεται από την εστία του ενιαίου μαζικού κόμματος του κράτους¹⁶⁵, πλέον δρα από κοινού· καθώς από κοινού σε συγκυβέρνηση υπό τεχνοκράτη πρωθυπουργό εισάγουν στην ελληνική κοινωνία τα μέτρα λιτότητας. Η είσοδος τη χώρα στο μηχανισμό στήριξης και η υπογραφή του 1ου μνημονίου το 2010, εισάγουν τη χώρα επίσημα σε μία νέα κοινωνικοπολιτική συνθήκη. Ο ΣΥΡΙΖΑ αυτή την περίοδο μπορεί να πει κάποιος ότι δρα ως κόμμα, όπως το περιγράφει ο *Sartori*, καθώς βρίσκεται σε αλληλεπίδραση με την κοινωνία, η οποία όταν βρίσκεται σε περιόδους πολιτικοποίησης, το κόμμα γίνεται φορέας μεταφοράς των αιτημάτων της κοινωνίας προς το πολιτικό σύστημα. Είναι μία περίοδο όπου το κομματικό σύστημα, λοιπόν, «[...] αναπροσαρμόζεται για να πολιτικοποιήσει και να εντάξει στις προδιαγραφές του τη νέα κοινωνική κίνηση.»¹⁶⁶. Πάρα ταύτα, το ίδιο το κόμμα κατ' ουσίαν δεν εκφεύγει από τον τρόπο με τον οποίο οργανώνει την πολιτική συζήτηση στο εσωτερικό του, όπως φαίνεται και από την παρούσα έρευνα ελλείμματα εσωκομματικής δημοκρατίας και αυτονόμηση της ηγεσίας εντάθηκαν στο δρόμο προς την ανάληψη της κυβερνητικής εξουσίας¹⁶⁷.

Η παρουσία του ΣΥΡΙΖΑ στα κινήματα ενάντια στη λιτότητα είναι καθοριστική, τόσο για τον ίδιο τον πολιτικό φορέα όσο και για τα ίδια τα κινήματα. Ο ΣΥΡΙΖΑ, έχοντας εμπειρία των κινήματων της προηγούμενης περιόδου¹⁶⁸, συμβάλει¹⁶⁹ στα κινήματα ενάντια στην λιτότητα, και την ίδια στιγμή μέσω της εμπλοκής του, δίνει διέξοδο στα κινήματα μέσω της πολιτικής άρθρωσης αιτημάτων. Καθώς η κρίση δεν είναι μόνο οικονομική, αλλά κατ' ουσίαν αναδεικνύει ότι «[...] Οι σύγχρονες κοινωνίες βρίσκονται μπροστά σε ένα υπαρξιακό ερώτημα που σχετίζεται με θεμελιακές, αξιακές επιλογές αναφορικά με τον τρόπο οργάνωσής τους»¹⁷⁰, ο ΣΥΡΙΖΑ, ως πολιτικός φορέας, προσπάθησε να αναδείξει πως η λύση δεν πρέπει και δεν μπορεί να είναι μερική, αλλά τουναντίον ολιστική. Τα κινήματα εκ της φύσεως τους αρθρώνουν μερικά αιτήματα, τα οποία τα κόμματα δεν είναι το ζήτημα να τα κάνουν ένα πολιτικό πρόγραμμα που να απαντάει επί παντός επιστητού, αλλά να δείχνουν τον τρόπο

164 Παπαβλασόπουλος, Ευ., 2015, “Μετατοπίσεις στο ελληνικό κομματικό σύστημα”, ό.π., σσ. 146 – 149.

165 Πουλιαντζάς, Α., Ν., 2008. *Το Κράτος, Η Εξουσία, Ο Σοσιαλισμός*, ό.π., σ. 339.

166 Βούλγαρης, Γ. και Νικολακόπουλος, Ηλ. (επίμ.), 2014. *2012: Ο διπλός εκλογικός σεισμός*, ό.π., σσ. 29 – 31.

167 Βλ. 3.2., 3.3., 3.4.

168 Βλ. 1.2.3.

169 Spourdalakis, M., 2013. *Left Strategy in the Greek cauldron*, ό.π., p. 109.

170 Καριτζής, Α., 2014. *Λογική και μέθοδος μια αριστερής κυβέρνησης*, ό.π., σ. 18.

δράσης¹⁷¹. Επαναπροσεγγίστηκε έτσι η έννοια του «πολιτικού» και της δημοκρατικής πρακτική, καθώς ένα πολιτικό κόμμα μετέτρεψε την μερικότητα των αιτημάτων σε αίτημα προς/για την εξουσία. Η λειτουργία του θύμιζε την έννοια του «μαζικού συνδυετικού κόμματος»¹⁷², καθώς προσπαθούσε να ενοποιήσει διάφορες πρωτοβουλίες και κινήματα κοιτώντας την προοπτική της εξουσίας.

Ο ΣΥΡΙΖΑ, λοιπόν, σεβόμενος την αυτονομία των κινήματων¹⁷³ συμμετείχε από την πρώτη στιγμή σε όλα τα κινήματα ενάντια στη λιτότητα. Από τις πρώτες πορείες το Μάιο του 2010 και το κίνημα των πλατειών μέχρι τον αγώνα της ΕΡΤ, κι από το αγώνα των καθαριστριών μέχρι τις απεργίες των εκπαιδευτικών και των διοικητικών, τα μέλη¹⁷⁴ του ΣΥΡΙΖΑ και της Νεολαίας, συμμετείχαν ενεργά, στη βάση της ανωτέρω τοποθέτησης. Το ενδιαφέρον είναι ότι παρ' όλη την οργανωτική αύξηση, ο ΣΥΡΙΖΑ παραμένει ένα μικρό οργανωτικά κόμμα που ωστόσο, συμμετέχει ενεργά σε όλες τις κινητοποιήσεις. Κατ' ουσίαν ο ΣΥΡΙΖΑ αυτή την περίοδο κινητοποιούσε για μέσω των κινητοποιήσεων.

Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα συν τοις άλλοις την απότομη εκλογική του αύξηση. Στις «δίδυμες»¹⁷⁵ εκλογές, οι οποίες χαρακτηρίστηκαν από την αποσυσπείρωση των έως τότε εκλογικών προτιμήσεων και την αποδόμηση του μέχρι τότε κομματικού συστήματος, ο ΣΥΡΙΖΑ Ενωτικό Κοινωνικό Μέτωπο, λαμβάνει ιστορικό ψηλό ποσοστό 16,78% και εκλέγει 52 βουλευτές/τριες και για πρώτη φορά λαμβάνει εντολή σχηματισμού κυβέρνησης, η οποία αποτυγχάνει. Ένα κόμμα το οποίο μέχρι και πριν λίγο καιρό βρισκόταν στο περιθώριο του κομματικού συστήματος, εκτινάσσεται στη δεύτερη θέση. Και παρ' όλη την προπαγάνδα¹⁷⁶ εντός και εκτός Ελλάδος, στις δε εκλογές του Ιουνίου του ίδιου έτους ο ΣΥΡΙΖΑ-ΕΚΜ βγαίνει και πάλι δεύτερο κόμμα με δέκα μονάδες υψηλότερα από το προηγούμενο ποσοστό του Μαΐου και λαμβάνει ποσοστό 26,89% εκλέγοντας 71 βουλευτές/τριες. (βεραμάν – πράσινο)

171 Στο ίδιο.

172 Spourdalakis, M., 2013. *Left Strategy in the Greek cauldron*, ό.π., p. 103.

173 «[...]αν αντίθετα οφείλει να σέβεται την αυτονομία τους και να ευνοεί τη διαλεκτική ένταση στις μεταξύ τους σχέσεις (Πουλιαντζής). Τελικά, τα κόμματα της νέας Αριστεράς συμφιλιώθηκαν εξ ανάγκης με την ιδέα της αυτονομίας.», στο Παπαβλασόπουλος, Ευ., 2018. Ερωτήματα από το παρελθόν και (υπο)θέσεις για το μέλλον ενός ριζοσπαστικού κόμματος της Αριστεράς. *Αυγή*, <<http://www.avgi.gr/article/10811/8812105/erotemata-apo-to-parelthon-kai-ypo-theseis-gia-to-mellon-enos-rizospastikou-kommatos-tes-aristeras>>.

174 «[...] Τα μέλη του ΣΥΡΙΖΑ συμμετείχαν πλήρως στις αντιστάσεις και στις καταλήψεις χωρίς να προσπαθούν να οδηγήσουν ή να επιβάλουν τις ιδέες του πλήθους.», (μετάφραση συγγραφέα), στο Douzinas, C., 2017. *Syriza in Power: Reflections of an Accidental Politician*. Cambridge: Polity Press, p. 63.

175 Βούλγαρης, Γ. και Νικολακόπουλος, Ηλ. (επίμ.), 2014. 2012: *Ο διπλός εκλογικός σεισμός*, ό.π., σσ. 9 – 31.

176 «[...] Η παγκόσμια ελίτ προειδοποίησε για τους κινδύνους. Πράγματι, θα μπορούσε να θεωρηθεί ως διεθνής εκφοβισμός. [...]», (μετάφραση συγγραφέα), στο Sheehan, H., 2016. *The Syriza Wave: Surging and Crashing with the Greek Left*. New York: Monthly Review Press, p. 18.

Ο ΣΥΡΙΖΑ, πλέον, δέχεται μία εισροή στελεχών και μελών που προέρχονταν από το λεγόμενο πασοκογενή χώρο¹⁷⁷. Ωστόσο, αυτή η εισροή ανθρώπων του ευρύτερου χώρου του ΠΑΣΟΚ αλλά και ανθρώπων που πρώτη φορά οργανωνόντουσαν, δεν κατάφερε ποτέ να άρει την αναντιστοιχία που ήδη υπήρχε, και μετά τις εκλογές του 2012 οξύνθηκε, μεταξύ οργανωμένης βάσης και εκλογικής απεύθυνσης¹⁷⁸. Αυτό συναρτήσκει του αιτήματος για κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ, δημιουργεί ιδεολογικοπολιτικές μετατοπίσεις¹⁷⁹ στο εσωτερικό του με σκοπό συν τοις άλλοις της αύξηση της εκλογικής επιρροής του κόμματος¹⁸⁰. μετατοπίσεις οι οποίες εντοπίζονται και στον όνομα του κόμματος με την πρόσθεση του Ενωτικού Κοινωνικού Μετώπου, σε μία προσπάθεια διεύρυνσης της απεύθυνσης κυρίως προς την πρώην εκλογική δεξαμενή του ΠΑΣΟΚ.

Μετά τις εκλογές το φθινόπωρο του ίδιου έτους διεξάγεται η Συνδιάσκεψη του ΣΥΡΙΖΑ όπου ενεκρίθη η Διακήρυξη Αρχών του κόμματος και εξελέγη Κεντρική Επιτροπή. Ήταν μια οργανωτική εξέλιξη που σχεδόν τριπλασίασε την συμμετοχή στο κόμμα, το οποίο ήταν και απαραίτητο για την υλοποίηση της στρατηγικής του. Παρά τις τοποθετήσεις για επίσπευση της ενοποίησης του κόμματος, και συνεπώς την κατάργηση των οργανώσεων αυτό δεν κατέστη σε εκείνο το χρόνο δυνατό. Αυτό εξελέφθη από τους αντιπάλους ως αδυναμία ενοποίησης. Πάρα ταύτα, ενδιαφέρον σημείο είναι η απόφαση για την δημιουργία ενός μεγάλου πολιτικού και κοινωνικού μετώπου¹⁸¹. Παράλληλα, ο ΣΥΡΙΖΑ ξεκίνησε καμπάνιες για την αλληλεγγύη και την αυτοοργάνωση ως λογική ανάσχεσης στην κρίση από τη μία και από την άλλη ως μία πρακτική για μία διαφορετική καθημερινότητα μέσω της αυτοοργάνωσης· ζητήματα που αποκρυσταλλώθηκαν στο 1ο Συνέδριο του ΣΥΡΙΖΑ αναφορικά με την «κοινωνία των αναγκών»¹⁸².

177 Χαρακτηριστικές περιπτώσεις τα στελέχη που προέρχονταν από το ΠΑΣΟΚ όπως ο Αλέξης Μητρόπουλος και ο Παναγιώτης Κουρουμπλής, που ήταν κομμάτια του ΕΚΜ το οποίο στο πρώτο συνέδριο του ΣΥΡΙΖΑ το 2013 εντάχθηκε στον ενιαίο ΣΥΡΙΖΑ.

178 Η αναντιστοιχία μεταξύ οργανωμένης βάσης και εκλογικής επιρροής παρατηρείται σε όλα τα κόμματα των δυτικών δημοκρατιών. “[...] Και εδώ είναι εντυπωσιακό να παρατηρούμε όχι μόνο την απότομη πτώση του αριθμού των μελών του κόμματος με την πάροδο του χρόνου, αλλά και τον βαθμό στον οποίο αυτή η μείωση φαίνεται χαρακτηριστική όλων των δημοκρατιών που έχουν εδραιωθεί εδώ και καιρό”, (μετάφραση συγγραφέως), στο Mair, P., “Party Membership” στο του ίδιου, 2013. *Ruling the void: The Hollowing – out of Western Democracy*. London – New York: Verso.

179 “[...] Για να υιοθετήσουμε τους όρους που χρησιμοποίησε η Sani & Sartori (1983, σελ. 329-35) στην ανάλυση του εκλογικού ανταγωνισμού, βλέπουμε την ιδεολογία όχι απλά ως κάτι που χαρακτηρίζει τα κόμματα μέσα από τις διαστάσεις του ανταγωνισμού τους αλλά και ως αυτό που τους προσδίδει ταυτότητα. ”, (μετάφραση συγγραφέως), στο Mair, P. and Mudde, C., 1998. *The Party Family and Its Study. Annual Review in Political Science*, p. 220.

180 “Είναι επίσης αναμφισβήτητο ότι, ανταποκρινόμενα, και μερικές φορές προκαλώντας ακόμη, στις αλλαγές των εκλογικών τους ευθυγραμμίσεων, τα κόμματα έχουν καταστεί εκλογικά πιο πολλοσυνλεκτικά [...]”, (μετάφραση συγγραφέως), στο Mair, P., “Declining Electoral Cohesion”, στο του ίδιου, 2013. *Ruling the void*, ό.π.

181 Spourdalakis, M., 2014. The Miraculous Rise of the “Phenomenon SYRIZA”. *International Critical Thought*, vol. 4, no. 3, p. 362 – 363, <<http://dx.doi.org/10.1080/21598282.2014.931022>>.

182 Η πρώτη εκδήλωση παρουσίασης της λογικής για δομές αλληλεγγύης και αυτοοργάνωσης <<https://left.gr/news/syriza-antistasi-allileggyi-aytoorganosi>>.

Το 1ο ιδρυτικό Συνέδριο του ενιαίου ΣΥΡΙΖΑ¹⁸³ διεξήχθη το 2013. Στην πολιτική απόφαση στο άρθρο 16 με τίτλο «*Το κόμμα που ιδρύουμε*», γίνεται περιγραφή του νέου κόμματος «*Το ενιαίο, μαζικό, δημοκρατικό, πολυτασικό κόμμα της Αριστεράς που ιδρύουμε επιδιώκει να συμπυκνώσει από τη σκοπιά του σοσιαλισμού του 21ου αιώνα τα αιτήματα και τις διεκδικήσεις των δυνάμεων της εργασίας και των καταπιεσμένων κοινωνικών τάξεων και στρωμάτων, είναι ανοιχτό στην κοινωνία και το διεθνές γίνεσθαι. Επιδιώκει την κοινή δράση και πολιτική σύμπραξη των δυνάμεων της Αριστεράς, συμμετέχει στα κοινωνικά μέτωπα, στηρίζει τους κοινωνικούς αγώνες και τις λαϊκές πρωτοβουλίες. Το κόμμα που ιδρύουμε εδράζεται ταξικά στο εργατικό και ευρύτερο λαϊκό κίνημα, τις ιδέες και τις θέσεις της ριζοσπαστικής οικολογίας και του φεμινισμού. Συσπειρώνει ιστορικά και σύγχρονα ρεύματα, δυνάμεις της κομμουνιστικής, ριζοσπαστικής, ανανεωτικής, αντικαπιταλιστικής, επαναστατικής και ελευθεριακής Αριστεράς. Επιδιώκει συστηματικά να αποτελεί πρόπλασμα της νέας κοινωνίας που επιδιώκουμε να θεμελιώσουμε.*»¹⁸⁴.

Η επόμενη αναμέτρηση του ενιαίου πλέον ΣΥΡΙΖΑ ήταν το 2014, όπου διεξήχθησαν διπλές εκλογές τόσο της αυτοδιοίκησης όσο και ευρωεκλογές. Ο ΣΥΡΙΖΑ κατόρθωσε και βγήκε πρώτος στις ευρωεκλογές λαμβάνοντας 26,56% κοντά στο ποσοστό του Ιουνίου του 2012, ενώ στις εκλογές της τοπικές αυτοδιοίκησης κατόρθωσε να πάρει δύο περιφέρειες, εκείνη της Αττικής και των Ιονίων νήσων. Αυτό αποκρυσταλλώθηκε εν τέλει λίγους μήνες αργότερα τον Ιανουάριο του 2015, όπου ο ΣΥΡΙΖΑ εκλέγεται πρώτο κόμμα με ποσοστό 36,34% και εκλέγει 149 βουλευτές. Στις αρχές του Ιανουαρίου του 2015, και ενώ έχουν προκηρυχθεί εκλογές, συγκαλείται διαρκές συνέδριο του ΣΥΡΙΖΑ, ώστε να επικυρωθεί από το κόμμα το κυβερνητικό πρόγραμμα¹⁸⁵, καθώς και κάποιες από τις υποψηφιότητες για βουλευτές/τριες, κυρίως προερχόμενες από το χώρο του ΠΑΣΟΚ.

Κατά την εντολή σχηματισμού κυβέρνησης συστήνει κυβέρνηση με το κόμμα των Ανεξαρτήτων Ελλήνων, με επικεφαλής τον Πάνο Καμμένο, το οποίο είχε λάβει 4,75% και είχε εκλέξει 13 βουλευτές. Η κυβερνητική συνεργασία των δύο κομμάτων έγινε στη βάση της διαιρετικής τομής¹⁸⁶ του Μνημονίου-Αντιμνημονίου, που είχε αναπτυχθεί από το 2010.

Τους επόμενους μήνες διαπραγματεύσεων, δημοψηφίσματος και νέου γύρου διαπραγματεύσεων οι κομματικές διαδικασίες θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως

183 Καθώς συν τοις άλλοις ο ΣΥΡΙΖΑ έπρεπε να γίνει ενιαίο κόμμα, για να πάρει το bonus των 50 εδρών σύμφωνα με τον εκλογικό νόμο, που δεν επιτρέπει επί της ουσίας σε μέτωπα να βγάλουν αυτοδύναμη κυβέρνηση. Άρθρο 99 Π.Δ. 96/2007.

184 www.syriza.gr/pdfs/politiki_apofasi_idrytikou_synedriou_syriza.pdf

185 www.syriza.gr 2/1/2015.

186 Για την έννοια της διαιρετικής τομής που εισήγαγαν οι Stein Rokkan και Seymour Martin Lipset στην εργασία τους για τη δεκαετία του 1960 για τα κομματικά συστήματα που αντανάκλυσαν, με λίγες σημαντικές εξαιρέσεις, τη διαιρετική τομή της δεκαετίας του 1920 στο Lipset, S. M., Rokkan, S., 1967. Cleavage structures, party systems, and voter alignments: an introduction. (Lipset S M & Rokian S, eds.) Party systems and voter alignments: cross-national perspectives. New York: Free Press, <<http://garfield.library.upenn.edu/classics1990/A1990CR76700001.pdf>>.

ασθενείς. Ωστόσο, με την έλευση της νέας συμφωνίας 109 μέλη της Κεντρικής Επιτροπής ζήτησαν τη σύγκλιση του οργάνου, αντιτιθέμενοι/ες στη νέα συμφωνία¹⁸⁷. Εν τέλει, στη σύγκλιση της Κεντρικής Επιτροπής στα τέλη Ιουλίου του 2015 κι ύστερα από πρόταση του προέδρου του ΣΥΡΙΖΑ, Αλέξη Τσίπρα, η Κ.Ε. αποφάσισε τη σύγκλιση εκτάκτου συνεδρίου για το Σεπτέμβριο του 2015¹⁸⁸. Ωστόσο, και παρά τις αποφάσεις του τριτοβάθμιου οργάνου η κυβέρνηση¹⁸⁹ προκήρυξε εκλογές τέλη Αυγούστου για τις 20 Σεπτεμβρίου του 2015. Αποτέλεσμα αυτής της προκήρυξης άνευ απόφασης του κόμματος, η διάσπαση του κόμματος με την αποχώρηση των βουλευτών/τριών της Αριστερής Πλατφόρμας, όπου συνέστησαν νέο κομματικό μόρφωμα τη Λαϊκή Ενότητα (ΛΑΕ), την αποχώρηση μεγάλης μερίδας που συμμετείχαν στην τάση της Αριστερής Ενότητας και των λεγόμενων «53+», κάποια μέλη των οποίων συμμετείχαν στις εκλογές του Σεπτέμβριο του 2015 με τη ΛΑΕ και συνάμα αποχώρησε και η πλειοψηφία της Νεολαίας ΣΥΡΙΖΑ.

Στις εκλογές του Σεπτεμβρίου του 2015 ο ΣΥΡΙΖΑ έλαβε σχεδόν το ίδιο ποσοστό κατά μία μονάδα λιγότερο, στο 35, 46% και 145 έδρες¹⁹⁰ ενώ το συγκυβερνόν και πάλι κόμμα των ΑΝΕΛ πήρε 3,69% με 10 έδρες. Τέλος, η ΛΑΕ δεν εισήλθε στη βουλή καθώς έλαβε ποσοστό 2,86%. Σε αυτό το σημείο ωστόσο θα πρέπει να τεθεί το ερώτημα του ιδεολογικού προσανατολισμού του κόμματος, καθώς τίθεται ούτως ή άλλως με την υλοποίηση μίας πολιτικής που μέχρι τα μέσα του 2015 αποτελούσε τη βασική αιχμή εναντίωσης του ΣΥΡΙΖΑ, εκείνη της λιτότητας. Ουσιαστικά, αποδυναμώνεται το δίπολο Μνημόνιο-Αντιμνημόνιο, μέσω της εφαρμογής του 3ου προγράμματος, διαστέλλεται περαιτέρω η διαιρετική τομή Αριστερά-Δεξιά, εφ' όσον ο ΣΥΡΙΖΑ συνεργάζεται με τους ΑΝΕΛ υλοποιώντας πλέον πολιτικές λιτότητας, ενώ η διαιρετική τομή στον άξονα Πρόοδος-Συντήρηση είναι υπό διακύβευση¹⁹¹. Αυτά τα στοιχεία συναρτήσκει ενός πολυκομματικού συστήματος με μία αποδυναμωμένη μορφή δικομματισμού ΣΥΡΙΖΑ – ΝΔ καταδεικνύουν πως η διαδικασία αναπροσαρμογής του πολιτικού συστήματος έχει ακόμη κάποια στοιχεία ρευστότητας¹⁹².

187 «Ζητάμε την άμεση σύγκλιση της Κεντρικής Επιτροπής και καλούμε τα μέλη, τα στελέχη και τους βουλευτές του ΣΥΡΙΖΑ να περιφρουρήσουν την ενότητα του κόμματος, στη βάση των συνεδριακών αποφάσεων και των προγραμματικών μας δεσμεύσεων.» κομμάτι της ανακοίνωσης των 109 μελών της Κ.Ε. www.avgi.gr 15/7/2015.

188 tvxs.gr, 31/7/2015.

189 Σε αυτό το σημείο μπορεί να ψηλαφιστεί η περιγραφόμενη από τους μελετητές αυτονόμηση τόσο του ηγέτη του κόμματος, όσο και της ομάδας ειδικών γύρω από αυτόν. “*This growing autonomy of leaders is an important aspect of a more candidate-centred, ‘presidential’ style of leadership that has been emerging*” στο Mair, P., Müller, A., W., Plasser, Fr., 2004. *Political Parties and Electoral Change*. London: Sage Publications, p. 30. και στο Panebianco, A., 1988. *Political Parties*, ό.π., pp. 222 – 226.

190 ekloges.yypes.gr

191 Gerodimos, R., 2015. First thoughts on the 20 September 2015 election in Greece. *Greek Politics Specialist Group*, <<http://www.gpsg.org.uk/wpcontent/uploads/2015/10/GPSG-Pamphlet-5-September-2015.pdf>>.

192 Tsatsanis, Em., Teperoglou, Ef., 2016. Realignment under Stress: The July 2015 Referendum and the September Parliamentary Election in Greece. *South European Society and Politics*, <<http://dx.doi.org/10.1080/13608746.2016.1208906>>.

Ο ΣΥΡΙΖΑ μετά ενός χρόνου της διάσπασης του Σεπτεμβρίου του 2015, έκανε το δεύτερο συνέδριό του. Πρόκειται για το πρώτο συνέδριο του ΣΥΡΙΖΑ αφ' ότου ανέλαβε την κυβερνητική εξουσία, με κυρίαρχο σλόγκαν «Δυναμώνουμε Μαζί» Εντός της πολιτικής απόφασης περιγράφεται η λειτουργία του κόμματος παιδαγωγού¹⁹³, ωστόσο με μία συγκεκριμένη κατεύθυνση «[...] η εκπαίδευση των μελών και στελεχών του κόμματος, ώστε να μπορούν να αναλάβουν καθήκοντα στο Κοινοβούλιο, την Αυτοδιοίκηση, τα Συνδικάτα, αλλά και στην οργανωτική μας δουλειά.»¹⁹⁴. Εν αντιθέσει με το 1ο ιδρυτικό συνέδριο, στην πολιτική απόφαση του 2ου συνεδρίου παρατηρούνται κάποιες μεταβολές στην εκφορά λόγου όπως οι αναφορά στην «είσοδο των λαϊκών τάξεων στο πολιτικό προσκήνιο» με απουσία αναφοράς στην «εργατικής τάξης»¹⁹⁵. Επίσης, υπάρχει μία ισχυρή αναφορά στην έννοια των «κοινωνικών τάξεων» με απουσία και πάλι της αναφοράς στις «ταξικές ανισότητες». Ωστόσο, η ιδεολογικοπολιτική αναφορά «[σ]τον κοινωνικό μετασχηματισμό, τον σοσιαλισμό του 21ου αιώνα.», προσδίδει ταυτότητα στο κόμμα του ΣΥΡΙΖΑ. Σαφώς, η αναφορά σε έννοιες φορτισμένες με την ιστορία της Αριστεράς αποτελώντας απόσταγμα της μαρξιστικής σκέψης, πολλές φορές δεν προσδίδουν από μόνες τους ιδεολογική ταυτότητα, πάρα αυτά και η απουσία τους κατά το μάλλον ή ήττον, είναι τουλάχιστον άξιες ερευνητικής παρατήρησης. Τέλος, αξίζει να γίνει αναφορά στο ρόλο που διαδραμάτισε ο ίδιος ο πρόεδρος του ΣΥΡΙΖΑ κατά τη διάρκεια των ψηφοφοριών δείχνοντας ένα προφίλ κόμματος όπου εντείνει την προεδρικοκεντρική του κλίση συναρτήσει της απουσίας διαφορετικών ψηφοδελτίων και λιστών, από μεριάς των τάσεων¹⁹⁶.

Τέλος, κατά αυτή την περίοδο η Νεολαία ΣΥΝ και μετέπειτα ΣΥΡΙΖΑ χαρακτηρίζεται από τον πολιτικό πειραματισμό από την μία και από την άλλη από μία μεγάλης έντασης εσωτερική διαμάχη¹⁹⁷, η οποία θα καταλήξει και στη δημιουργία τάσεων. Το 7ο Συνέδριο της Νεολαίας ΣΥΝ, το 2013, μολονότι ήταν το Συνέδριο που θα οδηγούσε και την οργάνωση σε μία νέα φάση για την οργάνωση Νεολαίας ΣΥΡΙΖΑ δεν ήταν και το αυτοδιαλυτικό, καθώς ποτέ το 1ο Συνέδριο της Νεολαίας ΣΥΡΙΖΑ διεξήχθη μετά τη διάσπαση της Νεολαίας, οπότε και επί της ουσίας η πλειονότητα των μελών της Νεολαίας ΣΥΡΙΖΑ δε σχετίζονταν με την Νεολαία ΣΥΝ. Ωστόσο, όλες οι δυνάμεις της Νεολαίας ΣΥΝ είχαν πέσει στη δημιουργία και τη σύσταση της Νεολαίας ΣΥΡΙΖΑ, κατά την πρώτη συνδιάσκεψη το 2013¹⁹⁸. Η Νεολαία ΣΥΡΙΖΑ, μετά τη διάσπαση έκανε τη 2η συνδιάσκεψή της¹⁹⁹ το ίδιο έτος και μετά δύο

193 Γκράμσι, Α., 1973. *Η οργάνωση της Κουλτούρας*, ό.π.

194 Στο εδάφιο 11 στο κεφάλαιο «Το κόμμα που χρειαζόμαστε», <<https://syriza.gr/article/id/67313/Politikh-Apofash-2oy-Synedrioy-toy-SYRIZA.html>>.

195 <https://www.syriza.gr/pdfs/politiki_apofasi_idrytikou_synedriou_syriza.pdf>.

196 Βλ. 3.2. και 3.3.

197 Βλ. 3.2. και 3.4. και Παράρτημα – Απομαγνητοφωνήσεις.

198 left.gr, 18/12/2013.

199 neolaiaisyriza.gr, 23/11/2015.

χρόνων οδηγήθηκε στο πρώτο της ιδρυτικό συνέδριο. Η πλειοψηφούσα τάση της Νεολαίας ΣΥΡΙΖΑ μετά την αποχώρησή της ίδρυσε την οργάνωση «Ανασύνθεση – Οργάνωση Νέων Ριζοσπαστικής Αριστεράς» στα τέλη του 2015. Ενδιαφέρον συνιστά το γεγονός της απουσίας μέριμνας για ύπαρξη τάσεων· απότοκο²⁰⁰ της έντασης της εσωτερικής διαμάχης των προηγούμενων ετών.

1.4. Η δομή του ΣΥΝ/ΣΥΡΙΖΑ

Η δομή του ΣΥΝ²⁰¹, και μετέπειτα ΣΥΡΙΖΑ, έχει σχεδόν όλα τα χαρακτηριστικά της δομής του κόμματος μαζών²⁰², μαζί με στοιχεία της ευρωκομμουνιστικής παράδοσης²⁰³. Οι οργανώσεις βάσης του κόμματος, οι Πολιτικές Κινήσεις (ΠΚ) επί ΣΥΝ και Οργανώσεις Μελών (ΟΜ) επί ΣΥΡΙΖΑ, ήταν το βασικό κύτταρο του κόμματος. Αυτές εκλέγουν γραμματεία που έχει τις λίστες μελών. Οι ΟΜ οργανώνονται σε επίπεδο γειτονιών, χαρακτηριστικό της ευρωκομμουνιστικής παράδοσης, και οι οποίες κάθε χρόνο μέσα από ολομελειακή διαδικασία ψηφίζουν το κείμενο του απερχόμενου οργάνου, το σχεδιασμό για το νέο έτος μαζί με τις τροπολογίες, και εκλέγουν το νέο όργανο. Το β' βάθμιο όργανο που εκλέγεται οργανώνεται και αυτό με γεωγραφικά κριτήρια και ονομάζεται, Νομαρχιακή Επιτροπή. Εκτός από τις ΟΜ, όπου οργανώνεται η εσωκομματική συζήτηση και ζύμωση, υπάρχουν και τα Τμήματα που είναι λειτουργούν ως ομάδες εργασίας²⁰⁴ για τεκμηρίωση επί συγκεκριμένων ζητημάτων, κυρίως διαρθρωμένα κλαδικά, αλλά και επί τη βάσει θεματικών. Τα Τμήματα, ωστόσο, δεν αποτελούν διαδικασία αποφασιστική ούτε ως προς τις θέσεις προς τεκμηρίωσης, ούτε πολλώ δε μάλλον ως προς τις εσωκομματικές διαδικασίες του κόμματος· όπερ ούτε κείμενα ψηφίζει, όπως η ΟΜ, ούτε συνέδρους εκλέγει κλπ. Η λειτουργία των Τμημάτων έχει το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό ότι σε αυτά μπορούν να συμμετέχει και κόσμος ο οποίος απλώς είναι φίλα προσκείμενος στο κόμμα, δεν έχει δηλαδή την ιδιότητα του μέλους.

Αναφορικά δε με τις συνεδριακές διαδικασίες, αυτές διεξάγονται κάθε τρία χρόνια για το τακτικό συνέδριο του ΣΥΝ, όπως και για τον ΣΥΡΙΖΑ, στις οποίες συμμετείχαν οι σύνεδροι που είχαν εκλεγεί κατά τον προσυνεδριακό διάλογο από τις ΠΚ ή ΟΜ, του κόμματος και της Νεολαίας ΣΥΝ/ ΣΥΡΙΖΑ. Ωστόσο, εδώ μπορεί να διακρίνει κανείς το ζήτημα του εσωτερικού καρτέλ εξουσίας· το μέτρο, ήταν απόφαση της Οργανωτικής Επιτροπής του Συνεδρίου, και το οποίο συνήθως αποτελούσε μείζονος σημασίας πολιτικό ζήτημα, καθώς τις περισσότερες

200 Βλ. 3.2. και Παράρτημα – Απομαγνητοφωνήσεις.

201 <http://www.syn.gr/downloads/syn_katastatiko.pdf>.

202 Διαμαντόπουλος, Θ., 1993. *Το κομματικό φαινόμενο: Μορφές, συστήματα, οικογένειες κομμάτων*. Αθήνα: Παπαζήσης, σσ. 472 – 502.

203 Στο ίδιο, σσ. 502 – 526.

204 «*Η οργανωτική αποκέντρωση και η οργάνωση ορισμένων «ομάδων εργασίας» για συγκεκριμένα προβλήματα είναι ενδιαφέροντες τρόποι με τους οποίους θέλουμε να διευρύνουμε τη συμμετοχή του οργανωμένου μέλους στο κόμμα [...]»*, στο Ιγκράο, Π., 1979. *Μάζες και Εξουσία*, ό.π., σ. 83.

φορές έβγαινε μετά από συνεννοήσεις των τάσεων, με βάση συγκεκριμένους συσχετισμούς και πολιτικές επιλογές των τάσεων. Αυτό συνέβαινε ακόμη κι όταν το μέτρο ήταν κατά τα ειωθότα, καθώς για να δεχθούν οι τάσεις μία αποτύπωση συσχετισμού δυνάμεων ενός προηγούμενου χρόνου, συνεπάγεται διατασική συμφωνία²⁰⁵. Η εκλογή γ' βάθμιου οργάνου, που είναι σε μονό αριθμό, την Κεντρική Πολιτική Επιτροπή (ΚΠΕ) επί ΣΥΝ και την Κεντρική Επιτροπή (ΚΕ) επί ΣΥΡΙΖΑ, ανανεώνεται κάθε τρία χρόνια, οπότε και διεξάγεται το τακτικό συνέδριο του κόμματος. Σε αυτό το σημείο έχει ένα ενδιαφέρον να επισημανθεί η παράληψη της λέξης «Πολιτική», από το γ' βάθμιο όργανο του ΣΥΡΙΖΑ, καθώς μπορεί να ερμηνευθεί και ως μία αποσόβηση της (κλασικής τουλάχιστον) έννοιας της πολιτικής καθοδήγησης, η οποία παράγει και επεξεργάζεται τη γραμμή του κόμματος.

Το 2004, με την θεσμοθέτηση των τάσεων, η εκλογή του οργάνου γινόταν μέσω ενός ενιαίου ψηφοδέλιου όπου είχε λίστες, με δικαίωμα διαπίδυσης κατά τα πρότυπα του γερμανικού εκλογικού συστήματος²⁰⁶. Αυτός ο εκλογικός κανονισμός έχει διπλή ανάγνωση, καθώς από τη μια μπορεί να εκληφθεί ως μία διαδικασία πλουραλισμού και άρσης των μονομπλόκ τασικών τοποθετήσεων, αλλά από την άλλη μπορεί να διαγνωσθούν και ψήγματα εσωτερικής καρτελοποίησης²⁰⁷, με συμφωνίες μεταξύ συγκεκριμένων στελεχών των διαφόρων τάσεων. Στο δε συνέδριο του ΣΥΡΙΖΑ το 2016, μετά δηλαδή τη διάσπαση του 2015, κατετέθη ένα ενιαίο ψηφοδέλτιο χωρίς λίστες. Πάρα ταύτα, όπως φάνηκε και στην παρούσα έρευνα²⁰⁸ αυτό δεν συνεπάγεται άρση των εσωκομματικών μηχανισμών.

Η εκλογή του προέδρου γίνεται απευθείας από το σώμα των συνέδρων, και όχι από το εκλεγμένο γ' βάθμιο όργανο, δηλαδή την ΚΠΕ ή ΚΕ. Αυτό χαρακτηρίζει την ιστορία του ΣΥΝ και μετέπειτα ΣΥΡΙΖΑ, ήδη από το 1993, καθώς η μοναδική φορά που η πρόεδρος του κόμματος εξελέγη από την ΚΠΕ ήταν το 1992, η Μαρία Δαμανάκη. Εδώ θα πρέπει να γίνουν δύο παρατηρήσεις. Πρώτον, η έννοια του προέδρου σε αριστερά κόμματα έρχεται από τις ευρωκομμουνιστικές καταβολές, εν αντιθέσει με τα κόμματα της κομμουνιστογενούς αριστεράς που έχουν γενικό γραμματέα. Η δεύτερη παρατήρηση σχετίζεται με το γεγονός ότι η λογική της εκλογής του προέδρου από το όργανο έχει στον πυρήνα της την έννοια του ελέγχου και της λογοδοσίας του προέδρου από το όργανο που τον εξέλεξε, όταν αυτό συγκαλείται, ενώ στην περίπτωση εκλογής από το σώμα αυτός κατ'ουσίαν είναι υπεράνω όλων και μπορεί να ελεγχθεί και να λογοδοτήσει όταν το σώμα συγκληθεί εκ νέου. Ουσιαστικά, αυτή η δεύτερη μορφή εκλογής προέδρου, θεωρεί τον πρόεδρο μονοπρόσωπο όργανο κι όχι μέλος ενός οργάνου. Αναφορικά δε με το γραμματέα του κόμματος, αυτό εκλέγεται από τη ΚΠΕ ή ΚΕ.

205 Γνωστή η λογική βάσει της οποίας μία τάση “έπαιρνε” την απόφαση, κι άλλη “κέρδιζε” το όργανο.

206 Βερναρδάκης, Χρ., 2011. *Πολιτικά κόμματα, εκλογές και κομματικό σύστημα*, ό.π., σ. 291.

207 Στο ίδιο.

208 Βλ. 3.2. και Παράρτημα – Απομαγνητοφωνήσεις.

Τέλος, οι μορφές Συνεδρίων είναι τέσσερις: το τακτικό, όπως ορίζει το εκάστοτε καταστατικό, το θεματικό, το έκτακτο που συνεπάγεται απόφαση του γ' βαθμίου οργάνου και έναρξη προσυνεδριακού διαλόγου και εκλογής συνέδρων και το διαρκές όπου ο προσυνεδριακός διάλογος δεν υφίσταται και οι σύνεδροι προέρχονται από το προηγούμενο τακτικό συνέδριο, αποτυπώνουν δηλαδή συσχετισμούς μίας παρελθούσας περιόδου.

Η κουλτούρα και τη λειτουργία των τάσεων στο Συνασπισμό, μπορεί να ιδωθεί εκ πρώτης στη βάση μίας παράδοσης δημοκρατίας και πλουραλισμού, ως εν αρχή κόμμα προερχόμενο από μέλη και κομμάτια διαφορετικών παραδόσεων της Αριστεράς, είχε στο εσωτερικό του τάσεις που λειτουργούσαν και ανέπτυσσαν θέσεις, προβληματισμούς καθώς και συχνά μηχανισμούς στο εσωτερικό του κόμματος²⁰⁹. Ωστόσο, μπορεί να χαρακτηριστεί και ως εσωκομματική καρτελοποίηση του κόμματος²¹⁰, στη βάση μίας συμφωνίας μεταξύ των τάσεων, τόσο για τις σφαίρες επιρροής στο κόμμα, όσο και για την παραγωγή πολιτικής γραμμής. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι στοιχείο που δείχνει αυτήν την κατάσταση είναι κι η απίσχναση των εσωκομματικών διαδικασιών, παρ' όλη τη θεσμοθέτησή τους, ή τη χρήση τους εν είδη νομιμοποίησης ειλημμένων αποφάσεων από την αυτονομημένη ηγεσία.

Σε ό,τι αφορά τη Νεολαία ΣΥΝ και μετέπειτα ΣΥΡΙΖΑ, δομείται κατά τον ίδιο τρόπο. Οργανώνεται σε (ΠΚ επί νεολαίας ΣΥΝ) ΟΜ, κυρίως με βάση τη σχολή, συνεπώς κλαδικά, καθώς βασικό κομμάτι της οργάνωσης είναι η οργάνωση της Σπουδάζουσας. Για όσους/ες δεν είναι φοιτητές/τριες η υπάρχει η τοπική ΟΜ, καθώς και κάποιες κλαδικές. Κάθε χρόνο συγκαλούνται ολομελειακές διαδικασίες όπου εκλέγονται τα β' βαθμια όργανα, δηλαδή το γραφείο Σπουδάζουσας από τα μέλη της Σπουδάζουσας, και τα κατά τόπου γραφεία τοπικών αντιστοίχως. Κάθε δύο χρόνια διεξάγεται το τακτικό Συνέδριο της οργάνωσης όπου εκλέγεται το γ' βαθμιο όργανο, το Κεντρικό Συμβούλιο (ΚΣ), από το σώμα των συνέδρων. Το ΚΣ της Νεολαίας εκλέγει τη γραμματεία του και το γραμματεά της οργάνωσης. Αναφορικά με τις τάσεις επί Νεολαίας ΣΥΝ δεν ήταν θεσμοθετημένες στη βάση μίας λογικής ότι η Νεολαία ΣΥΝ δεν προερχόταν από διαφορετικά ρεύματα, ούτε είχαν ζήσει τα μέλη της τις διασπάσεις της Αριστεράς. Αυτό δε συνέβη στη Νεολαία ΣΥΡΙΖΑ που στην 1η Συνδιάσκεψή της κατέβηκαν διαφορετικές λίστες, μετά από μία δίχρονη εσωτερική διαμάχη. Ωστόσο, μετά τη διάσπαση του 2015 και της Νεολαίας ΣΥΡΙΖΑ, οι τάσεις στο καταστατικό της οργάνωσης δεν προβλέπονται, συνεπώς θεωρείται μία οργάνωσης ιδεολογικής ενότητας²¹¹.

209 Eleftheriou, C., 2009. "The uneasy 'symbiosis'". Factionalism and Radical Politics in Synaspismos. *Paper prepared for presentation at the 4th Hellenic Observatory PhD Symposium.*

210 Βερναρδάκης, Χρ., 2011. *Πολιτικά κόμματα, εκλογές και κομματικό σύστημα*, ό.π., σ. 287.

211 <<https://www.syriza.gr/pdfs/katastatiko.pdf>>

1.5. ΣΥΝ/ΣΥΡΙΖΑ: η σχέση του με το κράτος – την εξουσία και την κοινωνία

Η μελέτη των μετασχηματισμών του κομματικού συστήματος γίνεται για να εξεταστούν συν τοις άλλοις οι μεταβολές του επισυμβαίνουν στο κοινωνικό – οικονομικό – πολιτικό πεδίο, και πως αυτές το επηρεάζουν και το μεταβάλουν. Με βάση αυτό εξετάζεται, η εντέλει σχέση του εκάστοτε κόμματος με το κράτος, και συνεπώς με την εξουσία, και την κοινωνία. Αν και ένα κόμμα για να χαρακτηρίζεται ως τέτοιο a priori διεκδικεί την εξουσία²¹², παρά ταύτα δε συνεπάγεται ότι τα κόμματα την προσλαμβάνουν και την αναλύουν κατά τον ίδιο τρόπο. Σημαίνουσα θέση στην πρόσληψη της διεκδίκησης της εξουσίας έχει η θεωρητική συζήτηση αναφορικά με το κράτος, γύρω από το οποίο διεξάγεται η ταξική πάλη²¹³.

Ωστόσο, ιδιαίτερη θέση για την πρόσληψη της εξουσίας έχει και η σχέση με την κοινωνία. Ένα κόμμα, και δη ένα αριστερό κόμμα, υλοποιεί το πολιτικό του σχέδιο, δηλαδή το σχέδιο που έχει εκπονήσει για να φτάσει στην εξουσία, μέσα από την κοινωνική κίνηση και την εμπλοκή του με αυτήν²¹⁴. Η σχέση κόμματος – κοινωνίας καταδεικνύει ουσιαστικά την υλική αποτύπωση του πως αντιλαμβάνεται ένα κόμμα την εξουσία, δια μέσου της υλοποίησης του πολιτικού σχεδίου στο οποίο εμπλέκεται η κοινωνία πολιτών· εντός αυτής υλοποιείται το πολιτικό σχέδιο.

Επίσης, θα πρέπει να ξανααναφερθεί η σχέση των κομμάτων εντός ενός συστήματος. Όπως ήδη αναφέρθηκε²¹⁵, το σύστημα οργάνωσης της πολιτικής αντιπαράθεσης εντός του κομματικού ανταγωνισμού επικαθορίζεται από τις πολιτικές επιλογές των δύο μεγάλων κομμάτων. Υπ' αυτό το πρίσμα κατά την περίοδο του πολωμένου δικομματισμού των μαζικών κομμάτων, και τα κόμματα της Αριστεράς συμμετείχαν εντός αυτού του συστήματος ανεξαρτήτως από το γεγονός ότι ήταν δικομματικό, τα χαρακτηριστικά τους κυρίως της πολιτικής πόλωσης και της κινητοποίησης σχετίζονται με εκείνα των δύο μεγάλων κομμάτων που έθετα το πλαίσιο. Το αυτό μπορούμε να παρατηρήσουμε και κατά την περίοδο εμφανούς εναγκαλισμού του κομματικού συστήματος με το κράτος και τους μηχανισμούς του. Η επέκταση του κράτους στα κόμματα, η ύπαρξη επί της ουσίας εστίας του ενιαίου κόμματος του κράτους²¹⁶, με το δικομματισμό εν Ελλάδι να έχει πλέον αυτό το ρόλο, καταδεικνύουν αυτή τη συνθήκη, εντός την οποίας βρίσκονται και τα κόμματα της Αριστεράς.

Αναφορικά δε με το ΣΥΝ εκείνης της περιόδου τα στοιχεία πρόσδεσης με το κράτος καταδεικνύονται και από την ίδια τη λειτουργία του. Κατ' αρχάς πολλά από τα μέλη και τα

212 Βλ. 1.1.1.

213 Αλτουσέρ, Λ., 1999. *Θέσεις*. Ζ' εκδ., Αθήνα: Θεμέλιο, σ. 81.

214 Βλ. 1.3. και η αναφορά για το πως λειτουργεί το μαζικό συνδυετικό κόμμα στο Spourdalakis, M., 2013. *Left Strategy in the Greek cauldron*, ό.π., p. 103.

215 Βλ. Κεφάλαιο 1ο.

216 Πουλαντζάς, Α., Ν., 2008. *Το Κράτος, Η Εξουσία, Ο Σοσιαλισμός*, ό.π., σ. 339.

στελέχη του ΣΥΝ ήταν συνάμα στελέχη του δημοσίου²¹⁷, ενώ η ίδια η ύπαρξη του κόμματος στηριζόταν κατά κύριο λόγο, αν όχι κατ' αποκλειστικότητα, στους κρατικούς πόρους.

Με βάση αυτά, ας επανεξετάσουμε τον ΣΥΝ/ΣΥΡΙΖΑ αυτή τη φορά σε ένα επίπεδο αφαίρεσης, έχοντας ως δεδομένα τα πραγματολογικά και ιστορικά στοιχεία²¹⁸. Η ιδεολογική καταγωγή του ΣΥΝ εν πολλοίς έλκει από την ευρωκομμουνιστική παράδοση του ΚΚΕ εσ.. Όπως ήδη αναφέρθηκε²¹⁹ η πρόσληψη της επέκτασης του κράτους στα κόμματα και εν γένει στην κοινωνικοπολιτική πραγματικότητα²²⁰, διαπιστώνεται ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του 1960, μέσω της θεωρίας για την εστία του ενιαίου μαζικού κόμματος του κράτους. Η λογική εμπλοκής των λαϊκών μαζών εντός του κράτους, εφόσον επιδιώκουν πολιτικούς σκοπούς συναρτήσει του χιλιανού παραδείγματος²²¹, αλλά και των πολιτικών επιλογών του PCF και του PCI²²² δημιουργούν το πλαίσιο αντίληψης συμμετοχής στο κράτος, στα όρια του απροϋπόθετου. Παρά ταύτα, θα πρέπει να υπάρχει στην ανάλυση και η έννοια της δυναμικότητας του κοινωνικού πεδίου, που υπό συνθήκες μπορεί να λειτουργήσει ως αντίρροπη κίνηση στην ενσωμάτωση του κράτους, κάτι το οποίο και από την παρούσα έρευνα καταδείχθηκε ως προσπάθεια και ως δυνατότητα²²³.

Ο Ν. Πουλιαντζάς επισήμανε αναφορικά με την περίπτωση της Αριστεράς στην εξουσία το ζήτημα της αυτοδιαχείρισης και των δικτύων άμεσης δημοκρατίας από πλευράς των μαζών²²⁴, οι οποίες με βάση αυτά συμμετέχουν στο κράτος. Είναι στοιχεία που όπως ήδη συζητήθηκε προσπάθησαν να λάβουν χώρα και στην περίπτωση του ΣΥΡΙΖΑ, παράλληλα με την έννοια της δημοκρατίας²²⁵.

Η κληρονομιά αυτή και με όρους στελεχειακού δυναμικού υπήρξε και στον μετέπειτα ΣΥΝ, και παρ' όλο που η Νεολαία ΣΥΝ που μετέπειτα στελέχωσε το κόμμα δε σχετιζόταν με αυτές τις παρακαταθήκες του παρελθόντος²²⁶ παρά ταύτα αυτή η αντίληψη για το κράτος αναπαρήχθη εν τέλει και στο ΣΥΝ/ΣΥΡΙΖΑ. Το ζήτημα βέβαια έγκειται στο γεγονός όχι μόνο των θεωρητικών παρακαταθηκών αλλά και της ίδιας της λειτουργίας, που επέτρεψε την ανάπτυξη αυτής της ιδιότυπης εσωκομματικής καρτελοποίησης. Κι αυτό, διότι, αυτή η πρακτική των τάσεων, η οποία μπορούσε να αναπαραχθεί μόνο σε καταγεγραμμένα μέλη, και συνεπώς στην αθρόα εισδοχή κόσμου, το σύστημα των τάσεων είχε θέμα διαχείρισης της εσωκομματικής εξουσίας, ακόμη και όταν έγιναν προσπάθειες για εμπλοκή με την κοινωνική

217 Βερναρδάκης, Χρ., 2011. *Πολιτικά κόμματα, εκλογές και κομματικό σύστημα*, ό.π., σσ. 297.

218 Βλ. 1.2. και 1.3.

219 Βλ. 1.1.2.1 και 1.1.2.2.

220 Πουλιαντζάς, Α., Ν., 2008. *Το Κράτος, Η Εξουσία, Ο Σοσιαλισμός*, ό.π., σ. 344.

221 Μπαλαμανίδης, Γ., 2015. *Ευρωκομμουνισμός*, ό.π., σ. 185.

222 Στο ίδιο, σσ. 254 – 260.

223 Βλ. 3.2.

224 Στο ίδιο, σ. 220.

225 Βλ. 3.4.

226 Βερναρδάκης, Χρ., 2011. *Πολιτικά κόμματα, εκλογές και κομματικό σύστημα*, ό.π., σ. 292.

κίνηση και πυροδότηση διαδικασιών αυτοδιαχείρισης από τα κάτω, είχε πάλι ως αποτέλεσμα την ουσιαστική αδυναμία το κόμμα να αντλήσει πόρους από την κοινωνία. Καθώς, και η αύξηση των μελών μετά το 2012 δεν ανταποκρίνεται στην αύξηση της εκλογικής επιρροής.

Ενώ δηλαδή, η εσωκομματική καρτελοποίηση του ΣΥΝ προερχόταν από την αδυναμία άντλησης πόρων από το κοινωνικό, όταν υπήρξε η στιγμή όπου ο ΣΥΝ/ΣΥΡΙΖΑ μπορούσε να αντλήσει πόρους από την κοινωνική κίνηση, και άρα και να ανανεωθεί και ο ίδιος, κατ' ουσίαν επιλέγεται ο σταθερός έλεγχος της εσωκομματικής νομής της εξουσίας, απλά εμπλουτιζόμενη από τον χώρο των πασοκογενών μέχρι ενός σημείου· από έναν χώρο κατ' εξοχήν προσδεμένου στο κράτος. Επιλέγεται, δηλαδή η περαιτέρω εμπλοκή με τη γραφειοκρατεία και το κράτος.

Κατ' ουσίαν, η στιγμή ο ΣΥΝ/ΣΥΡΙΖΑ θα μπορούσε να δώσει εκείνος ένα άλλο πρότυπο κομματικής οργάνωσης στον ελληνικό κοινωνικό σχηματισμό, την ίδια στιγμή αναπαράγει τη λογική του προσδεμένου στο κράτος κόμματος, ακριβώς διότι και το ίδιο ήταν φορέας μίας τέτοιας αναπαραγωγής της εξουσίας. Ακόμη και τη στιγμή που ενεπλάκη με την κοινωνική κίνηση και έθεσε το ζήτημα της «Κυβέρνησης της Αριστεράς» κάνοντας λόγο για τη «δυναδική εξουσία»²²⁷, ακόμη και τότε επιλέγει να αναπαράγει την κυρίαρχη πολιτική εντός του κομματικού συστήματος και της κοινωνίας. Εν ολίγοις, ακόμη και τα χρόνια της κρίσης, μίας κρίσης δομικής του καπιταλισμού το κομματικό σύστημα αναπαράγεται με τρόπο οικείο προς το κράτος, και πως αλλιώς άλλωστε, εισάγοντας πιο εμφατικά τα στοιχεία του τεχνοκρατισμού²²⁸ και των ειδικών και των επαγγελματιών της πολιτική.

227 Λένιν, Β., Ι., 2012. *Οι θέσεις του Απρίλη*. Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή.

228 Mair, P., 1997. *Party System Change*, ό.π.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

2.1. Ποιοτική έρευνα: η μέθοδος των ομάδων εστίασης (focus groups)

2.1.1. Το ερευνητικό ερώτημα και η επιλογή των ομάδων εστίασης

Η παρούσα εργασία ερευνά την πρόσληψη από πλευράς διάφορων κατηγοριών που σχετίζονται με την πολιτική πρακτική, στον έναν ή στον άλλο βαθμό, της σχέσης της κοινωνίας, δηλαδή και των ίδιων ως μέρος της κοινωνικής κίνησης, του κόμματος και του κράτους. Όπως ήδη αναφέρθηκε²²⁹, με την έννοια του κόμματος νοείται τόσο το εν γένει κομματικό σύστημα, αλλά κυρίως η πρόσληψη του κυβερνόντος κόμματος, του ΣΥΡΙΖΑ, ως ενός κόμματος στα Αριστερά της διαιρετικής τομής, το οποίο βρίσκεται στην εξουσία. Με βάση το ερευνητικό ερώτημα του πώς οι πολιτικός δρώντες αντιλαμβάνονται την ανωτέρω τριμερή σχέση, γίνεται κατανοητή η επιλογή μίας ποιοτικής έρευνας, καθώς η ποιοτική προσέγγιση αποτελεί μια κατά βάση διερευνητική (exploratory), συνεπώς και επαγωγική, μέθοδο²³⁰. Συνάμα, είναι εκείνος ο τύπος έρευνας που αποτελεί την κατάλληλη μεθοδολογική επιλογή για να διερευνηθούν σε βάθος οι αναπαραστάσεις, οι στάσεις, οι αντιλήψεις, τα κίνητρα, καθώς και τα συναισθηματικά και συμβολικά/φαντασιακά σχήματα και δεδομένα της συμπεριφοράς των ατόμων.

Η επιλογή της μεθόδου των focus groups υπό το σκεπτικό της διάδρασης των συμμετεχόντων/ουσών, καθώς η πολιτική δεν είναι μία τοποθέτηση a priori και αφ' εαυτού της, αλλά είναι προϊόν όσμωσης: η πολιτική είναι μία διαλεκτική διαδικασία, γι' αυτό και η παρούσα έρευνα δεν έγινε με τη μορφή εις βάθος συνεντεύξεων²³¹, αλλά με τη μέθοδο των

229 Βλ. 1.1.2 και 1.3.

230 “Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι η ποιοτική έρευνα είναι χαρακτηριστικά διερευνητική μέθοδος, ρευστή και ευέλικτη, όπου καθοδηγείται από τα ίδια τα δεδομένα και ευμετάβλητη ανάλογα με το συγκείμενο.”, (μετάφραση συγγραφέως), Mason, J., 2002. *Qualitative Research*. 2th edit., London – Thousand Oaks – New Delhi: SAGE Publications, p. 24.

231 Το ενδιαφέρον ανάμεσα σε αυτές τις δύο μεθόδους είναι η δυνατότητα συγκρισιμότητας των αποτελεσμάτων που παράγουν, στη βάση πάντα και του προς μελέτη θέματος “Το μείζον θέμα στις μελέτες των προσωπικών και ομαδικών συνεντεύξεων δεν ήταν ο αριθμός των ιδεών που δημιουργούν, αλλά η συγκρισιμότητα των αποτελεσμάτων που παράγουν.”, (μετάφραση συγγραφέως), Morgan, L., D., 1996. Focus Groups. *Annual Review of Sociology*, vol. 22, p. 138, <<https://www.annualreviews.org/doi/abs/10.1146/annurev.soc.22.1.129>>. Επίσης, θα πρέπει να επισημανθεί ότι στις ατομικές σε βάθος συνεντεύξεις οι διαφορές μεταξύ των συμμετεχόντων/ουσών θα εντοπισθούν εκ των υστέρων, ενώ στο focus group οι διαφορές θα πρέπει να εντοπισθούν κατά τη διάρκεια της έρευνας, “Οι διαφορές μεταξύ των επιμέρους συνεντεύξεων πρέπει να αναλύονται από τους ερευνητές μέσω της θεωρίας της πολυθρόνας: οι διαφορές μεταξύ των ομάδων εστίασης πρέπει να διερευνηθούν επί τόπου με τη βοήθεια των συμμετεχόντων στην έρευνα.”, (μετάφραση συγγραφέως), Kitzinger, J., 1995. *Qualitative Research, Introduction focus groups*. *BMJ*, vol. 311, p. 301, <<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2550365/pdf/bmj00603-0031.pdf>>.

focus groups με σκοπό να έρθει στην επιφάνεια η πολιτική τοποθέτηση των πολιτικών δρώντων υποκειμένων όπως αυτή παράγεται και αναπαράγεται στην πραγματική ζωή²³². Οι ομάδες εστίασης έχουν αποδειχθεί χρήσιμες κυρίως επειδή παρέχουν ένα διαδραστικό περιβάλλον επιτρέποντας στους ανθρώπους να αναλογιστούν, να προβληματιστούν και να ακούσουν την εμπειρία και τις απόψεις των άλλων. Αυτή η αλληλεπίδραση βοηθά στη σύγκριση της προσωπικής πραγματικότητας με αυτές των άλλων²³³.

2.1.2. Η μέθοδος των ομάδων εστίασης

Βάσει των ανωτέρω η μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε στην παρούσα έρευνα ήταν εκείνη των ομάδων εστίασης (focus groups)²³⁴. Τα focus groups είναι μία μέθοδος ποιοτικής έρευνας. Συνεπώς, ακολουθήθηκε όλη η διαδικασία σχεδιασμού μίας ποιοτικής έρευνας με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της μεθοδολογίας των focus groups. Τα εν γένει χαρακτηριστικά της ποιοτικής έρευνας, η οποία μπορεί και να χαρακτηριστεί και ως έννοια «ομπρέλα» για διάφορες ερευνητικές στρατηγικές²³⁵, είναι η κατανόηση και η ερμηνεία των εμπειριών και πεποιθήσεων των συμμετεχόντων/ουσών στην έρευνα. Ουσιαστικά, η ποιοτική προσέγγιση στην έρευνα στοχεύει στην σε βάθος διερεύνηση των κοινωνικών φαινομένων.

Ο σκοπός της διεξαγωγής ενός focus group είναι να κατανοήσουμε καλύτερα τον τρόπο που οι άνθρωποι αισθάνονται ή σκέφτονται ένα θέμα, μια ιδέα, ένα προϊόν ή μια υπηρεσία. Είναι μία από τις κλασικές μεθόδους ποιοτικής έρευνας που στοχεύει κυρίως στη συλλογή απόψεων²³⁶. Αυτό άλλωστε είναι και το ζητούμενο της παρούσας εργασίας, καθώς σκοπός της είναι μία πρώτη καταγραφή απόψεων, στάσεων και αντιλήψεων²³⁷ των πολιτικών δρώντων υποκειμένων για το ελληνικό πολιτικό σύστημα υπό το πρίσμα του κυβερνώντος κόμματος. Σαφώς, η καταγραφή στάσεων, απόψεων και αντιλήψεων ενέχουν πτυχές κατανόησης και μίας πρώτης ερμηνείας.

Στη μέθοδο έρευνας μέσω focus group ο/η ερευνητής/τρια δημιουργεί ένα περιβάλλον που ενθαρρύνει τους/τις συμμετέχοντες/ουσες να μοιράζονται αντιλήψεις και απόψεις, χωρίς να υπάρχει μία συνθήκη όπου ο/η συμμετέχων/ουσα θα πρέπει να καταλήξει σε μία απάντηση. Η ανοικτή προσέγγιση δίνει στο υποκείμενο την ευκαιρία να σχολιάσει, να εξηγήσει και να μοιραστεί εμπειρίες και συμπεριφορές. Όπως φάνηκε και από την παρούσα έρευνα ακόμη και

232 «[...] τα άτομα αλληλεπιδρούν μεταξύ τους, αυτός είναι ο πραγματικός κόσμος [...]», *How do focus groups work?* - Hector Lanz, <<https://www.youtube.com/watch?v=3TgwVQIZPsw>>.

233 Krueger, A., R., Casey, M. – A., 2015. *Focus Group, A Practical Guide for Applied Research*. 5th edit., Los Angeles – London – New Delhi – Singapore – Washington DC: Sage, pp. 46 – 47.

234 Για λόγους παραπομπής και βιβλιογραφίας στο εξής θα χρησιμοποιείται ο όρος “focus group”.

235 Flick, U., Kardorff, E., Steinke, I., 2004. “What is qualitative research? An introduction to the field”. In: Flick, U., Kardorff, E., Steinke, I. (eds), *Companion to qualitative research*, (pp. 3-11). London: Sage, pp. 3-5.

236 “[...] Οι ομάδες εστίασης χρησιμοποιούνται για να συγκεντρώσουν γνώμες[...]” (μετάφραση συγγραφέως), στο Krueger, A., R., Casey, M. – A., 2015. *Focus Group*, ό.π., p. 31.

237 Qué es un Focus Group, <<https://www.youtube.com/watch?v=pkKpIzVI8W8>>.

ο εκφραζόμενος προβληματισμός εν είδη ρητορικής ερώτησης από πλευράς των συμμετεχόντων/ουσών στη συζήτηση είναι μία καταγραφή στάσης και αντίληψης, από τη μία, ενώ από την άλλη παρατηρήθηκε και μία περαιτέρω πυροδότηση της συζήτησης²³⁸. Μία τέτοιου είδους συζήτηση, που δε θέτει επί τάπητος την ανάγκη ευθέων απαντήσεων, αλλά κατ' ουσίαν προάγει ένα πλαίσιο συλλογικού στοχασμού τίνι τρόπο επί ενός συγκεκριμένου ζητήματος, μπορεί να λάβει χώρα όταν οι συμμετέχοντες/ουσες σε ένα focus group επιλέγονται στη βάση κοινών χαρακτηριστικών²³⁹ όπως προκύπτουν από το προς διερεύνηση θέμα. Τέλος, όπως συνέβη και στην παρούσα έρευνα, μπορεί ο/η ερευνητής/τρια να λάβει περισσότερες πληροφορίες για τους/τις συμμετέχοντες/ουσες στα focus groups μέσω ενός mini ερωτηματολογίου²⁴⁰.

Η μέθοδος των focus groups, είναι μία μέθοδος ποιοτικής έρευνας όπου διευρύνει το φάσμα των απαντήσεων και την ίδια στιγμή ενεργοποιεί ξεχασμένες λεπτομέρειες²⁴¹. Συχνά μπορεί να παρατηρηθεί ότι απελευθερώνονται οι τυχόν αναστολές, κυρίως μεταξύ αγνώστων²⁴², πράγμα το οποίο φάνηκε και στην παρούσα έρευνα με τα focus groups όπου οι συμμετέχοντες/ουσες σε αυτά δεν ήταν γνωστοί μεταξύ τους, αλλά έχουν πολλά κοινά χαρακτηριστικά²⁴³.

Ορίζοντας της μέθοδο των focus group μπορεί να γίνουν κατανοητά και κάποια από τα βασικά τους χαρακτηριστικά. Πρόκειται κατ' ουσίαν για μία μικρή ομάδα ανθρώπων, οι οποίοι διαθέτουν ορισμένα χαρακτηριστικά, παρέχοντας ποιοτικά δεδομένα σε μία εστιασμένη συζήτηση βοηθώντας κατ' αυτό τον τρόπο στην κατανόηση του προς διερεύνηση θέματος²⁴⁴. Σαφώς υπάρχουν και άλλα είδη ομαδικών διαδικασιών που χρησιμοποιούνται, ωστόσο δεν έχουν αυτό το συνδυασμό χαρακτηριστικών που έχουν οι ομάδες εστίασης. Στα χαρακτηριστικά των focus groups είναι και ο τρόπος δόμησής τους. Όπως θα αναφερθεί και παρακάτω (βλ. 2.2. και 2.6.) τα focus groups δομούνται με βάση το φύλο²⁴⁵, με σκοπό αφ' ενός να υπάρχει εσωτερική ομογενοποίηση στο εσωτερικό της ομάδας και αφ' ετέρου να

238 Βλ. Παράρτημα – Ημερολόγιο και Συνεντεύξεις.

239 “[...] Οι συμμετέχοντες επιλέχθησαν, διότι έχουν κάποια χαρακτηριστικά κοινά τα οποία σχετίζονται με το θέμα [...]”, (μετάφραση συγγραφέως), Krueger, A., R., Casey, M. – A., 2015. *Focus Group*, ό.π., p. 30.

240 “Τέλος, μπορεί να είναι ωφέλιμο να παρουσιαστούν σύντομα ερωτηματολόγια στους συμμετέχοντες στην έρευνα ή η ευκαιρία να μιλήσουν με τον ερευνητή ιδιωτικά, δίνοντας στον καθένα την ευκαιρία να καταγράψει ιδιωτικά σχόλια μετά την ολοκλήρωση της ομαδικής συζήτησης”, (μετάφραση συγγραφέως), Kitzinger, J., 1995. *Qualitative Research*, ό.π., p. 301.

241 *Fundamentals of Qualitative Research Methods: Focus Groups*, <<https://www.youtube.com/watch?v=cCAPz14yjd4>>

242 “[...] they might not share with acquaintances. [...]”, Krueger, A., R., Casey, M. – A., 2015. *Focus Group*, ό.π., p. 35.

243 Βλ. 2.3.

244 “[...] Τα χαρακτηριστικά αυτά αφορούν τα συστατικά μιας ομάδας εστίασης: (1) μια μικρή ομάδα ανθρώπων που (2) διαθέτουν ορισμένα χαρακτηριστικά, (3) παρέχουν ποιοτικά δεδομένα (4) σε μια εστιασμένη συζήτηση (5) για να βοηθήσει στην κατανόηση του θέματος ενδιαφέροντος.[...]”, (μετάφραση συγγραφέως), Στο ίδιο, p. 36.

245 *Fundamentals of Qualitative Research Methods*, ό.π.

αποφευχθούν οιοσδήποτε διαφορές ισχύος μεταξύ των συμμετεχόντων/ουσών. Επίσης, όπως έγινε και στην παρούσα έρευνα (βλ. 2.6.) για σύγκριση και αντιπαραβολή πάνω σε ένα συγκεκριμένο θέμα θα πρέπει οι συμμετέχοντες/ουσες να διαχωριστούν σε διαφορετικές ομάδες. Για το λόγο αυτό διαφοροποιείται και ο οδηγός συνέντευξης²⁴⁶.

Σε ό,τι αφορά το μέγεθος των focus groups συνήθως αποτελούνται από πέντε (5) ή οκτώ (8) άτομα, αλλά το μέγεθος κυμαίνεται από τέσσερα (4) έως δώδεκα (12) άτομα. Η ομάδα πρέπει να είναι αρκετά μικρή ώστε ο καθένας να έχει την ευκαιρία να μοιράζεται τις απόψεις του και αρκετά μεγάλο ώστε να παρέχει ποικιλία αντιλήψεων²⁴⁷. Συνάμα, ο/η ερευνητής/τρια δεν κάνει μόνο μία ομάδα εστίασης. Η ομαδική συζήτηση διεξάγεται αρκετές φορές με παρόμοιους τύπους συμμετεχόντων/ουσών²⁴⁸, οπότε μπορούν να εντοπιστούν τάσεις και πρότυπα στις στάσεις και τις αντιλήψεις. Ο κορεσμός είναι ένας όρος που περιγράφει το σημείο όπου το εύρος των ιδεών έχει καλυφθεί καθώς δεν εισέρχονται στις συζητήσεις νέες πληροφορίες. Ο/η αναλυτής/τρια αναζητά μοτίβα και θέματα σε ομάδες. Τέλος, αναφορά με τον τόπο διεξαγωγής της έρευνας έχει σημασία να είναι ένας ουδέτερος χώρος, να δίδεται η δυνατότητα η συνέντευξη να λάβει χώρα σε ένα τραπέζι που οι συμμετέχοντες/ουσες να κάθονται περιμετρικά αυτού, και να διεξαχθεί η συζήτηση σε ένα χαλαρό κλίμα²⁴⁹.

Κατά τη διάρκεια διεξαγωγής ενός focus group ο/η ερευνητής/τρια έχει πολλαπλούς ρόλους, καθώς θα πρέπει να συντονίζει, να ακούει, να παρατηρεί και εν τέλει να αναλύει²⁵⁰ τα ειρημένα και όχι μόνο²⁵¹. Ταυτοχρόνως, θα πρέπει να παρατηρεί τις διάφορες προοπτικές συζήτησης που θέλει ο/η κάθε συμμετέχων/ουσα να εισάγει. Εν προκειμένω, οι συνεντεύξεις κατεγράφησαν μέσω ηχογράφησης, και αναλύθηκαν μέσω απομαγνητοφώνησης. Παράλληλα, η ερευνήτρια κρατούσε ημερολόγιο για μία πρώτη καταγραφή εξωλεκτικών στοιχείων²⁵².

Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να γίνει αναφορά στον οδηγό συνέντευξης που είναι το βασικό εργαλείο μίας ημιδομημένης συνέντευξης, ο οποίος θα πρέπει να περιλαμβάνει από 8

246 Krueger, A., R., Casey, M. – A., 2015. *Focus Group*, ό.π., pp. 57 – 58.

247 Στο ίδιο, pp. 36 – 37.

248 Στο ίδιο, p. 31.

249 “Οι συνεδρίες θα πρέπει να είναι χαλαρές: ένα άνετο σκιηκό, αναψυκτικά και καθισμένοι στρογγυλά σε ένα κύκλο θα σας βοηθήσουν να δημιουργήσετε τη σωστή ατμόσφαιρα”, (μετάφραση συγγραφέως), Kitzinger, J., 1995. *Qualitative Research*, ό.π., p. 301.

250 “Κατά τη διάρκεια της συνεδρίασης, οι συντονιστές θα πρέπει να προωθήσουν τη συζήτηση, ίσως θέτοντας ανοιχτές ερωτήσεις. Μπορεί επίσης να χρειαστεί να αμφισβητήσουν τους συμμετέχοντες, ειδικά για να βγάλουν τις διαφορές των ανθρώπων και να δώσουν έμφαση σε μια ποικιλία εννοιών σχετικά με το θέμα που συζητείται. Μερικές φορές οι συντονιστές θα χρειαστεί να ψάξουν για λεπτομέρειες ή να προωθήσουν τα πράγματα όταν η συζήτηση παρασύρεται ή έχει φτάσει σε ένα μικρό συμπέρασμα. Οι συντονιστές πρέπει επίσης να κρατήσουν την περιήγηση εστιασμένη και έτσι μερικές φορές μπορεί σκόπιμα να οδηγήσουν την συνομιλία πίσω στην πορεία. Οι συντονιστές πρέπει επίσης να ενθαρρύνουν ότι όλοι συμμετέχουν και έχουν την ευκαιρία να μιλήσουν.”. (μετάφραση συγγραφέως), 1997. *Focus Groups. Social Research Update, University of Surrey*, <<http://sru.soc.surrey.ac.uk/SRU19.html>>.

251 Καθώς και τα εξωλεκτικά σημεία καταγράφονται και συμβάλουν στην ανάλυση, “[...] εκφραστική η γλώσσα του σώματος των συμμετεχόντων [...]”, (μετάφραση συγγραφέως), Powell, A., R., Single, M., H., 1996. *Methodology Matters – V, Focus Group. International Journal of Health Care*, vol. 8, no 5, p. 501, <<https://academic.oup.com/intqhc/article/8/5/499/1843013>>. και βλ. Παράρτημα – Ημερολόγιο.

252 Βλ. Παράρτημα – Ημερολόγιο.

έως 12 ερωτήσεις ανοιχτού τύπου των 5 έως 10 λεπτών. Η συνολική διάρκεια του κάθε focus group κυμαίνεται από 90' έως 120'²⁵³, το οποίο συνέβη και στην παρούσα έρευνα με κάποιες εξαιρέσεις²⁵⁴. Οι ερωτήσεις θα πρέπει να είναι ανοιχτές, ενώ η εισαγωγή από πλευράς του/της συνεντευκτή θα πρέπει να ενθαρρύνει την αλληλεπίδραση. Η μετάβαση μεταξύ των θεμάτων θα πρέπει να γίνεται με λέξεις – φράσεις κλειδιά του προς διερεύνηση θέματος. Θα πρέπει να επισημανθεί ότι ο/η ερευνητής/τρια, όπως και στην παρούσα εργασία, δεν πρέπει να εισάγει ερωτήσεις με το «γιατί;» και να αποφεύγει τα παραδείγματα, καθώς μπορεί να αποτελέσουν ένα είδος χειραγώγησης της συζήτησης. Τα ερωτήματα θα πρέπει να εμφανίζονται ως αυθόρμητα, ωστόσο αναπτύσσονται προσεκτικά με βάση την εσωτερική συνοχή του οδηγού συνέντευξης στη βάση της θεωρίας που χρησιμοποιείται για το προς διερεύνηση θέμα. Εν αρχή, ο/η ερευνητής/τρια θα πρέπει να εισάγει ζητήματα γενικότερου ενδιαφέροντος, ώστε να αντιληφθεί τη γλώσσα των συμμετεχόντων/ουσών²⁵⁵. Τέλος, όπως καταδείχθηκε και από την παρούσα έρευνα οι ερωτήσεις κοντά στο τέλος αποδίδουν τις πιο χρήσιμες πληροφορίες.

2.2. Φύλο και ηλικία ως μεταβλητές στην έρευνα

Το φύλο (sex), όπως ήδη είδαμε (βλ. 2.1.), αποτελεί βασική μεταβλητή για τη διεξαγωγή ενός focus group, κυρίως στη βιβλιογραφία των ομάδων εστίασης για σχεδιασμό δημόσιων πολιτικών ή στρατηγικών της αγοράς. Την ίδια στιγμή το φύλο μαζί με την ηλικία (age) αποτελούν τις δύο βασικές μεταβλητές σε μία έρευνα, συναρτίζει πάντα και των μεταβλητών που χαρακτηρίζονται από κοινά στοιχεία²⁵⁶ που αναφέρονται στο υπό διερεύνηση θέμα, όπως εν προκειμένω η τετραμερής διάκριση των πολιτικών δρώντων υποκειμένων. Το γεγονός ότι τα focus groups δομήθηκαν με βάση το φύλο και την ηλικία, έγινε υπό το πρίσμα σύστασης focus group με τη μεγαλύτερη εσωτερική ομοιογένεια.

Το πολιτικό σύστημα στις σύγχρονες κοινωνίες χαρακτηρίζεται εν πολλοίς από μία διπλή διχοτομία, την ταξική/κοινωνική και εκείνη του φύλου. Το φύλο, ακόμη και σήμερα, συστήνει κοινωνική ιεράρχηση και διαφοροποιεί τα υποκείμενα. Αυτή η διαφοροποίηση σχετίζεται με τη διαδικασία της επιτέλεσης²⁵⁷ των έμφυλων ρόλων ήδη από πολύ μικρές ηλικίες. Αυτό

253 “Η συνεδρίαση της ομάδας εστίασης διαρκεί περίπου 90-120 λεπτά (η διάρκεια της συνόδου καθορίζεται συνήθως από την πολυπλοκότητα του εξεταζόμενου θέματος ή από τον αριθμό των συμμετεχόντων στην ομάδα).”, (μετάφραση συγγραφώς), Στο ίδιο, p. 501.

254 Βλ. 2.5.

255 Krueger, A., R., Casey, M. – A., 2015. *Focus Group*, ό.π., pp. 39 – 40.

256 “[...] Για παράδειγμα, οι κοινά καθορισμένες” μεταβλητές “όπως η ηλικία ή το φύλο μπορεί να είναι περιορισμένης σημασίας σε σχέση με την αντίληψή σας για το συνολικό πληθυσμό .”, (μετάφραση συγγραφώς), Mason, J., 2002. *Qualitative Research*, ό.π., p. 126.

257 Η έννοια της επιτελεστικότητας εισάγεται από την Μπάτλερ, ως ένας όρος που περιγράφει την σεξουαλικότητα ως performative. Βάσει αυτού, φύλο και σεξουαλικότητα δεν υπάρχουν στη «φύση», αλλά εκτελούνται προοδευτικά μέσα από συγκεκριμένες πρακτικές. Η επιτέλεση (performance) του κοινωνικού φύλου, του βιολογικού φύλου και της σεξουαλικότητας, δεν είναι, ωστόσο, μια ηθελμημένη επιλογή κατά την Μπάτλερ, η οποία βλέπει το υποκείμενο ως προϊόν των «ρυθμιστικών κειμένων». Περισσότερα στο Butler, J., 2009. *Αναταραχή φύλου Ο φεμινισμός και η ανατροπή της ταυτότητας*, Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

αποτυπώνεται και στην πολιτικότητα των υποκειμένων, καθώς οι πρώιμες κοινωνικοποιητικές εμπειρίες ήδη από την οικογένεια διαμορφώνουν ή έστω συστήνουν βάση διαμόρφωσης που επιδρά στα υποκείμενα αναφορικά με τη μετέπειτα κοινωνική τους εμπειρία, ενασχόληση με την πολιτική και την προβολή εαυτών στο μέλλον²⁵⁸. Η διχοτομική πρόσληψη του φύλου τα κατατάσσει και τα ιεραρχεί²⁵⁹, μία συζήτηση ωστόσο, που δεν άπτεται ακριβώς της παρούσης έρευνας αλλά είναι μία πραγματικότητα πάντοτε παρατηρήσιμη σε ένα μεγάλο ή μικρότερο βαθμό, πολλώ δε μάλλον στην προκειμένη περίπτωση που το δείγμα αναφέρεται σε μεσαία κοινωνικά στρώματα που θεωρητικά αυτή η διαίρεση δεν είναι τόσο εμφανής στην πολιτικότητα. Πάρα ταύτα, και σε αυτή την περίπτωση όπου η έρευνα αναφέρεται σε μεσαία στρώματα που έχουν ή είχαν, μέχρι το πολύ πρόσφατο παρελθόν, σχέση με το ΣΥΡΙΖΑ, δηλαδή με ένα κόμμα που το κομμάτι των ευρύτερων δικαιωματικών ζητημάτων και κυρίως οι πολιτικές φύλου ανέκαθεν ήταν ψηλά στην ατζέντα του, παρατηρήθηκε διάκριση όχι μόνο στο επίπεδο εκφοράς λόγου, αλλά και περιεχομένου²⁶⁰.

Σε ό,τι αφορά την ηλικία, αυτή αποτελεί μία από τις σημαντικότερες κοινωνικό-δημογραφικές παραμέτρους ως προς την πολιτική συμπεριφορά εν γένει και την εκλογική συμμετοχή ειδικότερα. Όταν γίνεται αναφορά στην ηλικία στις κοινωνικές έρευνες αυτή γίνεται υπό το πρίσμα δύο αναγνώσεων. Από τη μία, η ηλικία γίνεται αντιληπτή ως προς τους διαφορετικούς ρόλους που έχει το άτομο ανάλογα με τη θέση του στον κύκλο της ζωής, και κατ' επέκταση αυτή η εναλλαγή ρόλων επιδρά πάνω στην πολιτικότητα των υποκειμένων. Από την άλλη, η ηλικία μπορεί να αναγνωστεί και ως πολιτική γενιά που έχει σφραγιστεί από συγκεκριμένες ιστορικές εμπειρίες. Στην προκειμένη έρευνα η βασική ανάγνωση ήταν η ηλικία υπό τη λογική της διαφορετική θέσης στον κύκλο της ζωής, ωστόσο αυτό δεν αποτελεί μία μπετόν αρμέ ανάγνωση. Η διαφορετική θέση στον κύκλο της ζωής μεταξύ δύο ατόμων διαφορετική ηλικίας και ίδιου φύλου μπορεί να συνεπάγεται παρόμοια τοποθέτηση σε κάποιο θέμα, εκεί οι λεπτές αποχρώσεις που συνεπάγονται εν τέλει διαφορετική ανάγνωση της πραγματικότητας σχετίζονται εν πολλοίς και με τη διαφορετική πολιτική γενιά²⁶¹.

2.3. Το δείγμα της παρούσας έρευνας

Η παρούσα εργασία προσπάθησε να ψηλαφίσει τη σχέση κοινωνίας, κόμματος και κράτους με βάση το κυβερνών κόμμα, το ΣΥΡΙΖΑ. Όπως ήδη αναφέρθηκε²⁶² στην παρούσα

258 Παντελίδου Μαλούτα, Μ., 2012. *Πολιτική συμπεριφορά Θεωρία, έρευνα και ελληνική πολιτική*. Αθήνα: Σαββάλας, σσ. 259-265 και σσ. 270-277.

259 Για μία συζήτηση για τη διχοτομική πρόσληψη του φύλου και τη σχέση με την πολιτική στο Βαρίκα, Ε., 1995. Επανάδρυσή ή επιδιόρθωση της δημοκρατίας; Το αίτημα της ισάριθμης αντιπροσώπευσης των φύλων. *Σύγχρονα Θέματα*, τχ. 57, σσ. 32 – 41.

260 Βλ. Κεφάλαιο 3ο.

261 Παντελίδου Μαλούτα, Μ., 2012. *Πολιτική συμπεριφορά*, ό.π., σσ. 200-207.

262 Βλ. 2.1.1.

έρευνα αυτή η σχέση έγινε προσπάθεια να μελετηθεί όχι από τα κομματικά κείμενα, τις θέσεις ή τον πολιτικό λόγο του ΣΥΡΙΖΑ, αλλά αυτό που ενδιαφέρει την παρούσα έρευνα είναι πώς τα πολιτικώς δρώντα υποκείμενα αντιλαμβάνονται αυτή τη σχέση. Η έννοια του πολιτικώς δρώντος υποκειμένου σαφώς έχει εντός της αρκετές διαφοροποιήσεις τόσο ως προς την ένταση της δράσης, με βάση το βαθμό έντασης της πολιτικής συμμετοχής και την εκάστοτε χρονική συγκυρία, όσο και ως προς το που αναφέρεται κάθε φορά η δράση, υπάρχει διαφοροποίηση επί παραδείγματι μεταξύ κόμματος και κινήματος.

Έτσι, λοιπόν, η γράφουσα προσπάθησε μέσα από τη μέθοδο των focus group²⁶³ (βλ. 2.1.) να κατανοήσει πώς εν τέλει κομμάτια της κοινωνίας, όπως είναι τα πολιτικώς δρώντα υποκείμενα, βιώνουν τη σχέση τους με το κόμμα του ΣΥΡΙΖΑ και το κράτος. Με βάση τη θεωρία του *Maurice Duverger* σχετικά με τους τέσσερις ομόκεντρους κύκλους που αναφέρονται στο κόμμα, δομήθηκε και το δείγμα της παρούσας έρευνας. Οι κύκλοι σχετίζονται με την ένταση της ενασχόλησης και την πρόσδεση στον κομματικό μηχανισμό. Τούτων δοθέντων, υπάρχουν δύο «εξωτερικοί» κύκλοι, όπου ο ένας είναι οι *ψηφοφόροι* και ο άλλος είναι οι λεγόμενοι στην Πολιτική Επιστήμη “*sympathisants*”, και δύο «εσωτερικοί», όπου κατ’ αυτό τον τρόπο αναφερόμαστε πλέον στα μέλη και τους/τις “*militants*”²⁶⁴. Ο *M. Duverger*, διέκρινε εντός των “*militants*” μία υπό – ομάδα που σχετίζεται με την εξουσία ως μία “*structure du pouvoir*”²⁶⁵. Κατ’ αυτό τον τρόπο αναφερόμαστε εν προκειμένω στην παρούσα έρευνα στα στελέχη του κόμματος ΣΥΡΙΖΑ. Συνεπώς, δημιουργήθηκαν 4 είδη focus group βάσει της ανωτέρω διάκρισης.

Αυτοί οι τέσσερις τύποι στο εσωτερικό του χαρακτηρίζοντο από ομοιογένεια βάσει φύλου και ηλικίας²⁶⁶. Αναφορικά με το φύλο, θα πρέπει να γίνουν κάποια σχόλια ως προς τη διάκριση focus groups ανδρών και γυναικών, καθώς υπήρξε μία συζήτηση για το αν έχει σημασία και αν θα διευκολύνει την έρευνα η διάκριση. Μετά την έρευνα τα συμπεράσματα διαφοροποιούνται σε σχέση με την ηλικία. Οι γυναίκες άνω των 33 ετών παρατηρήθηκε στα focus groups ότι ήταν αρκετά πιο ανοιχτές σε λόγο, ύφος, κινησιολογία αλλά και περιεχόμενο από τους άνδρες, εν αντιθέσει με τις γυναίκες κάτω των 32 ετών που όντως είχαν αρκετά κοινά χαρακτηριστικά σαν focus groups με τα αντίστοιχα των ανδρών. Η συζήτηση για το αν θα έπρεπε να γίνει διαχωρισμός σαφώς σχετίζεται και με τον συγκεκριμένο πολιτικό χώρο, καθώς τα έμφυλα ζητήματα και εν γένει ο χώρος των δικαιωμάτων είναι θεματικές που ανέκαθεν χαρακτηρίζουν τον συγκεκριμένο κόμμα. Πάρα ταύτα η έμφυλη διάσταση στον πολιτικό λόγο διαπιστώθηκε και στην περίπτωση του ΣΥΡΙΖΑ. Σχετικά με την ηλικία η

263 Βλ. 2.1.2.

264 Duverger, M., 1969. *Les partis politiques*. Paris: A. Colin, pp. 113, 125.

265 Στο ίδιο, pp. 113 – 140.

266 Βλ. 2.2.

διάκριση ανάμεσα στα 32 και 33 έτη έγινε στη βάση του καταστατικού της Νεολαίας ΣΥΡΙΖΑ²⁶⁷, όπου ορίζει ότι μέλος της Νεολαίας ΣΥΡΙΖΑ είναι κάποιος/α μέχρι τα 32 έτη.

Μία τέταρτη διάκριση είναι ανάμεσα σε αυτούς/ες που έχουν μέχρι και σήμερα σχέση με το ΣΥΡΙΖΑ και σε αυτούς/ες που αποχώρησαν – αποστασιοποιήθηκαν από το κόμμα μετά το Σεπτέμβριο του 2015. Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να γίνουν δύο διευκρινίσεις σχετικά με τους/τις αποχωρήσαντες/σασες το Σεπτέμβριο του 2015. Πρώτον αυτά τα focus groups συστάθηκαν μόνο με ομοιογένεια φύλου και ηλικίας και όχι και βάσει της διάκρισης του *M. Duverger*, όπως τα focus groups που αναφέρονται σε όσους/ες έχουν σήμερα σχέση με το κόμμα. Συνεπώς κάθε focus group από την κατηγορία των αποστασιοποιηθέντων είχε τέσσερα (4) άτομα, ένα από κάθε κατηγορία του *M. Duverger* (1 στέλεχος, 1 μέλος, 1 sympathisant και 1 ψηφοφόρο). Αυτή η διάκριση έγινε και για λόγους οικονομίας χρόνου αλλά κυρίως γιατί ενδιαφέρει η αποτύπωση της άποψης για τη σχέση κοινωνίας, κόμματος και κράτους υπό το πρίσμα ενός κόμματος στα αριστερά του πολιτικού φάσματος που βρίσκεται στην κυβέρνηση. Ωστόσο, οι αποστασιοποιηθέντες δίνουν την άποψη για το 1ο εξάμηνο και την τοποθέτησή τους σήμερα. Η δεύτερη διευκρίνιση που θα πρέπει να γίνει σχετίζεται με τους/τις αποχωρήσαντες/σασες το Σεπτέμβριο του 2015. Καθώς το προς εξέταση θέμα σχετίζεται με τη σχέση και την πρόσληψη του κόμματος σε σχέση με το κράτος υπήρξε μία απόφαση της γράφουσας να εντάξει μόνο όσοι/ες έφυγαν λόγω της μη διεξαγωγής του συνεδρίου του κόμματος το Σεπτέμβριο του 2015, κι όχι όσους/ες διαφωνούσαν με την υιοθέτηση μνημονιακής πολιτικής ήδη από τον Ιούλιο του ίδιου έτους. Με λίγα λόγια στην έρευνα εντάχθηκαν εκείνοι/ες που ανήκαν κατ' ουσίαν στην τάση των «53» και όσοι/ες ήταν η πλειοψηφούσα τάση έως τότε στη Νεολαία ΣΥΡΙΖΑ, δηλαδή όσοι/ες ανήκαν στην τάση της «Ανασύνθεσης». Η εξέταση αποχωρησάντων από την τάση της «Αριστερής Πλατφόρμας» οριακά θα συνέστηνε ένα νέο ερευνητικό ερώτημα, κυρίως λόγω του μετέπειτα πολιτικού σχηματισμού της ΛΑ.Ε..

Με βάση αυτά, τα focus groups που αναφέρονται στα πολιτικώς δρώντα υποκείμενα που έχουν αναφορά στο ΣΥΡΙΖΑ ήταν δεκαέξι (16) με εξήντα τέσσερα (64) άτομα, και τα focus groups για τους/τις αποχωρήσαντες/σασες – αποστασιοποιημένους/ες ήταν τέσσερα (4) με δεκαέξι (16) άτομα.

267 Κεφάλαιο 1, Άρθρο 1 «Μέλος μπορεί να είναι κάθε νέα και νέος, από 14 έως και 32 χρονών, με βάση το ημερολογιακό έτος [...]», 2017. Καταστατικό Λειτουργίας της Νεολαίας ΣΥΡΙΖΑ, σ. 7, <<http://neolaiasyriz.gr/wp-content/uploads/2017/07/Katastatiko-2017-web.pdf>>.

Πίνακας 2.1.: Κατανομή συμμετεχόντων/συμμετεχουσών

*Δόμηση focus groups: Στελεχών,
Μελών, Sympathisants και Ψηφοφόρων
ΣΥΡΙΖΑ*

	21 – 32 ετών		33 – 65 ετών	
	Άνδρες	Γυναίκες	Άνδρες	Γυναίκες
Σύνολο Στελεχών Ανά Focus group	4	4	4	4
Σύνολο Μελών Ανά Focus group	4	4	4	4
Σύνολο Sympathisants Ανά Focus group	4	4	4	4
Σύνολο Ψηφοφόρων Ανά Focus group	4	4	4	4

*Αποχωρήσαντες/σασες –
Αποστασιοποιηθέντες/εισες από το ΣΥΡΙΖΑ το
Σεπτέμβριο του 2015*

	21 – 32 ετών		33 – 65 ετών	
	Άνδρες	Γυναίκες	Άνδρες	Γυναίκες
Στελέχη	1	1	1	1
Μέλη	1	1	1	1
Sympathisants	1	1	1	1
Ψηφοφότοι	1	1	1	1
Σύνολο ατόμων ανά focus group	4	4	4	4

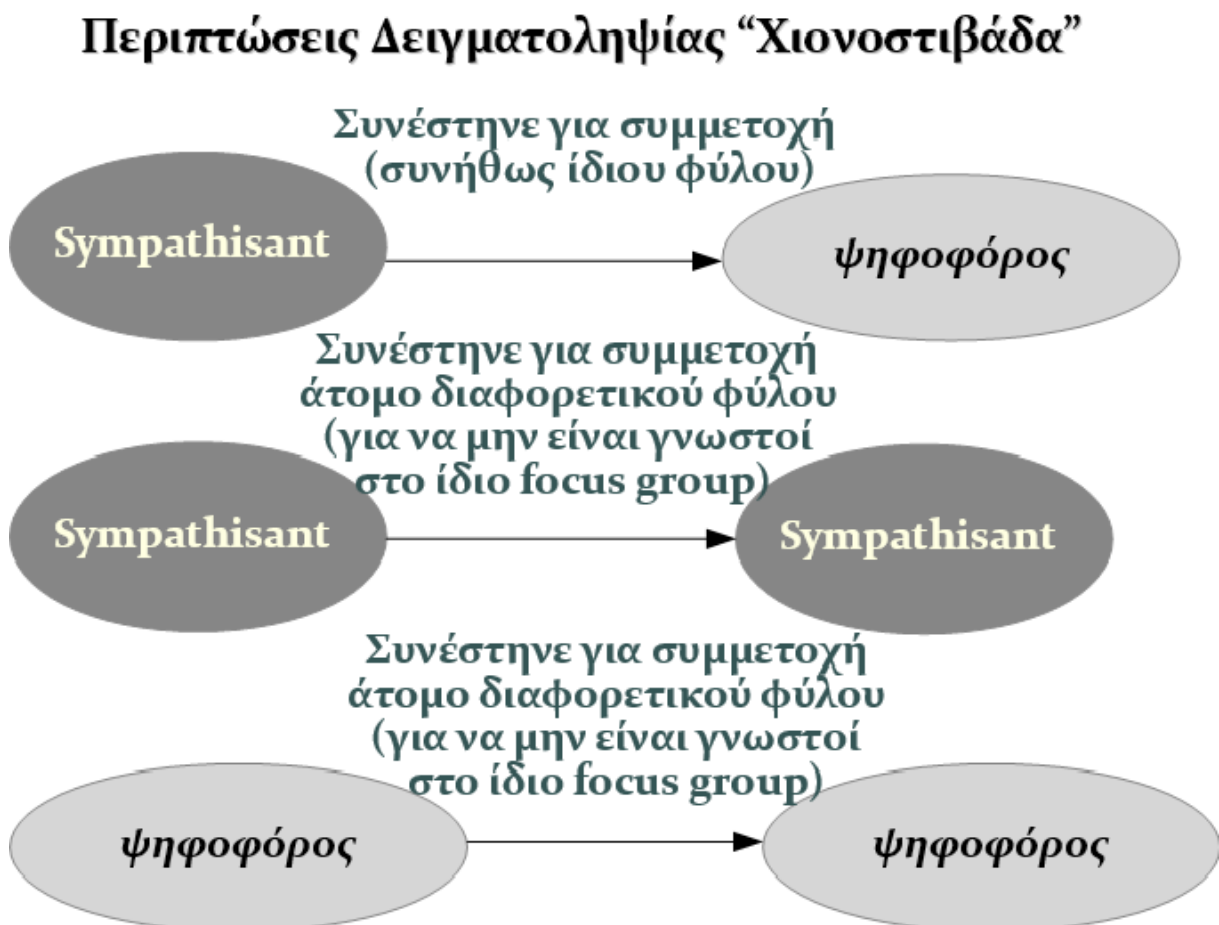
2.4. Μέθοδος δειγματοληψίας

Η μέθοδος δειγματοληψία που ακολουθήθηκε στην παρούσα έρευνα, με συμμετέχοντες/ουσες ογδόντα (80) άτομα, είναι εκείνη της δειγματοληψίας «ευκολίας». Η έννοια της δειγματοληψίας «ευκολίας»²⁶⁸ είναι μία διαδικασία βάσει της οποίας το δείγμα, δηλαδή τα άτομα που συμμετείχαν στην έρευνα, είναι πλησιέστερα στον/στην ερευνητή/τρια, μέσω της δημιουργίας ενός δικτύου από ανθρώπους που αποτελούν τους ενδιαμέσους κρίκους μεταξύ τους/της ερευνητή/τριας και των μελλοντικών συμμετεχόντων/ουσων.

268 Υφαντόπουλος, Γ. Ν., Νικολαΐδου, Κ. Ε. (2008). *Η στατιστική στην κοινωνική έρευνα*, Αθήνα: Gutenberg, σ. 59.

Ταυτόχρονα, χρησιμοποιήθηκε και η μέθοδος της δειγματοληψίας «χιονοστιβάδα»²⁶⁹. Αυτή η μέθοδος χρησιμοποιείται με τρόπο κατά τον οποίο οι συνεντευξιαζόμενοι/ες χρησιμοποιούνται έπειτα ως διαμεσολαβητές για άλλα άτομα παρόμοιων χαρακτηριστικών²⁷⁰. Εν προκειμένω, αυτό συνέβη σε ένα ποσοστό, κυρίως στην κατηγορίες ανάμεσα στους σημερινούς “*sympathisants*” και στους ψηφοφόρους του ΣΥΡΙΖΑ. Ωστόσο, αυτό έγινε με τη μέριμνα στην ίδια ομάδα να μην είναι μεταξύ τους γνώριμοι/ες, αυτό δηλαδή που κυρίως συνέβη είναι είτε δύο φίλοι ο ένας ως “*sympathisant*” να συνέστηνε το φίλο του να συμμετάσχει στην έρευνα καθώς ήταν ψηφοφόρος, είτε άτομα διαφορετικού φύλου που ανήκαν στην ίδια από τις ανωτέρω δύο κατηγορίες να συστήνει ο ένας τον άλλο. Ενδιαφέρον έχει το γεγονός ότι αυτή η φορά από τους “*sympathisant*” στους ψηφοφόρους παρατηρήθηκε και στις δύο ηλικιακές κατηγορίες.

Πίνακας 2.2.: Δειγματοληψία «Χιονοστιβάδα» στην παρούσα έρευνα



269 Στο ίδιο, σ. 59.

270 «[...] Γνωρίζουν οι άνθρωποι από τους οποίους λαμβάνετε συνέντευξη άλλους σαν αυτούς; Προτίθενται να προσδιορίσουν την ταυτότητά τους στους ερευνητές; Με αυτό τον τρόπο η δειγματοληψία χιονοστιβάδας μπορεί να είναι κάτι περισσότερο από μία απλή τεχνική εύρεσης ανθρώπων για μελέτη. Μπορεί να αποτελέσει ένα αποκαλυπτικό κομμάτι της έρευνας.», Babbie, E., 2011. *Εισαγωγή στην κοινωνική έρευνα*. Αθήνα: Κριτική, σ. 293.

2.5. Η διαδικασία συλλογής δεδομένων στην παρούσα έρευνα

Η διαδικασία των focus groups έγινε στη βάση ενός οδηγού συνέντευξης, ο οποίος κατά τη διάρκεια των focus groups δεν ήταν σε ευδιάκριτο σημείο. Ο οδηγός συνέντευξης, δομήθηκε στη βάση τριών ενοτήτων και διαφοροποιήθηκε σε τρία επίπεδα, (α) ένας οδηγός συνέντευξης που αναφερόταν στα στελέχη και τα μέλη του ΣΥΡΙΖΑ, (β) ένα οδηγός συνέντευξης που αναφερόταν στους “sympathisants” και τους ψηφοφόρους του ΣΥΡΙΖΑ και (γ) ένας οδηγός συνέντευξης που αναφερόταν σε όσους/ες αποχώρησαν – αποστασιοποιήθηκαν το Σεπτέμβριο του 2015²⁷¹. Οι τρεις ενότητες οι οποίες ήταν ίδιες και για τις τρεις κατηγορίες αφορούσαν (α) την έννοια της πολιτικής συμμετοχής, (β) μία συζήτηση για την ιδεολογία και (γ) την πρόσληψη της σχέσης κόμματος – κράτους. Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να γίνουν δυο σχόλια: σε ό,τι αφορά την (α) ενότητα σχετικά με την πολιτική συμμετοχή περιελάμβανε τόσο εν αρχή μία πιο χαλαρή τοποθέτηση επί της έννοιας (βλ. 2.1. για οδηγό συνέντευξης στο focus group), όσο και πιο εστιασμένα θέματα όπως η σχέση του μέλους και του φίλου ενός κόμματος, η μαζική απεύθυνση του ΣΥΡΙΖΑ ως κυβέρνησης ή/και ως κόμματος, κ.α. (βλ. Παράρτημα). Το δεύτερο σημείο που θα πρέπει να σχολιαστεί είναι το γεγονός ότι ο οδηγός συνέντευξης είχε μία συνοχή που ενώ εκ πρώτης όψεως δεν το αντιλαμβάνονταν οι συμμετέχοντες/ουσες, αλλά με την εισαγωγή της πρώτης ερώτησης της (γ) ενότητας για τη σχέση κόμματος – κράτους οι ίδιοι/ες επικαλούντο τα ειρημένα τους κάποια λεπτά πριν.

Κατά τη διάρκεια της συνέντευξης και μετά το πέρας της γινόταν η συμπλήρωση του ημερολογίου. Σε αυτό ο/ η ερευνητής/τρια καταχωρεί τις πρώτες του/της εντυπώσεις για τη συνέντευξη. Συνάμα, γινόταν καταγραφή της εξωλεκτικής επικοινωνίας των ατόμων είτε μεταξύ των είτε και μόνων τους: εξωλεκτικά στοιχεία που παρατηρήθηκαν κατά τη διάρκεια της συνέντευξης, οι συναισθηματικές φορτίσεις, καθώς και πράγματα που είπε πριν και ύστερα από τη συνέντευξη ως σχολιασμό. Στο ημερολόγιο, έγινε καταγραφή του ενδιαμέσου ατόμου που βοήθησε στην επαφή με τους/τις συμμετέχοντες/ουσες καθώς και ο χώρος διεξαγωγής στις συνέντευξης, οποίος ήταν ο ίδιος και για τις είκοσι (20) συναντήσεις, σε μία αίθουσα του Πανεπιστημίου στο κέντρο της Αθήνας. Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να αναφερθεί ότι υπήρξε σχεδιάγραμμα της αίθουσας²⁷² όπου σημειώθηκαν με βάση τις θέσεις τους τα ονόματα των συμμετεχόντων/ουσών, για τη μεγαλύτερη ευκρίνεια κατά τη διάρκεια της απομαγνητοφώνησης. Τέλος, η διαδικασία των συνεντεύξεων έγινε προσπάθεια να γίνει με μία κυκλικότητα ανάμεσα στα τρία είδη οδηγού συνέντευξης βάση της διάκρισης του *M. Duverger* και το τί έκαναν το Σεπτέμβριο του 2015.

271 Βλ. Παράρτημα – Οδηγός Συνέντευξης.

272 Βλ. Παράρτημα – Σχεδιάγραμμα Αίθουσας.

Τα focus groups έγιναν μέσω ηχογραφήσεων και εν συνεχεία απομαγνητοφωνήσεων. Οι συμμετέχοντες/ουσες στην πλειονότητα δεν είχαν άγχος με την ηχογράφηση και σε ένα μικρό βαθμός όσοι και όσες είχαν πολύ σύντομα ξεχνιόντουσαν και άρχιζαν να είναι πιο άνετοι/ες και να συνεπέρνονται από τη συζήτηση. Αναφορικά με τη διάρκεια των focus groups, εν γένι ο μέσος όρος ήταν περί τη μιάμιση ώρα. Ωστόσο, οι πλειονότητα των τεσσάρων focus groups των αποχωρησάντων διήρκησε πάνω από δύο ώρες, καθώς και οι άνδρες στελέχη κόμματος και νεολαίας που ξεπέρασαν τις δυόμιση ώρες. Τέλος, σε ό,τι αφορά δε την απομαγνητοφώνηση αυτή παρατίθεται αντούσια στο παράρτημα της παρούσης εργασίας.

2.6. Ζητήματα δεοντολογίας της έρευνας

Εν γένει οι διαδικασίες των συνεντεύξεων, πολλώ δε μάλλον όταν πρόκειται για έκθεση σε παραπάνω του ενός ατόμου, έχουν μία δεοντολογική διάσταση, καθώς αφορούν διαπροσωπικές αλληλεπιδράσεις και παρέχουν πληροφορίες για καταστάσεις που απασχολούν το άτομο, όπως και για προσωπικά του δεδομένα²⁷³. Συνεπώς, τα υποκείμενα ενημερώθηκαν για τη χρήση των δεδομένων αυτών και διασαφηνίστηκε η δυνατότητά τους να τα αποσύρουν από την έρευνα εάν το επιθυμήσουν, με τη δέσμευση ότι αν πρόκειται να συμβεί κάτι τέτοιο, αυτό να γίνει πριν από την ανάλυση των δεδομένων, την εξαγωγή συμπερασμάτων και τη συγγραφή της μελέτης, έτσι ώστε να μην αποτύχει η ολοκλήρωση της προκείμενης έρευνας. Για το λόγο αυτό τους εξηγήθηκαν τα πιθανά οφέλη της έρευνας, με σκοπό συν τοις άλλοις να γίνει αντιληπτό ότι αξίζει του χρόνου τους²⁷⁴. Επιπροσθέτως, τους δόθηκε η δυνατότητα πρόσβασης στο τελικό κείμενο πριν από την κατάθεσή του, έτσι ώστε να λάβουν εις γνώση τους τα αποτελέσματα της έρευνας²⁷⁵. Για την ομαλή διεξαγωγή της έρευνας και τη διασφάλιση της ερευνητριας κρίθηκε αναγκαίο η συγκατάθεση των υποκειμένων να συμμετάσχουν να μην περιοριστεί σε προφορική συμφωνία, αλλά να επικυρωθεί γραπτώς, λαμβάνοντας υπόψη όλα τα παραπάνω²⁷⁶. Επισημαίνεται ότι πέρα από τα ζητήματα που οφείλει να λάβει υπόψη του ο/η ερευνητής/τρια, όπως είναι οι τυπικοί κανόνες, αλλά και η αποφυγή πρόκλησης οιασδήποτε βλάβης, σωματικής ή ψυχικής, στους/στις συμμετέχοντες/ουσες, ο προσωπικός κώδικας ηθικής του/της ερευνητή/τριας αποτελεί το βασικότερο αποτρεπτικό παράγοντα μη ηθικής συμπεριφοράς²⁷⁷, γι' αυτό το λόγο παραχωρήθηκε γραπτώς κι από πλευράς της ερευνητριας ο σεβασμός στις πληροφορίες.

273 Cohen, L., Manion, L., Morisson, K., 2008. *Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας*. Αθήνα: Μεταίχμιο, σ. 492.

274 «[...] Πρώτα από όλα, αν η μελέτη σας απαιτεί συμμετοχή ανθρώπων, πρέπει να καθορίσετε ότι τα πιθανά οφέλη της έρευνας θα αξίζουν το χρόνο και την προσπάθεια που θα ζητήσετε από τους συμμετέχοντες.»
Babbie, E., 2011. *Εισαγωγή στην κοινωνική έρευνα*, ό.π., σ. 173.

275 Neuman, W.L., 2014. *Social Research Methods. Qualitative and quantitative approaches*. USA: Pearson, p. 151.

276 Βλ. Παράρτημα – Παραχωρητήριο.

277 Cohen, L., Manion, L., Morisson, K., 2008. *Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας*, ό.π., σσ. 414 – 415.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο

Παρουσίαση Αποτελεσμάτων – Συζήτηση

3.1. Μέθοδος ανάλυσης αποτελεσμάτων: Θεματική Ανάλυση

Η ανάλυση των ποιοτικών δεδομένων είναι αναπότρεπτα ερμηνευτική και κάλλιστα μπορεί να ειπωθεί ότι ο/η ερευνητής/τρια βρίσκεται σε αλληλεπίδραση με τα παραγόμενα δεδομένα²⁷⁸. Οι συνεντεύξεις απομαγνητοφωνήθηκαν καταγράφοντας συγχρόνως, όπου ήταν αναγκαίο και δυνατό, στοιχεία που επεξηγούν ή ερμηνεύουν το λόγο των υποκειμένων (δισταγμό, ειρωνεία, έμφαση, βεβαιότητα, παύση, σιωπή κ.λπ.), και άλλα εξωγλωσσικά (μη λεκτικά) στοιχεία, όπως χειρονομίες, εκφράσεις προσώπου κ.α²⁷⁹, καθώς τα μη λεκτικά στοιχεία συχνά αποτελούν τμήμα της απόκρισης και συνεπικουρούν στην ερμηνεία των ειρημένων.

Η επεξεργασία του τελικού απομαγνητοφωνημένου υλικού οδήγησε στην κωδικοποίηση των δεδομένων και στη διαμόρφωση κατηγοριών ανάλυσης, μέσω μίας διαδικασίας συνεχούς αλληλεπίδρασης μεταξύ του υλικού της έρευνας και του θεωρητικού πλαισίου που έχει διαμορφωθεί²⁸⁰. Κι αυτό διότι ιδίως στην ποιοτική έρευνα, οι θεωρητικές παραδοχές είναι υπό συνεχή έλεγχο και διαπραγμάτευση σε όλη τη διάρκεια της συλλογής και ανάλυσης των δεδομένων²⁸¹.

Η διαδικασία ανάλυσης των δεδομένων μέσω της θεματικής ανάλυσης είναι μία μέθοδος που ακριβώς εδράζεται στην ανωτέρω παραδοχή του διαρκούς ελέγχου και διαπραγμάτευσης με τη θεωρία, καθώς οι θεωρητικές παραδοχές της έρευνας δύνανται να αναθεωρηθούν ή να τροποποιηθούν²⁸². Με βάση τα δεδομένα ο/η ερευνητής/τρια βρίσκει κάποια βασικά θέματα ανάλυσης²⁸³, τα οποία εν συνεχεία διαιρούνται σε υποθέματα. Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να διευκρινιστεί ότι τα θέματα, τα οποία κάποιος/α ερευνητής/τρια αναπτύσσει και αναλύει, ποικίλουν· όπερ ότι σε μία έρευνα αναδείχθηκαν κάποια θέματα δε συνεπάγεται ότι αυτή η έρευνα μπορεί να έχει και άλλα θέματα, καθώς εξαρτάται από τον/την ερευνητή/τρια, τις

278 Τα οποία δεδομένα ήδη αποτελούν ερμηνείες μιας κοινωνικής συνάντησης, βλ. Cohen, L., Manion, L., Morisson, K., 2008. *Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας*, ό.π., σ. 476.

279 Kowal, S., O'Connell, D.C., 2004. "The transcription of conversations". In: Flick, U., Kardorff, E., Steinke, I. (eds), *Companion to qualitative research*, (pp. 248-252). London: Sage, pp. 248 – 249. Και βλ. Παράρτημα - Ημερολόγιο.

280 Cohen, L., Manion, L., Morisson, K., 2008. *Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας*, ό.π., σσ. 476 – 482.

281 Babbie, E., 2011. *Εισαγωγή στην κοινωνική έρευνα*, ό.π., σ. 612.

282 Schmidt, C., 2004. *The analysis of semi-structured interviews*. In: Flick, U., Kardorff, E., Steinke, I. (eds), *Companion to qualitative research*, (pp. 253-258). London: Sage, pp. 253 – 258.

283 Attride – Stirling, J., 2001. Thematic networks: an analytic tool for qualitative research. Sage Journals – *Qualitative Research*, vol. 1, pp. 388 – 389, < <https://utsc.utoronto.ca/~kmacd/IDSC10/Readings/text%20analysis/themes.pdf>>.

θεωρητικές παραδοχές και το ερώτημα κάθε φορά²⁸⁴. Ως θέμα νοείται ένας κώδικας ή ένα σύνολο κωδικών, δηλαδή επαναλήψεων, τυπολογιών, αναφορών ή και συστηματικά παραλείψεων²⁸⁵, που έχουν ως αναφορά το ερευνητικό ερώτημα, και δημιουργεί τη βάση για την ανάλυση των δεδομένων. Τα επιμέρους υποθέματα μπορεί να συμπίπτουν μεταξύ των θεμάτων.

Η θεματική ανάλυση, λοιπόν, περιλαμβάνει την αναζήτηση σε ένα σύνολο δεδομένων με σκοπό την εύρεση επαναλαμβανόμενων προτύπων. Τα θέματα, όπως συνέβη και στην παρούσα έρευνα, ξεκίνησαν να πρωτοσηματίζονται ήδη το στάδιο των focus group, τα οποία προφανώς κατά την απομαγνητοφώνηση είτε διευρύνθηκαν, για να αποφευχθεί ο κίνδυνος μίας στερείας παράθεσης λεπτομερειών, είτε και σε κάποιες περιπτώσεις αναθεωρήθηκαν. Σε κάθε περίπτωση η εύρεση θεμάτων και υποθεμάτων ήταν μία διαδικασία που ξεκίνησε σχεδόν μαζί με την έρευνα. Σε αυτό το σημείο, χρήζει μία διευκρίνιση και άγχος της γράφουσας αναφορικά με τη θεωρία και την εύρεση θεμάτων. Ο οδηγός συνέντευξης που δομήθηκε σε θεματικές²⁸⁶ με βάση τη θεωρία εν τέλει δεν καθοδήγησε την εύρεση θεμάτων. Με άλλα λόγια, είναι πολύ λογικό η θεματική ανάλυση να επικαθορισθεί εν τέλει από τα θέματα που θέτει ο/η ερευνητής/τρια προς εξέταση, πράγμα το οποίο με πολύ κόπο και συνεχή συνομιλία τόσο με το υλικό όσο και με τη θεωρία έγινε προσπάθεια να αποφευχθεί. Έγινε προσπάθεια να υπάρξει ισορροπία μεταξύ αυτών που τα δεδομένα αναδεικνύουν και της θεωρίας. Τούτων δοθέντων, έχει καταστή σαφές ότι δεν υπάρχουν σκληροί και γρήγοροι κανόνες, καθώς επίσης ότι είναι δυνατοί διάφοροι συνδυασμοί²⁸⁷.

Αναφορικά με την παρούσα έρευνα η ανάλυση των δεδομένων έγινε σε τρεις γενικές κατηγορίες. Η έρευνα δομήθηκε²⁸⁸ με βάση τη διάκριση του M. Duverger μεταξύ στελεχών, μελών, “sympathisants” και ψηφοφόρων του ΣΥΡΙΖΑ. Εξ’ αρχής, υπήρξε διαφορετικός οδηγός συνέντευξης²⁸⁹, ένας για τα στελέχη και τα μέλη και ένας άλλος για τους “sympathisants” και τους ψηφοφόρους. Αυτή η διάκριση στον οδηγό συνέντευξης έγινε για λόγους καλύτερης καταγραφής των δεδομένων συναρτήσει της αντικειμενικής διαφοράς που υπάρχει μεταξύ τους. Όπως, επίσης για λόγους καλύτερης καταγραφής των δεδομένων υπήρξε σχεδιασμός τα focus groups να δομούνται με βάση το φύλο και την ηλικία²⁹⁰. Θα

284 «[...] Δεν υπάρχει ευρεία συμφωνία για τον ορισμό ενός θέματος, καθώς οι εννοιολογήσεις ενός θέματος ποικίλλουν ευρέως [...]», (μετάφραση συγγραφώς), στο Braun, V. & Clarke, V., 2016. (Mis)conceptualising themes, thematic analysis, and other problems with Fugard and Potts’ (2015) sample-size tool for thematic analysis. *International Journal of Social Research Methodology*, p. 2, <<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13645579.2016.1195588>>.

285 Braun, V., Clarke, V., 2008. Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, pp. 77-101, <<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1191/1478088706qp0630a>>.

286 Βλ. Κεφάλαιο 2ο.

287 Braun, V. and Clarke, V., 2006. Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, vol. 3, issue 2, p. 92, <http://eprints.uwe.ac.uk/11735/2/thematic_analysis_revised>.

288 Βλ. Κεφάλαιο 2ο.

289 βλ. Παράρτημα – Οδηγοί Συνέντευξης.

290 Βλ. 2.2.

πρέπει, λοιπόν να επισημανθεί ότι οι διαφορετικοί οδηγοί συνέντευξης δεν συνεπάγονται εξ' αρχής και διαφορετικού θεματικούς χάρτες: δηλαδή, το γεγονός ότι τα στελέχη και τα μέλη κατέδειξαν και ανέπτυξαν τα ίδια θέματα και τις ίδιες διαστάσεις, δεν έγινε γιατί είχαν κοινό οδηγό συνέντευξης, αλλά λόγω της θέσης τους στο κόμμα και στη Νεολαία σε σχέση με τους "sympathisants" τους ψηφοφόρους. Η δόμηση και η ανάλυση των θεματικών χαρτών έγινε a posteriori και όχι a priori, πράγμα το οποίο φαίνεται κι από το ίδιο το περιεχόμενο των οδηγιών συνέντευξη²⁹¹, καθώς κατ' ουσίαν δεν υπάρχει διαφορά ως προς τα θέματα, αλλά κυρίως ως προς την διατύπωση κάποιων ερωτήσεων. Αναφορικά δε με την τρίτη κατηγορία, η οποία επίσης είχε δικό της οδηγό συνέντευξης²⁹², αυτή αφορά τα focus groups με συμμετέχοντες/ουσες οι οποίοι/ες μετά το 2015 είτε αποχώρησαν όντας μέλη και στελέχη, είτε αποστασιοποιήθηκαν όντας "sympathisants" και ψηφοφόροι.

Τα θέματα που αναπτύχθηκαν σχετίζονται με την πρόσληψη της σχέσης κοινωνίας – κόμματος – κράτους από τους ίδιους τους πολιτικά δρώντες. Είναι πρόδηλο ότι κάθε μία από τις ανωτέρω κατηγορίες προσλαμβάνουν, αναλύουν και βιώνουν με διαφορετικό τρόπο αυτή τη σχέση. Κι αυτό έχει ως αποτέλεσμα να έχουν και διαφορετικές ιεραρχήσεις: ιεραρχήσεις, οι οποίες ακόμη και όταν συμπίπτουν, επί παραδείγματι μεταξύ όλων των συμμετεχόντων/ουσών που είναι μέλη του κόμματος και της Νεολαίας, αναλύονται με διαφορετικό τρόπο ανάλογα το φύλο και την ηλικία. Διαφορετικός, σαφώς είναι και ο τρόπος εκφοράς λόγου²⁹³. Τέλος, θα πρέπει να αναφερθεί ότι οι τίτλοι των θεμάτων και των υποθεμάτων, κυρίως δε οι λέξεις που λειτουργούν συντακτικά ως επιθετικοί προσδιορισμοί, δεν είναι αξιολογικά φορτισμένοι, αλλά η χρήση τους είναι περιγραφικοί. Συχνά, μάλιστα είθισται οι τίτλοι των θεμάτων να είναι ένα "παιχνίδι" λέξεων με αμφισημίες ώστε να χωράνε και διαφορετικές απόψεις σε έναν τίτλο, καθώς έτσι αναδεικνύεται η έννοια του συστήματος, όπως ήδη έχει αναφερθεί. Γι' αυτούς τους λόγους εξηγείται κάθε φορά εντός των άλλων και η επιλογή του εκάστοτε τίτλου.

3.2. Στελέχη και Μέλη του ΣΥΡΙΖΑ και της Νεολαίας ΣΥΡΙΖΑ

Αν και στις πρώτες επεξεργασίες του υλικού υπήρχε η διάθεση τα στελέχη και τα μέλη να μην αναλυθούν από κοινού, εν τέλει παρουσιάζονται, συζητούνται και αναλύονται από κοινού, καθώς τα θέματα που βγαίνουν από τη μελέτη των απομαγνητοφωνήσεων είναι κατ' ουσίαν κοινά, αν όχι ίδια. Η πρώτη αυτή αίσθηση της ξεχωριστής συζήτησης, δημιουργήθηκε κυρίως από τον τρόπο εκφοράς λόγου και από την διαπλοκή πραγματικότητας, «δέοντος» και επιθυμίας²⁹⁴. Συγκεκριμένα, η συζήτηση που διεξήχθη στο focus group των ανδρών στελεχών

291 Βλ. Παράρτημα – Οδηγοί Συνέντευξης.

292 Βλ. Παράρτημα – Οδηγοί Συνέντευξης.

293 Βλ. Παράρτημα – Ημερολόγιο.

294 Βλ. τις παρατηρήσεις στο Παράρτημα – Ημερολόγιο.

της Νεολαίας, η οποία διήρκησε τρεις ώρες, είχε στοιχεία εκφοράς λόγου πολιτικής τοποθέτησης σε εσωκομματική διαδικασία, προκρινόταν αυτό που θα πρέπει να γίνει, δηλαδή το «δέον» σε σχέση με την πραγματικότητα και η επιθυμία μπορούσε να ψηλαφιστεί εντός του «δέοντος». Από την άλλη μεριά η συζήτηση που έγινε στο focus group των γυναικών μελών του κόμματος, η οποία διήρκησε μία ώρα και σαράντα λεπτά, είχε στοιχεία βιοματικού λόγου και αμέσως αποτυπωνόταν η πραγματικότητα. Ο λόγος τους χαρακτηριζόταν από την επιθυμία, η οποία δομείται από τις αρχές και τις αξίες που υπάρχουν στο «δέον». Αυτή η αναφορά σε αυτά τα δύο focus groups θέλει να δείξει αυτή τη διαφορετική διαπλοκή, η οποία χαρακτηρίζει και τα υπόλοιπα έξι focus groups στον έναν ή στον άλλο βαθμό. Σε κάθε περίπτωση, καθώς η εργασία δε μελετάει ούτε την έμφυλη και διαγενεακή διάσταση, αλλά τις παίρνει a priori ως δεδομένες²⁹⁵, ούτε κάνει ανάλυση λόγου, σε έναν επόμενο χρόνο αυτές οι διαφορές εξέπεσαν και αναδείχθηκαν τα κοινά κεντρικά θέματα που ανέπτυξαν οι συμμετέχοντες/ουσες.

Τα θέματα που αναδείχθηκαν από τις συζητήσεις αφορούν σε μεγάλο βαθμό το κόμμα, κυρίως υπό το πρίσμα της όσο το δυνατόν δημοκρατικότερης λειτουργίας και οργάνωσης. Γι' αυτούς τους λόγους το ένα θέμα που αναδείχθηκε είναι «*Το δημοκρατικό κόμμα*», το οποίο σχετίζεται και την κοινωνία, η οποία υπό τον τίτλο «*Η κοινωνική κίνηση*», είναι το δεύτερο θέμα. Καθώς, όπως φαίνεται και από τις ίδιες τις συζητήσεις κόμμα και κοινωνία διαπλέκονται μέσα στην αυτοτέλειά τους²⁹⁶, αυτό έπρεπε να αποτυπωθεί και στον θεματικό χάρτη, ο οποίος δείχνει ότι αυτά τα δύο θέματα που αφορούν το κόμμα και την κοινωνία έχουν κοινά δύο υποθέματα. Την ίδια στιγμή αναδεικνύεται και η σχέση έντασης που υπάρχει μεταξύ κόμματος και κυβέρνησης. Υπό τον τίτλο «*Μα! άλλο η κυβέρνηση*», δηλώνεται η επάλληλη τοποθέτηση διάκρισης μεταξύ κόμματος και κυβέρνησης, τόσο ως επί της αρχής τοποθέτηση, όσο και ως πραγματικότητα. Το ενδιαφέρον είναι ότι το ζήτημα της κυβέρνησης διαπλέκεται επίσης και με την κοινωνία αλλά, όπως είναι φυσικό και με το κράτος. Όπως φαίνεται και από το θεματικό χάρτη (βλ. Πίνακας 3.1.) τα υποθέματα που αναπτύσσονται γύρω από το θέμα «*Μα! άλλο η κυβέρνηση*», είναι όλα τους και υποθέματα σε κάποιο από τα άλλα τρία θέματα. Αναφορικά δε με το κράτος, είναι ένα θέμα αμηχανίας αλλά υπαρκτό κυρίως υπό το πρίσμα των μηχανισμών, οι οποίοι δημιουργούν αντίρροπη κίνηση ενάντια στις πολιτικές της κυβέρνησης βάσει των ειρημένων. Αυτός είναι και ο λόγος όπου ο τίτλος είναι «*Το κράτος μας πολεμάει*».

295 Βλ. 2.2.

296 Μπαλάς, Α., 2016. *Παράμετροι και γνώμονες*, ό.π., σ. 59.

Πίνακας 3.1: Θεματικό Χάρτης Στελεχών και Μελών ΣΥΡΙΖΑ & Νεολαίας ΣΥΡΙΖΑ



«Το δημοκρατικό κόμμα» είναι ένα ζήτημα το οποίο με τον έναν ή τον άλλο βαθμό ανεδείχθη τόσο ως έλλειψη, όσο και ως ζητούμενο. Αυτός ο τίτλος προσπαθεί να φωτίσει τους προβληματισμούς για το κόμμα τόσο ως λειτουργία στο εσωτερικό του όσο και ως προς την εμπλοκή με την κοινωνία. Τα υποθέματα, τα οποία εμπεριέχονται, σχετίζονται με την σχέση του κόμματος με την κοινωνία «Το άνοιγμα στην κοινωνία (;)», με τη δομή και την λειτουργία του κόμματος ως συλλογικού διανοούμενου «Πλουραλισμός ... όχι μηχανισμός», «Τα "διαστελλόμενα" όρια» και «Κάπου είναι το οραματικό (;)» και τη σχέση του με την κυβέρνηση και εξ' αντανακλάσεως με το κράτος «Το κόμμα μικρό σε σχέση με ...» και «Το πρόγραμμα χρειάζεται δυο».

Το υποθέμα που σχετίζεται με την κοινωνία έχει ως τίτλο «Το άνοιγμα στην κοινωνία (;)», και αναφέρεται σε αυτό που πρέπει να γίνει και δεν γίνεται, τουλάχιστον στο βαθμό που θα έπρεπε, γι' αυτό και το ερωτηματικό εντός παρενθέσεως. Δηλαδή το πώς ο ΣΥΡΙΖΑ ως κόμμα κυρίως, καθώς και η Νεολαία, θα πρέπει να έχει παρέμβαση εντός της κοινωνίας.

[...] να ανοίξει να ανοίξει κι αυτό που είπα και προηγουμένως πρέπει να είμαστε μπερδεμένοι με την κοινωνία [...]

(focus group στελεχών)²⁹⁷

[...] μία κατάσταση όπου υπάρχει μία:: αμοιβαία ε:: αυτό:: αμοιβαία περιχαράκωση δηλαδή και ο κόσμος του συριζα κολώνει να πάει να πάρει μέρος σε κάποια κινήματα και τα κινήματα (.) πολλές φορές δεν θέλει να τον κόσμο του συριζα παρόλα αυτά όμως υπάρχουν και ζητήματα όπου και υπάρχουν ακόμη πολύ καλές σχέσεις με τα κινήματα μεταξύ των κινήματων και του συριζα [...]

(focus group μελών)

[...]κόμμα και τη νεολαία μας προς το πώς οργανώνονται νέος κόσμος και εντάξει όπως εγώ το έχω βιώσει είναι ότι μέσα στα πανεπιστήμια δεν έχουμε βρει ακόμα τον τρόπο και τη μεθοδολογία να μπορέσουμε να αγγίξουμε κόσμο ο οποίος δεν έχει ασχοληθεί με την πολιτική [...]

(focus group μελών)

Ταυτόχρονα σε αυτό το υποθέμα εμπεριέχεται το ζήτημα της δομής του κόμματος, πώς δηλαδή και με ποιες διαδικασίες το κόμμα μπορεί να ανοιχτεί στην κοινωνία. Εδώ τίθενται τόσο οι απόψεις περί των ήδη υπαρχουσών δομών, όπως τα τμήματα, όσο και οι συζητήσεις περί αλλαγής της δομής με σκοπό την διεύρυνση της απεύθυνσης στην κοινωνία. Αναφορικά με τις υπάρχουσες δομές, η αναφορά γίνεται ως δομές που έχουν ατονίσει και πρέπει να ενεργοποιηθούν εκ νέου, ενώ για την ψηλάφηση μίας νέας πιο διευρυμένης μορφής η τοποθέτηση είχε αρνητικές συνδηλώσεις.

[...]για τους φίλους του κόμματος όταν υπάρχουν θεματικές συζητήσεις τμήματα ας πούμε και τέτοια σίγουρα πρέπει να συνομιλούμε κι με ένα ιδιαίτερο κύκλο και μάλιστα αυτά τα σχήματα είναι και τα μόνο που κρατάνε αυτή τη στιγμή:: [...] αλλά:: σε μία συζήτηση τον ενδιαφέρει πάρα πολύ να είναι και είναι:: και μπορεί να βάλει και πλάτη πολλές φορές και να:: και τα:: και τα ίδια και πολλές φορές τα:: πολλά τμήματα του κόμματος έχουν ανοίξει τις πόρτες τους για μη μέλη [...]

(focus group μελών)

[...] αυτό με τους ομόκεντρους κύκλους που εκεί μπαίνει και ο κοινωνικός συριζα και ανάλογα και στη σχέση δηλαδή τώρα και με την ερώτησή σου αυτός ο κοινωνικός συριζα ίσως αποφασίζει σε κάποια και ίσως εκεί θέλουν να το κατευθύνουν ίσως στην εκλογή προέδρου όπως έκανε ο γιωργάκης να ψηφίζει και ο κοινωνικός ο συριζα στα δημαρχεία (:) δεν ξέρω [...]

(focus group μελών)

Επίσης, στο πως μπορεί να υπάρξει μία διαπλοκή του κόσμου του ΣΥΡΙΖΑ με την κοινωνία περιλαμβάνεται και η έννοια τόσο των σχημάτων στους κοινωνικούς χώρους, όσο και η έννοια πολιτικών – πολιτιστικών χώρων που θα πρέπει ο κόσμος του ΣΥΡΙΖΑ να εμπλέκεται, όπως πολιτιστικά στέκια, καθώς σήμερα αυτό δε συμβαίνει. Ένα ακόμη, σημείο ωστόσο που θα πρέπει να τεθεί είναι ο τρόπος και ο λόγος απεύθυνσης στην κοινωνία με σκοπό να ξαναβρεθεί αυτή σχέση μεταξύ κόμματος ΣΥΡΙΖΑ και κοινωνίας. Τέλος, αυτό το υποθέμα

²⁹⁷ Για λόγους data anonymization δεν θα αναφέρεται ούτε το φύλο ούτε το αν πρόκειται για κόμμα ή νεολαία.

περιλαμβάνει τη βούληση της όσμωσης της κοινωνίας με τον ΣΥΡΙΖΑ, τόσο για την πολιτικοποίηση της κοινωνίας όσο και για την διεύρυνση οριζόντων του ίδιου του κόμματος.

[...] ότι η εδα δεκαετία του 50 ας πούμε και όσο έμεινε μετά ας πούμε δεν υπήρχε φορέας αθλητικός σύλλογος ε:: εμπορικός σύλλογος ας πούμε και τα λοιπά οποιαδήποτε συλλογική δομή ό,τι θες πες το συλλογικότητα που υπήρχε και ανέπνεε στη (σε μία συγκεκριμένη περιοχή) να μην έχει μέσα εαδίτες από αυτό το πράγμα έχουμε περάσει στο απόλυτο ζήροου έτσι στο πολύ το ζήροου [...]

(focus group στελεχών)

[...] όχι φοβικότητα ίντερνετ φέισμπουκ όλα αυτά είναι εργαλεία πολιτικής απεύθυνσης [...]

(focus group στελεχών)

[...] κόμμα των εργατών αλλά να:: όντως τα κείμενα να είναι γραμμένα λες και απευθύνεσαι σε επιστήμονες ένα απλό παράδειγμα χοντροκομμένο [...] (οι δικές σου ιδέες ως Αριστερά) το πρότερο αριστερό κοινό δεν τις έχει αποδεχθεί δεν τις αποδέχεται δεν τις αναγνωρίζει αυτό είναι αλήθεια αυτό δεν σημαίνει ότι αυτό είναι απαραίτητα κακό δηλαδή αυτή η αλληλομόλυνση εν τέλει ε:: έχει ένα νόημα γιατί πολλές φορές σε βοηθάει και αρχίζεις να ψάχνεις πράγματα και σε βοηθάει πάνω από όλα να καταλάβεις ποιες είναι οι πραγματικές μάχες που πρέπει να δώσουμε στην κοινωνία και ποιο είναι το πραγματικό επίπεδο συνειδητότητας [...]

(focus group στελεχών)

Με άλλα λόγια αυτό το υποθέμα καταδεικνύει τόσο τις ιδεολογικές αναφορές του κόμματος και της Νεολαίας, όσο και την σημερινή συνθήκη. Η διαπλοκή με την κοινωνία χαρακτήρισε το ΣΥΡΙΖΑ ήδη από τη δημιουργία του²⁹⁸, ενώ κατά την περίοδο του αντιμνημονιακού αγώνα και δη την περίοδο των πλατειών ο ΣΥΡΙΖΑ λειτούργησε ως κόμμα, υπό το πρίσμα του ιμάντα μεταβίβασης αιτημάτων από το κοινωνικό²⁹⁹ προς το κράτος, και δια μέσου του αιτήματος για κυβέρνηση της Αριστεράς. Πάρα ταύτα, μετά την υπογραφή του τρίτου μνημονίου η σχέση του ΣΥΡΙΖΑ με τα κινήματα αφυδατώθηκε³⁰⁰, για λόγους που θα συζητηθούν παρακάτω. Το ενδιαφέρον είναι ότι ναι μεν υπάρχει η βούληση και ως επιθυμία και ως αρχή η διαπλοκή με το κοινωνικό, αλλά γίνεται παραδοχή αυτής της αδυναμίας και για λόγους που αφορούν μία φοβικότητα του κόσμου του ΣΥΡΙΖΑ. Οι δε υπάρχουσες δομές όσμωσης κομματιών της κοινωνίας με το ΣΥΡΙΖΑ, όπως επί παραδείγματι τα Τμήματα³⁰¹ κυρίως στο κόμμα, είναι σε μία κατάσταση ημιαδράνειας. Το ζήτημα της δημοκρατίας με βάση τα ειρημένα έγκειται στο γεγονός ότι μέσω της όσμωσης, η οποία γίνεται ανοιχτά και δημοκρατικά, το κόμμα εμπλουτίζει τις θέσεις του και κομμάτια πολιτικοποιούνται. Τίθεται όμως και το ζήτημα ότι αυτή η απουσία της σχέσης, όπως ειπώθηκε σε πολλές συζητήσεις, θέτει ζήτημα και για την ίδια τη δομή. Πέραν των ανενεργών υπαρχουσών δομών, που θέτει

298 Βλ. 1.2.3.

299 Βλ. 1.1.1. για το κόμμα, και δη τη σημείωση του G. Sartori, «Το κόμμα βρίσκεται σε αλληλεπίδραση με την κοινωνία, η οποία όταν βρίσκεται σε περιόδους πολιτικοποίησης, το κόμμα γίνεται φορέας μεταφοράς των αιτημάτων της κοινωνίας προς το πολιτικό σύστημα.».

300 Βλ. 1.3.

301 Για τη δομή του ΣΥΡΙΖΑ, βλ. 1.4.

ζητήματα δημοκρατίας όταν οι δομές δε λειτουργούν, ψηλαφίζονται και νέες μορφές επικοινωνίας με τον κόσμο, όπως επάλληλοι κύκλοι, οι οποίοι όμως μπορεί να ενέχουν στοιχεία άμβλυνσης των κομματικών διαδικασιών³⁰². Τέλος, το στοιχείο του τρόπου επικοινωνίας με τον κόσμο μέσω και των νέων μέσων, ως εν αρχή αίτημα μη φοβικότητας προς τις νέες τεχνολογίες, είναι γνωστό από τη βιβλιογραφία ότι δημιουργεί ανάγκες για ειδικού της επικοινωνίας εντός των κομμάτων³⁰³.

Το υποθέμα με τίτλο «Πλουραλισμός ... όχι μηχανισμός», αναφέρεται κατ' ουσίαν στη λειτουργία τάσεων. Η πολυφωνία και ο πλουραλισμός ιδεών και απόψεων είναι κάτι θεμιτό, και ένα από τα στοιχεία δημοκρατίας στο κόμμα. Η διαδικασία σύνθεσης αντιθέσεων όπως φάνηκε μέσα από τις συνεντεύξεις είναι μία διαδικασία αρωγός για τις θέσεις και τις επεξεργασίες του κόμματος. Πάρα ταύτα τίθενται ζητήματα ως προς τη λειτουργία τους ως μηχανισμοί εσωκομματικής νομής της εξουσίας³⁰⁴, η οποία για τα στελέχη και τα μέλη του κόμματος είναι κάτι το οποίο πρέπει να αποφεύγει ένα κόμμα για τη δε Νεολαία είναι ό,τι χειρότερο μπορεί να συμβεί σε μία οργάνωση³⁰⁵. Σε αυτό το σημείο υπάρχει κάτι πολύ ενδιαφέρον, ως προς τη λειτουργία των τάσεων σήμερα, όπου μολονότι είναι θεσμοθετημένες, πλέον έχουν ενιαίο ψηφοδέλτιο χωρίς λίστες. Πάρα ταύτα είναι εύλογο οι εσωκομματικοί μηχανισμοί να συνεχίζουν να υφίστανται. Ένα ακόμη σημείο, ίσως και το πιο σημαντικό για τη λειτουργία τάσεων, είναι ότι υπάρχει μία σχηματοποίηση όπου επειδή υπάρχουν τάσεις το κόμμα δεν είναι ενός ανδρός αρχή, και ότι εάν σταματήσει η θεσμική τους κατοχύρωση, πράγμα το οποίο δε θέλουν, υπάρχει ο κίνδυνος το κόμμα να είναι ουσιαστικά ο κύκλος του προέδρου. Ουσιαστικά, τα μέλη σχετίζονται με το κόμμα μέσω των τάσεων και της λειτουργίας τους, συνεπώς με τυχόν κατάργησή τους τα μέλη³⁰⁶, αλλά και τα στελέχη, δε θα έχουν χώρο πολιτικής έκφρασης, καθώς οι εσωκομματικές διαδικασίες είναι ήδη ισχνές όπως θα αναλυθεί και στο υποθέμα «Τα “διαστελλόμενα” όρια».

[...] τάσεις (.) νομίζω ότι οι τάσεις καλό είναι να υπάρχουν ε::: (...) δυνατότητα και δικαιωμάτων των μελών να οργανώνονται σε μία::: να οργανώνονται ((:)) να φτιάχνουν ας πούμε μία πλατφόρμα πραγμάτων προτάσεων ιδεών να ομογενοποιηθεί [...]

(focus group στελεχών)

302 Βλ. 1.1.2.1.

303 Panebianco, A., 1988. *Political Parties*, ό.π., pp. 220, 224, 232, 234 – 235 και βλ. 1.1.2.1.

304 Βερναρδάκης, Χρ., 2011. *Πολιτικά κόμματα, εκλογές και κομματικό σύστημα*, ό.π., σ. 279 και βλ. 1.2.2.

305 Η Νεολαία λόγω της έντονης τασικής διαμάχης για περίπου τρία χρόνια συνεχόμενα, έχει μία πολύ αρνητική εμπειρία και για κάποιους αυτός είναι και ο λόγος όπου σήμερα το καταστατικό της Νεολαίας δεν προβλέπει την ύπαρξη τάσεων, βλ. 1.3. Ωστόσο, αυτή η τοποθέτηση για τη μη θεσμοθετημένη ύπαρξη τάσεων είναι μόνο για την Νεολαία, ενώ στο κόμμα θεωρούν ότι πρέπει να υπάρχουν.

306 Το μέλος νιώθει μέλος όταν συμμετέχει σε πολιτικές διαδικασίες, όταν αυτές βρίσκονται σε απίσχναση, οι τασικές έστω διαδικασίες συνιστούν χώρο πολιτικοποίησης, αν και αυτές καταργηθούν κατ' ουσίαν το κόμμα θα έχει μέλη χωρίς την ουσία του μέλους, βλ. 1.1.2.1.

[...] γιατί ακούγεται ότι:: θα μπει στο καταστατικό δηλαδή υπάρχουν τέτοιες κινήσεις για να καταργηθούν οι τάσεις και εγώ επίσης διαφωνώ δηλαδή το ότι τάσεις (πρέπει να υπάρχουν αλλά) γίνανε έτσι όπως γίνανε γιατί έχουν γίνει μηχανισμοί [...]
(focus group μελών)

[...] στην περίπτωση δε του συριζα το κέντρο ήταν οι τάσεις (...) αλλά επειδή ήταν κόμμα των τάσεων δεν ήταν κόμμα του προέδρου [...]
(focus group μελών)

[...] πρέπει να υπάρχουν τάσεις (...) στο συριζα είναι αναγκαίο οι τάσεις να λειτουργούν ανοιχτά να μην είναι να μην υποκαθιστούν την λειτουργία του κόμματος (...) (το ψηφοδέλτιο) ενιαίο ήταν και το ψηφίσαμε έναν ενιαίο αλλά:: τα χαρτάκια που κυκλοφορούσανε:: [...]
(focus group στελεχών)

«Τα “διαστελλόμενα” όρια» είναι ένα υποθέμα που περιλαμβάνει τις μεταβολές του κόμματος· μεταβολές που σχετίζονται με τα όρια του κόμματος ως δομής και οι οποίες βρίσκονται εν εξελίξει. Υπενθυμίζεται σε αυτό το σημείο ότι οι τίτλοι είναι περιγραφικοί και όχι αξιολογικοί. Τα όρια του κόμματος, ως αυτά που το περιγράφουν δηλαδή ως δομή, αλλάζουν λόγω των εξελίξεων των τελευταίων τουλάχιστον τριών χρόνων όχι μόνο λόγω εσωκομματικών αλλαγών³⁰⁷ αλλά και σε σχέση πάντα με τις μεταβολές που επισυμβαίνουν στο κοινωνικό πεδίο³⁰⁸. Την ίδια στιγμή η λέξη “διαστελλόμενα” επιλέχθηκε για να δείξει και τις υπάρχουσες διαδικασίες του κόμματος, οι οποίες χαρακτηρίζονται από μία ευρύτητα· εν πάσει περιπτώσει αυτό που μπορεί να ειπωθεί ως χαλαρή τινί τρόπο δομή. Εντός αυτού του υποθέματος εντάσσονται, τέλος, και οι τοποθετήσεις υπέρ της ύπαρξης κάποιων ορίων.

Για όλους/ες τους/τις συμμετέχοντες/ουσες το κόμμα θα πρέπει να ανοίξει με σκοπό την εμπλοκή κομματιών της κοινωνίας στο πολιτικό σχέδιο του ΣΥΡΙΖΑ. Σε αυτό, αρωγός είναι ήδη ένα καταστατικό που λόγω της παράδοσης³⁰⁹ του ΣΥΡΙΖΑ εμπεριέχει διαδικασίες και δομές³¹⁰ εμπλοκής μη μελών του κόμματος. Η εμπλοκή νέου κόσμου στο κόμμα θεωρείται λογικό ότι θα μεταβάλει και τη δομή του, εντός μίας διαδικασίας μετασχηματισμού. Το ζήτημα είναι τα χαρακτηριστικά του νέου αυτού κόσμου, καθώς τα χαρακτηριστικά σχετίζονται με τη μεθοδολογία της απεύθυνσης.

[...] καταστατικό εξάλλου είναι έτσι που διευκολύνει τη λειτουργίες παραδείγματος χάριν όταν κάνει απολογισμό πρέπει να το κάνει ανοιχτά με παρουσία φίλων και μη οργανωμένων δηλαδή έχει τέτοιες πρόνοιες (...) χρειάζεσαι ένα ανοιχτό κόμμα που αλλάζει και τις δομές [...]
(focus group στελεχών)

[...] εγώ θεωρώ ότι επηρεάζει την αποτελεσματικότητά τα ποιοτικά χαρακτηριστικά του κόμματος η αύξηση των μελών του με το σκεπτικό ότι αυτό που δεδομένου αυτού που είπα ότι είναι ζωντανός οργανισμός και στρέφεται πάντα στο να μετασχηματίζει

307 Κυβέρνηση, διάσπαση κ.α., βλ. 1.3.

308 Βλ. 1.1.

309 Βλ. 1.2.

310 Για δομή ΣΥΡΙΖΑ βλ. 1.4.

και να αλληλεπιδρά με τα άτομα (...) έτσι ώστε να μετασχηματίζεται από τα κάτω προς τα πάνω και το ίδιο τρόπο συνεχώς [...]

(focus group μελών)

[...] λες ρε παιδιά διαβάστε και κάνα καταστατικό ας πούμε δηλαδή θέλω να πω με άλλα λόγια η μαζικοποίηση και η απεύθυνση πρέπει να υπόκειται και σε κάποιους όρους ποιότητας το να ανοίξεις το κόμμα όπως ακούω πολλούς να λένε άνοιξε το κόμμα εντάξει στο κόμμα δεν είναι κλειστό [...]

(focus group στελεχών)

Την ίδια στιγμή παρατηρείται μία αίσθηση ότι σε τελική ανάλυση το καταστατικό καμία σημασία δεν έχει. Αυτή η αίσθηση παράλληλα με την απίσχνανση διαδικασιών, δημιουργεί θέματα ως προς τη δημοκρατική λειτουργία του κόμματος. Ουσιαστικά περιγράφει ένα κόμμα αφυδατωμένο με στοιχεία «κόμματος καρτέλ»³¹¹. Η μη ύπαρξη θητειών στα επαγγελματικά και έμμισθα στελέχη του κόμματος ενισχύει τη γραφειοκρατία και σταδιακά προς χάριν της αποτελεσματικότητας³¹² παρακάμπτονται και οι όποιες διαδικασίες. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το γεγονός ότι η ΚΕ από τη στιγμή εκλογής της το 2016 έχει συνεδριάσει τέσσερις φορές³¹³, ενώ το κόμμα αρκείται σε οργάνωση εκδηλώσεων με κυβερνητικά στελέχη.

[...] δεν παίζει το καταστατικό μεγάλη σημασία σε ένα κόμμα [...]

(focus group στελεχών)

[...] η προοπτική της εξουσίας και η παρέμβαση στην κεντρική πολιτική σκηνή ε:: για να πετύχεις αποτελεσματικότητα πρέπει να παρακάμψεις ας πούμε κάποια:: ζητήματα που (...) να έχουν να κάνουν αυτό που λέμε δημοκρατία και:: οριζόντια συμμετοχή [...]

(focus group μελών)

[...] πόσες φορές και λοιπά και λοιπά να υπάρχει rotation (...) όχι ως κάτι άλλο όχι ως ένα σκαλοπάτι για να:: ε:: να ιεραρχηθείς ας πούμε ή να:: γίνεις παράγοντας [...]

(focus group στελεχών)

[...] δεν ξέρω κατά πόσο το:: το ίδιο το κόμμα ενδιαφέρεται να κάνει κάτι άλλο (...) πέρα από το (...) να οργανώσουμε μία συζήτηση να μας πει ο (όνομα) τα δικά του να μας πει ο τάδε υπουργός τα δικά του [...]

(focus group μελών)

311 Βλ. 1.1.2.1.

312 Ακολουθείται μία μεθοδολογία αντίθετη από την πρόσληψη της αποτελεσματικότητας όπου «[...] όλες οι κινήσεις πρέπει να είναι μέρος μιας στρατηγικής που στοχεύει στη θετική αλλαγή του συσχετισμού δύναμης υπέρ των λαϊκών τάξεων και στην αντίστοιχη διεύρυνση της λογικής της συνεργασίας, της δημοκρατίας και των κοινωνικών αναγκών.», στο Καρίτζης, Α., 2014. *Λογική και μέθοδος μίας αριστερής κυβέρνησης*, ό.π., σ. 56. Κι αυτό διότι αυτή η μεθοδολογία της αποτελεσματικότητας συνεπάγεται δημοκρατία άρα διαδικασίες.

313 «Αλλά τί γίνεται με το ΣΥΡΙΖΑ, ο οποίος δε διαθέτει εκλογικά φέουδα, αλλά λειτουργεί μέσω βουλευόμενων οργάνων που δεσμεύονται από αρχές και κριτήρια; Η απάντηση είναι προφανής: Να αποδυναμωθούν τα όργανα μέχρι εξαφανίσεως και να αντικατασταθούν από συνευρέσεις ατόμων που απλώς κατανέμουν περιοχές πολιτικής επιρροής. [...]», στο Μπαλτάς, Α., “Μεσολαβητής ισχύος (11/5/2014)”, στο του ίδιου, 2016. *Παράμετροι και γνώμονες εξ' αριστερών*, ό.π., σ. 88.

[...] η κεντρική επιτροπή δηλαδή έχει συνεδριάσει από τα 16 έως τώρα 4 φορές έχει γίνει κεντρική επιτροπή (:) αν δεν κάνω λάθος και με δύο-τρία θέματα μαζί δηλαδή δεν γίνεται και συζήτηση επί της ουσίας [...]

(focus group στελεχών)

Πολλά από τα στοιχεία της δομής και των διαδικασιών του κόμματος καταδεικνύονται από τους/τις ίδιους/ες τους/τις συμμετέχοντες/ουσες ως προβληματικά, και μάλιστα στοιχεία που προϋπήρχαν στο ΣΥΡΙΖΑ, με χαρακτηριστικό παράδειγμα τον τρόπο εκλογής του προέδρου από το σώμα των συνέδρων αντί από την ΚΕ. Αρνητική είναι επίσης και η κουλτούρα που καλλιεργείται αναφορικά με τα έμμισθα στελέχη και την κομματική γραφειοκρατία, κυρίως δε με την έννοια του κομματικού παράγοντα. Το μονοπρόσωπο όργανο, η διαιώνιση της γραφειοκρατίας, η συνέχιση της μη καταβολής συνδρομών και η συζήτηση ενός κόμματος «κρεμμυδιού», μαζί με το γεγονός ότι δεν έχει γίνει καταστατικό συνέδριο, περιγράφουν ένα «κόμμα καρτέλ» με ποιοτικά χαρακτηριστικά διαφορετικά ενός εσωκομματικού καρτέλ εξουσίας των τάσεων³¹⁴. Όλα αυτά περιγράφονται ως αρνητικά και ως φόβοι που σε κάποια σημεία γίνονται πραγματικότητα. Το μοναδικό σημείο που και σήμερα το υπερασπίζονται, μολονότι μπορεί να αναγνωστεί ως μία κουλτούρα που προκρίνει μία πιο χαλαρή σχέση του μέλους με το κόμμα, είναι το ζήτημα των διαγραφών, όπου εκεί όλοι και όλες είναι πολύ επιφυλακτικοί/ες ως προς τη χρήση της διαγραφής, κατά κύριο λόγο εξ' αιτίας της χρήσης των διαγραφών από τα ορθόδοξα κομμουνιστικά κόμματα για εσωκομματικούς λόγους.

[...] γιατί να υπάρχει αυτόνομο όργανο του προέδρου ας πούμε δεν υπάρχει σε άλλο κόμμα της αριστεράς [...]

(focus group μελών)

[...] έμμισθα στελέχη είναι προβληματικό το να έχεις ανθρώπους που είναι μόνο έμμισθα στελέχη σε όλη τη διάρκεια της ζωής τους είναι προβληματικό στο να θεωρείται ας πούμε προσόν για το βιογραφικό για την πολιτική καριέρα κάποιου να είναι έμμισθο στέλεχος είναι προβληματικό:: [...]

(focus group στελεχών)

[...] είναι πονεμένο θέμα έτσι γιατί είναι και το που είναι ένα κόμμα το οποίο κάτι συζητιέται και πάνε να μας το φέρουνε το κρεμμύδι (...) δηλαδή βάζεις θέματα καταστατικού συνεδρίου τώρα το οποίο δεν έχει γίνει ποτέ τώρα έτσι [...]

(focus group μελών)

[...] δεν είναι εργαλεία για ένα κόμμα η διαγραφή [...]

(focus group στελεχών)

Ωστόσο, «Κάπου είναι το οραματικό (:), το οποίο υπονοεί τόσο την ιδεολογική τοποθέτηση που πρέπει να έχει το κόμμα, όσο και τη δουλειά που πρέπει να κάνει το κόμμα χαράσσοντας στρατηγική ξέχωρα κάποιες φορές από την κυβερνητική πολιτική. Σε αυτό το σημείο ετέθη και πιο εμφανώς το ζήτημα της αυτονομίας του κόμματος σε σχέση με την

314 Για το πως λειτούργησαν οι τάσεις στον ΣΥΝ και μετέπειτα στον ΣΥΡΙΖΑ βλ. 1.2.2. και 1.2.3.

κυβέρνηση, τόσο πραγματολογικά καθώς θεωρείται ότι το κόμμα κάποιες φορές αποστασιοποιείται από τις νεοφιλελεύθερες πολιτικές της κυβέρνησης, όσο και αξιακά καθώς το κόμμα θα πρέπει να δρα μετασχηματιστικά εντός της κοινωνίας «για το σοσιαλισμός του 21ου αιώνα», όπως επικαλέστηκαν κάποιοι/ες την ιδεολογική κατευθυντήρια του καταστατικού. Το ερωτηματικό εντός παρενθέσεως τίθεται καθώς και οι ίδιοι/ες θεωρούν ότι αυτό συμβαίνει σε ένα πολύ μικρό επίπεδο, το οποίο σχετίζεται με τα ανωτέρω υποθέματα τόσο της φοβικότητας εμπλοκής με το κοινωνικό όσο και με την απίσχναση των εσωκομματικών διαδικασιών.

[...] αυτονομία της κυβέρνησης από το κόμμα έτσι ωραία την κυβέρνηση τη στελεχώνουν πολιτικά στελέχη επίσης δεδομένων των συνθηκών και πρέπει να είναι πιο μπροστά από την κυβέρνηση στο πολιτικό του σχέδιο και σε αυτά που βγαίνει και συζητάει [...]

(focus group στελέχη)

[...] το κόμμα πρέπει να οραματίζεται μία άλλη κοινωνία έχει δικαίωμα να βάζει πιο ψηλά τον πήχη να κάνει κι άλλες κουβέντες ιδεολογικού χαρακτήρα [...]

(focus group μέλη)

[...] ιδεολογικά ο συριζα και βάσει καταστατικού και θέσεων και συνεδριακών αποφάσεων είναι ένα κόμμα της αριστεράς ε:: το οποίο ε:: το παλεύει για δημοκρατία ισότητα αλληλεγγύη και κοινωνικό μετασχηματισμό και έχει ως στόχο το σοσιαλισμό του 21ου αιώνα [...]

(focus group στελέχη)

Η σχέση του κόμματος με την κυβέρνηση και εξ' αντανακλάσεως με το κράτος περιγράφονται από τα υποθέματα που σχετίζονται με το μέγεθος του κόμματος και με το πρόγραμμα. «Το κόμμα μικρό σε σχέση με ...» θέτει πολλά ζητήματα, που σχετίζονται τόσο με την κοινωνική απεύθυνση, όσο όμως και με τη στελέχωση της κυβέρνησης και του κράτους. Το γεγονός ότι ο ΣΥΡΙΖΑ έχει περί τα 30.000 μέλη θεωρείται για κάποιους μία συνθήκη που αντιστοιχεί σε ένα μικρό κόμμα ιδεολογικά καθαρού, κάτι που δεν απαντάει στις σημερινές συνθήκες ενός κόμματος που βρίσκεται στην κυβέρνηση. Επίσης, τίθεται ζήτημα για την παρέμβαση στους μαζικούς φορείς, το οποίο όμως σχετίζεται όπως ήδη αναφέρθηκε με την μη εμπλοκή του κόσμου στο ΣΥΡΙΖΑ με την κοινωνική κίνηση, τουλάχιστον όχι όπως παλαιότερα³¹⁵. Ενδιαφέρον δε είναι ότι το μέγεθος του κόμματος τίθεται εντός του ευρύτερου πλαισίου κρίσης του κομματικού φαινομένου. Ωστόσο, δεν παραλείπεται η παραδοχή ότι πάντα ο ΣΥΝ/ΣΥΡΙΖΑ ήταν ένα μικρό κόμμα, που όμως με την απότομη εκλογική άνοδο αυτό γίνεται ακόμη πιο έντονο. Αυτή η απότομη εκλογική άνοδος περιλαμβάνει και ψηφοφόρους, οι οποίοι αποτελούν και την πλειονότητα, οι οποίοι δεν ψήφισαν ΣΥΡΙΖΑ για ιδεολογικούς λόγους, όπερ δεν τίθεται και θέμα ένταξής τους. Παρατηρείται, δηλαδή μία διεύρυνση του εκλογικού ακροατηρίου του ΣΥΡΙΖΑ, που είναι κομμάτι της εξήγησης αυτής

της αναντιστοιχίας, κατά τους/τις συμμετέχοντες/ουσες. Τέλος, ο ΣΥΡΙΖΑ πλέον έχει αυξημένες ανάγκες, καθώς πολύ μεγάλο μέρος του κομματικού μηχανισμού έχει στελεχώσει θέσεις στην κυβέρνηση και δευτερευόντως στο κράτος, με αποτέλεσμα το κόμμα να αφυδατωθεί κι από την άποψη του στελεχιακού δυναμικού. Παρατηρείται, λοιπόν, μία διαδικασία, όπου κυβέρνηση και κρατικές θέσεις “στραγγίζουν” το κόμμα σε στελεχιακό δυναμικό, παράλληλα με την όλο και μειούμενη εσωκομματική δημοκρατία. Αυτό, ωστόσο, δεν είναι αποτέλεσμα μόνο των τριών χρόνων αλλά μία διαδικασία που απλώνεται μέσα στο χρόνο, τόσο από άποψης δομής, όσο και από άποψη τοποθέτησης για το κράτος και την κυβέρνηση³¹⁶.

[...] έγινε αυτό τόσο γρήγορα όμως που δεν μπόρεσε αυτό ο συριζα να το κάνει κομματικό κορμό κομματική επιρροή με την κλασική έννοια (...) πλειοψηφία των βασικών μας στελεχών έχουν στελεχώσει τον κυβερνητικό μηχανισμό [...]
(focus group στελεχών)

[...] μικρό ποσοστό σε σχέση με την εκλογική σου βάση μικρό ποσοστό ε έχεις μεγάλο ποσοστό στελεχών με την οποία κυβερνητικών πλέον με την όποια έννοια [...]
(focus group στελεχών)

[...] ο συριζα ήτανε κόμμα του τρία τέσσερα πέντε τοις εκατό δεν είχε πάρα πολύ κόσμο έπρεπε να στελεχωθούν ο μηχανισμός ο κρατικός μηχανισμός ε:: το μεγάλο κομμάτι μεγάλο κομμάτι του δυναμικού του κόμματος πήγε να στελεχώσει τον κρατικό μηχανισμό [...]
(focus group μελών)

[...] αυτό συνέβαινε πάντα [...]
(focus group μελών)

[...] δηλαδή εμείς δεν θέλουμε λίστες δηλαδή εμείς δεν θέλουμε λίστες φουσκωμένες όπως μπορεί παραδείγματος χάρη να κάνει το πασοκ η άλλα κόμματα ε:: [...]
(focus group στελεχών)

Τέλος, «Το πρόγραμμα χρειάζεται δυο» υπό την έννοια ότι θα πρέπει να δομείται πάνω στις γενικές πολιτικές κατευθυντήριες των θέσεων και των αποφάσεων του κόμματος, με την αρωγή τεχνοκρατών για την υλοποίησή του. Σε αυτό το σημείο χρειάζονται κάποιες διευκρινήσεις, αναφορικά με την έννοια του προγράμματος. Ξεκαθαρίστηκε ότι άλλο το πολιτικό πρόγραμμα του κόμματος και άλλο το κυβερνητικό πρόγραμμα, το οποίο επί τοις πράγμασι, φέρνοντας ως παράδειγμα το πρόγραμμα της Θεσσαλονίκης, δεν παρήχθη μέσα από συλλογική δουλειά. Εν αντιθέσει, με τον τρόπο που είχε ανοιχτεί από το κόμμα η διαδικασία εκπόνησης σχεδίου όπου ενεπλάκησαν τόσο οργανωμένοι/ες όσο και ανένταχτοι/ες φίλα προσκείμενοι/ες, με τρόπο οριζόντιο και από τα κάτω εκπονώντας ένα

316 Δηλαδή, όπως ήδη έχει γραφεί μπορεί το απροϋπόθετο να αμβλύνεται από την δυναμικότητα που υπάρχει στο κοινωνικό πεδίο, αλλά εν τέλει τουλάχιστον σε αυτή την περίπτωση παρατηρείται ότι οδηγείται προς τον εναγκαλισμό με το κράτος, βλ. 1.5.

αναλυτικό και ογκώδες πρόγραμμα³¹⁷, η εν τέλει επιλογή για τη δημιουργία του προγράμματος της Θεσσαλονίκης έγινε από τα πάνω. Αναφορικά με το ποιους δύο χρειάζεται το πρόγραμμα, θα πρέπει και εδώ να γίνουν κάποιες διευκρινήσεις. Αναφορικά με την έννοια του τεχνοκράτη³¹⁸, αν και θεωρήθηκε από όλους αναγκαίος, έγιναν από πολλούς/ες διευκρινήσεις αναφορικά με την ύπαρξη αριστερών επιστημόνων ειδικών επί κάποιων θεμάτων, προσεγγίζοντας μία περιγραφή αριστερού τεχνοκράτη. Συνάμα, ετέθη και το ζήτημα της αρωγής των ακτιβιστών και των κινημάτων, μίας άλλης δηλαδή πηγής γνώσης επί συγκεκριμένων ζητημάτων, το οποίο είχε γίνει την πρώτη περίοδο περί το 2012.

[...] με τη σειρά που θα τα πω εμ.: από τις αρχές και τις αξίες του κόμματος το όραμα του και μετά τη ζύμωση και τις ανάγκες της κοινωνίας και την όσμωση με την κοινωνία [...]

(focus group μελών)

[...] και άλλη διαδικασία που ήταν οι επιτροπές δραγασάκη οι οποίες ήταν υπεύθυνη για το πρόγραμμα της Θεσσαλονίκης αν με ρωτήσεις αν βγούμε από δω και ρωτήσεις με ποιο πρόγραμμα πήγε ο συριζα στις [εκλογές ε.: (...)] ο κόσμος που δούλεψε ήταν πάρα πολύς ήταν εκατοντάδες και ήτανε.: όχι μόνο στελέχη/ το άλλο δεν είναι πολιτικό πρόγραμμα ήτανε το [ΚΥΒΕΡΝΗΤΙΚΟ πρόγραμμα [...]

(focus group μελών)

[...] συμφωνώ με αυτό με αυτό να δίνεις τις κατευθύνσεις αλλά το θεωρώ αμφίδρομο με τους τεχνοκράτες και να δίνεις και κατευθύνσεις και να συζητάς κάποια στοιχεία πρέπει να τα έχει στα χέρια του το κόμμα τα τμήματα οι οργανώσεις πρέπει να έχουνε και μία ενημέρωση ότι για το θέμα αυτό που θα συζητήσετε τα ντάτα είναι αυτά των τεχνοκρατών τα ντάτα των τεχνοκρατών [...]

(focus group μελών)

[...] ζητούμενα πριν φτάσουμε στο πολιτικό πρόγραμμα είναι να παρεμβαίνουμε σε όλους τους βαθμούς στο πώς διαμορφώνεται και η τεχνοκρατική αντίληψη και η αντίληψη των ειδικών σήμερα και αυτό πρέπει να το κάνει από αριστερή σκοπιά δηλαδή μέσα στα πανεπιστήμια μπορεί να συμβαίνει στο τι κάνεις στα επιμελητήρια στους μαζικούς φορείς δηλαδή που είναι και επιστημονικοί φορείς στο παρέμενε στους χώρους γιατί ναι οι.: ειδικοί αριστεροί οι ειδικοί είναι κάτι αφαιρετικό και τεχνοκρατισμός είναι κάτι που δεν είναι πως το λένε αντικειμενικότητα τύπου πολιτικά ουδέτερο [...]

(focus group στελεχών)

[...] ενός ακτιβιστή το λέω χαρακτηριστικά για να συνεννοηθούμε για το περιβάλλον από το τμήμα περιβάλλοντος που επεξεργάστηκε τα μεγάλα δύσκολα θέματα που έχουμε εντοπίσουμε έτσι και που θα θέλει δηλαδή να πει μία γνώμη [...]

(focus group στελεχών)

317 “[...] Αργότερα δημοσιεύτηκε ως κάτι το εντυπωσιακό, σχεδόν ένα βιβλίο 400 σελίδων- ασυνήθιστο για ένα πρόγραμμα πολιτικών κομμάτων – το οποίο ασχολήθηκε με όλες σχεδόν τις πτυχές της δημόσιας ζωής καθώς και με τις κρατικές πολιτικές και ήταν το συνεργατικό προϊόν εκατοντάδων ακτιβιστών και εμπειρογνομόνων από διάφορες εκλογικές περιφέρειες τόσο εντός όσο και εκτός ΣΥΝ και ΣΥΡΙΖΑ. [...]”, (μετάφραση συγγραφέως), στο Spourdalakis, M., 2013. 2013. Left Strategy in the Greek cauldron, ό.π., p. 104.

318 Περί τεχνοκρατών και ειδικών, βλ. 1.1.2.1

Η «*Η κοινωνική κίνηση*» είναι το δεύτερο θέμα που ανεπτύχθη από τις συζητήσεις των focus groups. Η κοινωνική κίνηση είναι θέμα που αποτελεί παρακαταθήκη του ΣΥΡΙΖΑ³¹⁹. Αποτελεί στοιχείο της πολιτικής ιστορίας του κόμματος και κάτι το οποίο το επικαλούνται στις συζητήσεις τους στελέχη και μέλη. Το γεγονός ότι μετά την υπογραφή του 3ου μνημονίου ο κόσμος του ΣΥΡΙΖΑ δεν έχει χώρο στα όποια κινήματα ανεπτύχθησαν μετά το 2015, αποτελεί μία αρνητική εξέλιξη για τους/τις ίδιους/ες. Έτσι, λοιπόν, αναπτύσσονται με βάση τα ειρημένα δύο υποθέματα «*Εμμοτικότητα στο αντικυβερνητικό*» σε ένα κίνημα που βρίσκεται σε νηνεμία, «*Κίνημα, ποιο κίνημα;*». Συνάμα, η σχέση με την κοινωνία αποτελεί ζητούμενο για το κόσμο του κόμματος όπως ήδη φάνηκε από το υποθέμα «*Άνοιγμα στην κοινωνία (:)*». Τέλος, αναφορικά με τη σχέση κυβέρνησης και κινήματων θεωρείται ότι σε κάποιες περιπτώσεις η κυβέρνηση συνομιλεί πιο εντατικά και σταθερά με κάποια κινήματα δικαιωματικού χαρακτήρα σε σχέση με το κόμμα προσπαθώντας να ενσωματώσει αιτήματα στην κυβερνητική πολιτική «*Τα αιτήματα εντάσσονται στην κυβερνητική πολιτική*».

«*Εμμοτικότητα στο αντικυβερνητικό*» είναι μία συζήτηση που κυμάνθηκε μεταξύ παραπόνου και περιγραφής μίας εμμοτικής πραγματικότητας. Παραβλέποντας συστηματικά στην πλειονότητά τους το ζήτημα της ακολουθούμενης οικονομικής πολιτικής, την αιτία δηλαδή όπου ο κόσμος των κινήματων και της εξωκοινοβουλευτικής αριστεράς δεν εντάσσει πλέον τον κόσμο του ΣΥΡΙΖΑ στις κινήματικές διαδικασίες, η συζήτηση περιστρεφόταν γύρω από το αξιακό πλαίσιο, κυρίως αναφορικά με τα δικαιωματικά ζητήματα, του ΣΥΡΙΖΑ και των προσπαθειών της κυβέρνησης. Το γεγονός της άρσης της δυνατότητας συμμετοχής σε κινήματικές διαδικασίες περιγράφεται ως μία εμμοτική τοποθέτηση κομματιών της εξωκοινοβουλευτικής αριστεράς. Με λίγα λόγια επί της ουσίας λόγω της επί της αρχής αξιακής τοποθέτησης του ΣΥΡΙΖΑ περί των δικαιωματικών, μαζί με το σχήμα της αυτονομίας³²⁰ τόσο του κόμματος από της κυβέρνηση όσο και των ίδιων των κινήματων, καταλήγει η ανάπτυξη ενός σχήματος βάσει του οποίου το πατρονάρισμα όταν υφίσταται σε κινήματικές διαδικασίες, μάλλον οι διαδικασίες αυτές δεν είναι κινήματικές.

[...] ακόμη χειρότερο από αυτό είναι συγγνώμη που σας διακόπτω ότι δεν υπάρχει κίνημα και να στήνετε μία ψεύτικη πολιτική αντιπαράθεση επειδή το έκανε ο συριζα [...]

(focus group στελεχών)

[...] τα κινήματα ε (σε σχέση με την) κυβέρνηση κάνουν ότι κάνουν σε όλες τις κυβερνήσεις πιέζουν (...) ο τρόπος που έχει επιλεγεί από ένα μέρος της:: των ανθρώπων που ασχολούνται με τα κινήματα αυτά και κυρίως από το κόμμα των από το κομμάτι των συντρόφων μας που έφυγε που δεν κάνουν κριτική αλλά πολεμική κάνει πολύ πάρα πολύ δύσκολη την παρουσία τη δική μας σε τέτοιου είδους χώρους [...]

(focus group στελεχών)

319 Βλ. 1.2.3. και 1.3.

320 Μπαλάς, Α., “Τα επτά Κ (4/1/2015)”, στο του ίδιου, 2016. *Παράμετροι και γνώμονες εξ αριστερών*, ό.π., σσ. 59 – 60.

[...] θεωρείται ότι πρέπει να είναι αντικυβερνητικό για να είναι από τα αριστερά ε:: για να μη χωράνε συριζέοι ας πούμε βλέπεις λίγο και αυτό το πράγμα και εν τέλει αυτό δημιουργεί ή απλά μία ακινησία [...]

(focus group στελεχών)

Αναφορικά με την ύπαρξη κινήματος, ο τίτλος «*Κίνημα, ποιο κίνημα;*», καταδεικνύει μία τάση επερώτησης της ύπαρξης κινήματος στο σήμερα. Εκτός από την ισχυρή ύπαρξη κινηματικών διαδικασιών, επερωτώνται και αυτές οι λιγοστές κινηματικές διεργασίες. Το γεγονός της εμπλοκής πολιτικών οργανώσεων, χωρίς ανένταχτο κόσμο, μαζί με τους αποκλεισμούς που παράγονται ενάντια στον κόσμο του ΣΥΡΙΖΑ, θέτει ζήτημα για το αν πρόκειται για κινηματικές διεργασίες, ή απλώς πολιτικές κινητοποιήσεις ενός κλασικού ρεπερτορίου δράσης των πολιτικών οργανισμών. Ενδιαφέρον έχει δε μία τάση ορισμού του κινήματος, με σκοπό δια της απόπου να βρεθούν κάποιες κινηματικές εστίες. Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να αναφερθεί ότι θεωρείται πολύ αρνητικό το γεγονός της κινήματικής νηνεμίας, καθώς με βάση ένα συγκεκριμένο σχήμα, που κατά τη γράφουσα έλκει την καταγωγή της από τις αναλύσεις για το χιλιανό παράδειγμα³²¹, για να μπορέσει η κυβέρνηση να κάνει τομές χρειάζεται ένα ισχυρό κίνημα που από τη μία να πιέζει την κυβέρνηση και από την άλλη να παίρνει τις νομοθετικές τομές και να τις διεκδικεί στο κοινωνικό πεδίο. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτού είναι το νομοθέτημα για τον υποκατώτο μισθό, όπου μπορεί να ψηφίστηκε αλλά για να πραγματοποιηθεί θα πρέπει να υπάρξει ένα κίνημα διεκδίκησης από του εργοδότες βάσει των ειρημένων.

[...] στα κινήματα ξέρω γω έχουν υποστεί μεγάλη καθίζηση (...) το κίνημα έχει κάτσει δεν ξέρω μπορεί να φταίμε κιόλας αλλά έχει κάτσει [...]

(focus group μελών)

[...] κινήματα είναι πεσμένα αυτή την περίοδο ούτως ή άλλως όχι μόνο εδώ και στην ευρώπη [...]

(focus group στελεχών)

[...] το τι ορίζουμε κίνημα και αν θεωρείται κινήματα μακεδονίας το μακεδονικό ας πούμε το μακεδονία είναι ελληνική και τα λοιπά προφανώς δεν θέλουμε να έχει κάποια σχέση ο συριζα και μακριά από τέτοιου είδους κινήματα ε:: τώρα για τα κινήματα που:: αυτά υπάρχουν κινήματα που ο συριζα και η νεολαία του έρχεται σε επαφή μαζί τους, κυρίως δικαιωματικού χαρακτήρα. το γεγονός ότι τα αιτήματα εντάσσονται στην κυβερνητική πολιτική (εντός εισαγωγικών βάσει χειρονομίας) αποτυπώνεται ως ένα από τα στοιχεία των μικρών νικών της κυβέρνησης συριζα, στο κοινωνικό πεδίο ενδιαφέρον έχει το γεγονός ότι σε πολλά ζητήματα δικαιωματικής φύσης η κυβέρνηση έχει πιο προωθημένες θέσεις και έχει αναπτύξει έναν πιο συστηματικό τρόπο επικοινωνίας με τα κινήματα σε σχέση με το κόμμα χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το κίνημα της lgbtqqi κοινότητας καθώς και κάποιες με μεταναστευτικές ομάδες [...]

(focus group μελών)

[...] είναι πάρα πολύ βασικό και είναι πολιτική από τα κάτω το να πει ο τσίπρας ας πούμε αύριο συλλογικές συμβάσεις και να.: να πάνε εργαζόμενοι από μόνοι τους και να κάνουν συλλογικές συμβάσεις όχι δεν πρόκειται να γίνει ποτέ αν δεν έχεις παρέμβαση από τα κάτω πρέπει να πας στο σωματείο να εξηγήσει τις θέσεις του εξηγήσεις τι θες πόσες που με συλλογική σύμβαση αλλάζει την καθημερινότητά σου ότι και να κάνει ο τσίπρας και ο κάθε τσίπρας και η κυβέρνηση η υπουργός εργασίας από τα πάνω δεν έχει κανένα νόημα άρα με αυτή την έννοια ΝΑ γιατί δεν το θεωρώ και θέσφατο ΑΝ γίνει κάτι που αφορά συλλογικές συμβάσεις ή κεκτημένα ας πούμε εργατικά και τα λοιπά θα μπορεί να γίνει μόνο από τα κάτω [...]

(focus group στελεχών)

Το τρίτο θέμα που θέλει εξ' αρχής να καταδείξει τα δύο ξεχωριστά πεδία μεταξύ κόμματος και κυβέρνησης, «*Μα! Άλλο η κυβέρνηση*», αναπτύσσεται σε πέντε υποθέματα, κάποια από τα οποία ήδη έχουν συζητηθεί στα προηγούμενα δύο θέματα, καθώς τα ειρημένα, ως πτυχή της ίδιας της πραγματικότητας, αντανακλούν αυτή τη διαπλοκή κόμματος, κοινωνίας, κυβέρνησης και εν τέλει κράτους. Το γεγονός ότι «*Το κόμμα μικρό σε σχέση με...*» τις ανάγκες στελέχωσης κρατικών θέσεων από κομματικά στελέχη, ήδη έχει συζητηθεί, όπως και το γεγονός ότι «*Το πρόγραμμα χρειάζεται δύο*», καθώς οι θέσεις του κόμματος θα πρέπει να διαπερνούν το κυβερνητικό πρόγραμμα το οποίο όμως χρειάζεται την τεχνοκρατική γνώση υλοποίησης. Αυτά βέβαια κυμαίνονται, όπως εξ' αρχής διευκρινίστηκε, μεταξύ δέοντος, επιθυμίας και ψηφίδων πραγματικότητας. Αναφορικά δε με το ζήτημα ότι «*Τα αιτήματα εντάσσονται στην κυβερνητική πολιτική*» περιγράφει κατά κύριο λόγο τα δικαιωματικά θέματα. Τα άλλα δύο υποθέματα σχετίζονται εν μέρει με το κράτος, καθώς οι πολιτικές που εγγυώνται τη συνέχεια του κράτους μπορούν να χαρακτηριστούν ως «*Ρεάλ πολιτική ...*», ενώ το ζήτημα του «*Ποιος έχει την εξουσία;*» καταδεικνύει πολλές φορές τη μερικότητα μιας κυβέρνησης μπροστά στις κρατικές δομές.

Η «*Ρεάλ πολιτική ...*» πτυχή της οποίας είναι η συνέχεια του κράτους, για πολλούς/ες ήταν το βασικό ζήτημα στο οποίο κλήθηκε ο ΣΥΡΙΖΑ να απαντήσει το 2015. Το γεγονός ότι το 2015 για το ΣΥΡΙΖΑ ήταν μία επιστροφή στην πραγματικότητα, υπονοεί σαν φράση ότι ό,τι συζητούσε και διεκδικούσε ο ΣΥΡΙΖΑ μέχρι το 2015 ανήκε στη σφαίρα οριακά του ιδεαλισμού, ή εν πάσει περιπτώσει ενός αριστερού ρομαντισμού. Και το γεγονός ότι αντελήφθη αυτή την πραγματικότητα, ωστόσο, έχει αντίκτυπο ή έστω υπάρχει ο φόβος για αντίκτυπο στις θέσεις και την ιδεολογία του κόμματος: φόβος εύλογος αν σκεφτεί κανείς τη συζήτηση περί τελευταίας ανάλυσης. Αυτή η αποδοχή της ρεάλ πολιτικής έχει ως επακόλουθες και δύο ακόμη παραδοχές: πρώτον ότι η απεύθυνση του ΣΥΡΙΖΑ γίνεται μέσω της κυβερνητικής πολιτικής και δη της εικόνας του Τσίπρα, δεύτερον ότι η βασική ανάγκη είναι η Ελλάδα να γίνει ένα κλασικού τύπου αστικό φιλελεύθερο κράτος. Το γεγονός της παραδοχής του ρόλου του ίδιου του Τσίπρα στην απεύθυνση του ΣΥΡΙΖΑ σε σχέση με τη δουλειά του

ίδιου του κόμματος, εκτός από τη πραγματική παρατήρηση³²², δείχνει και το ότι το κόμμα δεν είναι σε μία σχέση με την κυβέρνηση εντός της αυτονομίας του, αλλά έρχεται δεύτερο σε μία σχέση με τον πρωθυπουργό³²³. Ως προς την ανάγκη το ελληνικό κράτος να γίνει ένα αστικό φιλελεύθερο κράτος είναι ένα αίτημα το οποίο έχει υλικότητα, το ζήτημα είναι ότι αυτή η παραδοχή μαζί με την παραδοχή που λέει ότι ο κόσμος δεν ψήφισε ΣΥΡΙΖΑ για τον κοινωνικό μετασχηματισμό, αλλά για να νοικοκυρέψει την κατάσταση, είναι πρόδηλη μία μετατόπιση.

[...] '15 είχαμε μία επιλογή απευθυνόμαστε στους αριστερούς και παίρνουμε μία κατεύθυνση ή απευθυνόμαστε στην κοινωνία και παίρνουμε μία άλλη κατεύθυνση εγώ θεωρώ ότι σωστά πήραμε την κατεύθυνση να λύσουμε τα προβλήματα της κοινωνίας λερώνοντας ή κάνοντας προβληματική τη λειτουργία μας ως αριστερά (...) ασκεί μία πολιτική δύσκολη που θα αργήσει να πείσει γιατί δημιούργησε ως πούμε μία δυσαρέσκεια (...) να μην έχουμε καμία αυταπάτη ότι αυτοί που ψήφισαν συριζα το '15 δεν ήταν αριστεροί ή ε.: αναγκαία συνειδητοποιημένοι πολίτες ήταν πολίτες οι οποίοι θέλουν ένα καλύτερο διαχειριστή στην πολυκατοικία [...]

(focus group στελεχών)

[...] απεύθυνση γίνεται δυστυχώς ε.: τα κεντρικά και από τη κεντρικά και από τα πάνω θεωρώ εγώ θεωρώ ότι.: το debate ως πούμε που μιλάει ο τσίπρας η μία κεντρική ομιλία πάντα έχει πολύ μεγαλύτερη αίγλη και τέτοιο από όσα φυλλάδια και να μοιράσεις [...]

(focus group στελεχών)

[...] (.) ως κυβέρνηση σοσιαλδημοκρατία (...) μπορώ να το εξηγήσω και γιατί γιατί το ένα είναι πράξη το ένα είναι κυβέρνηση δηλαδή [...]

(focus group μελών)

[...] ένα αστικό φιλελεύθερο κράτος ένα αστικό μοντέρνο ευρωπαϊκό κράτος για αυτό μιλάμε/ για να στήσει ένα φιλελεύθερο κράτος επί της ουσίας ρε παιδί μου [...]

(focus group μελών)

Η συζήτηση δε για τομές στο κράτος προς την προαναφερθείσα κατεύθυνση θέτει και το ζήτημα τελικά του «Ποιος έχει την εξουσία;». Ερώτημα το οποίο έχει σφραγίσει την υπόθεση της Αριστεράς και που παραμένει πάντα πρόκληση αλλά και μεγάλο αγκάθι. Ίσως εκεί είναι και το σημείο μετατόπισης. Την εξουσία ένα υποκείμενο της Αριστεράς δε θα την έχει ποτέ, κι αυτό διότι είναι εμφανές ότι το να έχει κάποιος την κυβέρνηση δε συνεπάγεται και την κατοχή της εξουσίας. Και μάλιστα τίθεται το ζήτημα του πως ένα κόμμα που βρίσκεται στην κυβέρνηση θα καταφέρει να μην αναπαράγει την κρατική ιδεολογία³²⁴. Πάρα ταύτα, καθώς επειδή αυτό είναι γνωστό για τους/τις συμμετέχοντες/ουσες το ζήτημα είναι πως ως κόμμα εξουσίας πλέον θα καταφέρει να δράσει εντός του κράτους, τη στιγμή που μηχανισμοί, δομές

322 Καθώς οι παρατηρήσεις δεν είναι ουδέτερα φορτισμένες, αλλά κι αυτές έχουν πρόσημο και κατεύθυνση.

323 «Τούτων δοθέντων παρατηρείται μία σχέση όπου για την επίτευξη αύξησης εκλογικής επιρροής το επιτελείο, το οποίο απαρτίζεται από τους ηγέτες, τους βουλευτές και το κυβερνητικό προσωπικό, γίνεται όλο και πιο κλειστό.», βλ. 1.1.2.1.

324 Πουλιαντζάς, Α., Ν., 2008. *Το Κράτος, Η Εξουσία, Ο Σοσιαλισμός*, ό.π., σσ. 341 – 342 και βλ. 1.1.2.2.

και γραφειοκρατικές ελίτ ασκούν αντίρροπες δυνάμεις, όπως φαίνεται και από το τελευταίο θέμα «*Το κράτος μας πολεμάει.*».

[...]ο ο:: συριζα δεν κάνει αυτό το πράγμα ενώ είναι στην κυβέρνηση ότι δεν άπτονται όλα της πολιτικής που μπορεί να εφαρμόσει μία κυβέρνηση δεν ελέγχει κάθε εξουσία του κράτους [...]
(focus group μελών)

[...] ότι όσο ο ΣΥΡΙΖΑ μετατρέπεται σε κόμμα εξουσίας (...) υπό συγκεκριμένες συνθήκες ανεβαίνει στην κυβέρνηση γίνεται η κυβέρνηση ΟΧΙ εξουσία [...]
(focus group στελεχών)

Το τελευταίο θέμα περιλαμβάνει τέσσερα υποθέματα τα οποία διαπλέκονται με τα ανωτέρω θέματα, δηλαδή με το κόμμα, την κυβέρνηση και την κοινωνία. Ωστόσο, είναι κι ένα υποθέμα που αναφέρεται ειδικά στο κράτος που σχετίζεται με τη στελέχωσή του, «... είναι ένα θέμα η στελέχωσή του». Αν γίνει η παραδοχή ότι για την κρατική εξουσία, ουδεμία σημασία δεν έχει αν δεν χρησιμοποιηθούν οι κρατικοί μηχανισμοί από αυτούς που έχουν την πολιτική εξουσία, επί του συγκεκριμένου υπάρχουν κάποιες παρατηρήσεις εν παραλλήλω με τα υποθέματα «*Ποιος έχει την εξουσία;*» και «*Το κόμμα είναι μικρό σε σχέση με...*». Αυτό που ειπώθηκε από όλους/ες είναι ότι ενώ παίρνονται κυβερνητικές αποφάσεις και νομοθετούνται ζητήματα, κομμάτια των μηχανισμών του κράτους και τμήματα της γραφειοκρατικής ελίτ αντιστέκονται και σαμποτάρουν το έργο της κυβέρνησης. Αυτό συμβαίνει, σύμφωνα με τα στελέχη και τα μέλη, εκτός της ίδιας της φύσης των μηχανισμών του κράτους και για λόγους πελατείας. Δηλαδή, εκτός της λειτουργίας των μηχανισμών του κράτους που αναπαράγουν συν τοις άλλοις την κρατική ιδεολογία, τίθεται και το ζήτημα όπως είπαν του βαθέος κράτους και του πελατειακού κράτους. Κι αυτό διότι το κράτος είναι στελεχωμένο από τον παλαιό δικομματισμό και επίσης το ήδη μικρό στελεχειακό κόμμα δεν έχει τη δυνατότητα στελέχωσης μεγάλων τμημάτων. Το ερώτημα είναι ότι με βάση τα έως τώρα δεδομένα ο ΣΥΡΙΖΑ είναι σε θέση να αναπαράγει την κρατική ιδεολογία, η συζήτηση είναι όμως, και αυτό αφορά κατά κύριο λόγο το ελληνικό κράτος ως τέτοιο, αν η αναπαραγωγή της κυρίαρχης ιδεολογίας πάει πάντα μαζί με την πελατεία.

[...] υπάρχει ένα:: βαθύ κομματικό κράτος όπως είπα ε:: με δεδομένο ότι υπάρχουν αυτή η νοοτροπία ε:: θα είναι δύσκολα θα αντιμετωπιστεί [...]
(focus group στελεχών)

[...] μία κυβέρνηση η κυβέρνηση εφαρμόζει το πρόγραμμά της και δεν μπορεί μία δημοσιουπαλληλία να έχει δικό της πολιτικό πρόγραμμα ας το πούμε έτσι επειδή τα μέλη πρόσκεινται σε άλλα κόμματα [...]
(focus group μελών)

[...]να στελεχώνεται το κράτος σε σχέση με το κόμμα κοίταξε να δεις υπάρχουν θέσεις οι οποίες είναι επιτελικές σε σχέση με τη γραμμή της κυβέρνησης με αυτή την έννοια λίγες κατά τη γνώμη μου θα πρέπει να στελεχώνονται από στελέχη τα οποία που

είναι και επιστημονικά καταρτισμένα και έχουν μία συγκεκριμένη σχέση η πολιτική και έχουν συγκεκριμένη πολιτική τοποθέτηση [...]

(focus group μέλη)

3.3. “Sympathisants” και Ψηφοφόροι του ΣΥΡΙΖΑ και της Νεολαίας ΣΥΡΙΖΑ

Αυτή η θεματική ανάλυση έγινε από κοινού μη έχοντας στην ουσία κάποια διαφοροποίηση σε εκφορά λόγου και τοποθέτησης, ούτε ανά φύλο, ούτε ανά ηλικία, ούτε μεταξύ “Sympathisants” και ψηφοφόρων. Γι’ αυτές τις δύο κατηγορίες τα χαρακτηριστικά των οποίων έχουν ήδη διευκρινιστεί³²⁵, θα πρέπει να γίνει ένα πρώτο σχόλιο αναφορικά με την ανάπτυξη των θεμάτων, καθώς στην πλειονότητα των φορών αυτά αναπτύχθηκαν χωρίς ωραιοποιήσεις, ούτε ιδεολογικές πλαισιώσεις. Είναι πολύ ενδιαφέρον, το πως δηλαδή οι φίλα προσκείμενοι/ες, άνθρωποι δηλαδή που στηρίζουν ανοιχτά το ΣΥΡΙΖΑ, όχι παροδικά, αλλά συνεχόμενα μέσα στο χρόνο και πως άνθρωποι ψηφοφόροι χρόνων με ένα είδους κομματικής ταύτισης με το ΣΥΡΙΖΑ, τοποθετήθηκαν με αυτό τον τρόπο.

Τα θέματα που ανεπτύχθησαν σχετίζονται με τα θέματα που συζήτησαν τα στελέχη και τα μέλη, έχουν όμως μία διαφορετική ιεράρχηση και μία διαφορετική πρόσληψη της σχέσης, κυρίως μεταξύ κόμματος και κυβέρνησης. Το πρώτο θέμα είναι «*Μα ... βασικά η κυβέρνηση υπάρχει*», καθώς αυτή θεωρούν ότι υφίσταται και δρα και ότι το κόμμα είναι σε μία κατάσταση μεταξύ φθοράς και αφθαρσίας. Το δεύτερο θέμα, «*Η κοινωνική κίνηση*», αναφέρεται τόσο ως προς το γεγονός της κινηματικής νηνεμίας και του αντικυβερνητικού χαρακτήρα, όσο και στις κοινωνικές συμμαχίες που θα πρέπει να αναπτυχθούν. Το τρίτο θέμα είναι το «*Κόμμα, ποιο κόμμα;*», ακριβώς στην ανωτέρω λογική και το τέταρτο θέμα συμπίπτει σε έναν πολύ μεγάλο βαθμό με τη συζήτηση των στελεχών και των μελών, καθώς θεωρούν και αυτές οι ομάδες συμμετεχόντων/ουσών ότι «*Το κράτος μας πολεμάει*».

Πίνακας 3.2: Θεματικό Χάρτης “Symathisants” και Ψηφοφόρων ΣΥΡΙΖΑ & Νεολαίας ΣΥΡΙΖΑ



Το πρώτο θέμα είναι «Μα ... βασικά η κυβέρνηση υπάρχει», είναι η βασική τοποθέτηση με τον έναν ή τον άλλο τρόπο. Το ενδιαφέρον είναι ότι αυτή η τοποθέτηση στην πλειονότητα των φορών συνοδεύεται με μία διευκρίνιση – σχόλιο που αφορούσε ένα στενό πυρήνα ανθρώπων που λαμβάνουν τις αποφάσεις. Έτσι, «Ο κύκλος Τσίπρα», είναι το πρώτο υποθέμα, το οποίο επικαθορίζει σαφώς, με βάση τα ειρημμένα, και το κόμμα. Το δεύτερο και το τρίτο υποθέμα σχετίζονται κατά κύριο λόγο με την κοινωνική κίνηση και τη σχέση του ΣΥΡΙΖΑ με το κοινωνικό πεδίο, το «Άνοιγμα στην κοινωνία (;)» έχει αρκετά κοινά χαρακτηριστικά με την ανωτέρω συζήτηση μελών και στελεχών, πάρα αυτά αποφορτισμένα από κάποια αίσθηση δέοντος και ενισχυμένα από ίσως κι ένα βαθμό κυνικότητας, ενώ το τρίτο υποθέμα, «Ο προοδευτικός πόλος», αναπτύχθηκε στη βάση κοινών παραδοχών μεταξύ της κάθε ομάδας εστίασης αναφορικά με το που θα πρέπει συν τοις άλλοις να στραφεί ο ΣΥΡΙΖΑ. Το τέταρτο υποθέμα και εδώ είναι ότι «Το κόμμα μικρό σε σχέση με...», ενώ τέλος και εδώ υπήρξε η τοποθέτηση ότι «Το πρόγραμμα χρειάζεται δύο» και σαφώς υπήρξε η παραδοχή σχετικά με το «Ηθικό πλεονέκτημα».

«Ο κύκλος Τσίπρα» ανεφέρθη με τον έναν ή τον άλλο τρόπο, ως αυτός ο οποίος παράγει πολιτική, δίνει γραμμή, κινητοποιεί τον κόσμο υπέρ του ΣΥΡΙΖΑ, κατ’ ουσίαν έχει αντικαταστήσει τις συλλογικές διαδικασίες του κόμματος, ενός κόμματος που ούτως ή άλλως

ήταν ανέτοιμο για την εξουσία. Στον προσδιορισμό αυτού του κύκλου υπάρχει ένα φάσμα απόψεων, για ειδικούς περί τον Τσίπρα μέχρι ένα στενό κυβερνητικό σχήμα³²⁶. Σίγουρο είναι πάντως ότι αυτή η πραγματικότητα θεωρούν ότι επικαθορίζει τη λειτουργία του κόμματος και επίσης ότι το γεγονός ότι την πρωτοκαθεδρία την έχει ο πρωθυπουργός, μολονότι για κάποιους/ες θέτει ζήτημα δημοκρατικής λειτουργίας, πάρα αυτά είναι κάτι που όπως χαρακτηριστικά έχει ειπωθεί πάντα συμβαίνει, υπό την έννοια ότι τουλάχιστον το ελληνικό πολιτικό σύστημα χαρακτηρίζεται από αυτούς τους κύκλους του πρωθυπουργού. Αυτή η πρόσληψη ενός στενού ηγετικού πυρήνα που αφυδατώνει τις εσωκομματικές διαδικασίες του κόμματος και κινητοποιεί τον κόσμο μέσω επιτελείων και “κύκλων” είναι γνωστή στη θεωρία του κομματικού φαινομένου, και ήδη ψηλαφίζεται από την προηγούμενη θεματική ανάλυση. Το ενδιαφέρον είναι ότι η καρτελοποίηση του ΣΥΡΙΖΑ με αυτά τα χαρακτηριστικά, πέραν του γεγονότος ότι αποτυπώθηκε ως τέτοια χωρίς φιοριτούρες από τον κόσμο που έχει μία χρόνια αναφορά στο κόμμα και στη Νεολαία, δεν προξένησε, ή τουλάχιστον πλέον δεν προξενεί, διάθεση περαιτέρω συζήτησης ή σχολιασμού, καθώς έτσι όπως το προσέλαβε η γράφουσα γι’ αυτούς/ες είναι έτσι η κατάσταση και πάντα έτσι ήταν. Για το δε κόμμα το γεγονός της υποκατάστασης των συλλογικών διαδικασιών από τις αποφάσεις κάποιων επιτελείων θέτει ζήτημα ως προς την εσωκομματική δημοκρατία, αλλά είναι λογικό με βάση τη συζήτηση που έκαναν, καθώς το κόμμα είναι μικρό και πολλά στελέχη έχουν μεταβεί σε κυβερνητικές και κρατικές θέσεις³²⁷, κι εδώ τίθεται και το «*Το κόμμα μικρό σε σχέση με...*».

[...] ο τσίπρας και η ομάδα γύρω από τον τσίπρα (...) συμφωνώ και εγώ ότι η ηγεσία του κόμματος είναι ο τσίπρας και η ομάδα του[...]

(focus group ψηφοφόρων)

[...] και φαίνεται και ότι ο συριζα έχει μικρό μηχανισμό από το γεγονός ότι όλα αυτά τα χρόνια που κυβερνά προσπαθεί βιαίως να φτιάξει ένα δικό του βαθύ σε εισαγωγικά κράτος με μεγάλη ταχύτητα [...]

(focus group ψηφοφόρων)

[...]η κεντρική επιτροπή δεν νομίζω ότι είναι η ηγεσία και θεωρώ ότι είναι οι άνθρωποι που είναι πιο πώς να σου πω γραμματεία του πρωθυπουργού [...]

(focus group sympathisants)

[...] ότι δεν έχει βρει δηλαδή ένα τρόπο να έχει και μέλη που δεν στελεχώνουν το κράτος, δεν είναι και δική του ευθύνη ((:)) αυτό δεν έχει να κάνει με το γεγονός ότι δεν έχει κόσμο ((:)) [...]

(focus group sympathisants)

Όπως ήδη αναφέρθηκε, η πολιτική κινητοποίηση του κόσμου υπέρ του ΣΥΡΙΖΑ, όταν συμβαίνει αυτό, γίνεται μέσω των κυβερνητικών πολιτικών και του πρωθυπουργού, καθώς το κόμμα όπως ήδη ανεφέρθη ουσιαστικά δεν υφίσταται, ώστε να έρθει σε επαφή με την

326 Βλ. 1.1.2.1.

327 Βλ. 1.1.2.2.

κοινωνία. Πάρα ταύτα το «*Άνοιγμα στην κοινωνία (;)*» παραμένει ζητούμενο για πολύ κόσμο σε διάφορα επίπεδα. Και εδώ παρατηρείται ότι η όποια σχέση ΣΥΡΙΖΑ και κινημάτων υπάρχει, γίνεται μέσω των κυβερνητικών πολιτικών που προσπαθούν να εντάξουν αιτήματα που αφορούν τα ευρύτερα δικαιωματικά ζητήματα. Ωστόσο, και εδώ τίθεται το ζήτημα του αποκλεισμού του κόσμου του ΣΥΡΙΖΑ από τις όποιες κινηματικές διεργασίες, πράγμα το οποίο θεωρείται σε ένα βαθμό κάτι μεταξύ εμμονής στο αντικυβερνητικό και σκληρής οριοθέτησης. Την ίδια στιγμή αυτό το «*Άνοιγμα στην κοινωνία (;)*» στην κοινωνία στο επίπεδο κοινωνικών συμμαχιών, αν και έχει να κάνει κάθε φορά με το θέμα και τον εκάστοτε κοινωνικό χώρο και θα πρέπει και σε αυτό να είναι όλες οι δυνάμεις της Αριστεράς, πάρα ταύτα η βασική ομπρέλα που θα πρέπει να χαρακτηρίζει τις συμμαχίες στο κοινωνικό πεδίο είναι η έννοια του προοδευτικού χώρου. «*Ο προοδευτικός πόλος*» γενικά μπορεί να χαρακτηριστεί ως μία ιδεολογική τοποθέτηση που αναφέρεται σε ένα διευρυμένο ακροατήριο³²⁸ στη βάση της δημοκρατίας, των δικαιωμάτων και ενός είδους αστικού εκσυγχρονισμού του ελληνικού κράτους, όπως συμπίπτουν σε αυτό οι τοποθετήσεις τους με τα focus groups μελών και στελεχών.

[...] συριζα έχει χάσει αυτή την κινηματική του διάσταση την έχασε καταρχάς γιατί έφυγε πολύ νεολαία και αυτό τον μάτωσε τον έχει δηλαδή πληγώσει τον έχει λαβώσει [...]

(focus group sympathisants)

[...] με την ευρωπαϊκή χρήση του όρου κάποιες προοδευτικές μεταρρυθμίσεις [...]

(focus group ψηφοφόρων)

[...] αυτό στο κοινωνικό πεδίο τέτοιες συμμαχίες κοινωνικές πολιτικές συμμαχίες κοινωνικούς χώρους να κάνεις σύμφωνα με το ιδεολογικό πρόσημο ας πούμε προοδευτικές είναι ταξικό (...) στην αυτοδιοίκηση παίζει ρόλο και η προσωπικότητα ο δήμαρχος [...]

(focus group sympathisants)

Το ζήτημα του «*Ηθικού πλεονεκτήματος*», έχει ιδιαίτερη σημασία για αυτές τις δύο ομάδες συμμετεχόντων/ουσών. Το αριστερό παράδειγμα ενάντια στο παλαιό κομματικό σύστημα της διαφθοράς και των σκανδάλων αποτελεί σημαντικό ζήτημα και είναι ο βασικός λόγος για τον οποίο εάν κάτι πρέπει να κάνει ο ΣΥΡΙΖΑ είναι να καταφέρει να ξαναβγεί κυβέρνηση. Η γράφουσα έχει επιφυλάξεις αν αυτό το αίτημα – τοποθέτηση είναι ένας πρώιμος κυβερνητισμός, η μία ύστερη αντίληψη περί του κράτους – εργαλείου, όχι ότι αυτές οι δύο έννοιες μέσα στο χρόνο δεν αλληλοδιαπλέχθηκαν. Σε κάθε περίπτωση αυτές οι διατυπώσεις θέλουν περαιτέρω συζήτησης και έρευνας, καθώς δε σχετίζονται μόνο με το κομματικό σύστημα αλλά και με την πολιτική συμπεριφορά.

328 Η άμβλυνση της ταξικής αναφοράς συναρτήσει άμβλυνσης εσωκομματικών διαδικασιών και αυτονόμησης κομματικής ηγεσίας, παρατηρείται ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του 1960, βλ. 1.1.2.2.

Τέλος, το ζήτημα ότι «*Το πρόγραμμα χρειάζεται δύο*», εν αρχή να ξεκαθαριστεί ότι σε αυτές τις δύο ομάδες το πρόγραμμα είναι το κυβερνητικό πρόγραμμα, που και εδώ ομονοούν ότι θα πρέπει να βγαίνει από τις πολιτικές θέσεις, οι οποίες ωστόσο πλέον δεν παράγονται από το κόμμα αλλά από την κυβερνητική πολιτική κατά τα λεγόμενα, και από την αρωγή τεχνοκρατών για την υλοποίησή τους. Ενδιαφέρον έχει ότι και σε αυτά τα focus groups συζητήθηκε η έννοια του αριστερού ειδικού, καθώς και η έννοια της επιστημονικής κοινότητας υπό αυτό το πρίσμα.

[...] οπωσδήποτε ο εμπειρογνώμονας για να βγάλει ένα πρόγραμμα ένα πρόγραμμα για να δούμε λοιπόν πρόγραμμα χρειάζονται οπωσδήποτε εμπειρογνώμονες τους χρειάζεται οπωσδήποτε τεχνοκράτης όχι μόνο ένας να συνεργαστεί να συνδυάζει τις δύο ειδικότητες δηλαδή να είναι κοντά (...) γιατί αλλιώς αντιμετωπίζει ένας φιλελεύθερος ακόμα και την πολιτική επιρροή (...) εγώ θεωρώ ότι καταρχάς και όσα δήλωσα προσωπική μου: (.) ιδεολογία χωρίς τη βοήθεια της επιστήμης για μένα είναι σαν να είναι θρησκεία [...]

(focus group ψηφοφόρων)

[...] δηλαδή τι είναι ρεάλ πολιτικά μπαίνουν και άλλοι άνθρωποι μέσα εκεί ειδήμονες εκεί τι γίνεται αυτό εννοείται θεωρώ ότι η επιστημονική κοινότητα θέλει πιο κοινωνικά έχουν περισσότερες γνώσεις βασικά τι να μας πούνε [...]

(focus group ψηφοφόροι)

Αναφορικά με το θέμα «*Κοινωνική Κίνηση*», ήδη συζητήθηκαν τα υποθέματα που αφορούν τόσο το «*Άνοιγμα στην κοινωνία (;)*» όσο και για το ζήτημα «*Του προοδευτικού πόλου*». Το τρίτο υποθέμα επερωτά την ίδια την ύπαρξη κινήματος, «*Κίνημα, ποιο κίνημα;*». Σχολιάζεται η απίσχναση κινηματικών διεργασιών, ενώ οι όποιες κινήσεις γίνονται από εθνικιστικές ομάδες και συλλογικότητες. Αυτή η κατάσταση του κινήματος αν και δεν σχολιάστηκε πολύ περαιτέρω, πάρα ταύτα θεωρείται ότι οι αποκλεισμοί σε μία τέτοια περίοδο δεν βοηθούν.

Το «*Κόμμα, ποιο κόμμα;*» ήδη έχει συζητηθεί κυρίως υπό το πρίσμα της αυτονόμησης του κύκλου της ηγεσίας που μαζί με άλλα κυβερνητικά παράκεντρα ενισχύουν την αφυδάτωση του κόμματος, μία αφυδάτωση διαδικασιών και κόσμου, που προέρχεται κατά κύριο λόγο από την απορρόφηση στελεχιακού δυναμικού στο κράτος και την κυβέρνηση. Με βάση αυτά τα ειρημένα, μπορεί κανείς να διακρίνει μία εκ πρώτης όψεως αντινομία μεταξύ της «*Μη ορατότητας*» του κόμματος, αλλά και του δικαιώματος για «*Πλουραλισμό*». Δηλαδή, ενώ το κόμμα υπολειτουργεί και ο κόσμος του κόμματος δεν έχει θάρρος πλέον να βγει στην κοινωνία, καθώς χαρακτηρίζεται από ένα κράμα ενοχής, απογοήτευσης και απουσίας, την ίδια στιγμή που η κατάσταση είναι αυτή το ζήτημα των τάσεων θεωρείται κάτι θεμιτό που δίνει τη δυνατότητα της πολυφωνίας σε ένα κόμμα, σε ένα αποκενωμένο κόμμα. Αυτή η παρατήρηση, μαζί με μία γενικά αρνητική στάση για τις διαγραφές, αλλά και μία θετική, για κάποιους/ες, τοποθέτηση για την ύπαρξη φίλων και με κάποια δικαιώματα στο κόμμα,

αποτυπώνει μία αντίληψη για το κόμμα που ίσως είναι μία ενδιαφέρουσα εικόνα των σύγχρονων μετασχηματισμών. Δηλαδή ένα κόμμα που επί της ουσίας δεν υφίσταται, καθώς ο πρωθυπουργός της κυβέρνησης θέτει τους όρους εντός του κόμματος, αλλά είναι σωστό να υπάρχει πολυφωνία, χωρίς πειθαρχικά όπως οι διαγραφές, με την ύπαρξη μελών πολλαπλών ταχυτήτων.

[...] εδώ υπάρχει ένα θέμα για μένα δηλαδή όταν βγήκε κυβέρνηση ο συριζα ήταν κάτι επισήμαναν πάρα πολλοί και μες στην οικογένειά μου δηλαδή αποδυναμώθηκε το κόμμα τώρα ποιο κόμμα χάθηκε το κόμμα δηλαδή στα γραφεία στην κουμουνδούρου τώρα θα κάνω επισημάνσεις όχι δική μου άποψη δεν πατάει άνθρωπος δεν υπήρχε άνθρωπος πήραν όλοι οι κυβερνητικές θέσεις σε υπουργεία σύμβουλοι οπότε [...] ναι αυτή είναι η κουλτούρα αυτό του κόμματος να συνθέτει τάσεις οπότε βέβαια νομίζω ότι είναι αναπόσπαστο ειδικά στοιχείο του συριζα [...]

(focus group sympathisants)

[...] βασικά:: υποστηρίζει θέσεις ο συριζα δεν:: υπάρχει κυβέρνηση ο ΣΥΡΙΖΑ σαν κόμμα είναι ανύπαρκτος [...]

(focus group sympathisants)

[...] ποιος θεωρείτε ποια θεωρείτε ότι είναι η σχέση του κόμματος με την κυβέρνηση σήμερα νομίζω ότι η κυβέρνηση επιβάλλεται στο κόμμα στην κομματική γραμμή [...]

(focus group ψηφοφόρων)

[...] εγώ, όπως το βλέπω μου φαίνεται θετικό ok χάνεις την έννοια του ότι τα μέλη έχουν πιο αυστηρή, όχι πολιτική δέσμευση κάπως τέλος πάντων είναι πιο μέσα αλλά:: ωστόσο μπορείς κάπως έτσι ανθρώπους που δε θέλουν να δεσμευτούν σε ένα κόμμα, να δεις τι θέλουνε να πάρεις ουσιαστικά μια γεύση από το τι θέλουν ώστε να μπορείς η δράση που θα κάνεις να έχει μεγαλύτερο αντίκτυπο στην κοινωνία ναι ίσως μια χαλαρή σχέση να είναι πιο ευεργετική σε κάποια πράγματα [...]

(focus group sympmathisants)

Τέλος, αναφορικά με το κράτος το οποίο, κατά τους/τις συμμετέχοντες/ουσες πολεμάει το ΣΥΡΙΖΑ, η κατάσταση είναι ένα «διαρκές σαμποτάζ». Το κράτος, οι μηχανισμοί του, οι ελίτ εντός της γραφειοκρατίας, μαζί με το πελατειακό σύστημα εξυπηρέτησης ιδίων συμφερόντων του παλαιού δικομματισμού θέτουν συνεχώς εμπόδια στην υλοποίηση του κυβερνητικού έργου. Και το ζήτημα είναι ότι και το κόμμα και ο κόσμος που έχει αναφορά στο ΣΥΡΙΖΑ είναι λίγος μπροστά σε όλο αυτό το σύστημα. Το ζήτημα, λοιπόν, είναι όπως ήδη ανεφέρθη οι δημοκρατικές τομές εντός του κράτους.

[...] κρατικοί μηχανισμοί όμως που είναι μονίμως ανεξέλεγκτοι και αυτό που δεν έχει καταφέρει καθόλου να κάνει ο συριζα πιστεύω δε θα τα καταφέρει και κανένας είναι να την αστυνομία [...]

(focus group ψηφοφόρων)

3.4. Αποχωρήσαντες/σασες – Αποστασιοποιηθέντες/εις του ΣΥΡΙΖΑ και της Νεολαίας ΣΥΡΙΖΑ

Αυτή η τρίτη κατηγορία συμμετεχόντων/ουσών δομήθηκε στη βάση της αποχώρησης – αποστασιοποίησης από το ΣΥΡΙΖΑ το 2015, όπως ήδη περιγράφηκε³²⁹. Αυτή η κατηγορία συμπεριελήφθη για να δοθεί η άποψη των πολιτικώς δρώντων που σχετίζονταν με το ΣΥΡΙΖΑ μέχρι και το 2015, ώστε να ψηλαφιστούν ερωτήματα μεταβολής ως προς τη σχέση κόμματος – κυβέρνησης – κράτους. Είναι πρόδηλο ότι οι τοποθετήσεις τους είναι επηρεασμένες από τη διάσπαση και τη μετέπειτα πορεία, πάρα ταύτα κι αυτή η αποτύπωση της πρόσληψης της σχέσης κοινωνίας – κόμματος – κράτους, μπορεί να φωτίσει πλευρές αυτού του πολύπλοκου και κυρίως πολυπαραγοντικού ζητήματος. Έχει ενδιαφέρον ότι και αυτή η κατηγορία συμμετεχόντων/ουσών, όπως δηλαδή και αυτή των “sympathisants” και των ψηφοφόρων, δεν είχε κάποιες αξιοσημείωτες διαφοροποιήσεις ως προς το λόγο και την ιεράρχηση των θεμάτων.

Αυτή η ομάδα συμμετεχόντων/ουσών ασχολείται κυρίως με τη διαδικασία δημιουργίας αιτήματος για την Αριστεράς στην εξουσία, άρα συζήτησε περισσότερο τις κοινωνικές διεργασίες και τις εσωκομματικές διαδικασίες, καθώς και την μεταξύ τους διάδραση, στο δρόμο για τον Ιανουάριο του 2015. Οι τοποθετήσεις είναι ένα κράμα μνήμης, με στοιχεία του πως θα έπρεπε να είναι τα πράγματα, δηλαδή το δέον, και εκεί ανάμεσα στη μνήμη και στο πως θα έπρεπε να γίνουν, αλλά δεν έγιναν, ψηλαφίζονται τα ζητήματα άρσης της εσωκομματικής δημοκρατίας, φαινόμενα πρόσδεσης με το κράτος και απίσχνασης του κοινωνικού παράγοντα.

Τα θέματα που ανεπτύχθησαν αφορούν το κόμμα ως κάτι που εν τέλει ήταν ενοχλητικό στο δρόμο προς την εξουσία, «*Το κόμμα βαρίδι (;)*», καθώς και ο τρόπος που αυτό το κόμμα ενεπλάκη με την κοινωνική κίνηση, «*Η εμπλοκή με την κοινωνική κίνηση*». Το τρίτο θέμα είναι ουσιαστικά «*Η προοπτική της εξουσίας*», η οποία διαπλέκεται τόσο με το κόμμα όσο και με την κοινωνική κίνηση. Τέλος, το τέταρτο θέμα αναφέρεται στην κατάσταση που δημιουργήθηκε μετά το 2015 σε σχέση με την προοπτική της εξουσίας προσπαθώντας να εξετάσουν τί γίνεται «*Η υπόθεση της Αριστεράς*» σήμερα.

329 Βλ. Κεφάλαιο 2ο.

Πίνακας 3.3: Θεματικό Χάρτης Αποχωρήσαντες/σασες – Αποστασιοποιηθέντες/εισες ΣΥΡΙΖΑ & Νεολαίας ΣΥΡΙΖΑ



«Το κόμμα βαρύδι (;)» είναι μία έκφραση που ακούστηκε αρκετά κατά τη διάρκεια όλης της περιόδου προς την άνοδο στην κυβερνητική εξουσία. Ο συγκεκριμένος τίτλος θέλει να περιγράψει, με βάση τα ειρημένα των συμμετεχόντων/ουσών, το κόμμα που πρέπει και προσπαθεί να έχει δημοκρατικές διαδικασίες και λειτουργία, η οποία (δημοκρατία) ωστόσο δημιουργεί ζητήματα ως προς την αποτελεσματικότητα· η οποία αποτελεσματικότητα ιεραρχείται κοιτώντας την εξουσία. Το ερωτηματικό εντός παρενθέσεως, ετέθη καθώς είναι ερώτημα αν ποτέ ο ΣΥΝ/ΣΥΡΙΖΑ χαρακτηριζόταν κατ’ ουσίαν από δημοκρατικές διαδικασίες, οι οποίες να είναι ενοχλητικές στο δρόμο για την κυβέρνηση. Με άλλα λόγια και οι ίδιοι/ες επερωτούν τη λειτουργία του κόμματος πριν και από το 2012. Αυτό το θέμα περιλαμβάνει, λοιπόν, στη βάση αυτού του προβληματισμού το υποθέμα αναφορικά με τις «Δημοκρατικές διαδικασίες(;)». Η δημοκρατία σε ένα κόμμα ενισχύεται κι από τον πλουραλισμό απόψεων και θέσεων, ωστόσο τίθεται το ερώτημα «Πλουραλισμός ή διαίρει και βασιλεύει;» προς εξυπηρέτηση της αυτονόμησης της κομματικής ηγεσίας. Τα άλλα δύο υποθέματα, ασχολούνται με τη διάδραση κόμματος και κοινωνικής κίνησης καθώς «Το άνοιγμα στην κοινωνία(;)» επερωτάται για πόσο διήρκτησε και μέχρι που κατάφερε να υπάρξει όσμωση πραγματική, ώστε να υπάρξει ένα πρόγραμμα το οποίο να είναι «Το πρόγραμμα των

κοινωνικών αναγκών», όπως έγινε το πρώτο διάστημα μία προσπάθεια³³⁰, στο δρόμο προς την εξουσία.

[...] μία αριστερά και πολιτική το πρόγραμμα μιας οργάνωσης χτίζεται από τη δράση της οργάνωσης δεν μπορεί να χτιστεί από αλλού θεωρητικά αν είσαι αριστερή οργάνωση το πρόγραμμά σου το πρόγραμμα το τι θα κάνεις χτίζεται μέσα από τα μέτωπα πάλης σου δεν μπορεί να χτιστεί εγκεφαλικά [...]

(focus group αποχωρήσαντες/σασες)

«Δημοκρατικές διαδικασίες(;)» είναι μία συζήτηση που ανεδείχθη από όλους/ες τόσο ως αίτημα και απόπειρα όσο και ως μία φενάκη. Η δημοκρατία είναι η βάση για τον κοινωνικό μετασχηματισμό³³¹, συνεπώς ο πολιτικός φορέας θα πρέπει να χαρακτηρίζεται από δημοκρατικές δομές, λειτουργίες και διαδικασίες. Ειδικά γι' αυτή τη μερίδα κόσμου που αποχώρησε από το ΣΥΡΙΖΑ³³² η δημοκρατία και η συνεχής διεύρυνσή της μέσω της εμπλοκής στο κοινωνικό πεδίο ήταν αυτή που μπορούσε να περιγράψει το πολιτικό σχέδιο για την Αριστερά στην εξουσία. Πάρα τούτα οι διαδικασίες με την πάροδο του χρόνου ήταν όλο και περισσότερο επιτελέστηκες, ως διαδικασίες κατ' επίφασης δημοκρατίας. Την ίδια στιγμή οι κοινωνικές αντιστάσεις που θα μπορούσαν να εμπλουτίσουν τον πολιτικό φορέα άρχισαν να μειώνονται, μπροστά σε μία λογική ώριμου φρούτου για την κυβέρνηση της Αριστεράς με αποτέλεσμα η σχέση κοινωνικού και πολιτικού φορέα να χαρακτηρίζονται από την ανάθεση, τροχοπέδη δηλαδή για την εμβάθυνση της δημοκρατίας. Εκεί τίθεται και το ζήτημα του πως τη δομή του κόμματος αναφορικά με την πολυφωνία και την πολυτασικότητα μία αυτονομημένη ηγεσία μπορεί να τη χρησιμοποιήσει με σκοπό τη δημιουργία πολλαπλών κέντρων αποφάσεων, ώστε να αποτελεί η ηγεσία το συνεκτικό κρίκο μεταξύ των τάσεων και των διαφορετικών φωνών και όχι τα όργανα και οι διαδικασίες του κόμματος. Εκεί τίθεται το ζήτημα «Πλουραλισμός ή διαίρει και βασιλεύε;».

[...]μία στοχοπροσήλωση στον τσίπρα ως το νέο ηγέτη και τα λοιπά αυτό θα μεταφράζεται σε μία μεγαλύτερη ευθύνη και στο κόμμα και και ας πούμε τις πιο ριζοσπαστικές φωνές αντίστοιχα θα βρεθεί ένας μηχανισμός εσωτερικά ο οποίος θα τις καθυποτάξει με έναν τρόπο υπήρχαν διάφορα φαινόμενα φαινόμενα τα οποία είχα ακούσει υπήρχαν ζητήματα εσωκομματικής έλλειψη δημοκρατίας τέλος πάντων και αυτό ήταν εκείνη την περίοδο ε:: που ήταν στα πρόθυρα ο συριζα να αναλάβει η κυβέρνηση (...) σκληρά αρχηγικό κόμμα και τα λοιπά και τα λοιπά και όταν μπήκαν τάσεις στο παιχνίδι και όταν μπήκαν και οι άλλες συνιστώσες στο παιχνίδι και φτιάχτηκε ο συριζα σε κάποια πράγματα σε επίπεδο πολιτικής γραμμής σε επίπεδο κάποιων πρακτικών το στρέψαν προς το πιο ριζοσπαστικό σε κάποια άλλα πράγματα:: ενσωματώθηκαν πλήρως δηλαδή είχες οργανώσεις που ήτανε ξέρω γω μπορεί να ήτανε μία δεκαετία σκληρός κίνηματισμός και ξαφνικά ήτανε μόνο διάδρομοι:: [...]

(focus group αποχωρήσαντες/σασες)

330 Βλ. 1.3.

331 Καριτζής, Α., 2014. *Λογική και μέθοδος μιας αριστερής κυβέρνησης*, ό.π., σσ. 32 – 33.

332 Βλ. 2.3.

[...] ότι η πολυφωνία είναι ένα στοιχείο δημοκρατίας το οποίο έπαψε να υπάρχει από τη στιγμή που σταμάτησε να υπάρχει δημοκρατική ζωή του κόμματος επομένως από αυτό το σημείο και το σημείο και πέρα τα πράγματα τελείως ανεξέλεγκτα (...) [...]
(focus group αποχωρήσαντες/σασες)

Το ζήτημα της Αριστεράς στην εξουσία περνούσε μέσα από την οικοδόμηση αντιστάσεων και εμπλοκής στο κοινωνικό πεδίο, «*Το άνοιγμα στην κοινωνία(;)*». Ωστόσο, το ερωτηματικό θέτει ένα διπλό ερώτημα που θίχθηκε στα focus groups, αν όντως ο ΣΥΡΙΖΑ είχε εμπλοκή με τους κοινωνικούς και μαζικούς χώρους, πράγμα το οποίο επερωτάται και δευτερευόντως αν από τα κάτω αναπτύσσονταν εστίες πυροδότησης που να βοηθάνε τον πολιτικό φορέα στο δρόμο προς την εξουσία, το οποίο ούτε αυτό εν τέλει συνέβη. Πρόκειται δηλαδή για ένα υποθέμα που δείχνει τις προθέσεις, δείχνει την προσπάθεια που έγινε στη διάρκεια κυρίως της πρώτης περιόδου του αντιμνημονιακού αγώνα, αλλά μάλλον όσο έφτανε ο καιρός ανάληψης της εξουσίας αυτή η δυναμική σχέση αφυδατωνόταν όλα και περισσότερο. Με βάση αυτό το σχήμα δημιουργήθηκε το ένα ογκώδες και πλούσιο πολιτικό πρόγραμμα με την αρωγή ακτιβιστών/στριών³³³, επιστημόνων και μελών του κόμματος, στη βάση ακριβώς των κοινωνικών αναγκών, «*Το πρόγραμμα των κοινωνικών αναγκών*». Αυτό, ωστόσο λίγο αργότερα αντικατεστάθη στην «*(Η) προοπτική της εξουσίας*» με «*Το πρόγραμμα της Θεσσαλονίκης*», το κυβερνητικό δηλαδή πρόγραμμα, το οποίο προέκυψε ακριβώς από την ανάποδη διαδικασία.

[...] σειρά συσσωρεύει ότι κινηματικό κινηματικές πρακτικές αντιλήψεις ανάγκες με ένα τρόπο που διανοίγονται σε κοινωνικό και το δεύτερο είναι ότι η εξειδίκευση του προγράμματος ε:: και μετά ας πούμε με ένα τρόπο φιλτράρονται και επεκτείνονται σε κάθε κοινωνικό χώρο [...]

(focus group αποχωρήσαντες/σασες)

[...] δεν νοείται αριστερή κυβέρνηση να μην έχει στην κόντρα κινήματα θα ήταν λογικό να έχει στην κόντρα κινήματα και κόσμο της στην κόντρα θα ήταν πολύ λογικό αν δεν έχει σημαίνει ότι δεν έχεις κινήματα ή ότι δεν έχει δεν είναι αριστερή κυβέρνηση δεν μπορεί να μην έχει κοινωνικό υποκείμενο που να διεκδικεί και να ισχυρίζεται η ίδια ότι βασίζεται στην κοινωνία να είναι αριστερή δηλαδή κυβέρνηση τέλος πάντων υπάρχουν πολύ ενδιαφέροντα πράγματα που έχουν πει πολλοί και στις σε σχέση με τις κυβερνήσεις της λατινικής αμερικής και την χάρνεκερ και αυτό το κομμάτι και αυτό που πιάζουν και η κληρονομιά του μάη για τη σχέση κινήματων και ο πουλαντζάς το έχει πιάσει με πολύ μεγάλο ενδιαφέρον αυτό το κομμάτι [...]

(focus group αποχωρήσαντες/σασες)

Στο θέμα «*Η εμπλοκή με την κοινωνική κίνηση*», αν και το μεγαλύτερο μέρος του έχει αναλυθεί σε σχέση με το κόμμα, θα πρέπει να προστεθεί και η ιστορία του ΣΥΡΙΖΑ η οποία αποτυπώθηκε. Το γεγονός ότι ο ΣΥΡΙΖΑ υπήρξε «*Τέκνο των κινήματων*», και με βάση αυτό φαίνεται και η μεγάλη αντίθεση της μετέπειτα εξέλιξης. Μία εξέλιξη όχι ως προς το κόμμα, αλλά ως προς την αφυδάτωση του κοινωνικού παράγοντα.

333 Spourdakis, M., 2013. 2013. Left Strategy in the Greek cauldron, ό.π., p. 104.

«Η προοπτική της εξουσίας», λοιπόν, προέκρινε όλο και πιο εμφατικά το γεγονός ότι «Όριο μας είναι η κυβέρνηση». Όσο δηλαδή πλησίαζαν οι εκλογές του 2015, το αίτημα για κυβέρνηση μετατόπιζε το λόγο του κόμματος και συρρίκωνε την εσωκομματική δημοκρατία. Σε αυτό το πλαίσιο εντάσσεται και «Το πρόγραμμα της Θεσσαλονίκης», το οποίο ήταν εν τέλει το αντίθετο από αυτό που τα κείμενα και τα όργανα προέκριναν, ήταν ένα πρόγραμμα παρουσίασης “λύσεων”³³⁴. Τέλος, στο δρόμο προς την εξουσία «Το ηθικό πλεονέκτημα» της Αριστεράς έγινε προσπάθεια να καταδειχθεί, το οποίο όμως στις εκλογές του Σεπτεμβρίου μετετράπη σε ένα ηθικό πλεονέκτημα ως προς τη διαφθορά του παλαιού κομματικού συστήματος, και όχι ως το αξιακό πλαίσιο του αριστερού παραδείγματος.

[...] ό,τι εκφωνήθηκε εκφωνήθηκε και έκλεισε με αποφασίσεις με απόφαση τσίπρα ή κάποιου κύκλου το πρόγραμμα της Θεσσαλονίκης (...) ωραία το πρόγραμμα της Θεσσαλονίκης είναι έχω μία λύση για κάθε σου πρόβλημα έχω:: το χω λύσει μη φοβάσαι [...]

(focus group αποχωρήσαντες/σασες)

Τέλος, αναφορικά με την «(Η) υπόθεση της Αριστεράς», αυτό που ανεδείχθη από τις συζητήσεις είναι η «Το ηθικό πλεονέκτημα» έχει πληγεί σε πολύ μεγάλο βαθμό, καθώς η Αριστερά μπήκε στο κάδρο. Αυτό συναρτίζει του «T.I.N.A.», δημιουργεί ένα δυσοίωνα πλαίσιο για την Αριστερά στην Ελλάδα. Η καταβαράθρωση της ελπίδας παράλληλα με την άρση του ηθικού πλεονεκτήματος, είναι αυτό που δημιουργεί σήμερα αυτό το κλίμα κινηματική νηνεμίας και ισχνής κινηματικής παρουσίας.

[...] εγώ θέλω να υπερθεματίζω στο τύχη ποιος το λέγαμε πως όταν συνδυασμό δύο παραγόντων δύο παραγόντων και της δουλειάς που κάνανε οι οργανώσεις βάσης αλλά και του ηθικού πλεονεκτήματος της αριστεράς της συλλογικής αριστεράς είχε βγάλει τόσους ανθρώπους για να με βάλουνε τζιφρούλα από τόση δα το στους τι είναι στο απόσπασμα αυτός ως παράδοση το είχαμε κληρονομήσει και μας έδινε αυτό το ηθικό πλεονέκτημα και η μεγαλύτερη ζημιά που έχει γίνει τώρα δεν είναι στο πολιτικό επίπεδο είναι ότι χάσαμε με απόλυτο τρόπο το ηθικό πλεονέκτημα αυτό πληρώνει το σύνολο της αριστεράς ε:: [...]

(focus group αποχωρήσαντες/σασες)

[...] ο συριζα έκανε πολύ μεγαλύτερο κακό από όσο πιστεύαμε ότι θα μπορούσε να κάνει δηλαδή εγώ θυμάμαι τον εαυτό μου να σκέφτομαι τον εαυτό μου εντάξει πιο είναι το χειρότερο σενάριο να μην τα εφαρμόσω ας πούμε και να πέσει ή τέλος πάντων να εφαρμόσει τα μισά ας πούμε στα πολύ έσχατα θεωρώ ότι αυτό που έχει κάνει να καλλιεργήσει τον μιθριδατισμό σε ένα σε ένα βαθμό οποίος καταλήγει σε πολύ επικίνδυνα μονοπάτια αντιπολιτικής και αποπολιτικοποίησης ε:: παρόλο που εγώ δεν συντάσσομαι με μια λογική που λέει ε:: πώς το λένε να έρθει η νδ για να είναι πιο σκληρός ο εχθρός και να αντιπαρατεθεί το κίνημα θεωρώ ότι ο συριζα έχει στοιχεία ρε παιδί μου πώς να το πω αν το πάρεις εκ του αποτελέσματος είναι από τις χειρότερες κυβερνήσεις [...]

(focus group αποχωρήσαντες/σασες)

334 Καρίτζης, Α., 2014. *Λογική και μέθοδος μιας αριστερής κυβέρνησης*, ό.π., σ. 18.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η παρούσα έρευνα προσπάθησε να εξετάσει την πρόσληψη της σχέσης κοινωνίας – κόμματος – κράτους υπό το πρίσμα των πολιτικώς δρώντων υποκειμένων, που έχουν ή είχαν αναφορά στο ΣΥΡΙΖΑ. Ο τρόπος που επιλέχθηκε να εξεταστεί αυτή η πρόσληψη της σχέσης ήταν η μέθοδος των focus groups, ακριβώς διότι η πολιτική είναι μια διαλεκτική διαδικασία και συνεπώς η άποψη που εκφράζεται είναι απότοκο συνεχών ζυμώσεων.

Η διάρθρωση έγινε με βάση τη διάκριση του M. Duverger σε στελέχη, μέλη, “sympathisants” και ψηφοφόρους³³⁵. Αυτή η διάκριση έγινε για να εξεταστεί η πρόσληψη καθεμιάς ομάδωσης με τρόπο που να επιτευχθεί η μεγαλύτερη δυνατή συμμετοχή εντός του focus group. Επίσης, τα focus group δομήθηκαν βάσει φύλου και ηλικίας. Αναφορικά με τους/τις αποχωρήσαντες/σασες – αποστασιοποιηθέντες/εισες από το ΣΥΡΙΖΑ, θα πρέπει να γίνουν δύο διευκρινήσεις. Εν αρχή, αυτά τα focus groups είχαν εσωτερική συνοχή μόνο τα φύλο και ηλικία, καθώς στο εσωτερικό συμμετείχε ένα πρώην στέλεχος, ένα πρώην μέλος, ένας πρώην “sympathisant” και ένας πρώην ψηφοφόρος. Αυτό έγινε, διότι αυτό που ενδιέφερε γι’ αυτά τα focus groups είναι η αποτύπωση της πρόσληψης ως αποχωρησάντων, συνεπώς δεν είχε μεγάλη σημασία το ότι συμμετείχε στην ίδια ομάδα ένα στέλεχος με ένα ψηφοφόρο.

Το ενδιαφέρον είναι ότι όντως τα θέματα που αναπτύχθηκαν ήταν προϊόν της συζήτησης και τα ευρήματα αποτυπώνουν ακριβώς αυτό που ήταν εξ’ αρχής η σκέψη, το πως δηλαδή προσλαμβάνεται η σχέση κοινωνίας – κόμματος – κράτους, από τα πολιτικώς δρώντα υποκείμενα, δηλαδή από κομμάτια της κοινωνικής κίνησης, μέσα από μία κοινωνική και πολιτική διαδικασία όπως είναι η συζήτηση. Θα πρέπει, επίσης, να επισημανθεί ότι η έρευνα είναι διερευνητική, ως αρμόζει σε κάθε ποιοτική έρευνα, και δεν προσπαθεί να επαληθεύσει ή να διαψεύσει κάτι. Προσπάθησε να ψηλαφίσει τα ερωτήματα, τα άγχη, τις αγωνίες πάνω σε αυτή τη σχέση.

Η θεωρητική σκευή που εξετάζει το κομματικό φαινόμενο εντός των μετασχηματισμών του κράτους, δηλαδή ακριβώς αυτή η δυναμικότητα, εν αντιθέσει με τις ιδεοτυπικές προσλήψεις του κομματικού φαινομένου, αποτυπώθηκε και στην παρούσα έρευνα. Αποτυπώθηκε κυρίως υπό το πρίσμα αντινομιών, οι οποίες όμως εφ’ όσον ενέκυψαν θα πρέπει στο μέλλον να ενσκήψουμε πιο συστηματικά.

335 Βλ. Κεφάλαιο 2ο.

Αναλύοντας, λίγο περισσότερο τη θεωρία μαζί με τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας, θα πρέπει πρώτα να αναφέρουμε εν τάχει τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του ΣΥΡΙΖΑ εν παραλλήλω με τους μετασχηματισμούς στον ελληνικό κοινωνικό σχηματισμό. Όπως ήδη έχει αναφερθεί³³⁶, ένας πολιτικός οργανισμός είναι κόμμα γιατί διεκδικεί την εξουσία. Επίσης, τα κόμματα εξετάζονται εντός του εκάστοτε συστήματος. Η έννοια του συστήματος θέλει να καταδείξει το χώρο εντός του οποίου οι κυρίαρχες πολιτικές επιλογές, μεταβολές και εν τέλει μετασχηματισμοί δε χαρακτηρίζουν μόνο τους εκπροσώπους συγκεκριμένων συμφερόντων, αλλά όλους εκείνους που εμπλέκονται στο εκάστοτε σύστημα εξουσίας³³⁷. Με άλλα λόγια το δικομματικό σύστημα εξουσίας δε χαρακτηρίζει μόνο τα δύο κόμματα που εναλλάσσονται στην εξουσία, αλλά και τα κόμματα της ελάσσονος αντιπολίτευσης, δηλαδή και τα κόμματα της Αριστεράς που μέχρι προσφάτως δεν διεκδικούσαν την κυβερνητική εξουσία.

Αναφορικά με την επίμαχη συζήτηση της πρόσδεσης το κόμματος στο κράτος, είναι ανάγκη της γράφουσας να ξεκαθαριστεί ότι δεν πρόκειται για αξιολογική τοποθέτηση, αλλά για επιστημονική παρατήρηση, που προφανώς η επιλογή των εργαλείων ανάλυσης φέρουν στοιχεία απάντησης υπό ένα συγκεκριμένο πρίσμα. Εξετάζοντας τις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες παρατηρείται μία συνεχώς διευρυνόμενη ευημερία στη βάση της συναίνεσης και της ταυτόχρονης θεοποίησης της ταξικής πάλης³³⁸. Η μεταπολεμική ειρήνη, λοιπόν, είναι το αφήγημα που αίρει σταδιακά τον κοινωνικό ανταγωνισμό, και όπου βασικός εκφραστής και εγγυητής της είναι το κράτος. Σε αυτό το πλαίσιο, το κομματικό σύστημα είναι αρωγός της επισκίασης του κοινωνικού ανταγωνισμού. Το κομματικό σύστημα πλαισιώνεται από τα ιδεολογικά χαρακτηριστικά της μεταπολεμικής ειρήνης, και συνεπώς εφ' όσον εγγυητής αυτής είναι το ίδιο το κράτος, το κομματικό σύστημα αγκιστρώνεται στις δομές και τις διαδικασίες του, όπως παρατηρεί ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του 1960 *J. Agnoli*. Ήδη τίθενται ζήτημα μεταβολής και στο εσωτερικό των κομμάτων· ένα εσωτερικό, εντός του οποίου, λόγω της άμβλυνσης των κοινωνικών αντιθέσεων, παρατηρείται σταδιακά η τάση αυτονόμησης της κομματικής ηγεσίας από τη βάση, και ταυτοχρόνως η απίσχναση των κομματικών διαδικασιών και της εσωκομματικής δημοκρατίας.

Το «κόμμα μαζών» αρχίζει να υποχωρεί, καθώς προσδένεται σταδιακά στο κράτος. Το ενιαίο μαζικό κόμμα του κράτους³³⁹ περιγράφοντας τους μετασχηματισμούς που έχουν επισυμβεί στο κοινωνικό πεδίο, όπως ήδη έχουν αναφερθεί, είναι ο όρος που καταδεικνύει την εντεινόμενη πρόσδεση του κομματικού συστήματος με το κράτος και την κρατική γραφειοκρατία. Το κυρίαρχο μαζικό κόμμα του κράτους είναι κατ' ουσίαν ο ιμάντας

336 Βλ. 1.1.1.

337 Πουλιαντζάς, Α., Ν., 1975. *Πολιτική Εξουσία και Κοινωνικές Τάξεις*, ό.π., σσ. 111 – 112.

338 Agnoli, J., Γκιούρας, Θ. (επίμ.), 2013. *Ο μετασχηματισμός της δημοκρατίας*, ό.π., σ. 131.

339 Πουλιαντζάς, Α., Ν., 2008. *Το Κράτος, Η Εξουσία, Ο Σοσιαλισμός*, ό.π., σσ. 334 – 346.

μεταβίβασης των γραφειοκρατικών αποφάσεων προς τη βάση, ελεγχόμενο πια από τις κορυφές της εκτελεστικής εξουσίας. Όντας άμεσα παρόν μέσα στη διοίκηση εξασφαλίζει και τη λειτουργία της ίδιας της διοίκησης. Την ίδια στιγμή, μία από τις βασικές του λειτουργίες είναι η αναπαραγωγή της κρατικής ιδεολογίας στις μάζες. Πρόκειται, δε για ένα μαζικό κόμμα³⁴⁰. Η δομική πλέον ώσμωση ανάμεσα στο κράτος και σε ένα κυρίαρχο μαζικό κόμμα διαπιστώνεται και στο σημείο που κάνει αναφορές για το ποια θα πρέπει να είναι η σχέση των λαϊκών μαζών με το κράτος, δείχνοντας ακριβώς τη δομική επέκταση του κράτους³⁴¹.

Η πολιτική πλέον, αποτέλεσμα της προαναφερθείσας συναίνεσης προσλαμβάνεται ως εργαλείο, και η οποία εν προκειμένω χαρακτηρίζεται από τη μεσιτική σχέση που έχει το κόμμα μεταξύ της κοινωνίας και του κράτους, και που αποτυπώνεται σε σταδιακά μειούμενης έντασης δικομματισμό. Η άμβλυνση των ταξικών αντιθέσεων, από τη λογική αύξησης της εκλογικής επιρροής, αίρουν σταδιακά τις ταξικές τοποθετήσεις στον πολιτικό και προγραμματικό λόγο. Αυτό οδηγεί σε μία αίσθηση απώλειας ταυτοτήτων του κόμματος. Τούτων δοθέντων παρατηρείται μία σχέση όπου για την επίτευξη αύξησης εκλογικής επιρροής το επιτελείο, το οποίο απαρτίζεται από τους ηγέτες, τους βουλευτές και το κυβερνητικό προσωπικό, γίνεται όλο και πιο κλειστό³⁴². Παρατηρείται, λοιπόν, σταδιακά μία τάση επαγγελματικοποίησης της πολιτικής σταδιοδρομίας, η οποία είναι προσβάσιμη σε όλο και λιγότερα τμήματα της κοινωνίας. Αυτή η επαγγελματικοποίηση της πολιτικής με την αρωγή των «ειδικών» και των «κρυφών επαγγελματιών»³⁴³ οδηγεί σταδιακά στην δημιουργία κυβερνητικών ελίτ που δρουν σε παρα – κοινοβουλευτικές, μη δημόσιες, ανεπίσημες και ελλιπώς νομιμοποιημένες διαδικασίες για επίλυση ζητημάτων.

Η θεωρία περί «cartel party», αναπτύχθηκε με βάση το σχήμα του κόμματος που χρησιμοποιεί τους πόρους του κράτους για να διατηρήσει τη θέση του στο πολιτικό σύστημα. Οι *R. Katz* και *P. Mair* υποστηρίζουν ότι τα κόμματα δυτικών ευρωπαϊκών φιλελεύθερων δημοκρατιών έχουν προσαρμοστεί σε μειωμένα επίπεδα συμμετοχής, ενώ όποια συμμετοχή τους σχετίζεται με δραστηριότητες του κόμματος, με αποτέλεσμα όχι μόνο να στρέφονται προς τους πόρους που παρέχονται από αυτό, αλλά με αυτόν τον τρόπο να σχετίζονται με αθέμιτα μέσα. Περιγράφεται έτσι, ο ολοένα και μειούμενος ανταγωνισμός³⁴⁴ μεταξύ των κομμάτων δίνοντας έμφαση στην επιρροή του κράτους, μέσα από μια διαδικασία αλληλοδιείσδυσης κόμματος και κράτους. Οι στόχοι της πολιτικής γίνονται αυτοαναφορικοί,

340 Στο ίδιο, σ. 341.

341 Στο ίδιο, σ. 220.

342 Offe, Cl., 1980. *The Separation of Form and Content*, ό.π., p. 10.

343 Panebianco, A., 1988. *Political Parties*, ό.π., pp. 229 – 231.

344 Mair, P., 1997. *Party System Change – Approaches and Interpretations*. Oxford: Clarendon Press, pp. 105 – 119.

επαγγελματικοί και τεχνοκρατικοί, ενώ ο όποιος κομματικός ανταγωνισμός³⁴⁵ αρκείται στην αποτελεσματική και αποδοτική διαχείριση του πολιτεύματος. Οι προεκλογικές εκστρατείες γίνονται από επαγγελματίες και χαρακτηρίζονται από συγκεντρωτισμό στη βάση της εξάρτησης από το κράτος για την οικονομική χορήγηση, καθώς και για τις άλλες παροχές και προνόμια. Ταυτόχρονα, τα οργανωμένα μέλη «εκτοπίζονται»³⁴⁶ από τους επαγγελματίες³⁴⁷ του είδους, δηλαδή εξειδικευμένο προσωπικό γραφείων και διαφήμισης, καθώς σημαίνοντα ρόλο πλέον παίζουν οι ειδικοί της επικοινωνίας³⁴⁸ με στόχο τα πιο αποδοτικά εκλογικά πολιτικά προγράμματα. Εντός του κόμματος, η διάκριση μεταξύ των μελών του κόμματος και των μη μελών γίνεται θολή, κι αυτό αποκρυσταλλώνεται από διαδικασίες όπως ηλεκτρονικές δημοσκοπήσεις, όπου τα κόμματα καλούν όλους τους υποστηρικτές τους, τα μέλη ή μη, να συμμετέχουν σε τέτοιου είδους δραστηριότητες, ακόμη και στη λήψη αποφάσεων.

Αυτό είναι το πλαίσιο που χαρακτηρίζει τον εναγκαλισμό κόμματος και κράτους. Αυτοί οι μετασηματισμοί στον ελληνικό κοινωνικό σχηματισμό δεν επηρέασαν, όπως ήδη έχει υπονοηθεί, τα δύο κόμματα εξουσίας, αλλά και τα κόμματα της Αριστεράς. Ειδικά για την περίπτωση του ευρωκομμουνιστικού ΚΚΕ εσ. αυτό σχετίζεται και με τις ιδεολογικές αναφορές ως προς την πρόσληψη της κυβέρνησης και της συμμετοχής σε αυτήν³⁴⁹.

Αναφορικά με το ΣΥΝ, θα πρέπει να γίνουν κάποιες αναφορές στη λειτουργία και στη δομή τους που βοηθάει τόσο την κατανόηση του ΣΥΡΙΖΑ, όσο και των ίδιων των ερευνητικών αποτελεσμάτων. Πρόκειται για ένα κόμμα όπου μέχρι, μέχρι την επίσημη λεγόμενη “Αριστερή στροφή” στο συνέδριο του 2004, όπου πρόεδρος εξελέγη ο Αλέκος Αλαβάνος, από το Αριστερό Ρεύμα, αμφιταλαντευόταν ιδεολογικοπολιτικά κυρίως δε ως προς την κριτική στο εκσυγχρονιστικό ΠΑΣΟΚ³⁵⁰. Οι τάσεις δεν ήταν θεσμοθετημένες, ωστόσο λειτουργούσαν ήδη ως εσωτερικό καρτέλ εξουσίας, και συντηρείτο κατά κύριο λόγο από τις κρατικές επιχορηγήσεις. Εν συνεχεία, και με τη δημιουργία του ΣΥΡΙΖΑ, την εμπλοκή στα κινήματα, και την αλλαγή συσχετισμών στο 4ο Συνέδριο, ο ΣΥΝ μεταβάλλεται ιδεολογικοπολιτικά. Οι τάσεις πλέον θεσμοθετούνται, ωστόσο το κόμμα παραμένει μικρό οργανωτικά, παρά τα θετικά εκλογικά αποτελέσματα.

Με την είσοδο της Ελλάδας στο μηχανισμό στήριξης ο ΣΥΡΙΖΑ συμμετέχει ενεργά στα κινήματα ενάντια στη λιτότητα, προκρίνοντας σταδιακά και ένα άλλο σχέδιο για τους από κάτω, δίνοντας πολιτική διέξοδο στα αιτήματα των κινημάτων. Στις χαραυγές του 21ου αιώνα

345 Young, A., P., 2011. Cartel Parties and Party Competition: Growth and Analysis. *Inquiries Journal*,

<<https://www.inquiriesjournal.com/articles/368/cartel-parties-and-party-competition-growth-and-analysis>>.

346 Lagroye, J., François, B., Sawicki, Fr., Ψύλλα, Μ. (επίμ.), 2008. *Πολιτική Κοινωνιολογία, ό.π.*, σσ. 308-309.

347 Panebianco, A., 1988. *Political Parties*, ό.π., pp. 220, 224, 232, 234 – 235.

348 Σπουρδαλάκης, Μ., 1990. *Για τη θεωρία και τη μελέτη των πολιτικών κομμάτων*, ό.π., σ. 170.

349 Βλ. 1.2.1.

350 Βλ. 1.2.2.

επαναφέρει στα συνεδριακά της κείμενα³⁵¹ το ζήτημα του κοινωνικού καταμερισμού της εργασίας. Πάρα ταύτα η συζήτηση για την «Κυβέρνηση της Αριστεράς», όπως εισάγεται μία δεκαετία αργότερα από τον ίδιο χώρο θέτει πολλά ερωτήματα³⁵², σχετικά με την πρόσληψη του κοινωνικού, το ιδιότυπο εσωτερικό καρτέλ εξουσίας, την ήδη πρόσδεση με το κράτος αναφορικά με τους πόρους, αλλά κυρίως ίσως θα πρέπει να επανεξεταστεί αυτή η πρώτη στιγμή πρόσληψης του χιλιανού παραδείγματος από αυτό το χώρο της Αριστεράς συναρτήσει της θεωρητικής συζήτησης για το κράτος και την εξουσία.

Μεταξύ του 2012 και 2014, κάνει συνδιασκέψεις και συνέδριο ιδρυτικό με σκοπό να πάει στις εκλογές του 2015, ενοποιημένο κόμμα. Ήδη παρατηρούνται μεταβολές στον πολιτικό λόγο και άμβλυση θέσεων, πάρα ταύτα η πορεία συνεχίζει για την ανάληψη της κυβερνητικής εξουσίας. Μετά το Γενάρη του 2015 και την ανάληψη της κυβέρνησης ακολουθούν μήνες όπου ουσιαστικά η εσωκομματική δημοκρατία αφυδατώνεται όλο και περισσότερο προς χάριν της κυβερνητικής αποτελεσματικότητας. Συνάμα, η ηγεσία αυτονομείται όλο και περισσότερο μαζί με κύκλους επιτελείων. Αποτέλεσμα όλων αυτών είναι συν τοις άλλοις η τελική απόφαση του πρωθυπουργού να διεξαχθούν εκλογές, και να μην γίνει το συνέδριο του κόμματος, όπως είχε αποφασιστεί ύστερα από την υπογραφή του τρίτου μνημονίου. Όλη αυτή η ιστορία θέτει, λοιπόν, τα ερωτήματα που εξετάστηκαν στην παρούσα εργασία.

Αναφορικά με τα στελέχη και τα μέλη, το γεγονός ότι σε όλες τις συζητήσεις προέβαλαν ένα κράμα, επιθυμίας, πραγματικότητας, και αυτού που πρέπει να γίνει, δείχνει κατ' ουσίαν το βαθμό ικανοποίησης τόσο από τον ίδιο τον πολιτικό φορέα όσο από τη σχέση του με την κοινωνία και το κράτος. Σε αυτό το σημείο, δε θα απορυθμιστούν τα θέματα και τα υποθέματα, αλλά θα γίνει ένας επιλεκτικός σχολιασμός. Το γεγονός ότι μέλη και στελέχη θεωρούν ότι πρέπει η κυβέρνηση να είναι άλλο από το κόμμα, είναι κάτι το οποίο είναι εύλογο, εντός της αυτονομίας αυτών των δύο πεδίων. Το ερώτημα είναι αν αυτό συμβαίνει, καθώς από τα ειρημένα και τα θέματα που ανέπτυξαν αυτό που βγαίνει είναι ένα κόμμα μικρό, που μεγάλος αριθμός κομματικού στελεχειακού δυναμικού βρίσκεται σε θέσεις στο κράτος και στην κυβέρνηση, και τα μέλη έχουν χάσει τη σχέση που είχαν με την κοινωνική κίνηση. Ως εδώ μπορούν να ψηλαφιστούν στοιχεία απίσχνανσης του κόμματος και των λειτουργιών του, και στελεχειακό δυναμικό μεταβαίνει στο κράτος και την κυβέρνηση. Εν ολίγοις το κόμμα απορροφάται από το κράτος και τις λειτουργίες του. Το δεύτερο σημείο

351 Αναφορικά με το 4ο Συνέδριο και την «Αριστερή Στροφή».

352 «[...] Η Αριστερά στην κυβέρνηση και ιδιαίτερα η ριζοσπαστική αριστερά στην κυβέρνηση δεν αποτέλεσε ποτέ αντικείμενο εύκολης συζήτησης μεταξύ του αριστερών. Καθώς το σχέδιο κοινωνικού μετασχηματισμού δεν ήταν ποτέ μια ειρηνική (διαδικασία), οι συζητήσεις για το ζήτημα εντός/ή εκτός της κυβέρνησης, πόσο μάλλον για την πολιτική εξουσία, ήταν πολύ έντονες.» (μετάφραση συγγραφέα), στο Spourdalakis, M., 2016. *Becoming Syriza Again*. *Jacobin*, <<https://www.jacobinmag.com/2016/01/syriza-memorandum-troika-left-platform-tsipras-austerity-government/>>.

ωστόσο είναι ότι μέλη και στελέχη παρατηρούν αυτή την εντεινόμενη συρρίκνωση των διαδικασιών εντός του κόμματος, πάρα ταύτα εντοπίζουν – παρατηρούν³⁵³ αλλά δεν προκρίνουν μια διαδικασία επαναφοράς των ορίων του κόμματος και της εσωκομματικής δημοκρατίας. Είναι μάλλον αυτή η αμηχανία που εν τέλει δημιουργεί το κράτος και η εξουσία³⁵⁴. αμηχανία που πολλές φορές δρα με τα χαρακτηριστικά του μιθριδατισμού και της εξ’ οικείωσης, εν τέλει συνήθειας μιας συγκεκριμένης λειτουργίας, δομής και περιορισμένης δημοκρατίας. Εκεί έγκειται εν τέλει η μετατόπιση, η ενσωμάτωση και ο κυβερνητισμός; Ερωτήματα που σφράγισαν την ιστορία της Αριστεράς και εν τέλει της σοσιαλδημοκρατίας κατά τον 20ο αιώνα.

Αναφορικά με τους “sympathisants” και τους ψηφοφόρους, πραγματικά η γράφουσα έμεινε ενεή με τον σκληρό ρεαλισμό με τον οποίο αναδείχθηκε ο συγκεκριμένος θεματικός χάρτης. Πρόκειται για την ομάδα που στην πολιτική κοινωνιολογία θα χαρακτηρίζαμε ως κομματικά ταυτισμένη, και ο τρόπος που αναπτύχθηκαν τα θέματα, καθώς και η ίδια η διεξαγωγή των συνεντεύξεων δεν κατέδειξε κάποια μεταστροφή ως προς το ΣΥΡΙΖΑ. Αυτό είναι και το ενδιαφέρον, και αυτό είναι και το ερώτημα. Παρατηρούν ότι αυτονομημένα ο κύκλος του πρωθυπουργού παίρνει τις αποφάσεις, ενώ το κόμμα κατ’ ουσίαν δεν υφίσταται³⁵⁵. Πάρα ταύτα, αντιλαμβάνονται ότι έτσι είναι η συνθήκη στην πολιτική, παρατηρούν τα ελλείμματα δημοκρατίας, αλλά οριακά “αυτά έχει η ζωή”. Η ερώτηση που ανακύπτει, πιθανά για κάποια άλλη εργασία, είναι η σχέση εκλογικού σώματος και εκλογικής περιφέρειας με το κόμμα. Σε κάθε περίπτωση ο εναγκαλισμός με το κράτος³⁵⁶ και η επαγγελματικοποίηση της πολιτικής είναι κάτι το οποίο το έχουν αποδεχθεί.

Τέλος, αναφορικά με την τρίτη κατηγορία των αποχωρησάντων/σασων, εκεί τα πράγματα είναι πιο αναμενόμενα. Το ζήτημα της δημοκρατίας εντός του κόμματος και της σχέσης και εμπλοκής με το κοινωνικό πεδίο, είναι ζητήματα εν πολλοίς γνωστά. Ωστόσο, επειδή η κουλτούρα πολιτικοποίησης έχει ενδιαφέρον, χαρακτηριστικό μίας αντίληψης για τη δημοκρατία που εν τέλει μπορεί να οδηγεί σε καρτελοποίηση εσωτερικής νομής εξουσίας, μπορεί να ψηλαφιστεί και στην συγκεκριμένη κατηγορία ως πτυχή της αντίληψης περί δημοκρατικού πλουραλισμού των τάσεων. Αυτή η κατηγορία δομήθηκε στη βάση και της κοινής τοποθέτησης εντός του ΣΥΡΙΖΑ. Με άλλα λόγια όπως ήδη αναφέρθηκε επιλέχθηκε μία συγκεκριμένη τάση από το κόμμα και από τη Νεολαία, καθώς συνδεδετικός κρίκος με το παρόν θέμα είναι το ζήτημα της εσωκομματικής δημοκρατίας. Χαρακτηριστικό αυτού είναι ότι οι συμμετέχοντες/ουσες σε αυτή την κατηγορία αποχώρησαν μετά την προκήρυξη

353 Βλ. 3.2.

354 Παπαβλασόπουλος, Ευ., 2018. Ερωτήματα από το παρελθόν και (υπο)θέσεις για το μέλλο, ό.π.

355 Βλ. 3.3.

356 Βλ. 1.1.2.2. και 1.1.2.1.

Η σχέση κοινωνίας – κόμματος – κράτους

εκλογών, δηλαδή μετά την καταπάτηση της απόφασης για διεξαγωγή συνεδρίου. Αυτή η ομάδα συμμετεχόντων/ουσών ασχολείται κυρίως με τη διαδικασία δημιουργίας αιτήματος για την Αριστεράς στην εξουσία, άρα συζήτησε περισσότερο τις κοινωνικές διεργασίες και τις εσωκομματικές διαδικασίες, καθώς και την μεταξύ τους διάδραση, στο δρόμο για τον Ιανουάριο του 2015. Εστίασαν στην εντεινόμενη άρση της εσωκομματικής δημοκρατίας, στα φαινόμενα πρόσδεσης με το κράτος και την απίσχναση του κοινωνικού παράγοντα. Η έννοια το κόμματος – βαρίδι στο δρόμο για την εξουσία αναλύθηκε καταδεικνύοντας αυτό που η θεωρία αναφέρει για την απίσχναση των εσωκομματικών διαδικασιών και την ενίσχυση κέντρων λήψης απόφασης περί την κυβέρνηση. Τέλος, είναι αυτή η κατηγορία που αναδεικνύει την ήττα για το σύνολο της Αριστεράς μετά την ψήφιση του τρίτου μνημονίου από το ΣΥΡΙΖΑ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική Βιβλιογραφία

Agnoli, J., Γκιούρας, Θ. (επίμ.), 2013. *Ο μετασχηματισμός της δημοκρατίας και παρεμφερή κείμενα (1967–1998)*. Αθήνα: ΚΨΜ.

Αλιβιζάτος, Κ., Ν., 2011. *Το Σύνταγμα και οι εχθροί στην νεοελληνική ιστορία 1800 – 2010*. 4η εκδ. Αθήνα: Πόλις.

Αλτουσέρ, Λ., 1999. *Θέσεις*. Ζ' εκδ., Αθήνα: Θεμέλιο.

Babbie, E., 2011. *Εισαγωγή στην κοινωνική έρευνα*. Αθήνα: Κριτική.

Βερναρδάκης, Χρ., 2011. *Πολιτικά κόμματα, εκλογές και κομματικό σύστημα: Οι μετασχηματισμοί της πολιτικής αντιπροσώπευσης 1990 – 2010*. Αθήνα – Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα.

Βούλγαρης, Γ., Νικολακόπουλος, Η., Ρίζας, Σ., Σακελλαρόπουλος, Τ., Στεφανίδης, Ι., 2011. *Ελληνική Πολιτική Ιστορία 1950-2004*. β' εκδ., Αθήνα: Θεμέλιο.

Βούλγαρης, Γ., 2008, *Η Ελλάδα της μεταπολίτευσης 1974-1990 Σταθερή δημοκρατία σηματοδωμένη από τη μεταπολεμική ιστορία*, Αθήνα: Θεμέλιο.

Butler, J., 2009. *Αναταραχή φύλου Ο φεμινισμός και η ανατροπή της ταυτότητας*, Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Γκράμισι, Α., 2005. *Η Οργάνωση της Κουλτούρας*, Αθήνα: Στοχαστής.

Γκράμισι, Α., 2005. *Για το Μακιαβέλι, για την πολιτική και για το σύγχρονο κράτος*. Αθήνα: Ηριδανός.

Cohen, L., Manion, L., Morisson, K., 2008. *Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Διαμαντόπουλος, Θ., 1988. *Τα πολιτικά κόμματα – Θεωρητικές Προσεγγίσεις*. Αθήνα: Ροές.

Διαμαντόπουλος, Θ., 1993. *Το κομματικό φαινόμενο: Μορφές, συστήματα, οικογένειες κομμάτων*. Αθήνα: Παπαζήσης.

Hobsbawm, E., 1999. *Η εποχή των άκρων: ο σύντομος 20ος αιώνας 1914-1991*. Αθήνα: Θεμέλιο.

Ιγκράο, Π. 1979. *Μάζες και Εξουσία*, Αθήνα: Θεμέλιο.

Καρίτζης, Α., 2014. *Λογική και μέθοδος μίας αριστερής κυβέρνησης*. Αθήνα: Νήσος – Ινστιτούτο Νίκος Πουλαντζάς.

Lagroye, J., François, B., Sawicki, Fr., Ψύλλα, Μ. (επίμ.), 2008. *Πολιτική Κοινωνιολογία*. Αθήνα: Τυπωθήτω.

Λένιν, Β., Ι., 2012. *Οι θέσεις του Απρίλη*. Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή.

Μπαλαμανίδης, Γ., 2015. *Ευρωκομμουνισμός: Από την κομμουνιστική στη ριζοσπαστική ευρωπαϊκή Αριστερά*. Αθήνα: Πόλις.

Μπαλτάς, Α., 2016. *Παράμετροι και γνώμονες: εξ' αριστερών*. Αθήνα: Νήσος.

Νικολακόπουλος, Η., 1989. *Εισαγωγή στη θεωρία και την πρακτική των εκλογικών συστημάτων*. Αθήνα-Κομοτηνή: Σάκκουλας.

Παντελίδου Μαλούτα, Μ., 2012. *Πολιτική συμπεριφορά Θεωρία, έρευνα και ελληνική πολιτική*. Αθήνα: Σαββάλας.

Πουланτζάς, Α., Ν., 2008. *Το Κράτος, Η Εξουσία, Ο Σοσιαλισμός*. γ' έκδ., Αθήνα: Θεμέλιο.

Πουланτζάς, Α., Ν., 1975. *Πολιτική Εξουσία και Κοινωνικές Τάξεις*. α' τομ., β' εκδ., Αθήνα: Θεμέλιο.

Πουланτζάς, Ν. (επίμ.), Γιαταγάνας, Ξ. (μτφρ.), 1990. *Η Κρίση του Κράτους*. Αθήνα: Παπαζήση.

Σκολαρίκος, Κ., 2015. «Ευρωκομμουνισμός»: *Θεωρία και στρατηγική υπέρ του Κεφαλαίου*. Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή.

Σπουρδαλάκης, Μ., 1990. *Για τη θεωρία και τη μελέτη των πολιτικών κομμάτων*. β' έκδ. Αθήνα: Εξάντας.

Τσερόνι, Ου., Λιάκος, Αντ. (προλ. - επιμ.), Δαρβέρης, Τ. (μτφρ.), 1986. *Θεωρία του Πολιτικού Κόμματος*. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

Douzinas, C., 2017. *Syriza in Power: Reflections of an Accidental Politician*. Cambridge: Polity Press.

Duverger, M., 1969. *Les partis politiques*. Paris: A. Colin.

Duverger, M., 1978. *Political Parties: their organization and activity in the modern state*. London: Methuen & Co LTD – II New Fetter Lane E.C.4.

Mair, P., 1997. *Party System Change – Approaches and Interpretations*. Oxford: Clarendon Press.

Mair, P., 2013. *Ruling the void: The Hollowing – out of Western Democracy*. London – New York: Verso.

Mair, P. and Mudde, C., 1998. The Party Family and Its Study. *Annual Review in Political Science*, pp. 211 – 229.

Mair, P., Müller, A., W., Plasser, Fr., 2004. *Political Parties and Electoral Change*. London: Sage Publications.

Neuman, W.L., 2014. *Social Research Methods. Qualitative and quantitative approaches*. USA: Pearson.

Ostrogorski, M., 1979. *La dempcratie et les partis politiques*. Paris: Editions du Seuil.

Panebianco, A., 1988. *Political Parties: Organization & Power*. Cambridge: Cambridge University Press.

Sartori, G., Mair, P. (introduction), 2005. *Parties and Party Systems*. Colchester: ECPR.

Sartori, G., Σεφεριάδης, Σ., Ι. (εισαγωγή – επίμ.), 2004. *Σημαιολογία, Έννοιες, Συγκριτική Μέθοδος – Κείμενα του Giovanni Sartori*. Αθήνα: Παπαζήσης.

Sheehan, H., 2016. *The Syriza Wave: Surging and Crashing with the Greek Left*. New York: Monthly Review Press.

Ελληνική Αρθρογραφία

Αθανασίου, Αθ., 2016. Η αντι-μεταπολίτευση ως μετα-δημοκρατία. *Commonality*, <<http://commonality.gr/anti-metapolitefsi-os-metadimokratia/>>.

Βαρίκα, Ε., 1995. Επανάδρυση ή επιδιόρθωση της δημοκρατίας; Το αίτημα της ισάριθμης αντιπροσώπευσης των φύλων. *Σύγχρονα Θέματα*, τχ. 57, σσ. 32 – 41.

Βερναρδάκης, Χρ., Μαύρης, Γ., 1987. Τα κοινωνικά μπλοκ και οι σχέσεις εκπροσώπησης στη σύγχρονη ελληνική ιστορία. Μέρος Β. *Θέσεις*. <http://www.theseis.com/index.php?option=com_content&task=view&id=200&Itemid=29>.

Βερναρδάκης, Χρ., Μαυρή, Γ., 1988. Πάλη των τάξεων και πολιτικά κόμματα 1985-1987. Η κρίση εκπροσώπησης σε εξέλιξη. *Θέσεις*. <http://www.theseis.com/index.php?option=com_content&task=view&id=211&Itemid=29>.

Ελευθερίου, Κ., Παπαβλασόπουλος, Ευ., 2010. «Λανθάνουσες προσεγγίσεις και σύγχρονες τάσεις στη θεωρία των κομμάτων». *Επιστήμη και Κοινωνία*, τχ. 25, σσ. 217 – 245.

Κωνσταντινίδης, Γ., 2004. Μεταβολές στο περιεχόμενο των προεκλογικών προγραμμάτων των ελληνικών κομμάτων: η αξία της προσαρμοστικότητας. *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, τχ. 24, σσ. 105 – 139.

Μοσχονάς, Γ., 2016. «Διλήμματα του ριζοσπαστισμού στην Ευρωπαϊκή Ένωση: οι μεταμορφώσεις της 'άλλης' Αριστεράς», στο Συλλογικό, Μεταξάς, Δ., Α. – Ι. (εισαγωγή), 2016. *Πολιτική Επιστήμη – Διακλαδική και Συγχρονική διερεύνηση της πολιτικής πράξης: VI. Συγκριτική Πολιτική*. Αθήνα: Ι. Σιδέρης.

Μοσχονάς, Γ., 2013. Η Ριζοσπαστική Αριστερά. Αθήνα: Πάντειο, <<http://openeclass.panteion.gr/modules/document/file.php/TMB215/2.pd>>

Παπαβλασόπουλος, Ευ., 2015, “Μετατοπίσεις στο ελληνικό κομματικό σύστημα: Από το ενιαίο μαζικό κόμμα του κράτους στο κόμμα “εκτάκτου εθνικής ανάγκης”, στο Γεωργακάκης, Ν. - Δεμερτζής, Ν. (επίμ.), *Το πολιτικό πορτραίτο της Ελλάδας: κρίση και αποδόμηση του πολιτικού; γ' εκδ.* Αθήνα: Gutenberg – ΕΚΚΕ.

Παπαβλασόπουλος, Ευ., 2018. Ερωτήματα από το παρελθόν και (υπο)θέσεις για το μέλλον ενός ριζοσπαστικού κόμματος της Αριστεράς. *Αυγή*,

<<http://www.avgi.gr/article/10811/8812105/erotemata-apo-to-parelthon-kai-y-po-theseis-gia-to-mellon-enos-rizospastikou-kommatos-tes-aristeras>>.

Πετρόπουλος, Γ., 2015. Οι διασπάσεις του ΚΚΕ στη Μεταπολίτευση. *Εφημερίδα των Συντακτών*, <<http://www.efsyn.gr/arthro/oi-diaspaseis-toy-kke-sti-metapoliteysi>>.

Στόλης, Β. 2011. *Η αριστερά σε κίνηση. Η “κινηματική στροφή” του Συνασπισμού 2000-2004 και το 4ο Συνέδριο*. Θεσσαλονίκη: ΑΠΘ. <<http://ikee.lib.auth.gr/record/128786/files/GRI-2012-8279.pdf>>.

Συντακτική Ομάδα, 1983. Κυρίαρχη ιδεολογία, μαρξισμός και Αριστερά. *Θέσεις*, τχ. 3.

Τσακατικά, Μ., Ξεζωνάκης, Γ., Μπίστης, Α., 2009. “Ανανέωση πολιτικού προσωπικού και μεταύλιστικές αξίες στον ΣΥΝ”, στο Κωνσταντινίδης, Γ., Μαρατζίδης, Ν., Παππάς, Σ., Τ. (επίμ.). *Κόμματα και Πολιτική στην Ελλάδα – Οι σύγχρονες εξελίξεις*. Αθήνα: Κριτική.

Ξενόγλωσση Αρθρογραφία

Attride – Stirling, J., 2001. Thematic networks: an analytic tool for qualitative research. *Sage Journals – Qualitative Research*, vol. 1, pp. 385 – 405,

<<https://utsc.utoronto.ca/~kmacd/IDSC10/Readings/text%20analysis/themes.pdf>>.

Badie, B., Berg – Schlosser, D., Morlino, L. 2011. *International Encyclopedia of Political Science*. AGE Publications, Inc.

<https://archive.org/stream/BertrandBadieAndDirkBergSchlosserInternationalEncyclopediaOfPoliticalScience/Bertrand%20Badie%20and%20Dirk%20Berg-Schlosser,%20International%20Encyclopedia%20of%20Political%20Science_djvu.txt>.

Braun, V. & Clarke, V., 2016. (Mis)conceptualising themes, thematic analysis, and other problems with Fugard and Potts’ (2015) sample-size tool for thematic analysis. *International Journal of Social Research Methodology*,

<<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13645579.2016.1195588>>.

Braun, V. and Clarke, V., 2006. Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, vol. 3, issue 2, pp. 77 – 101,

<http://eprints.uwe.ac.uk/11735/2/thematic_analysis_revised>.

Braun, V., Clarke, V., 2008. Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, pp. 77-101, <<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1191/1478088706qp063oa>>.

Detterbeck, K., 2001. Cartel parties in Western Europe? Changes in organizational structures, political functions and competitive behaviour among the major parties in Denmark, Germany, Switzerland and the United Kingdom. *University of Göttingen Zentrum für Europa- und Nordamerikastudien*, <<https://ecpr.eu/Filestore/PaperProposal/77c01c49-8fe0-4c5f-a83e-c64362debb30.pdf>>.

Eleftheriou, C., 2009. “The uneasy ‘symbiosis’”. Factionalism and Radical Politics in Synaspismos. *Paper prepared for presentation at the 4th Hellenic Observatory PhD Symposium*.

Ferretti, R., 2016. *Les Partis Politiques*. <<http://ferretti.ilingo.net/PARTIS%20POLITIQUES1.pdf>>.

Flick, U., Kardorff, E., Steinke, I., 2004. “What is qualitative research? An introduction to the field”. In: Flick, U., Kardorff, E., Steinke, I. (eds), *Companion to qualitative research*, (pp. 3-11). London: Sage.

Gerodimos, R., 2015. First thoughts on the 20 September 2015 election in Greece. *Greek Politics Specialist Group*, <<http://www.gpsg.org.uk/wpcontent/uploads/2015/10/GPSG-Pamphlet-5-September-2015.pdf>>.

Gunther, R. and Diamond, L., 2003. Species of political parties – A New Typology. London – Thousand Oaks – New Delhi: *Sage Publication*, vol.9, no. 2, pp. 167 – 199.

Kalyvas, N., St and Marantzidis, N., 2002. Greek Communism 1968 – 2001. *East European Politics and Societies: and Cultures*, pp. 665 – 690.

Katz, R.S., Mair, P., 2009. The Cartel Party Thesis: A Restatement. *Perspectives on Politics*, vol 7, no 4, <https://www.tcd.ie/Political_Science/undergraduate/moduleoutlines/ss/political-parties/PolP/KatzMairPersp09.pdf>.

Kitzinger, J., 1995. Qualitative Research, Introduction focus groups. *BMJ*, vol. 311, pp. 299 – 302, <<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2550365/pdf/bmj00603-0031.pdf>>.

Krouwel, An., 2003. Otto Kirchheimer and the catch-all party. *West European Politics*, <<https://research.vu.nl/ws/portalfiles/portal/1902168>>.

Krueger, A., R., Casey, M. – A., 2015. *Focus Group, A Practical Guide for Applied Research*. 5th edit., Los Angeles – London – New Delhi – Singapore – Washington DC: Sage.

LaPalombara, J. and Weiner, M., «The Origin and Development of Political Parties», στο LaPalombara, J. and Weiner, M., (ed.), 1966. *Political Parties and Political Development*. Princeton: Princeton University Press, pp. 3 – 42.

Lipset, S., M., 1960. Party Systems and the Representation of Social Groups. *European Journal of Sociology*, vol 1, <<https://www.cambridge.org/core/journals/european-journal-of-sociology-archives-europeennes-de-sociologie/article/party-systems-and-the-representation-of-social-groups/952EC25B7C1A4FCD520CB674DAEDC2FE>>.

Lipset, S. M., Rokkan, S., 1967. *Cleavage structures, party systems, and voter alignments: an introduction*. (Lipset S M & Rokian S, eds.) Party systems and voter alignments: cross-national perspectives. New York: Free Press, <<http://garfield.library.upenn.edu/classics1990/A1990CR76700001.pdf>>.

Mason, J., 2002. *Qualitative Research*. 2th edit., London – Thousand Oaks – New Delhi: Sage Publications.

March, L., 2008. Contemporary Far Left Parties in Europe From Marxism to the Mainstream? *International Policy Analysis*, <<http://library.fes.de/pdf-files/id/ipa/05818.pdf>>.

Morgan, L., D., 1996. Focus Groups. *Annual Review of Sociology*, vol. 22, pp. 129 – 152, <<https://www.annualreviews.org/doi/abs/10.1146/annurev.soc.22.1.129>>.

Neto, A., O. and Cox, W., G., 1997. Electoral Institutions, Cleavage Structures, and the Number of Parties. *American Journal of Political Science*, vol. 41, no. 1, pp. 149 – 174, <<http://links.jstor.org/sici?sici=0092-5853%28199701%2941%3A1%3C149%3AEICSAT%3E2.0.CO%3B2-M>>.

Offe, Cl., 1980. The Separation of Form and Content in Liberal Democratic Politics. *Studies in Political Economy*, vol.3, pp. 5 – 16.

Powell, A., R., Single, M., H., 1996. Methodology Matters – V, Focus Group. *International Journal of Health Care*, vol. 8 , no 5, p. 499 – 504, <<https://academic.oup.com/intqhc/article/8/5/499/1843013>>.

Scarrow, S., «The nineteenth-century origins of modern political parties: the unwanted emergence of party-based politics», στο Katz, R. and Crotty, W. (ed.), 2006. *Handbook of Party Politics*. London: Sage, pp. 16 – 24.

Schmidt, C., 2004. *The analysis of semi-structured interviews*. In: Flick, U., Kardorff, E., Steinke, I. (eds), *Companion to qualitative research*, (pp. 253-258). London: Sage.

Spourdalakis, M., 2013. Left Strategy in the Greek cauldron: explaining SYRIZA’s success. *Social Register*, vol. 49, <<https://socialistregister.com/index.php/srv/article/view/18811> >.

Spourdalakis, M., 2014. The Miraculous Rise of the “Phenomenon SYRIZA”. *International Critical Thought*, vol. 4, no. 3, p. 354–366, <<http://dx.doi.org/10.1080/21598282.2014.931022>>.

Spourdalakis, M., 2016. Becoming Syriza Again. *Jacobin*, <<https://www.jacobinmag.com/2016/01/syriza-memorandum-troika-left-platform-tsipras-austerity-government/> >.

Tsatsanis, Em., Teperoglou, Ef., 2016. Realignment under Stress: The July 2015 Referendum and the September Parliamentary Election in Greece. *South European Society and Politics*, <<http://dx.doi.org/10.1080/13608746.2016.1208906>>.

Tsakatika, M., Eleftheriou, C., 2013. The Radical Left's Turn towards Civil Society in Greece: One Strategy, Two Paths. *South European Society and Politics*. <http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/1360874_6.2012.757455>.

Young, A., P., 2011. Cartel Parties and Party Competition: Growth and Analysis. *Inquiries Journal*, <<https://www.inquiriesjournal.com/articles/368/cartel-parties-and-party-competition-growth-and-analysis>>.

<www.theseis.com>

<www.syn.gr>

<www.ekloges.gr>

<www.ypes.gr>

<old.anoihtipoli.gr>

<<http://enedra.blogspot.com/>>

<<http://diktyomathiton.blogspot.com/2007/06/blog-post.html>>

<<https://asymmetria.wordpress.com/2008/01/18/%CE%94%CE%AF%CE%BA%CF%84%CF%85%CE%BF-%CE%B1%CF%85%CF%84%CF%8C%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CF%89%CE%BD-%CE%B1%CF%81%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%B5%CF%81%CF%8E%CE%BD-%CF%83%CF%87%CE%B7%CE%BC%CE%AC%CF%84%CF%89%CE%BD/>>

<<http://aristeri-enotita.gr/>>

<<https://left.gr/news/syriza-antistasi-allileggyi-aytoorganosi>>.

<<https://left.gr/news/syriza-antistasi-allileggyi-aytoorganosi>>.

<www.syriza.gr/pdfs/politiki_apofasi_idrytikou_synedriou_syriza.pdf>

<www.avgi.gr>

<tvxs.gr>

<ekloges.ypes.gr>

<<https://syriza.gr/article/id/67313/Politikh-Apofash-2oy-Synedrioy-toy-SYRIZA.html>>

<https://www.syriza.gr/pdfs/politiki_apofasi_idrytikou_synedriou_syriza.pdf>

<neolaiasyriza.gr>

How do focus groups work? - Hector Lanz, <<https://www.youtube.com/watch?v=3TwgVQIZPsw>>.

Fundamentals of Qualitative Research Methods: Focus Groups,

<<https://www.youtube.com/watch?v=cCAPz14yjd4>>.

1997. Focus Groups. *Social Research Update*, University of Surrey,

<<http://sru.soc.surrey.ac.uk/SRU19.html>>.

Qué es un Focus Group, <<https://www.youtube.com/watch?v=pkKpIzVI8W8>>.

Άλλες Πηγές

Άρθρο 99 Π.Δ. 96/2007

Η σχέση κοινωνίας – κόμματος – κράτους

2006. Στους δρόμους της αντίστασης: Η πορεία μέχρι το 4ο Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Φόρουμ.

Ενέδρα – Το περιοδικό της Νεολαίας Συνασπισμού, τχ. 29.

Διακήρυξη του Χώρου Διαλόγου και Κοινής δράσης της Αριστεράς.

«Τί είναι (και τί θέλει) το Κοκκινοπράσινο δίκτυο του ΣΥΝ»,

<<https://kokkinoprasinodiktyo.wordpress.com/about/>>.

Οι θέσεις του 3ου Συνεδρίου της Νεολαίας Συνασπισμού.

2017. Καταστατικό Λειτουργίας της Νεολαίας ΣΥΡΙΖΑ, <<http://neolaiasyriza.gr/wp-content/uploads/2017/07/Katastatiko-2017-web.pdf>>.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

**Οδηγός Συνέντευξης για τη διπλωματική της Μαρίας Σωτηροπούλου (ΑΜ 16524)
ΠΙΜΣ “Πολιτική Επιστήμη και Κοινωνιολογία”**

➤ **για τα focus group Στελεχών και Μελών του ΣΥΡΙΖΑ**

- α) πολιτική συμμετοχή
- β) κόμμα – ιδεολογικό στίγμα
- γ) κόμμα – κράτος

Πολιτική συμμετοχή

- 1) πολιτική συμμετοχή - πώς βιώνεται/ αντιλαμβάνεστε την οργάνωση στο κόμμα
- 2) μαζικότητα και μαζική απεύθυνση – σχέση της κομματικής δομής και με τη μαζική συμμετοχή μελών σε ένα κόμμα
- 3) μειωμένη συμμετοχή και το ζήτημα των μειωμένων εγγραφών – ο τρόπος προσέλκυσης νέων μελών
- 4) η σχέση μέλους – φίλου / η συζήτηση διαγραφών και παύσεων πώς αναλύεται
- 5) τί θεωρείτε ως ηγεσία ενός κόμματος; από πού/ποια όργανα θα πρέπει να εκλέγεται
- 6) πιστεύετε ότι περνάει από το χέρι σας η αύξηση της εκλογικής επιρροής;
- 7) τί εκφράζουν οι τάσεις;
- 8) συμμετέχετε σε κάποια οργάνωση συνδικαλιστική – θεωρείτε ότι πρέπει να ενισχύονται

Ιδεολογία

- 9) πού θα τοποθετούσατε ιδεολογικά τον ΣΥΡΙΖΑ;
- 10) τί κρατάτε από το καταστατικό; – τί σημαίνει σοσιαλισμός με δημοκρατία και ελευθερία
- 11) το καταστατικό χρήζει κάποιες αλλαγές;
- 12) το κόμμα θα πρέπει να τροφοδοτεί το πρόγραμμα; (δηλαδή ερώτηση για το κόμμα – παιδαγωγός) – η εμπειρική τεκμηρίωση του πολιτικού προγράμματος
- 13) ποια θα πρέπει να είναι η σχέση του κινήματος με την κυβέρνηση;
- 14) πώς θεωρείτε ότι σήμερα το κίνημα αντιμετωπίζει τον ΣΥΡΙΖΑ;
- 15) οι συμμαχίες στο κοινωνικό πεδίο, ποια θα πρέπει να είναι τα κριτήριά τους;

Κόμμα - Κράτος

- 16) σχέση κόμματος – κράτους (δυναμική εξουσία)
- 17) το κράτος μπορεί να αλλάξει;
- 18) ποιος ο ρόλος του κόμματος στην κυβέρνηση;

- 19) ποιος ο ρόλος του κόμματος στο κράτος;
- 20) οι κρίσιμες θέσεις στο κράτος από ποιους θα πρέπει να στελεχώνονται;
- 21) τί ήταν το 2015 για τον ΣΥΡΙΖΑ;
- 22) τί μπορεί να κάνει ο ΣΥΡΙΖΑ ως κυβέρνηση;

- 3 βασικές ερωτήσεις:
 - i. το κόμμα προσπαθεί να συγκεντρώσει μια μεγάλη, επίσημα εγγεγραμμένη, ατομική συμμετοχή;
 - ii. πόσο έλεγχο έχουν οι οπαδοί του κόμματος σχετικά με την επιλογή του ηγέτη του κόμματος, των υποψηφίων για δημόσια υπηρεσία και των πολιτικών του;
 - iii. πώς είναι ιεραρχικά και συγκεντρωτικά οι δομές στις οποίες το κόμμα διοργανώνει τους υποστηρικτές του;
- υπάρχει κάποια στιγμή που την απόφαση δεν την παίρνει το κόμμα/μέλη/στελέχη και πρέπει να την πάρει κάποιο στενό επιτελείο;
- θα πρέπει να ελέγχεται η ηγεσία; (άρα να ελέγχονται και τα ίδια τα στελέχη)

➤ **για τα focus Κινητοποίησης και Ψηφοφόρων του ΣΥΡΙΖΑ**

- α) πολιτική συμμετοχή
- β) κόμμα – ιδεολογικό στίγμα
- γ) κόμμα – κράτος

Πολιτική συμμετοχή

- 1) εσείς γιατί δεν έχετε οργανωθεί ως τώρα;
- 2) μαζικότητα και μαζική απεύθυνση – σχέση της κομματικής δομής και με τη μαζική συμμετοχή μελών σε ένα κόμμα
- 3) μειωμένη συμμετοχή και το ζήτημα των μειωμένων εγγραφών
- 4) σημαντική τη συμμετοχή και την εμπλοκή κόσμου με το κόμμα
- 5) ο τρόπος προσέλκυσης νέων μελών
- 6) η σχέση μέλους – φίλου / η συζήτηση διαγραφών και παύσεων πώς αναλύεται
- 7) τί θεωρείτε ως ηγεσία ενός κόμματος;
- 8) πιστεύετε ότι περνάει από το χέρι σας η αύξηση της εκλογικής επιρροής;
- 9) συμμετέχετε σε κάποια οργάνωση συνδικαλιστική – θεωρείτε ότι πρέπει να ενισχύονται
- 10) πώς καταλαβαίνετε τις τάσεις;

Ιδεολογία

- 11) πού θα τοποθετούσατε ιδεολογικά τον ΣΥΡΙΖΑ;
- 12) η εμπειρική τεκμηρίωση του πολιτικού προγράμματος έχεις σημαίνουσα θέση;
- 13) ποια θα πρέπει να είναι η σχέση του κινήματος με την κυβέρνηση;
- 14) πώς θεωρείτε ότι σήμερα το κίνημα αντιμετωπίζει τον ΣΥΡΙΖΑ;
- 15) οι συμμαχίες στο κοινωνικό πεδίο, ποια θα πρέπει να είναι τα κριτήριά τους;

Κόμμα - Κράτος

- 16) ποιος ο ρόλος του κόμματος στην κυβέρνηση;
- 17) ποιος ο ρόλος του κόμματος στο κράτος;
- 18) οι κρίσιμες θέσεις στο κράτος από ποιους θα πρέπει να στελεχώνονται;
- 19) τί ήταν το 2015 για τον ΣΥΡΙΖΑ;
- 20) τί μπορεί να κάνει ο ΣΥΡΙΖΑ ως κυβέρνηση;

- 3 βασικές ερωτήσεις:
 - i.** το κόμμα προσπαθεί να συγκεντρώσει μια μεγάλη, επίσημα εγγεγραμμένη, ατομική συμμετοχή;
 - ii.** πόσο έλεγχο έχουν οι οπαδοί του κόμματος σχετικά με την επιλογή του ηγέτη του κόμματος, των υποψηφίων για δημόσια υπηρεσία και των πολιτικών του;
 - iii.** πώς είναι ιεραρχικά και συγκεντρωτικά οι δομές στις οποίες το κόμμα διοργανώνει τους υποστηρικτές του;
- υπάρχει κάποια στιγμή που την απόφαση δεν την παίρνει το κόμμα/μέλη/στελέχη και πρέπει να την πάρει κάποιο στενό επιτελείο;
- θα πρέπει να ελέγχεται η ηγεσία; (άρα να ελέγχονται και τα ίδια τα στελέχη)

**Οδηγός Συνέντευξης για τη διπλωματική της Μαρίας Σωτηροπούλου (ΑΜ 16524)
ΠΜΣ “Πολιτική Επιστήμη και Κοινωνιολογία”**

➤ για τα focus group των αποχωρησάντων από τον ΣΥΡΙΖΑ

- α) πολιτική συμμετοχή
- β) κόμμα – ιδεολογικό στίγμα
- γ) κόμμα – κράτος

Πολιτική συμμετοχή

- 1) πως αντιλαμβάνεστε την πολιτική συμμετοχή και ποιος ρόλος του κόμματος σε αυτή;
- 2) το πώς θα οργανώνεται ένα κόμμα έχει σχέση με το μέγεθος της συμμετοχής σε αυτό; δηλαδή μπορεί να μεταβληθεί η δομή με βάση την αύξηση της συμμετοχής;
- 3) η σχέση μέλους – φίλου / η συζήτηση διαγραφών και παύσεων πώς αναλύεται
- 4) τί θεωρείτε ως ηγεσία ενός κόμματος; από πού/ποια όργανα θα πρέπει να εκλέγεται
- 5) η αύξηση της εκλογικής επιρροής σχετιζόταν από με την κομματική βάση ή με το ηγετικό επιτελείο; τί θεωρείτε ότι γίνεται σήμερα;
- 6) συμμετείχατε σε κάποια οργάνωση συνδικαλιστική, σήμερα τί κάνετε;
- 7) τί ήταν οι τάσεις για εσάς;

Ιδεολογία

- 8) πού θα τοποθετούσατε ιδεολογικά τον ΣΥΡΙΖΑ, τότε και σήμερα;
- 9) τί σημαίνει σοσιαλισμός με δημοκρατία και ελευθερία;
- 10) το πρόγραμμα του κόμματος από που θα πρέπει να τροφοδοτείται;
- 11) ποια θα πρέπει να είναι η σχέση του κινήματος με την κυβέρνηση;
- 12) πώς θεωρείτε ότι σήμερα το κίνημα αντιμετωπίζει τον ΣΥΡΙΖΑ;
- 13) η πολιτική των συμμαχιών του ΣΥΡΙΖΑ τότε και σήμερα;

Κόμμα - Κράτος

- 14) σχέση κόμματος – κράτους
- 15) το κράτος μπορεί να αλλάξει;
- 16) ποιος ο ρόλος του κόμματος στην κυβέρνηση;
- 17) ποιος ο ρόλος του κόμματος στο κράτος;
- 18) οι κρίσιμες θέσεις στο κράτος από ποιους θα πρέπει να στελεχώνονται;
- 19) ποια είναι η γνώμη σας για τις υπερεθνικές δομές και την ΕΕ

20) τί ήταν το 2015 για τον ΣΥΡΙΖΑ;

21) τί μπορεί να κάνει ο ΣΥΡΙΖΑ ως κυβέρνηση;

22) εσείς για ποιους λόγους αποστασιοποιηθήκατε – φύγατε από το ΣΥΡΙΖΑ;

➤ 3 βασικές ερωτήσεις:

i. το κόμμα προσπαθεί να συγκεντρώσει μια μεγάλη, επίσημα εγγεγραμμένη, ατομική συμμετοχή;

ii. πόσο έλεγχο έχουν οι οπαδοί του κόμματος σχετικά με την επιλογή του ηγέτη του κόμματος, των υποψηφίων για δημόσια υπηρεσία και των πολιτικών του;

iii. πώς είναι ιεραρχικά και συγκεντρωτικά οι δομές στις οποίες το κόμμα διοργανώνει τους υποστηρικτές του;

➤ υπάρχει κάποια στιγμή που την απόφαση δεν την παίρνει το κόμμα/μέλη/στελέχη και πρέπει να την πάρει κάποιο στενό επιτελείο;

➤ θα πρέπει να ελέγχεται η ηγεσία; (άρα να ελέγχονται και τα ίδια τα στελέχη)



ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΑΣ

ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

ΠΜΣ «ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ»

Διπλωματική Εργασία με θέμα: «Η σχέση κοινωνίας – κόμματος – κράτους: Ποιοτική έρευνα στους “militants”, στα μέλη, στους “sympatisants” & ψηφοφόρους του ΣΥΡΙΖΑ»

Επιβλέπων Καθηγητής: κ. Μιχάλης Σπουρδαλάκης

Φοιτήτρια: Μαρία Σωτηροπούλου (Α.Μ. 16524)

**ΕΝΤΥΠΟ ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑΣ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΕ
ΠΟΙΟΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ ΟΜΑΔΩΝ ΕΣΤΙΑΣΗΣ (focus group)**

Ημερομηνία:

Εγώ η Μαρία Σωτηροπούλου ως μεταπτυχιακή φοιτήτρια που διεξάγει την παρούσα έρευνα, δηλώνω με το παρόν έγγραφο ότι σεβόμαι τις πληροφορίες που θα μου δώσετε, όπως αυτές θα αποτυπωθούν στο πλαίσιο της συνέντευξης που θα διεξαχθεί εντός του πλαισίου της ομάδας εστίας (focus group) με τη βοήθεια ηχογράφησης και απομαγνητοφώνησης για ερευνητικούς σκοπούς διπλωματικής εργασίας, την ανωνυμία αυτών, καθώς και των δικαιωμάτων σας ως πληροφοριοδότη/τριας. Η εν λόγω διπλωματική εργασία θα προσπαθήσει να αναδείξει κάποια βασικά ερωτήματα αναφορικά με το κομματικό σύστημα, υπό το πρίσμα ενός κόμματος της Αριστεράς που βρίσκεται στην εξουσία. Με βάση αυτά θα εξεταστεί η πρόσληψη του κόμματος και της συμμετοχής σε αυτό από τους πολιτικά δρώντες.

A. ΣΚΟΠΟΣ

Σκοπός της έρευνας είναι να αποτυπωθεί η πρόσληψη του κόμματος ΣΥΡΙΖΑ και της πολιτικής συμμετοχής, η οποία έχει ως αναφορά τον ΣΥΡΙΖΑ. Καθώς η συμμετοχή και η εμπλοκή, σε οποιαδήποτε μορφή, με ένα κόμμα είναι μία διαδικασία δυναμική που διαμορφώνεται σε σχέση με τους άλλους, θα γίνει προσπάθεια ακριβώς να εξεταστεί η αποτύπωση των απόψεων και της προσωπικής οπτικής από τους/τις πληροφοριοδότες/τριες μέσα από μία συζήτηση μεταξύ τους (ομάδα εστίασης). Με αυτό τον τρόπο θα αναδειχθούν νέα ερωτήματα αναφορικά με το κομματικό σύστημα και την πρόσληψη ενός κόμματος της Αριστεράς βρισκόμενο στην εξουσία.

B. ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ

1. Η συνέντευξη - συζήτηση που θα διεξαχθεί εντός της ομάδας εστίασης θα διαρκέσει μιάμιση ώρα (1.30') με δύο ώρες (2) και μπορείτε να αποσυρθείτε οποιαδήποτε στιγμή κατά τη διάρκεια της συνέντευξης.
2. Η συνέντευξη θα είναι ηχογραφημένη.

Η σχέση κοινωνίας – κόμματος – κράτους

3. Η παραχώρηση της συνέντευξης και η εν συνεχεία απομαγνητοφώνηση γίνονται εν ανωνυμία.

Γ. ΚΙΝΔΥΝΟΙ ΚΑΙ ΟΦΕΛΗ

Η μελέτη αυτή περιλαμβάνει ελάχιστο κίνδυνο. Θα σας δοθεί αντίγραφο της εργασίας μετά την κατάθεσή της.

Δ. ΟΡΟΙ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ

Κατανοώ ότι δύναμαι να αποσύρω τη συγκατάθεση μου και να σταματήσω τη συμμετοχή μου ανά πάσα στιγμή χωρίς οποιεσδήποτε αρνητικές επιπτώσεις.

ΟΝΟΜΑ(ΟΛΟΓΡΑΦΩΣ)

ΥΠΟΓΡΑΦΗ

ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ

Μαρία Σωτηροπούλου



ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΑΣ

ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

ΠΜΣ «ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ»

Διπλωματική Εργασία με θέμα: «Η σχέση κοινωνίας – κόμματος – κράτους: Ποιοτική έρευνα στους “militants”, στα μέλη, στους “sympatisants” & ψηφοφόρους του ΣΥΡΙΖΑ»

Επιβλέπων Καθηγητής: κ. Μιχάλης Σπουρδαλάκης

Φοιτήτρια: Μαρία Σωτηροπούλου (Α.Μ. 16524)

<p>ΕΝΤΥΠΟ ΣΥΓΚΡΑΤΑΘΕΣΗΣ ΓΙΑ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΕ ΠΟΙΟΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ ΟΜΑΔΩΝ ΕΣΤΙΑΣΗΣ (focus group)</p>

Ημερομηνία:

Εγώ, _____, παραχωρώ με το παρόν έγγραφο την άδεια να καταγραφεί η συνέντευξη και τα ειρημένα μου όπως αυτά θα παραχθούν στο πλαίσιο της συνέντευξης που θα διεξαχθεί εντός του πλαισίου της ομάδας εστίας (focus group) με τη βοήθεια ηχογράφησης και απομαγνητοφώνησης για ερευνητικούς σκοπούς διπλωματικής εργασίας. Η εν λόγω διπλωματική εργασία θα προσπαθήσει να αναδείξει κάποια βασικά ερωτήματα αναφορικά με το κομματικό σύστημα, υπό το πρίσμα ενός κόμματος της Αριστεράς που βρίσκεται στην εξουσία. Με βάση αυτά θα εξεταστεί η πρόσληψη του κόμματος και της συμμετοχής σε αυτό από τους πολιτικά δρώντες.

A. ΣΚΟΠΟΣ

Σκοπός της έρευνας είναι να αποτυπωθεί η πρόσληψη του κόμματος ΣΥΡΙΖΑ και της πολιτικής συμμετοχής με αναφορά αυτό. Καθώς η συμμετοχή και η εμπλοκή, σε οποιαδήποτε μορφή, με ένα κόμμα είναι μία διαδικασία δυναμική που διαμορφώνεται σε σχέση με τους άλλους, θα γίνει προσπάθεια ακριβώς να εξεταστεί η αποτύπωση των απόψεων και της προσωπικής οπτικής από τους/τις πληροφοριοδότες/τριες μέσα από μία συζήτηση μεταξύ τους (ομάδα εστίασης). Με αυτό τον τρόπο θα αναδειχθούν νέα ερωτήματα αναφορικά με το κομματικό σύστημα και την πρόσληψη ενός κόμματος της Αριστεράς βρισκόμενο στην εξουσία.

B. ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ

4. Η συνέντευξη - συζήτηση που θα διεξαχθεί εντός της ομάδας εστίασης θα διαρκέσει μιάμιση ώρα (1.30') με δύο ώρες (2) και μπορείτε να αποσυρθείτε οποιαδήποτε στιγμή κατά τη διάρκεια της συνέντευξης.
5. Η συνέντευξη - συζήτηση θα είναι ηχογραφημένη.
6. Η παραχώρηση της συνέντευξης - συζήτησης και η εν συνεχεία απομαγνητοφώνηση γίνονται εν ανωνυμία.

Γ. ΚΙΝΔΥΝΟΙ ΚΑΙ ΟΦΕΛΗ

Η μελέτη αυτή περιλαμβάνει ελάχιστο κίνδυνο. Θα σας δοθεί αντίγραφο της εργασίας μετά την κατάθεσή της.

Δ. ΟΡΟΙ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ

Κατανοώ ότι δύναμαι να αποσύρω τη συγκατάθεση μου και να σταματήσω τη συμμετοχή μου ανά πάσα στιγμή χωρίς οποιεσδήποτε αρνητικές επιπτώσεις.

ΕΧΩ ΜΕΛΕΤΗΣΕΙ ΠΡΟΣΕΚΤΙΚΑ ΤΑ ΠΑΡΑΠΑΝΩ ΚΑΙ ΚΑΤΑΝΟΩ ΑΥΤΗ ΤΗ ΣΥΜΦΩΝΙΑ. ΔΙΝΩ ΕΛΕΥΘΕΡΑ ΤΗ ΣΥΓΚΑΤΑΘΕΣΗ ΜΟΥ ΚΑΙ ΣΥΜΦΩΝΩ ΟΙΚΕΙΟΘΕΛΩΣ ΝΑ ΣΥΜΜΕΤΑΣΧΩ ΣΕ ΑΥΤΗ ΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ.

ΟΝΟΜΑ (ΟΛΟΓΡΑΦΩΣ)
ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ

ΥΠΟΓΡΑΦΗ

Σχδιάγραμμα Αίθουσας

